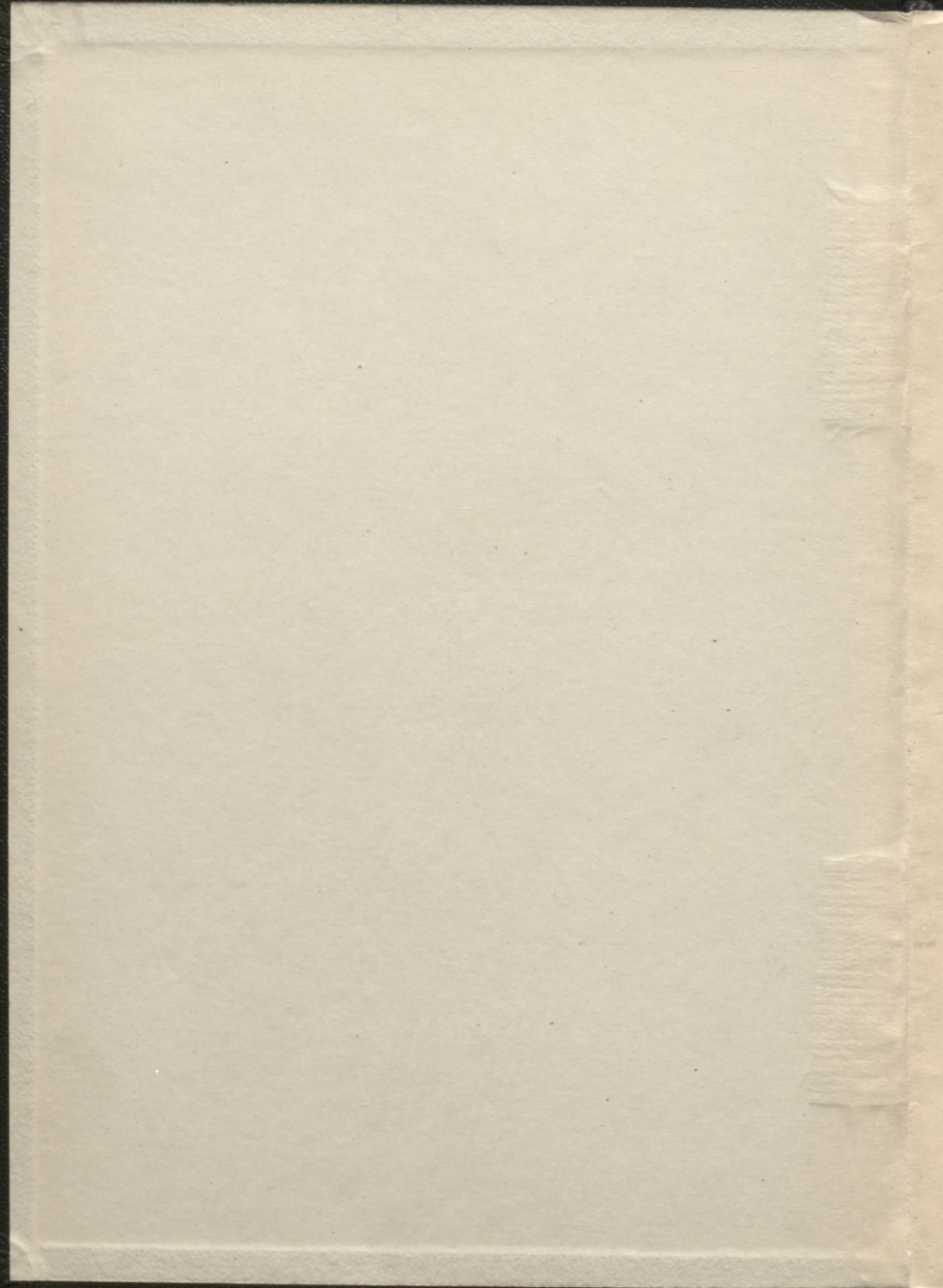
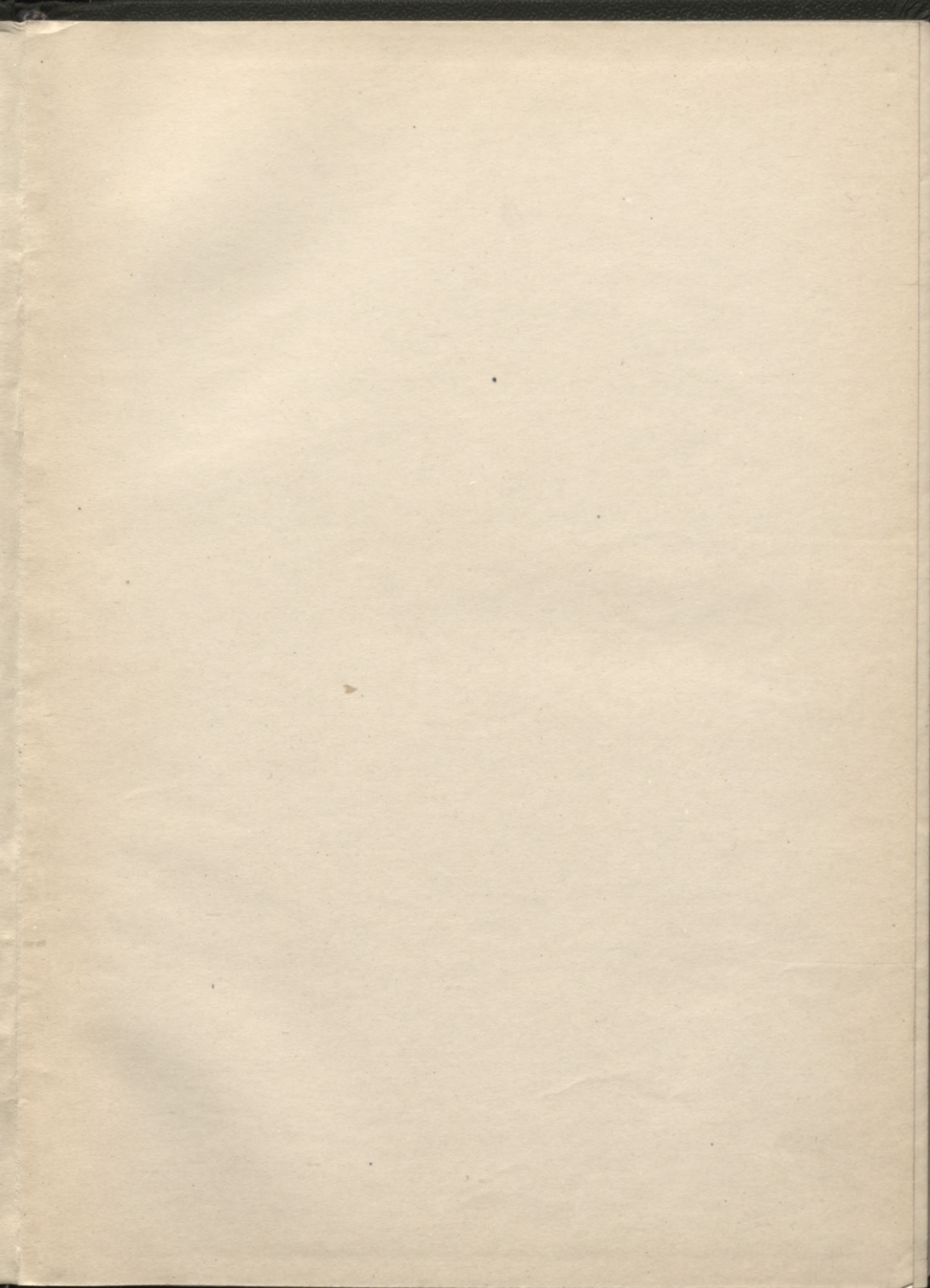

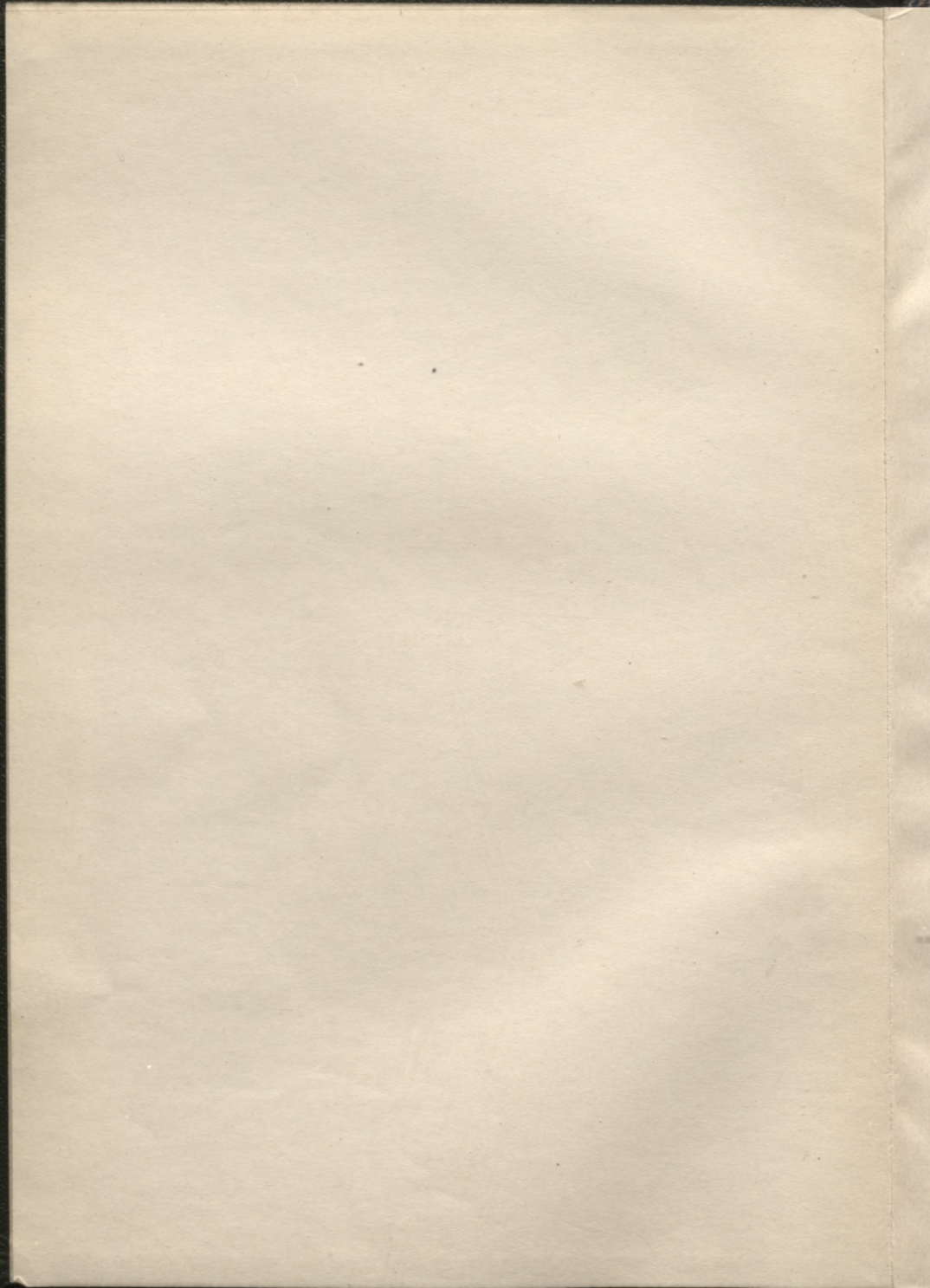
89-3
L
511

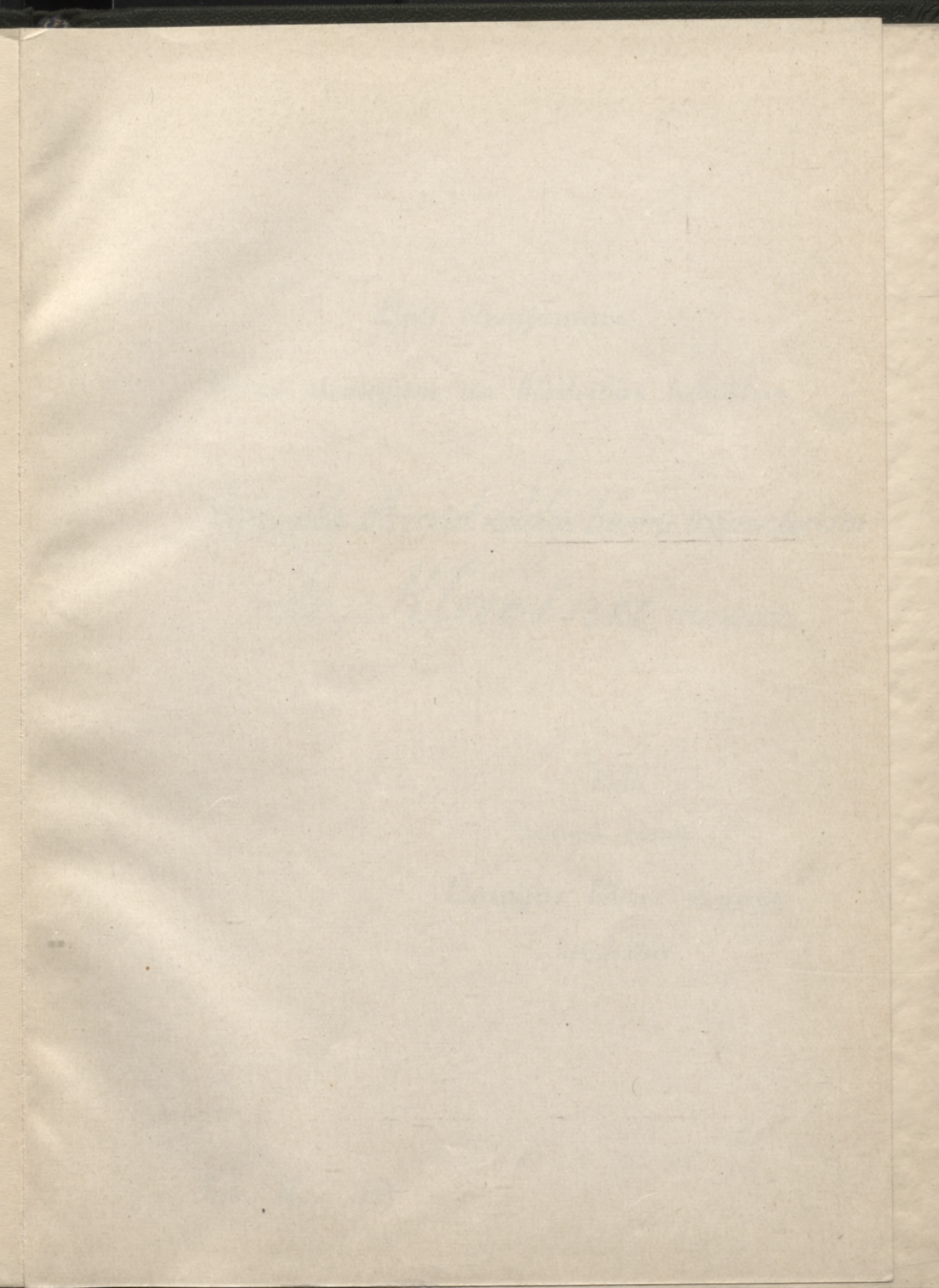
R. FREIIVALDS

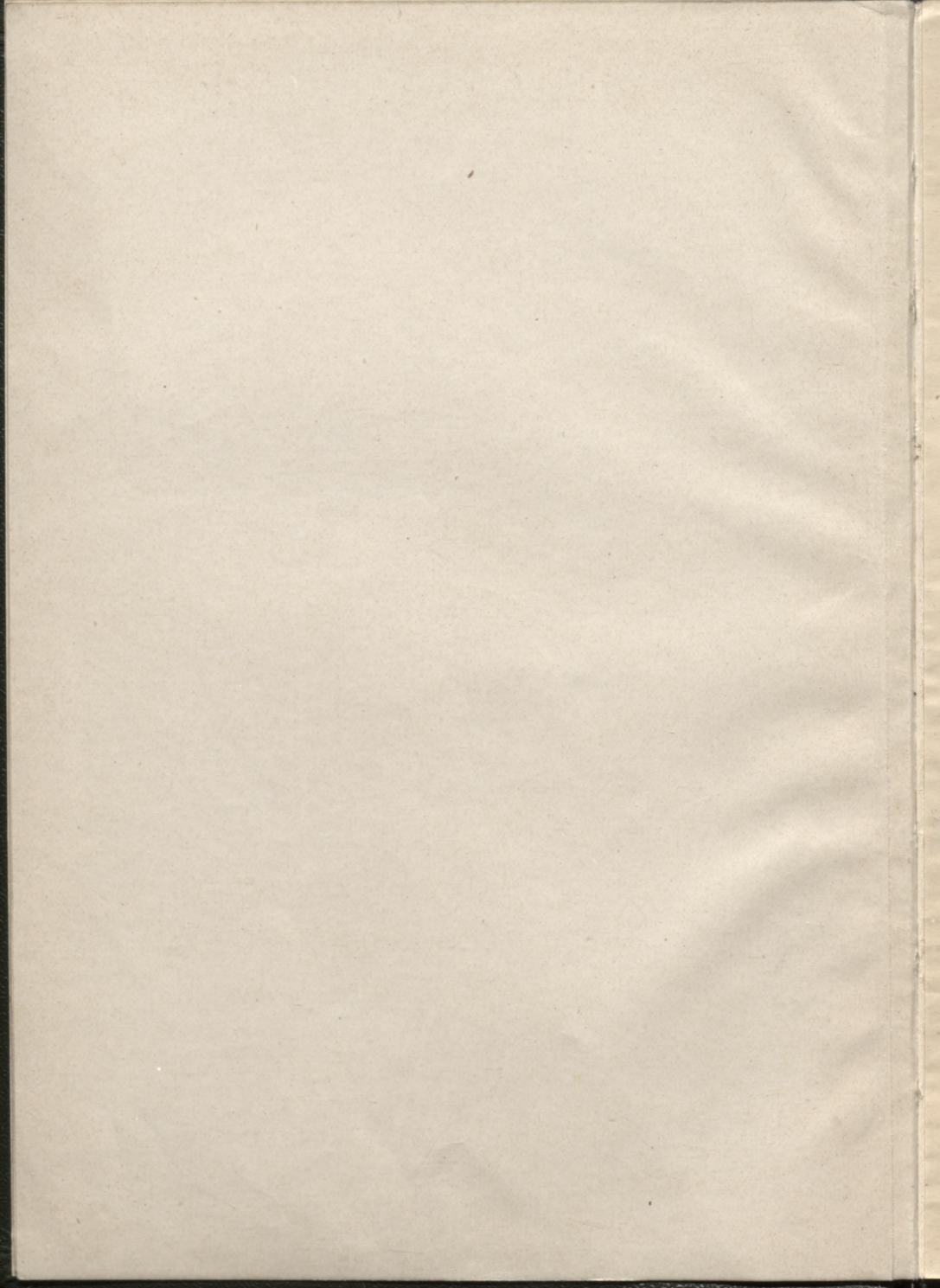
Latviešu
tautas mūžs

Ļoti cienījamam
bērnu draugam un biedrības labvēlim

Rīgas pils. Atzģād. valdes bērnu inspektoram

R. Klavina kungam.

Vēlī

patiesā cieņā

Latvijas bērnu draugu
biedrība

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

RESEARCH REPORT

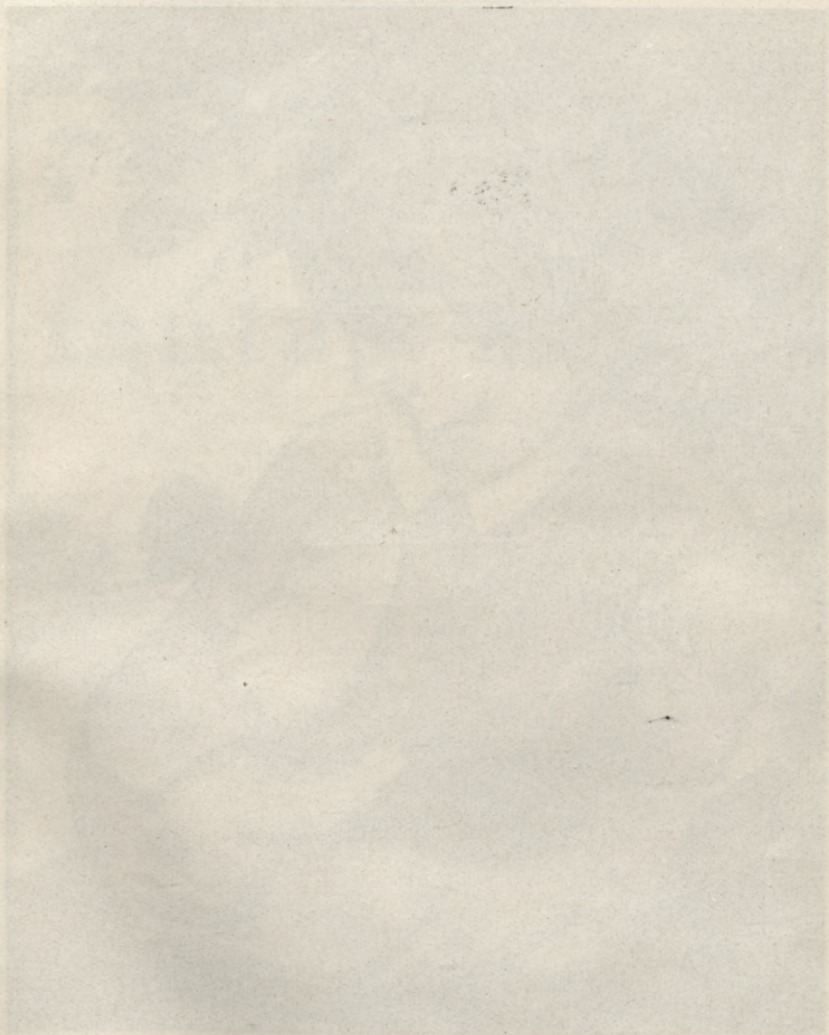
NO. 100

BY

W. K. H. P. H.

1955

INTERVALS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

89-3
L54

0001
L
339

R. FREIJVALDS

Latviešu tautas mūžs

RĪGĀ, 1936

IZDEVUSI LATVIJAS BĒRŅU DRAUGU BIEDRĪBA

Zīmējums krāsās „Māte
ar bērniem” — mākslinieka
O. N e m m e s.

~~St. 4.884 K~~ П Р

V. Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~89-~~ 38.017

0307092791

Akc. Sab. „Izdevējs”
Rīgā, Elizabetes ielā 83/85.

Priekšvārds.

Viena no lielākām un svarīgākām latviešu nacionālisma problēmām ir Latvijas iedzīvotāju skaita vairošana. Ne tādēļ, lai no kvantitātes izaugtu nākošās Latvijas kvalitāte, bet tādēļ, ka kvantitātei, iedzīvotāju skaitam, ir noteikta nacionāli-politiska un sociāli-saimnieciska likumība, kas jāievēro, lai Latvija varētu pastāvēt. Piemēra dēļ: neapdzīvota vai maz apdzīvota teritorija var daudz vieglāk kļūt par svešnieku iekarojuma objektu, kā labi apdzīvota zeme; vāji apdzīvota zeme ir arī daudz vājāks kultūras vērtību patērētājs, daudz vājāks savas tēvzemes sargātājs u. t. t. Aiz daudziem liktenīgi svarīgiem latviešu nacionālās pastāvēšanas motīviem dzimstības problēmai jābūt mūsu uzmanības visai redzamā vietā.

No latviešu nacionālās pastāvēšanas interešu viedokļa sacerēta arī šī grāmata, kuŗas pieticīgais nolūks ir darboties līdzī daudziem citiem faktoriem dzimstību problēmas uzstādīšanā un izprašanā, mēģinot atrast problēmas atrisinājumu iespējami labākā saskaņā ar latviešu nacionālās politikas nodomiem un mērķiem.

Autors mēģinājis (I nodaļā) savus iztīrājumus un slēdzienus postulēt ar nacionālisma ideju, kas cilvēku konkrētā rīcībā parādās kā tautas

gars, nācijas vadošais un virzošais faktors. Jo tikai tad pilnīgāk izprotama dzimstības problēmas vēsturiskā un sociālpolītiskā puse, bet sevišķi konstruktīvā iedzīvotāju skaita vairošanās programma.

Autora nepilnības un, varbūt, dažuviet nepilnīgos filozofiskos pamatojumus lai attaisno labā vēlēšanās arī no savas puses ko darīt, lai svarīgā dzimstības problēma kļūtu tuvāk savam atrisinājumam. Ne filozofiski apcerošā puse autoru vairāk interesēja, bet nacionāli politiskā.

Pateicība pienākas Latvijas Bērnu Draugu biedrībai, bet sevišķi viņas priekšniekam Ed. Paegles kungam, ka viņi sakarā ar valsts atdzimšanas svētkiem un mātes dienu pievērsuši uzmanību dzimstības problēmai un laipni apņēmās izdot šo manu darbu, kuŗu nododu sabiedrības spriedumam.

Autors.

1. Tauta un viņas mūžs.

*„Mēs būsīm tik lieli,
cik liela mūsu griba.“*

Dr. K. Ulmanis.

Laikmets, kuŗā mūsu tauta tagad dzīvo, ir liels un svarīgs. Tā iespāids sniegsies cauri gadu simteņiem, un uz tagadējo paaudzi gulstas liela atbildība: nospraust tautas attīstības virzienu ilgā laikā. Dziļā satura pilni ir vārdi, ka mūsu tauta atdzimst. Ar sirdi to sajūt ikviens latvietis. Visu mūsu tautu virza uz priekšu varens dinamisks spēks, kas tautas mūža laika rēķinā atraisījies tikai nupat. Šis spēks izpaužas visur, kur tauta rada kaut ko paliekošu un mūžīgu. Viņa esamību un apbrīnojamo varu sāk tagad redzēt un atzīt arvien vairāk. Laiks, kad visu pasauli un arī cilvēku uzskatīja tikai par vielas dažādām formām, pārdzīvots, un tā ideju iespāids uz latviešu tautas domāšanu izgaist. Kailais materiālists nespēj apmierināt ne paša cilvēka dvēseles ilgas, ne izturēt modernās zinātnes kritiku.

Šī lielā revolūcija ļaužu uzskatos liek pārvērtēt cilvēku attiecības pašiem savā starpā un pret institūtiem. Daudzas parādības, daudzas lietas mūsu acīs iegūst gluži citādu nozīmi un saturu. Un tādēļ tagad mēs gluži citādām acīm uzlūkojam to vareno, mīklaino organismu, ko saucam par — «tautu». Jā, tauta ir organisms, īpatnēja, patstāvīga būtne, kas dzīvo savu dzīvi, kuŗai pasaulē nosprausts savs uzdevums, kas viņai jāpiepilda. Kāds ir šis uzdevums, ko tautai nolīcis

varenais spēks un prāts, kas pasaulē radījis visu dzīvību, tas mums nav izdibināms. Bet ceļš pa kuŗu jāiet, zināms. Tas ir tas pats, pa kuŗu cilvēce jau staigājusi desmitus tūkstošus gadu — mūžīgās attīstības, nebeidzama progresa ceļš. Pa šo ceļu cilvēci vadījis dievišķais gars, kas tai dots līdzī piedzimstot. Ikvienai tautai, ko ilguš gadus uzlūkoja par vienu valodu runājošu individu māchanisku apvienību, ir šī dievišķā dzirksts, savs gars, kas nosprauž viņas attīstības ceļu. Tautas īpatnējo, patstāvīgo organismu tautas gars padara dzīvu.

Tāpat kā dvēsele vada cilvēku, kamēr viens dzīvo, tā tautas gars izpaužas katrā tautas solī un vada to uz labu vai ļaunu, uz dzīvību vai nāvi.

Viņa spraigums raksturo uzplaukuma periodus. Brīžiem gars iegrīms it kā snaudā. Tad tautas dzīvē iestājas sastingums. Viņas vēstures lapas top bālas un vienmuļas. Tā nerada nekā jauna un veģētē no agrāk uzkrātām vērtībām. Šādā sastinguma periodā pašreiz ir ķīniešu tauta, kas savā laikā gan radījusi varenas kultūras vērtības, bet nu jau ilgi ne ar ko jaunu nav papildinājusi senču mantojumu.

Dažreiz tautas gars zaudē visu savu spēku un tad nelaimīgai tautai tuvojas nāve, viņai lemts noiet no pasaules skatuves. Senatne stāsta par daudzām tādām tautām, kuŗas mirušas pēc tam, kad tautas gars beidzis sniegt tautas dzīvībai nepieciešamo spēku. Helladas marmora pieminekļi, Romas drupas, Eģiptes piramīdas, Bābeles ķīlraksti — tie visi ir seno tautu kapakmeņi.

Bet mums nemaz nav jāmeklē tik tālā pagātnē. Arī mūsu dienās savu garu - sargātāju zaudējušas daudzas tautas un ir jau mirušas, kaut gan šo tautu piederīgie vēl dzīvo zemes virsū. Ziemeļamerikas indiāņi, mūsu pašu cilts zars — kuršu pēcteči Kuršu jomā un libieši Kurzemes jūrmalā, tautas gara dzīvinošo dvesmu vairs ne-

izjūt. Šo tautu gars jau miris, un bez tā viņas nevar pastāvēt, kā nevar pastāvēt miesa bez dvēseles.

Bet ir arī laiki, kad tautas gars parādās sevišķi spēcīgs un varens. Tad tauta brīnišķīgi uzplaukst un veic vareņus darbus. Tad runā par renesansi — atdzimšanu — un šādi periodi ietekmē gadu simteņus. Laimīga tauta, kad viņas gars vesels un spēka pilns. Tad viņai pieder tagadne un arī nākotne. Un ikviens, kas vaļā acīm vēro mūsu tautas dzīvi, atzīs, ka viņa pašreiz dzīvo šādā laimīgā laikmetā. Mūsu tautas gars atmodies no ilga sastinguma, kuņā it kā uzkrājis spēkus, lai tagad izpaustos nepieredzētā spraigumā. Viņš tautu uzmodina vareņiem darbiem un dod arī spēkus tos veikt.

Latviešu tautas gara atmošanos var vērot jau pagājušā gadsimta sākumā. Kauguru nemieros var jau nojaust viņa pirmo sakustēšanos, miega nokratīšanas gribu. Tad nāk tautiskās atmodas laiks. Tautas gars nokratījis miegu, un Auseklis, Kronvalds, Juris Allunāns bija pirmie skaidrie un nepārprotamie liecinieki, ka viņš dzīvs un spēcīgs. Kad pēc 1905. g. svešo varu spaidi draudēja tautu nogremdēt apatiskā snaudā, tautas gars astonepadsmītā gadā meta atkal jaunu, vareņu strūklu. Un kad pēc tam visas cerības likās zaudētas, tautu izglāba 15. maijs.

Mēs varam būt laimīgi, ka mūsu tautas gars ir tik varens un spēcīgs. Mūsu laiks nav pagājis — tas vēl tikai nāks. Būs laiks, un tas nebūt nav tik tālu, varbūt iesāksies drīzi, varbūt jau tagad sācies, kad mūsu tautas gars ietekmēs citas tautas. Līdz šim mums nebija skaidrības, tauta meklēja savu formu, savu īsto mūžības uzdevumu. Ka tāds viņai nolemts — par to šaubu nav. Kāds tas ir — to neviena tauta nav spējusi ietvert noteiktās formulās. Tikai vēlāk kļūst redzams, kāds tas bijis un kā piepildījies.

Tautas gars izpaužas visās dzīves nozarēs, visās sabiedrības parādībās: zinātnē, mākslā, reliģijā, ļaužu sociālās attiecībās, materiālā un garīgā kultūrā. Viņa redzamo veidu mēs saucam par nacionālismu, un tas ir tautas gara otrs nosaukums.

Šaubu nevar būt, ka tauta ir patstāvīgs, īpatnējs organisms, kas dzīvo savu dzīvi. Tā reiz piedzimusi, — kā tas noticis, tas ir viens no vismazāk izpētītiem brīnumiem. Tad tauta aug, attīstās, un šo procesu rāda mums vēsture. Liekas, it kā viņai bioloģiski būtu liela līdzība ar īpatni. Bet īpatņa mūža garums ir aprobežots un puslīdz noteikts. Apdrošināšanas sabiedrībām ir smalki izstrādātas tabulas, pēc kužām precīzi var noteikt cilvēka mūža garumu. Bībelisko vecumu nav pārsniedzis neviens, sasniedz to tikai retais. Neviens īpatnis nav nemirstīgs. Ja nu uzlūkojam tautu kā organismu, tad būtu jāpieņem secinājums, ka arī viņai reiz jāmirst.

Līdz šādai konsekvencei, pesimisma ietekmēti, nonākuši arī daži pētnieki. Seno kultūrtautu — babiloniešu, grieķu, romiešu — likteņos viņi atrada apstiprinājumu savai teorijai, ka arī tagadnes tautās piemeklešot tāds pat gals. Tāpat, kā atsevišķiem cilvēkiem, arī tautām esot bērības, jaunības, vīra spēka gadi, kad spējas uzplaukst viskrāšņāk, bet tad nenovēršami seko vecums un nāve. Šie domātāji cieši ticēja, ka Vakareiropas liktenis apzīmogots un jau sākusies pagrimšana. Tagad pierādījies, ka šīs domas ir maldīgas. Pat vislielākie pesimisti atzīst, ka bailes bijušas pārspīlētas. Vakareiropa pavisam vēl negrib mirt.

Tautām gan ir liela līdzība ar individu, bet ir arī milzīga atšķirība. Kā vēlāk redzēsim, tautu nāves nenovēršamība nav nē ar ko pierādīta. Vēl tagad pasaulē dzīvo tautas, kas bijušas lielas jau tad, kad izmirušās tautas nebija pat parādījušās pasaules vēstures skatuvē. Tautu mūža

maksimālais gaņums vēl nav izpētīts, bībeliskā vecuma robežas tām nav novilkta. Nekāds bioloģisks likums, kad jāiestājas tautas nāvei, mums nav zināms, jo ir liela starpība starp individa un tautas nāvi.

Mēs varam pieņemt, ka līdz ar pirmo cilvēku pasaulē radušies visu tautu dīgļi. Pēdējā tauta pazudis līdz ar pēdējo cilvēku. Tā tauta būs dzīvojusi visilgāk, kurai būs piederējis pēdējais īpatnis. Tā kā īpatņa eksistence atkarīga no pārtikas, un mēs nespējam iedomāties laiku, kad zeme viņam to atraus, tad tiešām varam runāt par tautas saules mūžu, jo kamēr saule spīdēs, tikmēr zeme pārtiku sniegs.

Tauta ir komplicētāks, augstākas pakāpes, organisms, nekā cilvēks. Tautas mūžs ir gaņāks par īpatņa mūžu, jo tā prot īpatņu mūžus savienot paaudzū nepārtrauktā plūdamā. Viena paaudze drīkstētu mirt tikai tad, kad otra stājusies vietā, ne agrāk, jo citādi tautas mūžs apdraudēts. Tas arī ir tautas mūža noslēpums. Kamēr vien tautai nepietrūkst spēka radīt jaunas paaudzes, tikmēr viņas mūža gals nav paredzams. Daba tam nav robežas novilkusi.

Tautas mūžu ierobežo tikai viens noteikums: viņai jāpilda dabas likumi, kuŗos jāmeklē pareizais ceļš kā savai, tā tautas dzīvei.

Ja vērīgāk ielūkojamies, tad redzam, ka daba vispirmā kārtā rūpējas par sugu. Dabīgā izlase ir varenais līdzeklis, ar kuŗu tā nosargā sugas no izviršanas. Individam dabīgā izlase ir briesmīga, nežēlīga traģēdija. Turpretī sugai, dabas mīlulei, tā nes tikai svētību. Viss nederīgais tiek iznīcināts un paliek veselīgais spēcīgais, kas ar dabas otro vareno likumu, iedzimtību, savas spējas atdod pēcnācējiem. Tā suga uzlabojas, kļūst piemērotāka dzīvei un tiem uzdevumiem, kuŗiem daba to izredzējusi.

Katrai sugai ir vairākas pasugas, vairāk, vai mazāk līdzīgas viena otrai. Ar pasugu palīdzību

daba nodrošina sugas pastāvēšanu. Ja kāda pasuga izrādījusies nederīga, daba mierīgu prātu var nodot to iznīcībai, jo paliek vēl citas. Uzturēts tiek tikai derīgākais no derīgā. Pārējais — nederīgais, liekais — aiziet bojā, un daba to nemaz nenožēlo, jo viņas simpātijas pieder spēcīgākam, tam, kas viņas prasības vislabāk pildījis.

Arī atsevišķa tauta ir lielās cilvēku sugas pasuga, un viņai daba uzstāda tos pašus likumus, ko citām sugām un pasugām. Kamēr tauta spēcīga, stipra — daba viņu lutina. Tiklīdz tā sāk pievilt dabas cerības, nepilda vairs savu uzdevumu, daba no viņas novēršas un nepaklausīgo tautu iznīcina. Dabīgās izlases likums ne mirkli nerimst darboties, un arī cilvēce tam padota. Gan cilvēks, blakus šim dabas likumam, radījis savu likumu — cilvēcību, lai sargātu vājos, krotos, dzīvei nederīgos, jo šis likums cilvēku sabiedrībai nepieciešams, lai tā pastāvētu kā humāna, augstākās cilvēcības idejas vadīta sociāli - ētiska vienība, bet ja gribam pareizi izprast dabas nolūkus, tad nevis īpatnim, bet sugai jāvelta vērība. Tauta ir dabas mīlule, par viņu tā rūpējas. Tikai no tautas cilvēks var celties, tikai tautā kļūt liels un varens. Dzīvojot tautā viņš ir tās sīka, niecīga daļiņa, cieši saistīts ar viņu no šūpuļa līdz pat kapam, saistīts ar savām spējām un visām īpašībām, ko mantojis no senčiem, ar ieradumiem, uzskatiem, valodu un asinīm. Tas viss viņam savukārt jānodod tālāk, lai paaudžu plūdums nepstātos. Viņš ir tikai niecīga lapa, starp kuplā tautas koka lapu miljoniem. Šis koks nav apdraudēts, ja vētras noplūc tam kaut vai desmitiem tūkstošu lapu. Citas drīzi vien robu aizpildīs. Kamēr saknes droši turas zemē — koks aizvien atkal spēj dzīt jaunas lapas un atvases. Tikai tad kokam draud briesmas un iznīcība, ja tas nespēj vairs jaunas lapas dzīt.

Tautas mūža svarīgākais priekšnoteikums ir ģenerācija — jaunu īpatņu dzimšana. Tikai caur

bērniem tauta var sasniegt saules mūžu. Kā cilvēkam nepieciešama maize un ūdens, tā tautai — jaunā paaudze. Ja kādā tautā jaunā paaudze iet mazumā, tā ir zīme, ka atkal viena pasuga pievīlusi dabas cerības un nolemta iznīcībai. Ja mirstība sāk ņemt pārsvaru, tad nekā nespēj vairs tautu glābt.

Dzimstības samazināšanās ir pirmais brīdinājums, ka tauta atkāpusies no dabas likumiem, bet savu likumu pārkāpējus daba nežēlo. Izlase ir viņas ierocis, ar kuŗu tā atšķir graudus no sēnālām. Tādēļ visai radībai dzīve pastāv no dažādu šķēršļu pārvarēšanas. Kas to neprot vai nespēj — iet bojā. Ja visa suga neprot šķēršļus uzveikt — tad viņai jāiet bojā. Tas nenotiek pēkšņi katastrofā, bet pamazām, jo dabai laika diezgan. Arī cilvēkiem daba liek šķēršļus un tikai tie, kas tos uzveic, iekārto tiesību dzīvot. Dzimstības mazināšanās ir tautas slimības zīme. Bet mēs zinām, ka slimos, vājos un kropļos daba iznīcina.

Un nu pievērsīsimies mūsu tautai. No vienas puses mēs redzam varenu tautas spēka uzplaukumu, kas liecina par dzīves spējām un dabas lielo labvēlību. Tik varenu spēka strāvu, kādu rāda mūsu tautas gars, daba nekad velti nešķiež. Viņai ir zināms nolūks ar mūsu tautu — tā izredzēta vareniem nākotnes uzdevumiem. Bet no otras puses — latviešu tauta saņēmusi arī pirmo dabas brīdinājumu. Tās dzimstība samazinājusies bīstamos apmēros. Nāves izkopts cērt arvien platāku spaili. Bet mūsu tauta atradīs ceļus, kā atgriezties pie īstiem dabas likumiem, no kuŗiem, to nevar noliegt, zināma novirzīšanās notikusi. Pēdējos simts gados, taisni tautas gara atmošanās laikā, mūsu tauta pielaidusi daudzas lielas, bīstamas kļūdas, un tomēr pratusi tās laikā labot. Tāpēc nav fatālistiskā vienaldzībā jāpadodas liktenim. Sajūtot tautas gara aicinājumu, tā izprātīs brīdinājumu laikus. Bet vispirms centīsimies izdibināt: kas, kādēļ un kā labojams.

Mēģināsim atraisīties no tagadnes domām un lūkoties ne savām, bet tautas acīm, kuņai mūža gals nav paredzams. Tautai nospraustais liktenis īpatnim liekas bezgala tālš. Viņš pats to nepieredzēs, jo viņa mūžs tikai niecīga daļa no tautas mūža. Jo mazāk īpatnis jutīsies saistīts ar tautu, jo vienaldzīgāks viņam liksies tautas liktenis. Viņa mūža gaņums ir ierobežots, un puslīdz noteikts, tadēļ tautas tālākais liktenis viņu personīgi interesē tikai tiktāl, cik viņš pats cerē dzīvot. Protams, ir ļaudis, kas pēcnācējos atrod prieku, vai nu uzlūkojot tos kā dzimtas turpinātājus — šādos gadījumos runā dabas dotais, veselīgais ģeneratīvais instinkts, vai citu iemeslu dēļ. Bet visumā indivīdam ar dzimstību ir pasīvas dabas sakars — viņam pietiek, ka pats piedzimis. Turpretī tautai dzimstība ir likteņa jautājums. Viņai nepieciešams nepārtraukts paaudzju plūdums.

Tāpat kā indivīda ķermenī vienmēr mirst un atkal dzimst jaunas šūniņas, un šī nepārtrauktā atdzimšana ir dzīvības pamats, tā tautas organismā dzīvības priekšnoteikums ir nepārtraukta īpatņu miršana un jaunu dzimšana. No tautas dzīvības turpināšanas, no bioloģijas viedokļa, indivīds tautas organismam svarīgs tikai kā pēcnācēju radītājs. Kas nav izpildījis savas ģeneratīvās funkcijas, bijis tautas dzīvības uzturēšanai bezvērtīgs. Ja nu tautas dabīgā atjaunošanās vairs nenorit normāli, ja dzimstība mazinās arvien vairāk un beidzot pat mirstība sāk ņemt virsroku, tas nozīmē, ka tautai jānes atbildība par īpatņu pārkāpumiem un grēkiem, starp kuņiem vislielākais — atrašanās no ģeneratīvā pienākuma.

Ja tauta stāv pāri īpatnim, tad tautai tiesības prasīt viņa paklausību, prasīt, lai tas pirmā kārtā ievēro viņas intereses un tad tikai pats savas. Tautas svarīgākās intereses ir viņas reģenerācija. Visilgāk dzīvos tā tauta, kas būs pratusi vislabāk sargāt un kopt savas ģeneratīvās intereses. Maza

tauta vēl nav vāja tauta. Tā var izaugt liela un piepildīt visas zemes, ja vien viņai ir veselīga ģenerācija, griba augt. Latviešu tautai jābūt tai, kas mūžīgā tautu cīņā neaiziet bojā, kas paliek pasaulē pēdējā. Un mūsu tauta arī var būt tā, viņa būs tā, ja ikviens viņas dēls un meita gribēs to un centīsies pildīt mūžīgā Dzīvības Devēja uzdevumu, savas tautas saules mūža dēļ.

2. Latvijas iedzīvotāju dzimstība skaitļos.

Ik piecus gadus Latvijā notiek tautas skaitīšana. Ik piecus gadus, kad kļūst zināmi skaitīšanas rezultāti, sabiedrībā pamostas interese: cik valsts iedzīvotāju skaits nu būs pieaudzis. Kad beidzot dati paziņoti, rodas vilšanās — tik maz! Tad presē parādās raksti, kas liek pie sirds vairāk rūpēties par tautas dzīvo spēku. Ikviens atzīst: ja, ja, — tas vajadzīgs, bet kad no vārdiem jāpāriet uz darbiem — gaida, lai rūpes par tautas vairošanos uzņemas cits.

Pēc 1930. gada tautas skaitīšanas, kad valstī saskaitīja 1.900.000 iedzīvotājus, visi cerēja, ka nākošu reizi, beidzot, būs sasniegti pilni divi miljoni. Tie, kas tuvāk neiedziļinājās skaitļos, zināja, ka sevišķi spožs stāvoklis gan nav, bet domāja, ka nav jau arī tik trāģisks. Negaidītais iznākums, kad 1935. g. saskaitīja tikai 1.950.000 iedzīvotāju un uz pilniem divi miljoniem jāgaida vēl otri pieci gadi, bija daudziem liels, nepatīkams pārsteigums.

Draudošas pazīmes, ka latviešu tautā dzimstība samazinās, bija konstatētas jau agrāk. Bet parlamentārisms briesmu priekšā bija bezspēcīgs. Līdz ar patiesa nacionālisma uzvaru pēc 15. maija, sabiedrībā arvien lielāka kļūst griba atrast ceļu uz veselīgākiem dzimstības apstākļiem, jo tikai

tie spēj nodrošināt latvju tautas mūžu. Tādēļ, salīdzinot ar agrākiem laikiem, tieši pēdējos divi gados tik daudz rakstīts par tautas dzīvā spēka jautājumu, tādēļ sabiedrība interesējas par veselīgu ģimeni un bērniem, un valdība veltī vislielāko vērību tautas dzimstības pacelšanai.

Bet ja mēs dzimstības samazināšanos uzskatām par tautas organisma slimību, turklāt ļoti nopietnu slimību, lai to ārstētu, vispirms jākonstatē, cik tālu tā progresējusi, kādi iemesli to izsaukuši. Tikai pēc tam, kad būs iegūta skaidrība par pašreizējo stāvokli un slimības attīstības gaitu, var spriest par līdzekļiem, kā stāvokli labot, kā tautas organismu dziedināt.

T a b u l a N r. 1.
Latvijas iedzīvotāju skaits kopš 1800. gada.

G a d s	Iedzīvotāju skaits	Pieaugums
1800.	725.012	
1863.	1.265.087	+ 540 075
1897. 10. II	1.929.378	+ 664.291
1914. 1. I	2.552.000	+ 622.622
1920. 14. VI	1.596.131	- 955.869
1925. 10. II	1 844 805	+ 248 674
1930. 11. II	1.900.045	+ 55.140
1931. 1. I	1.909 578	+ 9.533
1932. 1. I	1.920.069	+ 10.491
1933. 1. I	1.931.093	+ 11.024
1934. 1. I	1.939.350	+ 8.257
1935. 12. II	1.950.502	+ 11.152

Latvijas statistiskā gada grāmata 1934. g.

Pagājušā gadu simteņa sākumā Latvijas tagadējā teritorijā nebija pat pilns miljons iedzīvotāju, tikai 725.000. Simts četrpadsmit gados, līdz pasaules kara sākumam, iedzīvotāju skaits audzis vairāk, kā trīskārt. Šis straujais pieaugums

nav vienīgi dabīgā pieauguma sekas. Pateicoties rūpniecības uzplaukumam, tranzitkustībai, Rīgas, Liepājas un Ventspils ostu attīstībai, Latvijas teritorijā saplūda ieceļotāji no citiem Krievijas apgabaliem. Kā pieaudzis šajā laikā zemes īsto iedzīvotāju skaits, to mēģināsim noskaidrot vēlāk.

1914. gads ir robeža, kad sākās iedzīvotāju skaita samazināšanās. Salīdzinot 1914. un 1920. gadu skaitļus, dužas acīs pasaules kara milzu zaudējumi. Var rēķināt, ka kara laikā iedzīvotāju skaits samazinājies par apmēram trešo daļu — 700—750.000. Tas sastādās no tiešiem kara upuriem — cīņās kritušiem, kurus vērtē uz apm. 30.000 — ļoti jūtams zaudējums, jo tā tautai atrauts sevišķi vērtīgs elements, vīrieši pašos spēka gados. Apm. 250—300.000 civiliedzīvotāju-latviešu bēgļu laikos aizklīduši un pēc tam nav vairs atgriezušies dzimtenē — vai nu miruši, vai palikuši svešumā. Pārējā daļa, apmēram 400.000, ir svešie ienācēji, kam mūsu zeme nav bijusi dzimtene: krievu karaspēks un krievu ierēdņi, poļu, lietuviešu un krievu strādnieki, kas ienākuši zemē uzplaukuma laikā. Beidzot šajā skaitā ietilpst emigrējušie vācieši un ārzemnieki. Par nelatviešu elementu aizplūšanu skumt nenākas. Tas, stiprinājis valsts nacionālo pamatu. Svešnieku aizplūšana labvēlīgi ietekmējusi latviešu procentu mūsu zemē. 1897. g. tautas skaitīšanā pirmskara 17 apriņķu robežās latviešu procents bija 68,3. Kaut gan noteiktu datu par iedzīvotāju tautību 1914. gadā, nav, ievērojot straujo svešu elementu pieplūdumu rūpniecības pilsētās starp 1897. un 1914. g. g., tālāk, pastiprināto latviešu emigrāciju uz ārzemēm un lekškrievijas pilsētām pēc 1905. gada revolūcijas, var pieņemt, ka tad latviešu procents būs bijis daudz zemāks — ap 60, vai pat vēl zem tā. 1925. gadā, kad bēgļu atgriešanās bija izbeigusies, latviešu procents bija pieaudzis uz 75,42. Nacionāli iedzīvotāju sastāvs tā tad ievērojami uzlabojies.

Bet lai iegūtu pārskatāmu ainu par jautājumu, kas mūs galvenā kārtā interesē, t. i. par dzimstību, pievērsīsimies t. s. dabīgai iedzīvotāju kustībai. Aplūkosim, ko rāda dzimušo un mirušo skaitļi normālos gados, pēc tam, kad reemigrācija bija izbeigusies.

T a b u l a N r. 2.
Latvijas iedzīvotāju dabīgā kustība
no 1925.—1934. g. g.

G a d s	Dzimuši	Miruši	Pieaugums
1925	41.314	27.683	13.631
1926	41.073	27.557	13.516
1927	41.610	28.941	12.669
1928	39.126	27.299	11.827
1929	35.673	28.512	7.161
1930	37.835	27.110	10.725
1931	36.972	26.891	10.081
1932	37.366	26.342	11.024
1933	34.576	26.319	8.257
1934	33.383	27.065	6.318
Caurmēra skaitļi:	37.892	27.372	10,521

Kā redzam, pēdējos 10 gados dzimstība mūsu valstī rēgulāri krīt. 1925. gadā Latvijā dzima apm. 41.000 bērnu. Šādā līmenī dzimstība turējās trīs gadus. 1928. g. piedzima vairs 39.000, 1929. g. sevišķi straujš kritiens uz 35.600, kas izskaidrojams ar ļoti nelabvēlīgiem dabas apstākļiem. Sekojošā, 1930. g., salīdzinot ar iepriekšējo, novērojams pieaugums, tomēr tas pilnīgi iekļaujas vispārējā dzimstības tendencē, samazināties par apm. 1000 gadā. Tad sekojošā 1931. g. atkal kritiens par 1000. 1932. g. neliela uzlabošanās, ko pilnīgi iznīcina straujais kritiens 1933. g. 1934. g. dzimstība atkal par 1000 samazinājusies un no-

slīdējusi uz 33.383. Septiņu gadu laikā, no 1927. līdz 1934. g. g. dzimstību skaits kritis par apm. 8.000. Tā tad samazināšanās apmēram par 1000 g.

Pēdējo desmit gadu caurmērā Latvijā dzimuši 37.892 bērni. Kopš 1929. gada šis caurmērs nav vairs aizsniegts. Ja rēķinām pēdējo 8 gadu caurmēru, kad straujā dzimstības samazināšanās sākusies, tad tas ievērojami mazāks, — 37.068. 10 pēdējos gados Latvijā piedzimuši 378.928 bērni. Bet ja dzimstība būtu palikusi kaut vai tāda, kā 1925-27. g. g. caurmērā, ap 41.500 bērnu gadā, tad pēdējos 10 gados būtu piedzimuši 413.000 bērnu. Latviešu tautas zaudējums tikai pēdējos 7 gados vien, pateicoties dzimstības krišanai — ir 34.000 bērnu. Tā tad labprātīga izvairīšanās no pēcnācējiem tādā pašā laika sprīdī tautai prasījusi vairāk upuru, nekā asinainās cīņās kara laukos, jo septiņos kara gados krituši un pazuduši bez vēsts tikai 30.000 cilvēku. Tautas organismam pat modernais, briesmu pilnais karš nav tik bīstams, kā izvairīšanās no pēcnācējiem. 34.000 cilvēku 7 gadu laikā! Lielā jaunuzbūves darbā šis dzīvais spēks tautai tik ļoti, ļoti būtu bijis vajadzīgs!

Dzimšana vienmēr saistīta ar miršanu. Dzimstības mazināšanās ļaunās sekas var izlīdzināties, ja nāve samazina savu plauju. Tādēļ aplūkosim otro aili, varbūt tā izlīdzina pirmās iztrūkumu.

Diemžēl, arī tā nekādu iepriecinošu ainu nerāda. Pēdējos 10 gados caurmērā mirst 27.372 cilvēki gadā. Uzmetot acis mirstību ailei, nekādas lielas svārstības neredzam. Divi gados; 1927. un 1929., mirstību skaits pārsniedz 28.000. Pēdējos 5 gados tas zemāks, mazliet zem caurmēra. Tas nu būtu mazs gandarījums, mazs izlīdzinājums iztrūkumam dzimstību ailē. Bet visskaidrāko ainu dabūjam no trešās ailes, kurā atzīmēts dabīgais pieaugums. Tas rāda faktisko tautas spēku bilanci, un šie skaitļi visniepriecinošākie.

Salīdzinot apskatāmā perioda pirmo un pēdējo gadu, redzam, ka dabīgais pieaugums, t. i.

skaitlis, ko dabūjam atņemot no dzimušo skaita mirušos, samazinājies no 13.631 1925. gadā, uz 6.318 — 1934. gadā. Samazināšanās tā tad vairāk, nekā uz pusi — par 54 procentēm. 1934. gadā dabīgais pieaugums ir tikai 46 procentes no 1925. gada pieauguma. No šīs ailes vislabāk redzams, cik regulārs un straujš kritiens. Tikai divi skaitļi to jauc. 1929. gadā sevišķi straujais kritiens 7.161, pret 11.827 iepriekšējā gadā. Tas bija plūdu un neražas gads, ar ļoti mazu dzimstību, bet jo lielāku mirstību. Tad, 1932. gadā atzīmējams neliels pieaugums, ko atkal pilnīgi nivelē 1933. gada straujā samazināšanās, kas turpinājās arī 1934. g.

Absolūtie skaitļi tomēr nedod tik pārskatāmu ainu, kā relatīvie, ar kuriem varam arī salīdzināt mūsu un citu valstu apstākļus. Sekojošā tabula (sk. 21. l. p.) dod pārskatu par iedzīvotāju dzimstību, mirstību un dabīgo pieaugumu, pārreķinātu uz 1000 iedzīvotjiem Latvijā un dažās citās valstīs.

Tabulas 1. rindā ir Latvijas skaitļi. No tiem redzam, ka pirmos pēckaņa gados Latvijā dzimuši 22,1 uz 1000 iedzīvotājiem, samērā augsts skaitlis. Nepilnu piecpadsmit gadu laikā tas kritis par 5 punktiem. Bet mirstība šajā pašā laikā kritusi tikai par apm. 0,8 punktiem. Mirstības samazināšanās izskaidrojama ar uzlabotiem sociāliem apstākļiem, higiēnas izplatīšanos, priekšzīmīgi nostādīto ārstniecības palīdzību, samazinājušos zīdaiņu mirstību u. t. t. Tā kā mirstības samazināšanās ne tuvu nevar atsvērt dzimstības samazināšanos, dabīgais pieaugums kritis vairāk, nekā uz pusi, no 7,3 — 1921-25. g. g., caurmērā uz 3,2 — 1934. gadā.

Ja apskatām stāvokli ārvalstīs, redzam, ka visas valstis varam sadalīt divās grupās: ar lielu un ar mazu dzimstību. Pirmā grupā var iedalīt valstis ar dabīgo pieaugumu no 10,0 uz augšu. Tām pieder Lietuva ar 10,2, Polija — 12,1, Itālija — 10,1, Rumānija — 13,2, Japāna — 13,8 un SPRS

Tabula Nr. 3.

Dzimstība, mirstība un dabīgais pieaugums Latvijā un dažās ārvalstīs no 1921.—1934. g.

Gads	Dzimušo ‰/00						Miruso ‰/00						Dabīgā pieauguma ‰/00								
	1921/25	1922/26	1930	1931	1932	1933	1934	1921/25	1922/26	1930	1931	1932	1933	1934	1921/25	1922/26	1930	1931	1932	1933	1934
Latvija	22,1	20,7	19,8	19,9	19,4	17,8	17,1	14,8	14,8	14,2	14,1	13,6	13,5	14,0	7,3	5,9	5,7	5,2	5,8	4,3	3,2
Igaunija	19,6	17,6	17,4	17,4	17,6	16,2	15,4	15,5	16,5	14,9	16,2	14,8	14,7	14,1	4,1	1,1	2,5	1,2	2,8	1,5	1,3
Lietuva	28,3	28,1	27,3	26,6	27,2	25,5	24,7	16,4	16,2	15,8	15,7	15,2	13,4	14,5	11,9	11,9	11,5	10,9	12,0	12,1	10,2
Polija	35,1	32,2	32,3	30,2	28,8	26,5	26,6	17,3	16,8	15,6	15,5	15,0	14,2	14,5	17,8	15,4	16,7	14,7	13,8	12,3	12,1
SPRS	44,1							24,1							20,0						
Vācija	22,1	18,4	17,5	16,0	15,1	14,7	18,0	13,3	11,8	11,1	11,2	10,8	11,2	10,9	8,8	6,6	6,4	4,5	4,2	3,5	7,1
Anglija	20,4	17,2	16,8	16,3	15,8	14,9	15,3	12,4	12,3	11,7	12,5	12,3	12,5	12,0	8,0	4,9	5,1	3,8	3,5	2,4	3,3
Zviedrija	19,1	15,9	15,4	14,8	14,5	13,7		12,1	12,1	11,7	12,5	11,6	11,2		7,0	3,8	3,7	2,3	2,9	2,5	
Francija	19,3	18,2	18,0	17,4	17,3	16,3	16,1	17,2	16,8	15,6	16,3	15,8	15,8	15,1	2,1	1,4	2,4	1,1	1,5	0,5	1,0
Rumānija	37,9	35,2	35,0	33,3	35,9	32,0		23,0	21,2	19,4	20,8	21,7	18,7		14,9	14,0	15,6	12,5	14,2	13,2	
Itālija	29,7	26,8	26,7	24,9	23,8	23,5	23,2	17,3	16,0	14,1	14,8	14,6	13,5	13,1	12,4	10,8	12,6	10,1	9,2	10,0	10,1
Norveģija	22,2	18,0	17,0	16,3	16,3	14,9	14,8	11,5	11,0	10,6	10,9	10,7	10,2	9,8	10,7	7,0	6,4	5,4	5,6	4,7	5,8
Japāna	34,6	34,0	32,4	32,2	32,9	31,6		21,8	19,8	18,1	19,0	17,7	17,8		12,8	14,2	14,3	13,2	15,2	13,8	

Latvijas statistiskā gada grāmata 1934. g.

— 20,0.*) Otrā valstu grupā iedalāmas tautas ar dabīgā pieauguma skaitli no 1,0 līdz 5,8. Šeit ietilpst Igaunija ar 1,3, Francija — 1,0, Latvija — 3,2, Anglija — 3,3, Norvēģija — 5,8, Zviedrija — 2,5**) Īpatnējā vietā stāv Vācija ar dabīgo pieaugumu 7,1 — 1934. gadā.

Vispirms duŗas acīs lielā difference abu grupu skaitļos. Starp lielāko no mazākā dabīgā pieauguma valstīm — Norvēģiju, un mazāko no lielākā — Lietuvu, ir vairāk, nekā 4 punktu liela dabīgā pieauguma difference. Vācija, ar dabīgo pieaugumu 7,1 — 1934. gadā, pavirši lūkojoties varētu likties it kā abu grupu vienotāja. Īstenībā tā tomēr nav. Vēl gadu atpakaļ tā bija tipiska valsts ar ļoti mazu dabīgu pieaugumu. Kopš 1921.-25. gada viņas dabīgā pieauguma skaitļi strauji slidējuši lejup. Šajos gados viņas dabīgā pieauguma caurmērs bija vēl samērā ļoti augsts — 8,8. Sekojošā piecgadē tas noslīdēja uz 6,6. 1930. gadā pieaugums bija vairs 6,4, 1931. g. — 4,8, 1932. g. — 4,3 un 1933. g. — 3,5. Un tad, 1934. gadā, pārsteidzošs, vēl nekur nepieredzēts lēciens uz augšu — 7,1. Vienā gadā Vācija dabīgo pieaugumu vairāk nekā dubultojsi. Paveroties Vācijas iekšējā dzīvē kļūst skaidrs, ka tas noticis pateicoties tautas enerģijas straujam uzplūdumam. Vācijas nolūks, ko valsts vara sekmē visiem līdzekļiem — atrauties no valstu grupas ar mazo dabīgo pieaugumu un pāriet otrā grupā, ar lielu pieaugumu. Vācijas panākumi cīņā ar dzimstības krīzi — labākais pierādījums, ka tā ir slimība, ko var dziedēt, ja vien tautai rodas griba kļūt veselai.

Ziemeļu un Rietumeiropas valstis pieder mazā dabīgā pieauguma grupai. Lielā dabīgā pieauguma grupā ietilpst dienvidus un austrumu valstis.

*) Pirmām trim valstīm pievesti 1934. g. dati, Rumānijai un Itālijai — 1933. g., bet SPRS — 1921.—1925. g. caurmēra.

**) Izņemot Zviedriju, kuŗai ūzdoti 1933. g. dati, pārējām valstīm 1934. g. dati.

Ļoti raksturīgi, ka mazāka dzimstība taisni Vakarēiropas valstīs, kuŗas kultūra augstāka. Tas it kā apstiprina, ka dzimstības krīze ir modernās kultūras izsaukta slimība. Abām grupām ir vēl viena atšķirība. Valstis ar mazu dabīgu pieaugumu ir protestantiskas, ar lielu — katoliskas. No tā varētu spriest, ka racionālais protestantisms dzimstībai nelabvēlīgs.

Tālāk raksturīgi, ka taisni pēc 1921.-25. g. g. dabīgais pieaugums mazinājies gandrīz visās mazākā pieauguma valstīs, apmēram tādā pašā apmērā, kā Latvijā. Izņēmums Francija. Tai šajā periodā dzimstība gandrīz nav mazinājusies. Bet Francija ir valsts, kur dzimstības samazināšanās sākusies daudz agrāk, nekā citās Vakarēiropas valstīs, un tur dabīgā pieauguma skaitļi jau nostabilizējušies uz zemākā līmeņa. Līdzīgi apstākļi mūsu tuvākā kaimiņvalstī — Igaunijā. Latvijas un Igaunijas vispārējā attīstība, kā politikā, tā saimniecībā un kultūrā, noritējusi apmēram līdztekus. Ja Latvijā dzimstības skaitļi labāki, nekā Igaunijā, iemesls mūsu Latgale, kas dod lielu tautas pieaugumu un paceļ caurmēra skaitļus. Bet dabīgā pieauguma skaitļu krītošā tendence rāda, ka mēs ejam pa to pašu ceļu, ko Igaunija jau noستاigājusi.

Dažās mazā pieauguma valstu grupās dzimstības samazināšanās kopš 1925. gada norit straujāk, dažās lēnāk. Latvija ir valsts, kuŗā samazināšanās šajā periodā notikusi visstraujāk. Iemeslus redzēsim vēlāk.

Jāatzīmē, ka arī valstīs ar lielu pieaugumu, šajā pašā periodā novērojama zināma dzimstības mazināšanās. Straujš kritiens ir Polijā. 1921.-25. g. g. caurmērā tajā vēl dzima 35,1 bērns uz 1000 iedz., bet 1934. gadā vairs 26,6. Tā tad kritiens par 8,5 punktiem. Bet tajā pašā laikā Polijā ievērojami mazinājusies arī mirstība, no 17,3 uz 14,5. Tādēļ dabīgais pieaugums samazinājies tikai par 5,7 punktiem, no 17,8 uz 12,1. Citās lielā dabīgā

pieauguma valstīs tik strauja samazināšanās nav novērojama.

Aplūkojot mirstības skaitļus redzam, ka valstīs ar lielu dabīgu pieaugumu ir arī lielāka mirstība. Šī parādība ir dabīga. Tā izskaidrojama ar lielāku zīdaiņu mirstību. Kur vairāk dzimst, tur par viņiem mazāk rūpējas. Tomēr, arī valstīs ar lielu dabīgu pieaugumu, pēdējā laikā veltījušas lielu vērību higiēnas un sociālo apstākļu uzlabošanai, un tām izdevies mirstību samazināt. Mazā dabīgā pieauguma valstīs higiēna turpina attīstīties un izplatīties un cilvēka mūža garums pieaug. Tomēr lielākais sasniegts jau agrākos gados, tā kā ievērojama mirstības samazināšanās nav novērojama. Sevišķi zema mirstība Skandināvijas valstīs un Vācijā — ap 11 uz 1000 iedzīvotājiem. Mazliet lielāka, bet arī ļoti vienmērīga — Anglijā — ap 12. Latvijā mirstība ir lielāka — ap 14. Tādēļ mirstības skaitļi var pie mums vēl samazināties, apmēram līdz tam līmenim, kāds tagad Skandināvijas valstīs, t. i. par apm. 3 punktiem. Tomēr, ja pat tagadējie dzimstības skaitļi vairs tālāk neslid, mirstības samazināšanās nevar atsvērt pēdējos 15 gados notikušo dzimstības samazināšanos. Turklāt drīzā laikā sagaidāma mirstības pieaugšana. Līdz nullei mirstības skaitli nevar novest. Ja tagad mirstības skaitlis samazinās, tad tā ir tā sauktā nāves hipotēka. Paildzinot cilvēku mūžu ar sociāliem uzlabojumiem, nāvei tiek izdots parādraksts. Bet reiz pienāk brīdis, kad nāve parādu atsakās pagarināt un bez žēlastības iekasē no tautas agrāk izdotās saistības. Tad mirstības skaitlis ceļas, un to nekādiem līdzekļiem nav iespējams apturēt.

Palūkosimies, kādas izredzes būtu mūsu tautai pavērušās, ja dabīgais pieaugums būtu tikai tikpat liels, kā mūsu tuvākiem kaimiņiem — poļiem vai lietuviešiem — apm. 12 uz 1000 iedzīvotājiem. Tādā gadījumā Latvija tagad, t. i. piec-

padsmīt gadu laikā, būtu atguvusi visus kaŗu un bēgļu laikmeta zaudējumus. Šajā laikā mūsu valsts iedzīvotāju skaits būtu pieaudzis par apm. 350.000, t. i. tik daudz, cik Latvijai latviešus atrāvis kaŗš. Bet īstenībā šajā laikā dzimusi tikai puse no šī skaita. Ar tādu dzimstību, kāda mūsu kaimiņtautām, Latvijā sen būtu pārsniegusi 2 miljonu robežu, un 1935. gadā tai būtu 2.100.000 iedzīvotāju, ne 1.950.000. Pašreiz Latvijā nav vairāk iedzīvotāju, kā gadsimteņa sākumā.

Salīdzinot apstākļus ārzemēs un mūsu valstī, redzējām, ka dabīgā pieauguma skaitļi Latvijai nav sevišķi labvēlīgi. Pašreiz, Eiropas tautu saimē mēs ierindojamies apm. trešā vietā no apakšas. Šeit nu varētu teikt, stāvoklis nebūt nav tik ļauns, jo citām valstīm skaitļi vēl zemāki, un citām arī nav daudz augstāki, kā mums. Par Franciju jau sen runā, kā par izmirstošu tautu, bet skaitļi rāda, ka tai tomēr pieaugums, kaut arī niecīgs. Mūsu kaimiņiem un likteņa biedriem — igauņiem — stāvoklis vēl daudz ļaunāks.

Bet vājš iepriecinājums, ka citiem klājas vēl ļaunāk. Iedzīvotāju dabīgais pieaugums ir katras valsts stiprums. Ikvienu valsti varam salīdzināt ar tvertni, kuŗā dabīgais pieaugums — ūdens lāses. Ja tvertnē vairs nav vietas, ūdenim jāplūst pāri malām. Protams, tas plūdīs turp, kur līmenis zemāks — citā valstī. Šo parādību sauc par emigrāciju. Bet tautas organismam tā nāk tikai par ļaunu, jo aizplūstošais dzīvais spēks, kā līdz šim pierādījies, viņai pazūd uz visiem laikiem. Bet ne vienmēr iespējama emigrācija. Ja otrā valstī iedzīvotāju pašai diezgan, un darba spēks nav vajadzīgs, tā svešas valsts pilsoņu pieplūdumu noslēdz. No nacionālā viedokļa valstij nav vēlama ne emigrācija, ne imigrācija. Tie ir tikai pagaidu līdzekļi nenormālos apstākļos, un to novēršana ir problēma, ko cenšas atrisināt. Imigrācija vājina arī tautas viengabalainību, pama-

zina tautas kvalitāti. Emigrācija kā ventils, kas atbrīvo uzkrājušos spēkus, var kalpot tikai līdz zināmam laikam — tikmēr, kamēr otra valsts neliek šķēršļus. Bet ja tā liek, tie vienmēr noved pie sadursmēm. Ja visās valstīs dabīgais pieaugums būtu vienāds, spēku samērs paliktu līdzsvarots. Bet tā kā pieaugums ļoti dažāds, telpa netiek vienmērīgi piepildīta, iekšējais spiediens pieaug — vienmēr birst pamats konfliktiem. Dzimstību ierobežot mākslīgiem līdzekļiem neatļauj tautas organisma intereses — tā būtu paškopjošanās. Izvest vispārēju dzimstības samazināšanu pasaules mērogā tagadējā laikmetā tikpat neiespējami, cik nesekmīgi visvisādie tautu atbrūņošanas plāni. Tādēļ tautas, kas grib augt un attīstīties, spiestas izvēlēties mazāko ļaunumu — raidīt daļu no sava dzīvā spēka cīņā pret citām tautām, kurām telpa ir, bet kas labprātīgi, protams, negrib no tās šķirties. Tā tauta tikai seko dabas likumam, kas nekādu humānitāti neatzīst, tiklīdz uzpeld dzīvības jautājumi.

Ikvienu kara, ikvienu bruņota konflikta īstais pamats — rūpes par savas tautas esošo, vai arī paredzamo telpas trūkumu. Kamēr nebūs novērsts šis kara iemesls, nebūs noteikta un netiks ievērota stingra dzimstības kvota visā pasaulē, tikmēr kari būs, jo tie ir dabas likums. Tie ir eksistences cīņas modernās formas, dabīgā izlase laikmetīgiem līdzekļiem. Tādus laikus, kad būs iespējams izvest dzimstības normēšanu pasaules mērogā, mēs nevaram ne iedomāties, tāpēc pamats kariem vienmēr būs — nekādi pacifistiski ideāli nav iespējami, jo tie nesaskan ar dabas augstāko nolūku: progresu un izlasi. Ja nu tiešām visas pasaules tautas kādā ārpārta brīdī noslēgtu vienošanos par dzimstības ierobežošanu un tiešām arī pildītu — tas būtu visas cilvēces gals — augstākā izviršana, dabas lēmuma pārkāpšana — ko tā neatstātu nesodītu. Gan viņa atrastu līdzekļus, kā cilvēci iznīcināt.

Bet, atgriezīsimies tuvāk tematam. Pagaidām ikvienai tautai, kurai ir brīva telpa, jābūt sagatavotai, ka pret to vērsīsies telpā saspīestā tauta. Faktiski pasaules politika arī vadās no šīm bažām. Tiesības uz telpu deklarējušas un sevišķi pasvītājušas divas Eiropas lielvalstis: Vācija un Itālija. Vācijas motīvs 1914. gada karā bija telpas trūkums. Vācijas pierobežā, austrumos, bija plaša, maz apdzīvota zeme, kur dzīvoja tikai apm. 20 cilvēku uz kvadrātkilometru, bet pašā Vācijā — 140, jeb septiņas reizes vairāk. Tagad Vācija uzsver, ka grib tikai mieru un centīsies iekšējās kolonizācijas ceļā paplašināt savu telpu. Bet kad pienāks brīdis, kad tas viņai tomēr nebūs vairs iespējams, viņai būs jāiet iekarošanas ceļš. Protams, ka šādā gadījumā tauta dodas vismazākās pretestības virzienā, kas ne vienmēr ir tur, kur zeme visretāk apdzīvota. Itālija pašreiz dodas uz Abesīniju, pārliecībā, ka tur pretestība būs vismazākā, kaut gan kaumiņos viņai mazapdzīvotā, auglīgā Francija, kas tomēr militāri spēcīga. Viens skaidrs, ja pašu mājās telpas sāk trūkt, tautai jāplūst pāri savas valsts robežām, vai jāatsakās no augšanas, jāregresē.

Ar šo dabas likumu arī mūsu tautai jāreķinās. Ja kāda valsts atzīs, ka viņai nepieciešama telpa un tā visvieglāk iegūstama mūsu zemē, tad mums būs jāpiedzīvo viņas uzbrukums. Ārkārtīgi bīstami zemi atstāt tukšu. Kas ir kaņš, ar visām savām šausmām, to mūsu tauta no savas vēstures, diemžēl pārāk labi zina. Mēs negribam kaņu, bet toties gribam dzīvot. Tādēļ mēs nelikvidējam savu armiju, lai iespējamo briesmu gadījumā netiktu izdeldēti. Ja kāds apellējot pie mūsu miermīlības, ierosinātu pilnīgi likvidēt mūsu armiju, tad to noturētu par gluži aplamu cilvēku, jo armijas vajadzība ikvienam skaidra. Bet zemes aizsardzība dzimstības vairošanas ceļā — tā ir svešāka doma un tādēļ sabiedrībai grūtāk pie savināma. Un tomēr tā pareiza. Zeme jāpiepilda,

lai nostiprinātu tās drošību, lai tajā nebūtu brīvas telpas. Tad neviens neiedomāsies uzbrukt.

Neviena valsts nevar iedrošināties atkāpties tautas vairošanās sacensībā. Mazā Japāna smok no ļaužu pārpilnības, bet tajā nevienam nav nācis prātā ieteikt visvienkāršāko izeju — dzimstības ierobežošanu. Un rezultāts? Ar sava dzīvā spēka varu tā ieguva Koreju, ieguva Sachalinu, ieguva Mandžuriju un sniedzas pēc patukšajām Ziemeļķīnas provincēm. Viņa spiežas vismazākās pretestības virzienā, un tādēļ izvairās no konflikta ar Savienotām Valstīm, kur pretestība sagaidāma daudz lielāka, vai Austrāliju, kas Japānas iedzīvotāju pārpalikumu arī spētu it labi uzņemt, bet ievilkta nenovēršamā cīņā ar Angliju.

Šādas domas rodas vērojot 3. tabulu. Tās dabīgā pieauguma skaitļi aprīņojami labi saskan ar lielās, pasaules, politikas strāvām, kuŗas skar un ietekmē arī mūsu tautu un valsti. Lielām Vakareiropas valstīm mazā dzimstība un mazais dabīgais pieaugums nevar atnest tik bīstamas sekas, kā mums. Vispirms viņu masa lielāka un stabilāka. Tās jau agrāk nekā mēs paguvušās izaugt, uzkrāt lielāku dzīvā spēka summu. Viņām trūkst arī telpu, jo tās ir nesalīdzināmi biežāk apdzīvotas un viņu teritorija citas tautas nekārdina. Izvest slepkavību, pilnīgi izdeldēt visu, vai vismaz ļoti lielu otrās valsts iedzīvotāju daļu, lai atbrīvotu vietu saviem iedzīvotājiem — tas nav tagadējos apstākļos izvedams. Tādēļ Vakareiropas tautām jāmeklē telpa ārpus Eiropas. Tām divi virzieni — kurp izplesties. Vēl tālāk, pāri jūrām, vai pa sauszemes ceļu — uz austrumiem. Tikai uz šim divi pusēm Vakareiropas tautu ūdeņi var plūst pāri tvertnes malām.

Skandināvijas valstīm, ar kuŗām mūsu valstij daudz līdzības, ir savas priekšrocības — viņu īpatnējais ģeogrāfijas stāvoklis — izolācija. Viņu telpa nevienu nekārdina. Bet mūsu tauta dzīvo Eiropas krustceļos, tas viņas spēks, bet arī bries-

mas. Tādēļ mēs nevaram atļauties dzimstības ierobežošanās greznību, jo izjutīsim tās liktenīgās sekas.

Paliek vēl pēdējais iebildums, ko katrā ziņā uzstādīs glēvulīgākie, kas, baidoties no grūtākas dzīves, no saspiešanās vajadzības, no upuriem, personīgās ērtības dēļ, labāk labprātīgi uzņemas dzimstības ierobežošanu: «Mēs nedrīkstam vairot iedzīvotāju skaitu, jo nespēsīm tos paēdināt.» Šī iebilduma dēļ, kas skan diezgan iespaidīgi, pievedīsim tabulu, kurā atzīmēts Eiropas valstu iedzīvotāju pieaugums kopš 1800. gada un šo valstu platība kvadrātkilometros.

Savā laikā lielas bažas zinātnieku aprindās radīja angļu tautsaimnieka sera Tomasa Maltusa uzstādītā hipotēze, ka pasaulē cilvēkiem tendence vairoties ātrāk, nekā vairojas pārtikas līdzekļu daudzums, un pārtikas līdzekļu trūkums ir tas, kas automātiski rēgulē tautu dabīgo pieaugumu. Šo savu hipotēzi viņš bija nosaucis par dabas likumu, tas nozīmē visaugstāko, negrozāmo un nepārvaramo. Ilgus gadu desmitus zinātnieki viņa tēzi atzina bez iebildumiem, līdz beidzot pierādījās, ka Maltuss maldījies un nav atklājis īstu dabas likumu. Gluži otrādi — pārtikas līdzekļu daudzums vairojas ātrāk, nekā pasaules iedzīvotāju skaits. Sīkāk pie viņa mācības un pretargumentiem pakavēties neatļauj šī darba apjoms. Bet nespeciālistu aprindās aizvien vēl valda nesatricināma ticība Maltusa «dabas» likuma pareizībai, un tā ceļas pamācības par dzimstības ierobežošanu. Arī latviešu tauta savā laikā daudz bažota ar maltuziānisma un neomaltuziānisma idejām, un var tām zināmā mērā pateikties par tagadējo dzimstības krīzi. Daudzos tuvākos gadu desmitos un, ļoti var būt, pat gadu simtos, jo mēs nezinām, kas šajā laikā tiks izgudrots jauns ražu pacelšanas un produktu ražošanas tehnikā, Latvijai par iedzīvotāju pārprodukciju nav jābaidās. Tā jau ar

Tabula Nr. 4.
Dažu Eiropas valstu iedzīvotāju pieaugums kopš 1800. gada un šo valstu platība 1000 kvadrātkilometros.

Valstis	Platība 1000 kv. km.	1800. g.	1830. g.	1860. g.	1890. g.	1920. g.	1935. g.
Latvija	66	725,012	—	1.265,087	1.929.378	1.596,131	1.951.000
S. P. R. S.	21.176	—	—	68.400,000	102.850,000	114.409,000	116,063,000
Vācija	471	—	29.770.000	38.140,000	49.430.000	63.179,000	66,104,000
Lielbritānija un Īrija .	220	15.890,000	24.030.000	28.930.000	37.730,000	47,274,000	49,009,000
Francija	551	27.350,000	32.570,000	37.380,000	38.340,000	39,210,000	41,229,000
Itālija	310	16.120,000	21.210,000	25,000,000	30,500,000	38.756,000	41,177,000
Polija	388	—	—	4.760,000	8.700,000	27.193,000	32,133,000
Spānija	503	10,350 0' 0	11.210,000	15,670,000	17,570,000	21,338,000	23,564,000
Beļģija	30	—	3,790,000	4,700,000	6,070,000	7,466,000	8,092,000
Nīderlandē	34	2,100,000	2,610,000	3,310,000	4,510,000	6,865,000	7,936,000
Zviedrija	449	2,350,000	2,590,000	3,860,009	4.780,000	5,904,000	6,142,000
Griekija	130	—	710,000	1,100,000	2,190,000	5,536,000	6,204,000
Šveice	41	—	2,100,000	2,510,000	2,930,000	3,580,000	4,077,000
Dānija	43	930,000	1,230,000	1,610,000	2,170,000	3,268,000	3,550,000
Norveģija	323	880,000	1,110,000	1,600,000	2,000,000	2,650,000	2,814,000
Lietuva	56	—	—	—	—	2,169,000	2,471,000
Igaunija	48	—	—	—	—	1,107,000	1,126,000

tagadējo lauksaimniecības kultūras stāvokli spēj uzturēt vismaz divas reizes lielāku iedzīvotāju skaitu. Tas tikai ražošanas pareizās organizācijas jautājums. Nedaudzos pēdējos gados mūsu lauksaimniecība pierādījusi, ko tā spēj. Vēl nesem mūsu valstī pārtikas produktus ievēda no ārzemēm. Tagad mēs eksportējam ne tikai tauku produktus, bet arī labību. Mēs paši nemaz nenojaušam, cik lielas ražošanas iespējas mūsu zemē un kādus jaunus apcirkņus lauksaimniecības zinātne vēl atklās. Rūpes par barību, par telpu — to visu mēs varam mierīgu prātu atstāt nākamām, tālām, paaudzēm. Lielākās rūpes mums jāveltī, ka mēs viņiem varam šo telpu kā mantojumu nodot veselu.

Pievestā tabula (sk. 30. l. p.) rāda, ka mūsu un dažās citās valstīs audzis iedzīvotāju skaits. Ap 1800. gadu Latvijai, Dānijai un Norveģijai bija apmēram vienāds iedzīvotāju skaits: Latvijā — 725.000, Dānijā — 930.000, Norveģijā — 880.000 — tā tad starpība visai maza. 135 gados Latvija iedzīvotāju skaita ziņā palikusi tālu iepakaļ. Tā 1935. gadā Latvijā ir tikai 1.951.000 iedzīvotāju, Norveģijā gandrīz miljons vairāk — 2.814.000, bet Dānijā pat 3.550.000. Ja neņemam vērā kalnaino un zemkopībai maz piemēroto Norveģiju, kurai teritorija gan vairākkārt lielāka, bet zeme skopāka, nekā mums — 323.000 kv kilometru, tad Dānijas dabas raksturs Latvijai ļoti līdzīgs. Kā mums, tā Dānijai apmēram vienādi klimatiskie apstākļi un zemes īpašības — abas ir lauksaimniecības valstis. Bet Latvijas teritorija ir par 50 procentēm lielāka, — 66.000 kv klm. pret 43.000 kv. klm. un tomēr Dānija, mazākā teritorijā, spēj izmitināt gandrīz divreiz lielāku iedzīvotāju skaitu, nekā Latvija — 3.550.000 pret 1.950.000. Ja Dānija spēj — arī mēs to varam. Nopietnāki pētījumi par to, cik Latvija spēj uzturēt iedzīvotājus pie pašreizējās lauksaimniecības zinātnes attīstības pakāpes — nav izvesti. Ir zināmi tikai profesora Ba-

loža dati, kas iespējamo iedzīvotāju skaitu noteic uz 6 miljoniem. Ja viņa laikā šie dati bijuši pareizi, tad tagad mēs šo skaitli varam vēl palielināt. Bet arī 6 miljoni iedzīvotāju ir ideāls, ko mēs labi ja pusotrsimt gados varam sasniegt, paceļot dzimstību līdz tādām skaitlim, kāds ir lielā dabīgā pieauguma valstīm. Itālija, valsts ar augstu dabīgu pieaugumu, kā no tabulas Nr. 4 redzam, iedzīvotāju skaitu dubultojsi apm. 100 gados. 1830. gadā tai bija 21 miljons iedzīvotāju, 1935. gadā — 41 miljons. Spānijai, arī lielā dabīgā pieauguma valstij, pirms 100 gadiem bija 11,2 miljoni, bet 1935. g. — 23,5 miljoni. Tā tad pat vislabvēlīgākos apstākļos, dabīgā pieauguma ceļā Latvijā 6 miljoni iedzīvotāju var būt tikai ap 2100. gadu.

No tabulas Nr. 4 redzāms, kādas pārmaiņas valstu spēku attiecībās ienes nevienādā dzimstība. Simts gadus atpakaļ — 1830. gadā — no pievestām Vakareiropas valstīm visvairāk iedzīvotāju bija Francijā — 32 milj. Otrā vietā Vācija, ar 29 milj., trešā — Lielbritānija un Īrija ar 24 milj., ceturta — Itālija ar 21 milj., piektā Spānija, ar 11 milj. 1935. gadā Francija jau sen zaudējusi savu vadošo stāvokli. Pirmā vietā nostājusies Vācija, ar 66 milj. iedzīv., otrā seko Lielbritānija un Īrija ar 49 milj. Uz trešo vietu sacenšas Itālija, kurai ir 41 milj. iedzīvotāju, ar to pašu Franciju, kurai 100 gadus atpakaļ bija pirmā vietā, bet kas tagad, arī ar 41 milj. iedzīvotājiem, tiks nobīdīta ceturta vietā. Un protams, ja citās valstīs iedzīvotāju skaits turpinās augt līdzšinējā tempā, bet Francija paliks kā bijusi, uz vietas, vēl pēc simts gadiem tā būs atbīdīta daudz tālāk, un tās iespaids uz pasaules politiku būs kļuvis daudz niecīgāks. Lai savu starptautisko nozīmi nezaudētu, neviena valsts nedrīkst dzimstības sacensībā atkāpties.

3. Latviešu un citu tautību dzimstība Latvijā.

Līdz šim aplūkotie dati zīmējās uz valsti un viņas iedzīvotājiem. Vakareiropas valstīs tautība gandrīz pilnīgi identiska ar pavalstniecību. Vienas valsts robežās dzīvo tikai vienas tautības pilsoņi, un starp valdošo tautu izkaisīts tikai niecīgs skaits citu tautību piederīgo. Turpretī Latvijā t. s. minoritātu procents samērā liels. Tas nebūtu no svara mūsu tematam, ja vien dabīgā pieauguma skaits būtu vienāds visām mūsu zemē dzīvojošām tautībām. Diemžēl tā tas nav. Dzimstība tām dažāda, bet dabīgā pieauguma nevienādības dēļ mainās atsevišķo tautību samērs. Tabula Nr. 5, 34. l. p., rāda, ka tautību samērs mainījies vienā piecgadē, starp 1925. un 1930. g. g.

Šī tabula sastādīta izmantojot oficiālos datus. Tās pirmā daļā redzams Latvijas pilsoņu skaits un procents pēc 2. un 3. tautas skaitīšanas rezultātiem, kā arī atzīmēts atsevišķu tautību procentuālais pieaugums vai zaudējums. Tabulas otrā daļā uzrādīts Latvijas iedzīvotāju procents tajā pašā laikā, līdz ar pieaugumu vai zaudējumu. 1. tautas skaitīšanas datus lieki pievest, jo tad vēl nebija izbeidzies bēgļu atgriešanās process. Arī 4. tautas skaitīšanas dati nav svarīgi, pirmkārt tādēļ, ka oficiāli, pilnīgi apstrādāti dati nav pieejami, un, otrkārt, tādēļ, ka tagad tautības noteikšana izvesta pēc jaunas metodes; citādas, nekā agrākās skaitīšanas, un tādēļ salīdzinājums nerāda pareizo ainu. Kā lasītāji tālāk redzēs, jaunāko datu trūkums pēc būtības šajā darbā nekā nepārgroza, jo augstāk pievestai, 5. tabulai ir tikai illūstratīvs raksturs.

Latvijā dzīvo piecas tautības, kuŗu piederīgo skaits lielāks par 1 procentu no iedzīvotāju kopskaita. Šajā tabulā nav šķīroti lielkrievi no baltkrieviem, jo ne valsts statistiskā gada grāmata,

Tabula Nr. 5.

Latvijas pilsoņu skaits un procents un Latvijas iedzīvotāju procents pēc 1925. un 1930. g. g. tautas skaitīšanas datiem.

	Latvijas pilsoņi pēc tautībām				% no Latvijas iedzīvotāju skaita			
	skaitis 1925. g.	% 1925. g.	skaitis 1930. g.	% 1930. g.	dife-rence	% 1925. g.	% 1930. g.	+ vai -
Latvieši	1.345.492	75,61	1.387.917	75,27	-0,34	73,40	73,42	+0,02
Vācieši	60.375	3,39	61.864	3,36	-0,03	3,85	3,68	-0,17
Lielkrievi	182.426	10,25	191.198	10,53	+0,28	10,50	10,62	+0,12
Balkrievi	36.794	2,07	34.499	1,87	-0,20	2,06	1,90	-0,16
Židi	79.752	4,48	84.444	4,58	+0,10	5,19	4,97	-0,22
Poļi	44.831	2,52	54.066	2,93	+0,41	2,77	3,12	+0,35
Lietuvieši	16.137	0,90	13.410	0,73	-0,17	0,43	0,40	-0,03
Igaunji	6.782	0,38	6.166	0,33	-0,05	1,26	1,36	+0,10
Parģie	5.205	0,29	6.203	0,34	+0,05	0,41	0,45	+0,04
Nezināmie	1.899	0,11	1.110	0,06	-0,05	0,13	0,08	-0,05
Kopā	1.779.593	100,0	1.843.877	100%		100,0	100,0	

ne sadzīve, nešķiņo šīs abas krievu grupas. Pārējās tautības, arī leiši un igauņi, Latvijā dzīvo tik mazā skaitā — kopā 1,5 procenti, ka nevar mūs interesēt. Tādēļ aplūkojam tikai piecu lielāko tautību samērus, un kā šos samērus iespaido nevienādais dabīgais pieaugums.

Jau 1930. gadā, Vispārējās tautas skaitīšanas pārskata priekšvārdā, statistiķis M. Skujenieks aizrāda uz šo faktu: «Nevienāda dabīgā pieauguma lielums, atkārtodamies sistēmātiski ik gadus, neizbēgami atstāj iespaidu uz atsevišķu tautību skaitliskām attiecībām... No visa dabīgā pieauguma 58,5% nāk uz latviešiem, 31,4% uz krieviem, 4,8% uz žīdiem un 4,1% uz poļiem. Ja visas tautības vairotos vienādā ātrumā, tad katras tautas dabīgā pieauguma procents līdzinātos tautību piederīgo procentam. Bet īstenībā tā nav. Kamēr latviešiem 1925. g. bija 73,4%, tikmēr no visa dabīgā pieauguma latviešiem piederēja tikai 58,5%. Tas nozīmē, ka salīdzinot ar citām tautībām latviešu procentam citādi līdzīgos apstākļos vajadzētu sistēmātiski samazināties. Toties krievu Latvijā tikai 12,6%, bet viņiem pieder 31,4% no visa dabīgā pieauguma, kas nozīmē, ka krievu skaits Latvijā pieaug relatīvi 3 reizes ātrāk, nekā latviešu skaits.»

Savos aprēķinos M. Skujenieks ņēmis pamatā Latvijas iedzīvotāju skaitu, kas ir par apm. 60.000 lielāks, nekā Latvijas pilsoņu (pavalstnieku) skaits. Ārvalstnieki, kas šajā skaitā ietilpst, lielāko tiesu nav latvieši, ar ko arī izskaidrojamas iepriekšējā tabulā starpība Latvijas iedzīvotāju un Latvijas pilsoņu procentuālā sastāvā. Šajos aprēķinos ņemts Latvijas pilsoņu sastāvs, kas latviešiem procentuālā ziņā izdevīgāks un arī raksturīgāks, jo pašu pavalstnieki rosaka zemes likteni, bet ne ārzemnieki, kas dzīvo tikai pagaidām, kā viesi. Toreiz, kad M. Skujenieks rakstīja citētos slēdzienus, mūsu parlamentārās val-

dības bija pārāk liberālas pret visiem pavalstniecības tīkotājiem, un ar to pa daļai izskaidrojams, ka piecu gadu laikā (no 1925.—1930. g. g.) Latvijas pilsoņu-latviešu skaits samazinājies par 0,34 procenta, ko visu nevar likt vienīgi uz latviešu mazāku dzimstību. To atzīst arī M. Skujenieks, rakstīdams pie 1925. g. tautas skaitīšanas rezultātiem: «Latviešu procenta samazināšanās atrodas atkarībā no tā, ka Latvijas pilsoņu tiesības pēdējos gados piešķirtas lielākā skaitā nelatviešiem, nekā latviešiem.» 1920. g. Latvijas pilsoņu-latviešu procents vēl bija 76,64, bet 1925. g. vairs tikai 75,61. Lielā mērā atbildība par to, ka Latvijas pilsoņu-latviešu procents 10 gadu laikā samazinājies par 1,34% krīt uz parlamenta neatbildīgo nacionālo politiku.

No 5. tabulas ikviens tūdaļ var nojaust briesmas, kas ar laiku var draudēt latviešu tautai. Ja tā turpinās, tad var reiz pienākt laiks, kad latvieši Latvijā kļūst minoritāte. Pievestā starplaikā lielāko tiesu no citu tautu zaudējuma guvuši poļi. Viņu pieaugums sasniedz gandrīz pusprocentu (0,41). Tas pa daļai izskaidrojams ar pārtautošanu. Pateicoties enerģiskai un nekaunīgai propagandai daudzi mazapzinīgi ļaudis uzdevās par poļiem, kaut gan īstenībā bija tīri latvieši. Tagad nacionālā valdība to novērsusi, un jaunākos aprēķinos šī brīnumainā parādība būs pazudusi. Bet tomēr liels dabīgā pieauguma skaitlis poļiem ir. Pieņemot, ka ik 12 gadus poļu skaits pieaug par 1 procentu var matēmatiski aprēķināt, kad viņi no 2,95%, kāds tiem tagad ir, būs sasnieguši 51. Tas iznāktu tā apmēram pēc 600 gadiem — tautas dzīvē samērā īss laiks. Tālāk, latvieši ik 15 gadus zaudē 1 procentu (kā tas ir, salīdzinot 1925. un 1930. g. g. datus). Tagad latviešiem ir 75,27%. Noslidot uz 49,27%, latvieši zaudētu absolūto majoritāti. Tā tad viņiem jāzaudē 26 punkti. Tas notiks $26 \times 15 = 390$ ga-

dos. Protams, īstenībā tāds aprēķins nav tik vienkāršs kā parādīts. Bet, cerams, lasītājs ar šo piemēru būs sapratis principu, kā pārgrozās tautību spēka samērs, ja dzimstība nav vienāda.

Pēc šīs illūstratīvās ekskursijas varbūtībā, atgriezīsimies pie reāliem skaitļiem. Kopš 1930. gada, kad M. Skujenieks aizrādīja uz faktu, ka latviešu pieaugums mazāks, nekā tam vajadzētu būt, salīdzinot ar iedzīvotāju procentu, stāvoklis nebūt nav kļuvis latviešiem labvēlīgāks. Tabula Nr. 6, 38. l. p., dod skaidru ainu par atsevišķu tautību dabīgo pieaugumu, resp. dabīgā pieauguma iztrūkumu. Skaitļi ņemti no valsts statistiskās gada grāmatas 1934. g.

Tabulā dots pārskats par minēto piecu mūsu zemē dzīvojošo tautību dzimstību un mirstību pēdējos desmit gados. Pirmā ailē ir dzimušo, otrā — mirušo, trešā — dabīgā pieauguma skaitļi, ceturtā ailē tautības % tautas skaitīšanas laikos, piektā — procentuālā daļa no visa dabīgā pieauguma, sestā ailē — diference, kas rāda, vai tautība vairojas mazāk vai vairāk, nekā pavalstnieki caurmērā.

Piecas ievērojamākās tautības, kas mūsu zemē dzīvo, ir latvieši, krievi, žīdi, vācieši un poļi. Latviešu, kā jau valdošās tautas skaits un procents vislielākais — 75,27; pēc 1930. g. datiem.

Lielākā no minoritātēm ir krievi, kuņi sastāda 12,40 proc. Tiem sekō žīdi, ar 4,58%. Mazāks jau vācu un poļu procents — pirmiem — 3,36, otriem — 2,93. Tā tad latviešiem ir netikai relatīvs, bet ļoti liels absolūts vairākums. Dzimstības un dabīgā pieauguma procents turpretī dažāds (sk. tabulu Nr. 7). Sakarā ar to dažu tautību iedzīvotāju skaits vairojas ātrāk, dažu atkal lēnāk.

Tabula Nr. 6.
Dzimstība, mirstība un dabīgais pieaugums Latvijā no 1925.—1934. g. g.
atsevišķām tautībām.

Gads	Latvieši				Krievi				Poļi									
	dzim. mlr.	+	% valsti	% tautas pieaug.	difer.	dzim. mir.	+	% valsti	% tautas pieaug.	difer.	dzim. mir.	+	% valsti	% tautas pieaug.	difer.			
1925.	28 172	19 380	+ 8 194	75,61	60,11	- 15,50	8 091	4 343	3 738	12,32	27,42	+ 15,10	1 188	692	+ 496	2,52	3,64	+ 1,12
1926.	28 304	20 268	+ 8 036	59,46	- 16,15	8 097	3 841	4 226	31,27	+ 18,95	1 103	688	+ 415	756	+ 526	3,07	+ 0,55	
1927.	28 520	21 186	+ 7 334	57,10	- 18,51	8 259	4 134	4 16	32,87	+ 20,55	1 282	756	+ 526	756	+ 526	4,16	+ 1,64	
1928.	26 889	19 722	+ 7 167	60,60	- 15,01	7 324	3 858	3 466	29,31	+ 16,99	1 426	861	+ 565	1 057	+ 441	4,78	+ 2,26	
1929.	24 556	20 790	+ 3 766	52,59	- 23,02	6 425	3 576	2 849	39,79	+ 27,47	1 498	1 057	+ 441	1 057	+ 441	6,16	+ 4,64	
1930.	25 891	19 870	+ 6 021	75,27	56,14	- 19,13	7 001	3 388	3 663	12,40	34,15	- 21,75	1 627	995	+ 632	2,93	5,89	+ 2,96
1931.	25 388	19 748	+ 5 640	55,14	- 19,83	6 898	3 308	3 531	35,07	+ 22,63	1 604	953	+ 651	926	+ 617	6,46	+ 3,53	
1932.	25 993	19 277	+ 6 766	61,38	- 13,89	6 898	3 317	3 581	32,48	+ 20,08	1 543	926	+ 617	926	+ 617	5,60	+ 3,67	
1933.	24 063	19 255	+ 4 748	57,50	- 17,77	6 438	3 201	3 237	39,22	+ 26,89	1 339	916	+ 423	916	+ 423	5,12	+ 2,19	
1934.	23 207	19 758	+ 3 449	54,59	- 20,68	6 315	3 554	2 761	43,70	+ 31,30	1 246	922	+ 342	922	+ 342	5,13	+ 2,20	

Vācieši

Židi

1925.	1 017	1 013	+ 4	3,39	+ 0,03	- 3,46	1 755	971	+ 784	4,48	5,75	+ 1,27
1926.	985	1 095	+ 110	0,80	- 0,80	4 191	1 692	1 052	+ 640	4,73	+ 0,25	
1927.	927	1 117	+ 190	1,40	- 1,40	4 791	1 659	1 097	+ 562	4,44	+ 0,04	
1928.	945	1 152	+ 217	1,71	- 1,71	5 110	1 592	1 021	+ 565	4,77	+ 0,29	
1929.	878	1 209	+ 331	4,62	- 4,62	5 011	1 456	1 143	+ 313	4,38	+ 0,10	
1930.	919	1 161	+ 242	3,36	- 2,26	6 621	1 515	1 095	+ 420	4,58	3,92	+ 0,66
1931.	873	1 198	+ 325	3,22	- 3,22	6 581	1 405	1 007	+ 398	3,96	+ 0,62	
1932.	826	1 148	+ 371	4,25	- 4,25	7 611	1 277	1 147	+ 130	1,84	+ 2,72	
1933.	798	1 149	+ 351	5,78	- 5,78	8 141	1 167	1 167	+ 130	1,57	+ 3,01	
1934.	767	1 132	+ 365	5,78	- 5,78	8 141	1 167	1 167	+ 130	1,57	+ 3,01	

Tabula Nr. 7.

Dabīgā pieauguma skaitļi atsevišķām tautībām
no 1925.—1934. g.

Tautība \ Gads	Gads										Caurmērs
	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	
Latvieši .	6,0	6,7	5,4	5,3	2,7	4,7	4,2	5,5	3,3	2,4	4,62
Krievi .	16,9	18,8	18,3	15,0	12,2	15,9	15,2	15,0	13,6	10,8	15,17
Poļi . .	12,9	9,0	11,5	12,2	9,4	11,7	12,0	11,1	7,6	5,2	10,23
Židi . .	9,8	7,9	7,0	6,9	3,8	5,6	4,7	3,3	1,5	0	5,05
Vācieši .	0	-1,8	-3,2	-3,4	-5,4	-4,0	-5,3	-6,1	-5,8	-5,4	-4,04
Caurmērs Latvijā	5,9					5,7	5,2	5,8	4,0	3,26	5,35

Šī tabula rāda dabīgā pieauguma skaitli atsevišķām tautībām Latvijā, sadalītu pa gadiem pēdējos desmit gados. Visļaunākie dabīgā pieauguma apstākļi vāciešiem. Faktiski tiem pieauguma nemaz vairs nav un mirstība pārsvarā par dzimstību. 1925. gadā pēdējo reizi piedzimuši vairāk vāciešu, nekā miruši un arī tikai 4 cilvēki. Pārējos 9 gadus tiem caurmērā miruši ap 300 cilvēku vairāk, nekā dzimuši un viņu skaits samazinājies par apm. 2500 cilvēkiem. Priekš tik mazas minoritātes, kas ar 3,36% no mūsu valsts iedzīvotāju skaita ieņem tautību tabulā 4. vietu, šāds zaudējums ļoti jūtams, jo 1930. gadā Latvijā dzīvojuši tikai 61.000 vāciešu. Vāciešu pieaugumam, proporcionāli iedzīvotāju skaitam, būtu jā sastāda 3,36% no visa dabīgā pieauguma valstī, bet tiem ir rēgulārs iztrūkums, kas 1934. gadā sasniedzis — 5,78%. Tā vācu tautības daļu Latvijas dabīgā pieaugumā var izteikt ar skaitli — 8,14. Tabulā Nr. 7 tas visskaidrāk saskatāms. 1925. gadā vāciešu dabīgais pieaugums bija līdzīgs 0, kamēr Latvijā (ņemot 5 gadu — 1925.—1930. g. g. — caurmēra skaitli,) tas bija + 5,9. Jau nākošā

gadā sākās mirstības pārsvars. 1926. g. vāciešu dabīgais pieaugums ir — 1,8 kas ar nelielām svārstībām pieaug līdz — 6,1 1932. gadā. Tālākos divus gados — 1933. g. un 1934. gadā, minuss it kā mazinās, bet tas izskaidrojams ar mirstības samazināšanos. Arī abos pēdējos gados dzimstība vācu tautībai gājusi atpakaļ. 1932. gadā dzima 826 vācieši, 1933. g. — 798, bet 1934. g. — 767. Turpretī miruši 1932. g. — 1178, 1933. g. — 1149, 1934. g. — 1132. Tā tad dabīgā pieauguma minusu samazināšanos nav izsaukuši pozitīvi apstākļi — dzimstības pieaugums.

Nav nekāds pamats domāt, ka tuvākā laikā vāciešu dzimstība varētu uzlaboties. Savas tautības dzimstības katastrofai vācieši veltī ļoti lielu vērību, bet līdz šim nav spējuši kaut ko labot. Tā kā vietējie vācieši jau ilgu laiku šeit dzīvo, jāpieņem, ka viņi izveidojuši īpašu cilti, īpašu tautību, ko vēl veicinājis tas apstākļi, ka ilgas paaudzes precējušās šaurā lokā, tā kā īpatnības varējušas ātrāk izkristalizēties. Bioloģiski un antropoloģiski pētījumi, ka vietējie vācieši atšķiras no ārzemes vāciešiem, diemžēl nav izvesti. Arī paši vācieši uzsver, ka «baltieši» izveidojuši īpašu sugu. Ikviens, kas satiksmē varējis salīdzināt t. s. «baltiešus» ar īstiem vāciešiem, dažādību tūdaļ sajūtīs, jo tipi ievērojami atšķiras. Kāda šī izšķirība un kādēļ tā izcēlusies, tas pats par sevi būtu ļoti saistošs pētišanas darbs. Mūsu darba nospraustām robežām šāds uzdevums nepiekrīt. Bet vāciešu regulārā izmiršana kļūst daudz skaidrāka un saprotamāka, ja pieņem ka vietējie vācieši ir īpaša tautība, «baltieši», kā viņi paši mēdz sevi apzīmēt, bet — baltiešu tautas gars izsmēlis savus spēkus. Tas ne tikai nesnauž — jo snaužošā tautas gara iezīme ir tautas vairošanās spēju pastāvēšana — bet ir nedziedināmi slimis. «Baltiešu tauta» — mūsu definējuma nozīmē — pievilusi cerības, ko daba uz to bija likusi. Lielais mirstības pārsvars par dzimstību liecina, ka sli-

mība gājusi ļoti tālu un gandrīz nav izredžu, ka tā vēl spētu atspirgt. Par viņiem gan rūpējas viņu tuvie cilts brāļi Vācijā, maldīgā pārliecībā, ka «baltieši» ir tie paši vācieši, ka paaudzes, zeme, nošķirtība un citu asiņu piejaukums nav izveidojuši jaunu īpatnēju tautību. Bet visas pūles būs veltas. «Baltiešu» tautas gars, kas vēl dzīvs parādījās Pletenbergā un hercogā Jēkabā, ir miris un sen jau miris. «Baltiešiem» paliek viena izeja: pārtautoties: vai nu saplūstot kopā ar bioloģiski tuvāko (vismaz viņu pašu uztverē) tautu — vāciešiem, vai arī ar to tautu, starp kuŗu viņi dzīvo — latviešiem. Ja tuvāk ieskatāmies, abi šie procesi jau sākušies. Lielais «baltiešu» izceļotāju skaits uz Vāciju pēc 1918. gada liecina par pirmo, bet lielais «baltiešu» jaukto laulību procents ar sveštautībniekiem — par otro. Viņiem jaukto laulību procents vislielākais no visām Latvijā dzīvojošām tautībām. No latviešu laulībām tikai apm. 7 procentes jauktas. Turpretī 37 procentes no vācu laulībām — jauktas, to starpā 25 procentes ar latviešiem. Līdz šim, kamēr vācu tautība ļaužu acīs skaitījās «labāka», un latviešu nacionālā apziņa bija vāja — notika šādu jaukto laulību pēcnācēju pārvācošanās. Šī parādība jau izbeigusies un sākusies pretēja — pārlatviskošanās. Vispirms pie latviešu tautības atgriežas nepilnīgi pārvācotie latvieši, t. s. kārķļu vācieši, un viņu pēcnācēji skaita sevi atkal par īstiem latviešiem. Turpmāk jaukto laulību pēcnācēji pārlatviskosies. Tā vāciešu sadilšanas process turpināsies paātrinātā gaitā. Protams, kamēr tas būs noslēdzies, paies vēl dažas paaudzes. Tikai tad, kad vāciešu dzimstības skaitļi sāktu uzrādīt strauji augošu tendenci un lielu pieaugumu, tad varētu teikt, ka viņu loma nav vēl galā. Šo brīnumu mēs nepiedzīvosim.

Otra tauta, kuŗas pieaugums mazāks, nekā vajadzētu būt procentuāli iedzīvotāju skaitam — žīdi. Arī viņu dabīgais pieaugums sācis krist

pēc 1925. gada. Šajā gadā žīdu pieaugums vēl bija diezgan liels, 9,8 uz 1000 iedzīvotājiem, kamēr latviešiem 6,0, bet Latvijas iedzīvotājiem caurmērā — 5,9. 10 gados dabīgais pieaugums žīdiem noslīdējis līdz nullei. 1934. gadā žīdiem dzimušo un mirušo skaits gluži vienāds — 1167. Tas — dzimstības samazināšanās sekas. 1925. gadā piedzima vēl 1755 žīdi, 1930. gadā vairs 1515, bet 1934. gadā — 1167. Žīdu procents valstī 1925. gadā bija 4,48, 1930. gadā — 4,58. Tikai 1925., 1926. un 1928. gadā viņiem bijis lielāks pieauguma procents, nekā tiem pienāktos, bet tas neizlīdzina pārējo 7 gadu iztrūkumu. Pēdējos četros gados šis iztrūkums rēgulāri audzis. 1931. gadā tas bija 0,62, 1932. g. — 2,74, 1933. g. — 3,01, 1934. g. — 4,58.

Žīdu dzimstības samazināšanos var izskaidrot ar diviem apstākļiem. Žīdu turīgās aprindas, moderno Vakareiropas ideju ietekmētas, atsvešinājušās no reliģijas un apzinīgi ierobežo pēcnācēju skaitu. Otrs iemesls — pēdējā laikā pieaugušā izceļošanas kustība uz Palestīnu, kurp dodas galvenā kārtā jauni ļaudis, tādā vecumā, kad tiem bērnu varētu būt. No visām Eiropas tautām žīdi ir viskustīgākais elements, kas viegli maina savu dzīves vietu. Un ja viņiem tagad tendence Latviju atstāt — par viņu svara pieaugšanu, ko agrāk dzirdēja daudz zinām — nevar būt runa.

Vismazākā minoritāte ir poļi. Piecu gadu laikā viņu skaits Latvijā ievērojami pieaudzis. 1925. gadā poļu procents valstī bija 2,52, bet 1930. g. jau 2,93. Šie skaitļi nerāda īsti pareizu ainu, jo, kā jau minēts, šajā laika sprīdī dažos mūsu valsts tumšākos apvidos bija spēcīga pārplūšanas kustība. Tomēr, pēdējos 2 gadus izņemot, poļiem visu laiku bijis arī ļoti liels dabīgs pieaugums, apm. divreiz lielāks nekā latviešiem. Desmit gadu caurmērā poļu dabīgs pieaugums ir 10,26, pret 5,35 visā valstī. Tādēļ arī poļu daļa dabīgā pieaugumā: 5,12—6,46 pēdējā piecgadē, bet vajadzēja būt tikai 2,93.

Pateicoties lielākam dabīgam pieaugumam poļi ļoti drīz, domājams tuvākā piecgadē, skaitliski panāks vāciešus un ieņems ceturto vietu, atbīdot vāciešus pēdējā. Ja pieņemam, ka poļu dabīgais pieaugums tuvākos 5 gados paliek tāds pats, kāds tiem līdz šim bijis, un vācu skaits samazinās arī tāpat, kā līdz šim, tad vāci no līdzšinējās 4. vietas tiks nobīdīti piektā laikā starp 1934. un 1939. g. g. un viņu vietu ieņems poļi.

	1925. g.	1930. g.	1934. g.	1939. g.
poļi:	44.831	54.066	57.656	62.503
vāci:	60.375	61.864	60.575	58.955

Jāatzīmē, ka pēdējās divi ailēs aprēķināts tikai dabīgais pieaugums, bet divas pirmās ņemas no tautas skaitīšanas materiāliem un tājās ietilpst personas, kas starplaikā uzņemtas Latvijas pavalstniecībā vai ieceļojušas. Tas, ka poļu un vācu skaits laikā starp 1925. un 1930. g. g. uzrāda dzimstības skaitļiem neatbilstošu pieaugumu, izskaidrojams ar minētām mēchaniskām pārmaiņām.

Pamēģināsim izsekot tālāk poļu attīstībai Latvijā: kā mainītos viņu attiecības ar nākošo pēc daudzuma tautību: žīdiem, pieņemot, ka abu šo tautību dzimstība paliek tāda pati, kāda bijusi pēdējos 10 gados. Pašreiz, t. i. 1934. g., Latvijā dzīvo 57.656 poļi un 85.594 žīdi. Piecu gadu laikā, no 1929.—1934. g., dzimuši vairāk nekā miruši 4847 poļi un 1463 žīdi. Balstoties uz šiem skaitļiem varam uzvest sekošu aprēķinu:

	1925. g.	1930. g.	1934. g.	1939. g.	1959. g.	1979. g.
poļi:	44.831	54.066	57.656	62.503	81.891	101.279
žīdi:	79.752	84.444	85.594	87.057	92.909	98.761

Pēc 45 gadiem — 1979. gadā — Latvijā būs vairāk poļu, nekā žīdu, kaut gan vēl 15 gadus atpakaļ žīdu bija divreiz vairāk, nekā poļu. Poļi skaitliski būs trešā pēc lieluma tautība Latvijā. Dabīgi, ka līdz ar to pieaugs viņu svars un

nozīme valsts dzīvē uz to tautību rēķina, kuŗas viņi būs panākuši. Mūsu aprēķini grib parādīt, ka šis spēku pārkārtošanas process, ko rada dabīgā pieauguma dažādība, nebūt nenorit tik lēni, kā to parasti iedomājas. Tiesa, ne jau pēc viena vai divi gadiem, bet vienas paaudzes laikā pārmaiņas redzamas ne tikai no statistikas tabulām, bet tieši sadzīvē.

Tagad apskatīsim krievu tautības dabīgo pieaugumu. Tā ir lielākā minoritāte un sastāda $\frac{1}{8}$ daļu no visiem zemes iedzīvotājiem, jeb 12,40 procentus pēc 1930. gada datiem. Piecus gadus pirms tam, 1925. gadā, viņu procents bija 12,32. Tā tad šajā laikā konstatējams pieaugums par 0,08 procentiem. Latvijā dzīvojošo tautību starpā krieviem vislielākais dabīgais pieaugums. 10 pēdējo gadu caurmērā dabīgais pieaugums tiem 15,17, kurpretī Latvijas pavalstnieku pieauguma caurmērs tikai 5,35. Sakarā ar to arī viņiem pieder vairāk nekā trešdaļa no visa valsts dabīgā pieauguma. Katrs trešais bērns, kas Latvijā piedzimst, ir krievs, kurpretī normāli krievam vajadzētu būt tikai katram astotam. Krievu dabīgā pieauguma procentam vajadzētu būt bijušam 12,40, saskaņā ar krievu tautības iedzīvotāju procentu, bet tas bijis: 1930. g. — 34,15, 1931. g. — 35,03, 1932. g. — 32,48, 1933. g. — 39,22 un 1934. g. — 43,70. Krievu daļa tautas pieaugumā ir vairojusies, kaut arī dabīgā pieauguma skaitlis stipri gājis mazumā. 1925. gadā krievu dabīgais pieaugums bija 16,9, nākošos 2 gados pat vēl lielāks — 18,8 un 18,2. Pēc tam gan atzīmējams kritiens. 1928. gadā viņu dabīgā pieauguma skaitlis ir 15,0, 1929. g. — 12,2, 1930. g. — 15,9, 1931. g. — 15,2, 1932. g. — 15,0, 1933. g. — 13,6 un 1934. g. pat 10,8. Tomēr krievu dabīgais pieaugums procentuāli kritis mazāk, nekā pārējo tautību pieaugums, un tā viņi, neraugoties uz dabīgā pieauguma mazināšanos, pat vēl ieguvuši. Pateicoties labākiem higiēnas apstākļiem mūsu valstī, krieviem

mazinājusies arī mirstība. Novērojams, ka arī krievus iespaido vispārējā dzimstības samazināšanās tendence. Kamēr pēdējās desmitgades sākumā katru gadu dzima vēl apm. 8000 krievu, kopš 1930. gada dzimst zem 7000, bet 1934. gadā dzimuši pat tikai 6300. Runājot par nākotnes izredzēm, varam sacīt, ka krievu skaits kaut gan viņu dabīgā pieauguma procenta samazināsies, turpmākos gados pieaugs.

Latvieši ar savu dabīgo pieaugumu, izmirstošos vāciešus atskaitot, ir pēdējā vietā. Sadalot pieaugumu pēc tautībām, pirmā vietā, ar $15,17\%$, ir krievi, tad poļi ar $10,26\%$, trešā vietā žīdi, ar $5,05\%$, ceturtnā — latvieši ar 4,62, beidzamā vietā vācieši — ar minus 4,04. Desmit gadu caurmērs Latvijas pilsoņu dabīgam pieaugumam ir 5,35. Visus šos gadus latviešu dabīgais pieaugums bijis mazāks par caurmēru.

Pirmos trīs gados — 1925./1927. — katru gadu dzima ap 28.000 latviešu. 1928. gadā skaits noslidēja uz 26.800, 1929. g. — 24.500, sekošos trīs gadus turējās pāri par 25.000, 1933. gadā atkal noslidēja uz 24.000 un pēdējā, 1934. gadā piedzima vairs tikai 23.207 latviešu. Mirstība puslīdz vienmērīgi turējusies ap 19.000 gadā. Tā dabīgais pieaugums desmit gadu laikā kritis no 8194 — 1925. gadā uz 3449 — 1934. gadā. Ik uz 100 latviešu bērniem 1925. gadā, 1934. gadā piedzimuši vairs tikai 42.

Nevienu gadu latviešu dabīgais pieaugums nav sasniedzis to augstumu, kāds tam pienāktos saskaņā ar procentu valstī. 1930. gadā Latvijā dzīvoja 75,27% latviešu, bet pieauguma procenta bijis: 56,14; 55,94; 61,38; 57,50; 54,59. Tā tad iztrūkums no 13—20%. Ne tikai latviešu, bet visu vācu un žīdu iztrūkumu saņem krievi, vieni paši.

Pasekosim, kāda var būt turpmākā attīstība, ja dzimstību apstākļi paliek tādi, kā līdz šim, t. i.

ja latviešu dabīgais pieaugums paliek 4,62, bet krievu — 15,17. Pieskaitot 1930. gada datiem sekojošo 5 gadu dabīgo pieaugumu mēs atrodam, ka 1935. g. Latvijā dzīvo 1.421.581 latvieši un 254.580 krievi. Tādā gadījumā var uzstādīt sekošu tabulu.

Latvieši (pieaug. 4,62)				Krievi (pieaug. 15,17)			
Gads	skaits	gada pieaug.	%	skaits	gada pieaug.	%	
1935.	1.421.581	6.565	84,8	254.580	3.853	15,2	
1965.	1.627.832	7.521	80,7	388.681	5.885	19,3	
1995.	1.864.051	8.611	75,9	593.474	8.995	24,1	
2035.	2.233.095	10.316	68,2	1.043.870	15.822	31,8	
2065.	2.546.532	11.762	61,2	1.594.388	24.180	38,8	
2095.	2.915.991	13.467	55,8	2.308.724	35.012	44,2	
2115.	3.191.610	14.770	51,0	3.062.217	46.450	49,0	
2125.	3.339.314	15.426	48,7	3.526.722	53.489	51,3	
2135.	3.483.575	16.946	45,6	4.161.616	63.122	54,4	

Kamēr krievu skaits dubultojas 50 gadus, latviešu — tikai 150. Dabīgais pieaugums latviešiem aug ļoti lēni, krieviem — straujos lēcienos. Lasītājs lai salīdzina 3. un 6. ailes. Jau pēc 60 gadiem piedzimst vienāds skaits latviešu un krievu, kaut gan latviešu 76%, bet krieviem — 24. Vēl pēc 70 gadiem, t. i. 2065. gadā — dzimst divreiz vairāk krievu, nekā latviešu, kaut gan latviešiem aizvien vēl ir majoritāte — 61%, bet krieviem — 39. Latvijas valsts pastāvēšanas 200. gadā, tajā jau dzīvo vienāds skaits krievu un latviešu, un pēc tam latvieši strauji zaudē. 2125. gadā latvieši sastāda 48,7%, desmit gadus vēlāk vairs 45,6%. Pēc 200 gadiem Latvijā dzīvo 4.161.000 krievs un tikai 3.483.000 latviešu!

Pirmā brīdī šis aprēķins liekas gluži neticams. Un tomēr ja izpildās priekšnoteikumi, t. i., ja dzimstības apstākļi paliek tādi, kādi ir pašreiz, spēku samēri tā pārmainīsies jau tuvākos 200 gados. Pēc 180 gadiem relatīvo majoritāti iegūs

krievi vieni paši. Bet minoritātu blokam latvieši zaudētu savu majoritāti vēl ātrāk, jo jāņem vērā, ka arī poļi būs izauguši par ievērojamu spēku. Arī sava tiesa žīdu būs pienākuši klāt, bet vācieši gan vairs palikuši tikai daži tūkstoši. Šāds stāvoklis varētu iestāties tā, pēc apm. 150 gadiem. Mūsu bērni to vairs nepiedzīvotu, bet bērnu mazbērni — ļoti var būt. Kādas sekas šādai attīstībai būtu priekš latviešu tautas — tas nemaz nav jāklāsta. Aina būtu pārāk bēdīga. Un tas arī nenotiks, tādus laikus, kad latvieši savā zemē paliktu mazākumā viņa nepiedzīvos, viņa nedrīkst piedzīvot, jo tas runātu pretī mūsu tautas varenajam garam, apbrīnojamai dzīvotgribai, kas tagad izpaužas. Šie salīdzinājumi tikai parāda, no kādas puses tautai briesmas var draudēt, un cik lielas tās var kļūt, ja netiek laikā ievērotas.

Simts piecdesmit gadi tikai mums liekas tāla nākotne. Vēstures norisē tas ir ļoti īss laiks. Puse no šī laika, septiņdesmit pieci gadi, ir viena cilvēka mūžs, bet kādas milzīgas pārgrozības tas nes. Septiņdesmit piecus gadus atpakaļ latvieši vēl tikai sāka veidoties par tautu. Politiskā dzīvē viņiem nebija nekāds iespaids. Tiem nebija nedz kapitāla, nedz īpašumu. Rakstniecība spēra pirmos nedrošos soļus, inteliģence skaitījās desmitos. Zemes neaprobežotie kungi bija vācieši. Ja tad kāds būtu teicis, ka pēc viena cilvēka mūža viņi kļūs nenozīmīga minoritāte, ar ļoti niecīgu iespaidu, — kas gan no viņiem to ticētu. Un tomēr nevajadzēja pat septiņdesmit piecu gadu lai vienas tautas varu pilnīgi iznīcinātu un cita nostātos tās vietā. Šis piemērs lai atgādina neticīgiem, kas uzместo ainu uzskata par utopiju, ka Dieva dzirnas mal lēni, bet smalki. Ja latvieši savu dzimstību būtu sākuši ierobežot simts gadus agrāk, Latvijas valsts tagad nebūtu. Latviešu valsts iznīks tad, kad latvieši savā zemē būs kļuvuši minoritāte. Lai izbēgtu daudziem sa-

režģījumiem jācenšas paaugstināt latviešu procentus valstī. Tā būs visdrošākā garantija mūsu valsts saules mūžam. Latviešu procenta samazināšanās apdraud nacionālo valsti pašos pamatos. Iedzīvotāju skaita ierobežošanu drīkst atļaut tikai simtprocentīgi nacionālas valstis, kam nav jābaidās, ka minoritātes, pateicoties lielākai dzimstībai, lēnā, neuzkrītošā, bet drošā kārtā uzsāk karagājienu pret majoritāti un liek ķieģeli pie ķieģeļa cita gara valstij.

Ikvienam latvietim jābūt skaidribā, kādas sekas atnes tautai apzinīga izvairīšanās no pēcnācējiem, un jācenšas agrāk pielaisto kļūdu labot, lai latviešu tauta varētu piepildīt savu lielo, vēsturisko misiju.

4. Latvijas iedzīvotāju skaita turpmākā attīstība.

Rīgas pilsētas statistiķis Dr. phil. Ernests Bulmerinks,*) uz starptautiskā iedzīvotāju pētīšanas kongresa Romā, 1931. gadā, ierosinājumu, aprēķinājis, kā attīstīsies Latvijas iedzīvotāju skaits līdz 2000. gadam. Aprēķinos viņš apsvēris visus apstākļus, kas iespaido iedzīvotāju vairošanās: ģimenes nodibināšanas valdošās parašas, laulību auglību, precēto un neprecēto samēru, mirstības apstākļus, iedzīvotāju vecuma uzbūvi un, beidzot, izceļošanu. Viņš konstatē, ka laulību skaitam nav tendence mazināties, tālāk, ka Latvijā sieviešu pārsvars par vīriešiem un tādēļ procentuāli tās mazāk apprecas. Kā vīrieši, tā sievietes laulībā dodas samērā vēlu: vīrieši 32,6, sievietes — 28,3 gadu vecumā. Tas lielā mērā iespaido laulības auglību, sevišķi vēlākos gados:

*) Ernst von Bulmerincq. Die zukünftige Bevölkerungsentwicklung in Lettland. Ernst Plates Riga 1935.

jo vecāka sieviete dodas laulībā, jo mazāk tai bērnu.

Tālāk viņš apskata mirstības iespaidu uz iedzīvotāju pieaugumu. Mirstība uzrāda lēni slīdošu tendenci. Bet viņš aizrāda uz gluži pareizo faktu, ka īstenībā miršanas skaitlis nav pareizs, bet gan daudz mazāks, jo jāņem vērā iedzīvotāju nenormālā vecuma uzbūve. Latvijā vecu cilvēku vairāk, nekā normāli vajadzētu būt. Tādēļ lai iegūtu pareizo ainu, jāpielieto Vācijas statistiskās pārvaldes direktora Dr. Fridricha Burgderfera metode un jāaprēķina t. s., «pārbaudītais» (bereinigte) miršanas skaitlis, kas rāda daudz nelabvēlīgāku ainu. «Ka parasta veida aprēķinātais mirstības skaitlis pārāk labvēlīgs, redzams jau no tā, ka ar tās palīdzību noteicot vidējo vecumu dabūjam 81,3 gadus (1000:12,3)*) kurpretī saskaņā ar Heinca Jürgensohna moderno mirstības tabulu, kas sastādīta uz 1925.-30. g. g. datu pamata, iedzīvotāju vidējais vecums tikai 55,9 gadi. Tā tad pareizam mirstības skaitlim Latvijā vajadzētu būt 17,9 (1000:55,9). Lai tauta varētu pastāvēt, jādzimst vismaz tikpat daudziem, cik mirst, tādēļ dzimstības skaitlim jābūt vismaz tikpat augstam, kā mirstības skaitlim. Parastā veidā aprēķinot 1933. gadā mums dzimstības skaitlis bija 17,87, tā tad apmēram tikpat liels, kā pēc pēdējās metodes aprēķinātais mirstības skaitlis.**») Bet parastā aprēķinā dabūtais skaitlis uzrāda 4,27‰ lielu pieaugumu.» (7. un 8. l. p.)

Zīdaiņu mirstībai tendence mazināties. Tālāk svarīgs pamats pētījumiem ir iedzīvotāju vecuma

*) T. i. daļa ar mirstības skaitli, kas aprēķināts 1000 iedzīvotājiem, pie kam dabū viena iedzīvotāja vidējo vecumu. (Aut.)

**) 1934. gadā dzimstības skaitlis Latvijā ir 17,1, un kaut gan pēc parastās metodes aprēķinātais mirstības skaitlis uzrāda 3,2‰ lielu dabīgu pieaugumu, pēc Burgdorfera metodes aprēķinātais mirstības skaitlis dod jau apmēram 0,8‰ dabīgā pieauguma iztrūkumu. (Aut.)

uzbūve. To grafiski var izteikt ar tā saukto vecuma piramidu. Klasificējot iedzīvotājus pēc gadiem iegūstam figūru, kas normālos apstākļos pilnīgi atgādina piramidu. Tā pamatā ir visplatāka, jo tajā atzīmēti tikko dzimušie. Ar katru gadu zināms skaits ļaužu mirst un tā piramida uz augšu samazinājas, līdz pašā galotnē paliek visvecākie. Par iedzīvotāju vecuma uzbūvi Bulmerinks raksta 9. l. p.: «1897. gadā, pēdējā vispārējā tautas skaitīšanā, iedzīvotājiem tagadējās Latvijas robežās bija gluži normāla, piramidveidīga vecuma uzbūve. Apakšējās vecuma pakāpes bija visplatākās un uz šī platā pamata pacēlās turpmākās pakāpes, kļūstot ar gadiem šaurākas. Pēc pasaules kara apstākļi ļoti pārvērtušies. Iestājās liela dzimstības samazināšanās, ko Burchards von Šrenks Rīgā novērojis jau 20. gadsimteņa sākumā. (Rigas natürliche Bevölkerungsbewegung in den Jahren 1881—1911. Riga 1913). No 1000 iedzīvotājiem 1897. gadā Latvijā bija 410 jaunāki par 20 gadiem; bet to procents rēgulāri kritis; 1920. g. uz 383, 1925. g. — 340, un 1930. g. uz 320.» Tālāk Bulmerinks aizrāda, ka aprēķinot iedzīvotāju skaita attīstību nākotnē jāapsver arī lielais dzimstību iztrūkums pasaules kara laikā. Tas vecuma piramidā cirtis lielus robus, kas 1930. gadā aptver 12—16 gadīgos un vecuma pakāpēs ceļas aizvien augstāk.

Beidzot iedzīvotāju skaita izveidošanos iespaido iz- un ieceļošana. Bet tā Latvijā ir ļoti niecīga. Pieci gados no 1925.—1930., Latvija šādā kārtā pazaudējusi tikai 2000 cilvēku, un niecīgā apmēra dēļ Bulmerinks to savos aprēķinos nemaz nav ievērojis.

Bulmerinks apstrādājis trīs variantus. Pirmo — ja dzimstība paliek līdzšinējā. Tad, rēķinot desmit gadu periodos, Latvijas iedzīvotāju skaits visaugstāko punktu sasniedz 1950. gadā, kad tai būtu 1.985.981 iedzīvotājs. Pēc tam tas sāk mazināties. 2000. gadā noslid uz 1.782.897.

Salīdzinot ar 1930. gadu, 2000. gadā Latvija būtu zaudējusi 117.148 iedzīvotājus, jeb 6,2%. Sadalot iedzīvotājus 3 vecuma grupās: bērnos, no 0—14 gadiem, darba spējīgos, no 15—64 gadiem un darba nespējīgos, pāri 65 gadiem, pirmā grupa laikā no 1930.—2000. g. g. būs zaudējusi 55.131 cilvēku, jeb 12,6%, otrā grupa zaudējusi 145.531 cilvēku, jeb 11,2%, bet trešā grupā būs 83.714 cilvēku, jeb 51,9% pieaugums. Tā tad, pieņemot, ka ārējie apstākļi paliek līdzšinējie, Latvijas iedzīvotāju skaits samazinās. Šī samazināšanās notiek uz bērnu un darba spējīgo rēķina, kamēr veco, darba nespējīgo, skaits pieaug. Iedzīvotāju sastāvs arvien vairāk novecojas.

Otrā variantā Bulmerinks pieņēmis, ka dzimstību skaits līdz 1950. gadam samazinās par 15 proc. un tad apstājas. 1950. gadā tad dzimstības skaitlis būtu 15,84. Tādā gadījumā no 1930. g.—2000. g. iedzīvotāju skaits samazinās par 367.569 cilvēkiem, jeb 19,8%. Arī šeit mazināšanās notiek uz bērnu un darba spējīgā vecumā esošu ļaužu rēķina. Darba nespējīgo attiecība pret pārējiem iedzīvotājiem ir vēl ļaunāka, nekā 1. variantā. Tā, pēc 1. varianta, 2000. gadā uz 100 iedzīvotājiem būtu 13,8 darba nespējīgo, pēc 2. varianta turpretī 16,0. Tos protams, būtu jāuztur darba spējīgiem.

Trešais variants, ko pats Bulmerinks uzskata par atbilstošāko faktiskiem apstākļiem, izstrādāts ņemot par pamatu, tāpat kā 2. varianta dzimstības samazināšanos līdz 1950. gadam par 15%, un mirstības samazināšanos līdz tam pašam laikam par 20%. Tālāk, līdz 2000. gadam pieņemts, ka apstākļi paliek negrozīti. Abi pirmie varianti, pastāvot līdzšinējiem ārējiem apstākļiem, uzskatāmi par maksimumu un minimumu, kuŗa robežās var noritēt iedzīvotāju attīstība nākotnē. 3. variants ir vidējais un, pēc Bulmerinka domām, vispareizāk raksturo nākošo attīstību. Kā apstiprinājumu tam Bulmerinks uzskata Latvijas

iedzīvotāju skaitu 1934. gada 1. janvārī, kas bija 1.939.350 un saskaņēja ar 3. variantā iznākumu, kurā uz 1935. g. 1. janvāri paredzēti 1.949.066 iedzīvotāji, jo piecu gadu pieaugums bijis paredzēts 49.021, bet 4 gados iedzīvotāju skaits faktiski bija pieaudzis par 39.305.

Zemāk pievedam tabulu, kas izstrādāta saskaņā ar 3. variantu.

T a b u l a Nr. 8.

Sagaidāmā iedzīvotāju dabīgā kustība, sadalīta vecuma grupās 10 gadu periodos.

Gadi	Vecuma grupas					Visas vec. grupas kopā
	0—14 gadi	15—19 gadi	20—49 gadi	50—64 gadi	65 g. un vecāki	
1930.	438.087	170.361	837.878	287.278	161.212	1.900.045
1935.	487.736	119.880	868.587	300.041	177.442	1.949.066
1940.	472.930	153.342	841.000	300.320	200.317	1.973.338
1950.	389.975	157.401	864.409	311.665	229.196	1.957.991
1960.	350.676	122.297	810.370	377.525	238.516	1.904.568
1970.	347.886	110.534	763.985	338.061	268.166	1.833.626
1980.	330.502	112.052	683.993	313.002	295.844	1.740.014
1990.	322.286	104.982	617.769	333.478	258.715	1.641.680
2000.	316.144	103.048	593.652	274.007	262.654	1.553.719

No E. Bulmerinka grāmatas: «Zukünftige Bevölkerungsbewegung in Lettland».

Saskaņā ar šo aprēķinu no 1930. līdz 2000. gadam iedzīvotāju skaits samazināsies par 346.326, no tā bērni par 121.943 jeb 27,8%, darba spējīgie par 324.810 jeb 25,1%, bet veco, darba nespējīgo skaits pieaug par 101.432 jeb 62,9%. 1930. gadā no visu iedzīvotāju kopskaita bērni 0—14 g. vecumā bija 23,2%, darba spējīgie, t. i. vecumā no

15—64 gadiem — 68,2%, bet darba nespējīgie, t. i. pāri par 65 gadiem — 8,5%. Bet 2000. g. no kopējā iedzīvotāju skaita būs palikuši tikai 20,4% bērnu un 62,6% darba spējīgo, kam būs jāuztur 17,0% darba nespējīgo. Augstākais bērnu skaits — 487.736 būs sasniegts jau 1935. g. un no tā laika tas slidēs lejup. «Kritiskais punkts mūsu iedzīvotāju attīstības problēmā,» raksta Bulmerinks 19. l. p. «tā tad ir vistuvākā nākotnē; no 1935. gada, lietojot Burgderfera vārdus, mēs nebūsim vairs augoša, bet gan izmirstoša tauta. To negroza arī fakts, ka lielākais iedzīvotāju skaits — 1.957.991 — tiks sasniegts 1950. gadā. Noteicēji ir bērni. Arī darba spējīgo maksimums būs sasniegts 1950. gadā, un no tā laika sāks iet mazumā, kamēr to skaits, kas vecāki par 65 gadiem, pieaugs regulāri līdz 1980. gadam un tikai no šī brīža sāks iet mazumā. Ja ārējie apstākļi negrozīsies, mūsu dzimtenes iedzīvotāju skaits 2000. gadā būs sarucis uz 1.553.719 cilvēkiem.»

Šādu ainu par Latvijas iedzīvotāju attīstību rāda mums Bulmerinka aprēķini. Viņu pareizību apšaubīt grūti, jo tie izvesti rūpīgi un vērā ņemti visi faktori, kas ietekmē iedzīvotāju vairošanos. Bulmerinks vadījies no priekšnoteikuma: «ja apstākļi paliek līdzšinējie.» Kopš viņu publicēšanas pagājis tikai viens gads, tā tad pārāk īss laiks, lai praksē pārlicinātos, kā tie attaisnojās. Tomēr pēdējā gadā dabīgais pieaugums vēl samazinājies, un ja tas turpina krist, tad iedzīvotāju izmiršana sāksies vēl ātrāk, pirms 1950. gada. Pielietojot Dr. Burgderfera metodi, jākonstatē, ka tā jau sākusies 1934. gadā, un to var apzīmēt par izmiršanas sākumu. Bulmerinks aprēķinājis valsts iedzīvotāju izredzes. Mūsu rīcībā nav datu, no kuriem varētu spriest par latviešu stāvokli. Bet ja apsver, ka latviešu dabīgais pieaugums mazāks, nekā valstī caurmērā, ka latvieši kaņķus zaudējuši vairāk cilvēku darba spējīgā vecumā, nekā citas tautības, tad jāpieņem,

ka latviešu skaita samazināšanās jau agrāk sākusies, un ja nav konstatēta, tad tādēļ, ka nav aprēķināts un piemērots Burgderfera «pārbaudītais» miršanas skaitlis.

Bulmerinks norāda īsumā arī uz sekām, kādas iedzīvotāju samazināšanās atnesīs. Skolēnu skaits pamatskolās samazināsies, vēlāk to sajūtīs arī vidusskolās. «Kas zīmējās uz darba spējīgiem, tiem kas ir 20—64 gadus veci, tad absolūti viņu skaits samazināsies, bet relatīvi, t. i. attiecībā pret visu iedzīvotāju kopskaitu, skaits paliks tāds pats. Darba spējīgiem nākotnē būs jāstrādā priekš mazākā iedzīvotāju skaita, kas sastādīsies no relatīvi tādā pašā skaitā paliekošas darba spējīgo grupas, bet mazāka bērnu skaita un daudz lielāka vecu ļaužu skaita. Bērni un jaunekļi līdz 20 gadiem 1930. gadā vēl sastādīja 32% no visa iedzīvotāju skaita un 1960. gada sasniedz zemāko līmeni — 24%. Veco, pāri par 64 gadiem, 1930. gadā bija tikai 9% no visiem iedzīvotājiem, bet 1980. gadā viņu skaits sasniegs 18%. Darba spējīgiem būs jāuztura mazāks bērnu, bet lielāks vecu ļaužu skaits. Absolūti bērnu un jaunekļu skaits no 1930.—2000. g. samazinās par 189.256 jeb 31%, darba spējīgā vecumā esošo skaits par 257.497 jeb arī 31%, kamēr vecāki par 64 gadiem pieaug par 101.442, jeb 63%. Nākotnē būs jāapmierinās ar pastāvošo uzņēmumu uzturēšanu un uzlabošanu, jaunas darba vietas nevajadzēs ierīkot, jo trūks darba spēks, skolas stāvēs tukšas, bet būs jāceļ nespējnieku patversmes, ja vien negribēs pirmās par pēdējām pārbūvēt. Tālāk, slimo kases nonāks grūtākā stāvoklī, jo arī darba spējīgo starpā vecāku ļaužu būs vairāk. Vēl sliktākā stāvoklī nonāks pensiju kases, jo veciem straujāk pieaugot tās, pie pašreiz pastāvošām iemaksām savus pienākumus nespēs pildīt.»*)

*) Bulmerinks. 22. un 23. l. p.

Kā mūsu valsts dzīvi ietekmētu iedzīvotāju skaita samazināšanās, tas pats par sevi ir tautsaimniecības zinātnu doktordarbs. Bet dzimstības samazināšanās sekas jau tagad spilgti izjūtamās vienā no svarīgākām mūsu tautsaimniecības nozarēm — lauksaimniecībā. Tur sāk trūkt dzīvais darba spēks, un turklāt ļoti ievērojamos apmēros. Uz laukiem asi izjūtam laukstrādnieku trūkums. 1935. gadā vajadzēja ievest 42.000 ārzemju laukstrādniekus. Ārzemju laukstrādnieku skaits gadu no gada kāpj un iedzīvotāju skaitam mazinoties tam būs jākāpj vēl vairāk. Pilsētas strādniekus pārcelt atpakaļ uz laukiem, izrādījusies gandrīz neiespējama lieta. Lai gan agrākās valdības pielika daudz pūļu, tomēr pilsētās ienākušo strādnieku izvest atpakaļ neizdevās. Kādēļ — tas mūsu jautājumā nav no svara. Bet pēdējos gados radušies tādi apstākļi, ka pilsētās maz tādu strādnieku, kuņus varētu raidīt projām. Bezdarbnieku nav arī pilsētās, tā tad ja pilsētu strādniekus gribētu pārcelt uz laukiem, darba rokas sāktu trūkt pilsētās. Mūsu valstī darba ir vairāk, nekā cilvēku. Tā redzam, ka īstais laukstrādnieku trūkuma iemesls ir mazā dzimstība. Sākumā trūkumu aizpildīja Latgales strādnieki. Tagad viņu kadrs izsmelts un vienīgā izeja, ja negribam atstāt laukus atmatā, ielaist strādniekus no ārzemēm.

Mūsu tautsaimniecībai tā ir smaga nasta. Par ārzemnieku pakalpojumiem mums jāmaksā. Ārzemnieki lielāko daļu no sapelnītās naudas cenšas pārvest dzimtenē un tur izdot. Mūsu rūpniecība saņem no viņiem ļoti maz. Pieņemot, ka darba sezona ilgst 7 mēnešus un katrs laukstrādnieks šajā laikā ietaupa tikai 20 latus — 42.000 ārzemju laukstrādnieki kopā izved no valsts 6.160.000 latus. Ārzemju darba spēka pakalpojums mūsu tautai izmaksā tepat miljonu latu mēnesī — gandrīz pusi no tā, ko mēs saņemam no ārzemēm par pārdoto sviestu. 1934. gadā mēs

12 mēnešos esam eksportējuši sviestu par 14 milj. latu.

42.000 cilvēku šobaltu dienu mūsu zemē var atrast darbu un maizi. Šie 42.000 darba darītāji uzturētu, ļoti maz rēķinot, caurmērā katrs vēl vienu ģimenes locekli. Tā tad pāri par 80.000 latviešiem eksistence nodrošināta. Bet vēl jāpieskaita tie, kam vajadzētu strādāt rūpniecībā u. c., lai apmierinātu viņu vajadzības. Lielāks iedzīvotāju skaits vienmēr izsauc lielāku patēriņu. 42.000 ārzemju laukstrādnieku vietā mēs varētu izmitināt vismaz 100.000 pašu ļaudis.

Turpretī tuvākā nākotnē sagaidāms gluži pretējais. Ja iedzīvotāju skaits krīt, ražošanai jāsamazinās, mazāks skaits cilvēku atradīs darbu un peļņu pilsētā.

Lai nu kā, dzimstības izsauktais iedzīvotāju trūkums nekādā ziņā nav tautsaimnieciski izdevīgs.

Ļoti svarīgs apstāklis, uz ko jau Bulmerinks norādījis, ka sagaidāms liels veco, darba nespējīgo ļaužu pieaugums. Ja tagad vecāki par 64 gadiem sastāda 9% no visa iedzīvotāju skaita, bet 1980. gadā būs 18 proc., tas nozīmē, ka uz katra strādājošā, darba spējīgā, gulsies divreiz lielāka nasta sociālās apgādes (pensiju, pabalstu u. t. t.) vajadzībām. Par šādu mantojumu pēcnācēji mums diez vai pateiksies. Ja tagad pensiju fondā jāmaksā 6 proc. no algām, tad būs jāmaksā 12. Turpretī, ja iedzīvotāju skaits aug, darba spējīgo skaits regulāri vairojas, uz katru no viņiem krīt mazāka izdevumu daļa, darba nespējīgo uzturēšanai.

Beidzot iedzīvotāju skaita mazināšanās jūtami vājina mūsu militāro drošību. Arvienu mazāk kļūs ļaužu, kas spēs pildīt kara dienestu un briesmu brīžos aizsargāt robežas. Turpretī citām tautām, redzot mūsu militāro spēku mazināties, var rasties kārdinājums iegūt vieglu laupījumu. Otrā nodaļā mēs redzējam, ka citas tautas vai-

rojas ātrāk par mums un būs spiestas meklēt telpu saviem iedzīvotājiem. Beidzot būs pienācis tāds brīdis, kad kāda ārvalsts gribēs novietot savu iedzīvotāju daļu mūsu zemē. Šis brīdis pienāks jo ātrāk, jo straujāk noritēs mūsu iedzīvotāju skaita samazināšanās. Ja latviešu mātes negrib kaŗu, tad tām jādzemdē bērni. Ja mūsu zeme būs piepildīta, tad ikviens liks mūs mierā. Tikai vājām tautām, kaŗš ir briesmīga nelaime. Jo mums lielāks dzīvā spēka krājums, jo ātrāk var kaŗa postījumus izlabot. Protams, kaŗi traucē tautas attīstību un neviens pēc tiem neilgojas. Bet liela dzimstība ikvienu tautu labāk pasargās, nekā tanki, lidmašīnas un gāzu maskas. Pārfrāzējot seno romiešu parunu var teikt: «ja negribi kaŗu, neierobežoto dzimstību.» Tajā būs ļoti daudz patiesības.

Dzimstībai samazinoties vispirms sajūtams darba roku trūkums, patērētāju mazināšanās, ražošanas sašaurināšanās, lielas sociālas nastas, un, visbeidzot, kaŗa briesmas. Visas šīs nelaiemes vienā vārdā izsakot — dzimstības samazināšanās atnes tautai postu, ved to pretī iznīcībai. Zeme, teritorija — tā tukša nepaliks, jo daba tukšumu necieš. Zemi viņa atdos izredzētai tautai, tai, kas dzimstību nesamazinot būs pildījusi viņas likumus. Latviešu tautai jādara viss, lai viņai šāda nākotne nebūtu jāpiedzīvo, lai mūsu zemi neaŗ svešas rokas, mūsu namos nedzīvo svešas ciltis un tur, kur skan latvju mēle, nerunā svešas valodas. Šādas nākotnes dēļ mūsu tautas labākie dēli neziņdoja savas dzīvības, nenesa pārcilvēcīgus upurus, tādēļ mūsu valstsvīri nepūlas tautu audzināt un vadīt pretī lielai, gaišai nākotnei.

Tagadējā latviešu paaudze ir uzvarētāju paaudze, latviešu tautas gara iemīļotā paaudze, un tic, ka latviešu tauta ir īstā izredzētā tauta. Viņas gaita nav bijusi bez kļūdām, bet viņa arī pierādījusi, ka spēj kļūdas atzīt, grib un var tās labot.

Nacionālisms ir tautas audzināšana garīgam, sociālam un saimnieciskam spēkam. Šis spēks vispožāk var uzplaukt skaitliski lielākā tautā.

5. Latviešu dzimstības samazināšanās sākumi.

Dzimstības krīzē parasti vaino pasaules karu. Pirms tā viss esot bijis labi, bet karš sagrāvis tautas tikumību. Kara šausmīgie pārdzīvojumi sapostījuši cilvēku nervus, laudis kļuvuši viendienas baudītāji, nerēķinās ar nākotni un meklē tikai izdzīvi. Viņi dzīvo tikai sev un negrib uzņemties nastas, kādas uzliek pēcnācēji. Viegļā peļņa kara un arī pēckara laikā izaudzējusi ierāvēja tipu, jaunlaiku bagātnieku, cilvēku bez kultūras, bez tradīcijām, bez pienākumu apziņas pret citiem.

Tiesām, karš ļauni ietekmējis tautas dzimstību. Statistika rāda, ka kara laikā dzimstība samazinājusies vairāk, nekā uz pusi. Noteikti dati pa šo laiku pieejami gan tikai par Rīgu, bet arī citur tie nebūs bijuši daudz labāki, jo gandrīz visi spējīgie vīrieši bija iesaukti kara dienestā un mājās palikušas tikai sievietes. Rīgā, 1911./15. gadā caurmērā dzimstība bija 21,9 uz 1000 iedzīvotājiem. 1916. gadā tā noslīdēja uz 11,1, 1917. g. — 9,9 un 1918. g. — 9,2.

Bet novērots, ka kari ietekmē dzimstību tikai tik ilgi, kamēr vīri atrodas kaujas laukā. Kad tie atgriežas, arī dzimstība vairojas, un, turklāt, ļoti strauji. Pēc kariem un sērgām pati daba ar lielu auglību ķeras pie jaunuzbūves darba. Liekas, tā negrib pieļaut, ka cilvēce izmirst. Neskaitāmas reizes pāri mūsu zemei gājis i karš, i mēris, un tomēr jau drīzi vien zeme atkal piepildījies cilvēkiem. Liels kara posts Vidzemi piemeklēja 235 gadus atpakaļ, kad Pēteris Lielais to ie-

kaŗoja. 1701. gadā Vidzemē un Igaunijā plaši apgabali tika pārvērsti tuksnesī, iedzīvotāji apkauti vai aizvesti uz Iekškrieviju verdzībā. Kā kronikas stāsta, varēja dienām ceļot, nesastopot cilvēkus. Ko nepaguva iznīcināt kaŗš, to izdedēja mēris, kas tam sekoja. Uz laukiem no visiem iedzīvotājiem bija palikusi dzīva tikai desmitā daļa. Grāfs Šeremetjevs varēja ziņot cāram: «Viss izpostīts, visas pilis nodedzinātas un pilsētas un citas vietas atrodas tikai uz kartes.» Tā tad toreiz mūsu zemi bija piemeklējis daudz lielāks posts, nekā pasaules kaŗa laikā. Un tomēr, neraugoties uz šausmīgo noasiņošanu, latviešu tauta neiznīka. Tā atspirga ļoti drīzi, jo tautas auglība ātri dziedēja sistās brūces.

Arī pēc pasaules kaŗa bija novērojama tāda pati parādība. Dzimstība Rīgā 1919. gadā pieauga uz 11,4, 1930. gadā — 14,4 un 1921. gadā sasniedza augstāko skaitli 18,1. Pēc tam tā atkal lēni sāka slīdēt. 1922. gadā dzima vairs 16,9 bērni uz 1000 iedzīvotājiem, 1923. g. — 16,6, 1925. g. — 15,9, 1927. g. — 13,9, 1930. gadā pacēlās uz 14,9, lai 1933. gadā noslīdētu uz 13,07. Tā kā lielpilsētās parasti dzimst mazāk bērnu, nekā uz laukiem, pārējā valstī dzimstības skaitļi lielāki, bet arī tur novērojama tā pati aina: jo ilgāks laiks pagājis no kaŗa beigām, jo mazāka dzimstība. Šis fakts pilnīgi apgāz iemīļoto apgalvojumu, ka tikai kaŗš vainīgs pie dzimstības samazināšanās. Ja jau kaŗš būtu dzimstības samazināšanās iemesls, tad aintai būtu bijis jābūt gluži citādei — jo ilgāks laiks no tā pagājis, jo dzimstību vairāk.

Tagad tie, kas no kaŗa zina gauŗam maz, — tie, kas dzimuši pēc 1905. gada un kaŗam beidzoties bijuši ne vecāki par 14 gadiem, jau sasnieguši 30. gadu — nobrieduŗu vecumu ģimenes dzīvei. Tam vajadzētu ļoti pozitīvi atsaukties uz dzimstību, bet to nevar konstatēt. Gluži otrādi — taisni pēdējos gados dzimstība visvairāk samazināju-

sies. Tādēļ jāatzīst, ka kaŗš nav vienīgais dzimstības krīzes iemesls, bet ka bez tā ir citi, vēl svarīgāki.

Meklēsim tālāk pagātnē. Izrādās, ka jau īsi pirms pasaules kaŗa, sākušās sūdzības par dzimstības samazināšanos. Rīgas pilsētas statistiķis B. v. Šrenks savā darbā «Beträge zur Statistik der Stadt Riga» jau 1913. gadā konstatē katastrofālu dzimstības samazināšanos Baltijā, sevišķi starp protestantiskiem iedzīvotājiem, t. i. vāciešiem un latviešiem. Kopš 1870. gada dzimstība kritusi visās Eiropas valstīs, izņemot Rumāniju un Bulgāriju, par 15—20%. Jau ap gadsimteņa maiņu Baltijas guberņās bijusi vismazākā dzimstība Krievijā. No 50 Eiropas Krievijas guberņām 1902./05. g. g. caurmērā 16 guberņām dzimstība bijusi pāri 50 uz 1000 iedzīvotājiem, 25 guberņām no 40—50⁰/₁₀₀, 6 guberņām 30—40 ⁰/₁₀₀. Tikai trīs Baltijas guberņās dzimstība bijusi zem 30⁰/₁₀₀: Igaunijā — 28,3, Kurzemē — 27,5 un Vidzemē pat 26,6. Krievijas caurmēra dzimstība bijusi 46,7 uz 1000 iedzīvotājiem. Mazo dzimstību Baltijā mazliet izlīdzināja mazāka mirstība, sevišķi zīdaiņu mirstība, bet tomēr dabīgais pieaugums Krievijā bija daudz lielāks, nekā šeit.

Jau pirms kaŗa dzimstības samazināšanās radīja bažas. Mācītājs Oskars Šaberts, «Mitteilungen des Livländischen Generalsuperintendents» Nr. 17 (30) nov. 1913. g. žēlojas par divbērnu sistēmu un bezbērnu Vidzemē. Viņš konstatē, ka šausmīgos apmēros izplatījušies aborti un izvairīšanās no grūtniecības, ko pārrunājot ar ārkārtīgu nekautrību. Tas liekot domāt, ka šī sistēma jo plaši izplatījusies. Sevišķi Šaberts pārmet turīgai pilsonībai un muižniecībai, kuŗas pārējiem rādot ļaunu piemēru, ierobežojot savu bērnu skaitu.

Meklējot dzimstības samazināšanos cēloņus, Šrenks atzīst, ka luterāņu dzimstības samazināšanās iemesli Rīgā nevar būt pasliktinājušies dzīves apstākļi, cenu celšanās u. t. t. jo tanī pašā laikā

(1911. un 1912. g. g.) katoļiem un pareizticīgiem dzimstība nav samazinājusies. Dzimstības ierobežošanas iemesli nav meklējami ārējos apstākļos, bet ļaužu uzskatos un brīvā gribā.

Pirms pasaules kara, vecā Krievijā, iedzīvotāju dabīgais pieaugums pēc tautībām šķirots netika. Tādēļ ziņas par latviešu dzimstību tajā laikā var iegūt tikai netieši — no sadalījuma pa ticībām. Tā kā latviešu nospiedošais vairums ir protestanti, ziņas jāmeklē protestantu ailēs.

T a b u l a Nr. 9.
Dzimstība Rīgā ticību sadalījumā uz
1000 iedzīvotājiem.

Gads Ticība	1881./82.	1896./97.	1913./14.	1924./25.	1929./30.
Protestanti	35,2	27,4	13,4	14,4	12,5
Pareizticīgie	23,7	33,1	33,8	15,2	13,8
Vecticībnieki	52,6	45,6	41,7	28,6	32,8
Katoļi	30,4	44,3	35,7	20,0	19,1
Židi	41,3	28,8	23,8	19,1	16,0

Augšējās tabulas divi ailes ņemtas no Šrenka darba: «Beiträge zur Statistik der Stadt Riga», pēdējās trīs no «Rīgas iedzīvotāju dabīgā kustība» — 1931. g. izdevums.

No tās redzams, ka protestantu dzimstības samazināšanās Rīgā sākusies pirms apm. 50 gadiem, tajā pašā laikā, kad Vakarēiropā — pagājušā gadsimteņa astoņdesmitos gados. 1881./82. gadā Rīgā dzimuši 34,6 bērni uz 1000 iedzīvotājiem, bet Vācijā 39,3, Skotijā — 34,9, Anglijā — 35,4, Zviedrijā — 31,4, Francijā — 26,1, Itālijā — 36,8. Turpretī Eiropas Krievijā — 49,3. Visās Vakarēiropas valstīs tas ir augstākais punkts. Sekojošos gados dzimstība sāk krist. Tiem, kas grib

pierādīt latviešu piederību Vakareiropas kultūras lokam, labāks pierādījums nemaz nav vajadzīgs.

80. gadu sākumā protestantu dzimstība Rīgā vēl bijusi gluži normāla — 35,2. Tāda dzimstība pašreiz vēl ir Polijā, Rumānijā, Japānā — zemēs ar lielo dabīgo pieaugumu. Protestantiem Rīgā dzimstība bija gan mazāka, nekā vecticībniekiem un žīdiem, bet lielāka, nekā pareizticīgiem vai katoļiem. Bet 50 gadu laikā protestantiem dzimstība samazinājusies par $\frac{2}{3}$: no 35,2 1881./82. g. uz 12,5— 1929./30. g. To jau var saukt par milzīgu katastrofu. Visstraujāk dzimstības samazināšanās notikusi starp 1897. un 1914. g. g. 1896./97. g. g. dzimstība ir vēl 27,4⁰/₁₀₀, bet kaŗa sākumā — 1913./14. g. g. — 13,4. Tagad protestantu dzimstība ir tikai mazliet mazāka, kā pēdējā gadā — 12,5⁰/₁₀₀, un liekas, ka ar to būs sasniegta viszemākā robeža. Skaitļi apstiprina veco teicienu par dabas pastiprināto auglību pēc kaŗiem. Pēc lielās dzimstības samazināšanās pašā kaŗa laikā, pirmos pēckaŗa gados bijis liels dzimstību pieaugums, ne samazināšanās, lai vēlāk atkristu uz to līmeni, kāds bija kaŗam sākoties.

Tālāk no 9. tabulas redzams, ka dzimstība kritusi visām konfesijām. Tikai vecticībniekiem un katoļiem tā visu laiku bijusi augstāka, nekā citām.

Šie dati zīmējas uz konfesijām, bet ne ne uz tautībām. Tomēr no tiem var izlobīt ziņas arī par pēdējām. Mozusticīgo procenti pilnīgi sakrīt ar žīdu procentu. Vecticībnieki, visi bez izņēmuma, ir krievu tautības. Katoļi ir latvieši un nedaudzie mūsu valstī dzīvojošie poļi un lietuvieši. Pareizticīgie sastādās no latviešiem un krieviem, bet protestanti — no latviešiem un vāciešiem un nedaudziem ārzemniekiem, kuŗu skaitam mūsu aprēķinos nav nekāda loma.

Tā kā protestantu ailes ietveŗ kā latviešus, tā vāciešus, varētu cerēt, ka straujā dzimstības samazināšanās notikusi vācu protestantu aprindās un

nav skārusi latviešus. Līdz pasaules karā vācu iedzīvotāju skaits Rīgā bija īsti prāvs un dzimstības krišana vienīgi vācu aprindās, varētu ļoti ievērojamā mērā iespaidot protestantu dzimstības skaitļus, kaut arī latviešiem dzimstība nebūtu mazinājusies. Diemžēl šī cerība maldīga. Šis jautājums interesējis savā laikā arī B. v. Šrenku. Sadalot dzimušos protestantus pēc latviešu un vācu kristību reģistriem, viņš 1913./1914. g. konstatējis, ka abām tautībām vienāds dzimstību skaitlis, ap 13⁰/₁₀₀.

Šie skaitļi zīmējas uz Rīgu. Provincas skaitļi nav autora rīcībā, bet no dažiem blakus apstākļiem var pieņemt, ka arī uz laukiem dzimstības samazināšanās sākusies, ja ne tieši vienā laikā ar Rīgu, tad katrā ziņā drīzi vien pēc tam. No jaunāko laiku statistikas redzams, ka protestantiskie lauku apgabali ar dzimstības skaitļiem nav tālu Rīgai priekšā. Arī jau pievestais mācītāja Šaberta Vidzemes lauku dzimstības raksturojums 1913. gadā liecina, ka bezbērnība jau tad dziļi laidusi saknes. Šāda parādība normālos apstākļos nenāk strauji, bet izplatās lēnām, paaudzēm mainoties. Ja 1913. gadā apstākļi uz laukiem bijuši tik ļauni, tas nozīmē, ka sērga sākusies jau pirms 20—30 gadiem.

Tā tad latviešu dzimstības samazināšanās sākusies pagājušā gadu simteņa astoņdesmitos gados, un ne pēc kara, vai arī tikai īsi pirms pasaules kara. Atcerēsimies, kas šis laiks bijis mūsu tautas vēsturē.

Spēcīgā tautiskās atmodas kustība, kas bija sākusies 60. gados, šajā laikā bija jau apsīkusi, dedzīgie pravieši — Kronvalds, J. Allunāns un Auseklis — miruši. No vadoņiem vienīgais bija vēl palicis Kr. Valdemārs, bet viņš dzīvoja Maskavā un viņa iespaids uz latviešu tautu nebija vairs tik tiešs, kā divdesmit gadus atpakaļ — Pēterburgas Avīžu laikmetā. Tomēr tautas acīs, tā laika tautībnieku vadoņiem, viņš bija vienīgā au-

toritāte. Astondesmitos gados valdošās bija idejas, kuŗu spilgtākā reprezentante bija Rīgas Latviešu biedrība. To vadīja t. s. tautiskās atmodas epigoņi.

Lai šo laikmetu labāk saprastu, mums mazliet jāpakavējas pie tautiskās kustības, kā viņa radusies un kādas idejas to iespaidojušas. Apskatot dzimstības jautājumu, mēs jau vairākās vietās esam atzīmējuši latviešu dzimstības samazināšanās sakarību, ar šo pašu parādību ārzemēs. Latviešu jaunāko laiku kultūru ļoti lielā mērā ietekmējušas Vakareiropas idejas. Arī tautiskās atmodas vadoņi bija Vakareiropas ideju ietekmē, jo lielās idejas sniedzās pāri valstu un tautu robežām, ir universālas, tikai katra tauta pārveido tās un pieskaņo savas tautas garam.

Pacelt latviešu tautu līdz Vakareiropas kultūrtautu līmenim, pasvītrotot viņas nacionālās īpatnības — tas bija visu tautiskās kustības vadoņu mērķis. Daudzas citas idejas, kas nāca līdzī tautiskai atmodai, bija izkristalizējušās no lielā raganu katla — lielās franču revolūcijas.

Līdz tai cilvēcei bija viena droša mēraukla — visu lietu dievišķais cēlonis. Franču revolūcija pasludināja jaunu valdnieku — prātu. Cilvēks atmeta dievišķās autoritātes ideju un pasludināja, ka turpmāk pats grib būt kungs par sevi, savām domām un ideāliem, un pats noteikt savu dzīvi un rīcību. Šai jaunai mērauklai nu bija jāpieskaņo visa dzīve un sabiedriskie iestādījumi. Tā kā tagad pasaules centrā tika nostādīts cilvēks, īpatnis, indivīds — jaunā ideja ieguva nosaukumu individuālisms.

Brīvības, brālības, vienlīdzības ideja izsauca dzīvē daudzas citas, jo izejot no sludinātās cilvēka dievināšanas, kas tagad bija nostādīta pasaules centrā, bija jāpārvērtē visu sabiedrisko iestādījumu pamati. Valsts tiesību sfērā agrāk valdīja uzskats, ka valdnieks savu varu saņēmis no Dieva un tādēļ arī tikai Viņam atbildīgs par

savu rīcību. Nostādot cilvēku pasaules ideju centrā, valdnieka varas dievišķīgā autoritāte tika sadragāta. Tagad tās vietā stājās teze, ka valdnieks varu ieguvis no valsts iedzīvotājiem, no nācijas, un viņas priekšā arī atbildīgs. Tā radās tautas suverēnitātes ideja, kuŗas dabīgais secinājums bija valsts vienības ideja, kas Eiropā strauji izplatījās aizvien plašāk. Gadusimteņa vidū Itālijā un Vācijā bija jau ļoti spēcīga nacionālisma kustība, kas ietekmēja visā Vakareiropā tautas un laika garu. Vienota Itālija, vienota Vācija kļuva nacionālās vienības idejas apstiprinājums. Tālāk šī kustība atrada atbalsi Čehijā, Ungārijā un Krievijas rietumprovincēs — Polijā, Igaunijā un Latvijā.

Tautas cieņas un brīvības idejām tik enerģiski un kvēlas tēvzemes mīlestības pilni ļaudis, kā Kronvalds, Auseklis, Allunāns, Valdemārs un Barons nevarēja palikt vienaldzīgi. Šajās idejās tie atrada savu dzīves mērķi, un tās viņus pilnīgi sagrāba savā varā. Arī latvieši bija tauta, turklāt spējīga un apdāvināta tauta, tikai viņas gars vēl snauda. Tas, cilvēces attīstības vārdā, bija jāmodina no ilgā miega. Bija jāmodina tautas pašapziņa, jāiekustina viņas snaudošie spēki, lai tā spētu iekārot savas cilvēka tiesības — tāds bija uzdevums, ko sprauda sev tautiskās kustības vadoni.

Viņu paraugs bija Vakareiropa, kā idejās, tā arī metodēs. Ja mēs tagad sevi pilnā mērā apzināmies par vakareiropiešiem, ja mēs tādi arī esam, tad tas ir viņu nopelns. Bet piesaistoties Vakareiropai mēs uzņēmāmies arī likteņa kopību ar viņu. Tā mūs pasargāja no lielniecisma ideju uzvaras sešdesmit gadus vēlāk, bet uzspieda citas savas idejas, kuŗu lielo varu mēs vēl šo balto dienu sajūtam.

Saimnieciskā laukā lielās franču revolūcijas pamatideja izpaudās liberālismā. Taisni tehnika

it kā visspilgtāk rādīja jaunā valdnieka, cilvēka prāta, šķietamo visspēcību, kuŗam neviens nekādas robežas nedrīkstēja vilkt. Saimniecisko liberalismu tikpat labi var nosaukt par saimniecisko individuālismu, pie kam pēdējais nosaukums vēl labāk raksturo visu sistēmu. Arī tirdzniecībā un rūpniecībā vajadzēja valdīt pilnīgai brīvībai, neviens nedrīkstēja īpatni, individu viņa rīcībā ierobežot — ne valsts vara, ne sabiedrības uzskati. Un pati dzīve, likās, rādīja, ka beidzot atrasts īstais ceļš uz cilvēces labklājību. Katru dienu cilvēka prāts izgudroja jaunas mašīnas, kas palīdzēja uzvarēt dabu, matēriju. Saimnieciskā rosība nemitīgi auga. Cēlās fabrika pēc fabrikas, tirdzniecība zēla un plauka. Pamazām, līdzās veciem, izauga jauns varas faktors — nauda — kas, beidzot, kļuva vislielākais. Pie mums tā arvien vairāk apdraudēja līdzšinējo valdnieku — feodālo muižniecību, kuŗai viņas priekšā bija pamazām jāpiekāpjas.

No tautiskās atmodas vadoņiem iespējas, kādas saimnieciskās attīstības brīvība varēja sniegt latviešiem, vislabāk saprata Kr. Valdemārs. Labāk, nekā pārējie, viņš saprata, cik liela nozīme priekš nacionālās kultūras attīstības drošai materiālai bazei. Viņš nebūt nebija šaurs materiālists, bet gan pats pilnā mērā sajutis nabadzības nospiedošo varu. Latvietis bija trūcīgs, un tādēļ ceļš uz izglītību viņam bija slēgts, vai vismaz saistīts ar tādām grūtībām, ka tikai retam izdevās sasniegt kārotos kalngalus. Vienīgais ceļš, kas tautu varēja aizvest pie kultūras, bija izglītība. Kad tā būs sasniegta, tikai tad latviešu nacionālā kultūra varēs uzplaukt un salauzt žņaudzošās sveštautiešu feodālisma važas. Arī politisko varu zemē latvietis varēs iegūt tikai tad, kad viņa kultūras līmenis būs pietiekoši augsts, lai tas spētu valdīt.

Bet garīgā kultūra var zelt tikai uz materiālās kultūras pamatiem. Vispirms latvietim tā jāiegūst. Tēviem vajadzēja krāt naudu, lai dēļ varētu tikt pie izglītības un tad sniegt saviem brāļiem tumsībā roku un vilkt tos gaismā. Tādēļ Valdemārs skubina latviešus uz rosību saimnieciskā laukā: «Braucat latvji jūriņā, krājat zeltu pūriņā».

Krāt zeltu pūriņā — tas visspilgtāk izteic Valdemāra lomu tautiskā kustībā. Liktenis bija lēmis viņam pārdzīvot savus laika biedrus — Kronvaldu un Ausekli — tautas politiķi un tautas pravieti. Pats Valdemārs bija tautas saimniecības vīrs. Ar to nebūt nav teikts, ka tautības ideja būtu viņam tālāka, nekā abiem pirmiem — nebūt. Viņš bija tikpat dedzīgs patriots, bet nekad neaizmirsā praktisko pusi. Viņš nebūt nebija praktisks materiālists. Nauda, manta nebija viņam pašmērķis, bet tikai nepieciešams līdzeklis augstāku ideju piepildīšanai. To pierāda «Pēterburgas Avīžu» izdošana, muižas pirkšana Norgorodā. Abi šie pasākumi bija domāti latviešu stiprināšanai — un abos tas savu naudu pazaudēja. Viņš gribēja redzēt latviešus turīgus, lai viņi vieglāk spētu iegūt garīgās vērtības. Tautiskā ideja bija cements, kas visus tautas locekļus saturēja kopā, vadošā ideja, kas visu tautu apvienoja.

Krāt zeltu un mantu, lai tiku pie labākas nākotnes — šāds aicinājums tā laika latviešiem bija ļoti labi saprotams. Valdemāra idejas, viņa aicinājumu, tā laika latvietis saprata labāk, nekā abu pārējo vadoņu — Kronvalda un Ausekļa. Bez šaubām, lielu lomu spēlēja arī nejaušība, ka viņi abi aizsaulē aizgāja pirmie un nākošos vairāk nekā desmit gadus viss darba smagums gūlās uz Valdemāru vienu pašu, jo neradās vietnieki ne Kronvaldam, ne Auseklim. Ar to arī izskaidrojams, ka Valdemāra idejas ņēma pārsvaru, un lat-

viešu domāšana vēl ilgi virzījās pa tautiskās idejas saimniecisko vīru sliedēm. Richards Tomsons, Krišjānis Kalniņš, Dīriķis, Bisenieks, Rīgas Latviešu biedrība, pirmskaņa kasu direktori, tie ir Valdemāra ievirzītā ceļa gājēji. Šajā sakarā, — protams, tikai garāmejojot, — jāpiezīmē, ka Kr. Valdemārs, aizraudamies ar latviešu saimnieciskā spēka celšanu (jūrniecība, gruntniecība u. c.), nepaguva tikpat daudz enerģijas atdot latviešu nacionālisma ideoloģijas izveidošanai (ko, diemžēl, nepaguva līdz galam izveidot arī J. Allunāns un Kronvalds), latviešu nacionālisma idejiskai programmai. Un viņa, Valdemāra epigoņi, Rīgas Latviešu biedrības tā sauc. saimniecības vīri šajā virzienā gāja vēl tālāk. Praktiski tas beidzās ar idejiskā nacionālisma atkāpšanos no Kronvalda un Alunāna ieņemtām pozīcijām. Un drīzi vien šis praktiskais nacionālisms pat aizmirsta, ka viņam ir vēsturiski latviski nacionāli nodevumi, — tie ielaidās kompromisos, izlīgumos ar toreiz valdošiem svešautiešiem. Un nacionālā politika sāka sabrukt, kādēļ arī tik viegli sabiedrības domāšanu iekaroja materiālistiskā jaunstrāvniecība.

Valdemāram bija lemts redzēt savu ideju piepildīšanos, piedzīvot latviešu tautas materiālā uzplaukuma laikus. Uz laukiem radās un nostiprinājās gruntniecība, izveidojās jauna saimnieku kārta, ar gluži citiem mērķiem, uzskatiem un pašapziņu. Pilsētās, sevišķi Rīgā sāka celties staltie latviešu namdaņu nami, kas piederēja pašiem latviešiem. Vislielāko prieku Valdemāram, laikam, būs sagādājuši staltie latvju kuģi, kas šķērsoja pasaules jūras un veda latviešiem mājās svešu zemju zeltu. Viņa aicinājums bija piepildīts — latvieši bija pašķīruši sev ceļu uz turību.

Šis posms, astoņdesmitie gadi, mūs interesē kā dzimstības samazināšanās sākums. Šā laika lozungs bija — dzīšanās pēc turības. Tas tik reljefi attēlots Deglava «Rīgā».

Līdz ar to uzvarēja materiālisma ētika: personīgas laimes baudīšana, atsacīšanās no sociāliem pienākumiem un latvietis sāka domāt, ka liela ģimene vecākiem uzliek lielas nāstas. Pamazām viņam nobrieda doma, ka vecais sakāmvārds: «Daudz bērnu, daudz svētības» nav pareizs, gluži otrādi, bērni, viņu skološana un apgādāšana kavē vecākiem sasniegt laikmeta ideālu — turību. Latvietis redzēja, ka tas, kam bija tikai viens bērns vai divi — varēja tos sūtīt tālākās skolās, nekā tas, kam bērnu bija liels pulks. Ģimenes bez bērniem, vai ar vienu vai divi bērniem, dzīvoja daudz labākos apstākļos, nekā daudz bērnu ģimenes, varēja ātrāk iekrāt naudu, uzcelt savu namu. Un nu tā laika latvietis šķita atradis turības atslēgu — viņš sāka ierobežot bērnu skaitu. Tā nav nejaušība, ka taisni praktiskā materiālisma laikmetā sākusies latviešu dzimstības samazināšanās — tas ir īstais dzimstības krīzes iemesls, kuŗa iespaids velkas cauri pieciem gadu desmitiem, un vēl tagad nav gluži izbeidzies. Šajā laikā materiālisms ir stipri pārveidojies, pieņēmis dažādas formas, bet sīksti turpinājis pastāvēt. Tas jāņem vērā, ja grib dzimstības samazināšanos apkarot.

Individuālisms, ko lielā franču revolūcija uzcēla tronī, izaudzēja saimniecisko liberālismu, kas ātri vien izvērtās praktiskā materiālismā, jeb kapitālismā. Pēdējais savukārt radīja marksismu, kā savu spoguļattēlu. Visu šo ideju kopējā iezīme ir kailais materiālisms, dzīšanās pēc šīs pasaules labumiem tikai personīgi priekš sevis. Pat ja tāda ideja apvienoja daudzus, tos vienoja tikai doma par labumiem, ko caur to iegūs katrs atsevišķi. Bet kur valda individuālisms, materiālisms, egoisms, kur augstākais bauslis ir personīgā «es» labklājība, tur neatliek vairs telpa augstākām idejām. Šīs idejas, izvērtušās pārmērībās, dragā tautas organisma vienību, tām ir šausmīgs centrifugāls spēks. Tautas ideja pamazām

tiek nobīdīta pašā pēdējā vietā, bet sekas — dzimstības samazināšanās un tautas izmiršana. Tautai jāprot cīnīties ne tikai ar ārējiem apstākļiem, ārējiem ienaidniekiem: naidīgām ciltīm, telpas un pārtikas grūtībām u. t. t., bet arī ar iekšējām sērgām — kaitīgām idejām. Šie iekšējie ienaidnieki ir daudz bīstamāki par ārējiem.

6. Dzimstība un reliģija.

Reliģijai un dzimstības samazināšanai ir liels sakars. Visā Vakareuropā, un līdz ar to arī pie mums, tika atņemts ideālistiskais pasaules uzskats, ka cilvēka dzīvei tomēr ir kāds augstāks uzdevums, ne tikai personīgā egoisma apmierināšana. Nogāžot Dievu no Viņa troņa, cilvēks līdz ar to atteicas no ceļa, kas ved pretī dievišķam: no reliģijas. Protams, šī atteikšanās nenāca, kā pēkšņs lūzums. Bet ticība pamazām kļuva remdenāka, saites, kas vienoja ar baznīcu, kļuva vājākas, līdz, beidzot, pilnīgi saira.

Ticībā cilvēks bija atradis apmierinājumu savām mūžības ilgām, un tā bija viņa spēka avots. Reliģija ir arī tikumības normu nospraudēja, bez kuņģam neviena sabiedrība nevar pastāvēt. Ja cilvēkam nav ticības, tam drīzi vien pietrūkst tikumisko spēku. Cilvēks nespēj izcelt pats sevi no morāliska purva aiz savas bizes, kā barons Minchauzens. Liekot pamatā iznīcīgo «es», viņš nevar uz tā celt mūžīgas patiesības.

Dzimstības ierobežošanu, nerunājot nemaz par augļa iznīcināšanu, reliģija vienmēr apkarojusi. Ikviens, kas kaut cik sekojis reliģijas loīmai mūsu tautas dzīvē pēdējos gadu desmitos, būs novērojis, ka tās iespaids uz ļaužu prātiem aizvien vairāk mazinās. Un tas atstāj ļoti ļaunas sekas uz tautas vairošanos. Spēki tiem lieliem upuriem, ko prasa lielas ģimenes uzaudzinašana, lielā mērā atrodami reliģijā.

Luterāņu garīdznieku aprindās jau īsi pirms kara atskanēja uztrauktas balsis par dzimstības samazināšanās briesmām. Arī tagad šis jautājums dara tām lielas raizes. 1935. gada jūnijā, mācītāju konferencē, archibīskaps prof. Dr. T. Grīnbergs ar bažām pieminēja t. s. nāves hipotēku. Viņš konstatēja, ka skaitļi par dzimstību un draudzes locekļu pieaugumu runā saprotamu, bet bēdīgu valodu: «Nav mums vairs tā pieauguma, kas vajadzīgs, lai tauta varētu pastāvēt. Statistiķi mēdz runāt par nāves hipotēku. Tas ir — dzimstība ir mazinājusies, un mirstība ir mazinājusies, un liekas, it kā dzimstība pārsniedz mirstību, to taču teic sausie skaitļi. Bet tā ir nāves hipotēka. Jo ja dzimstība mazinājas, tad mazinās jaunā paaudze. Uz laicīņu varēs caur mirstības mazināšanos līdzsvaru noturēt, bet nāve reiz atprasīs to, kas viņai nākas, un tad vairs līdzsvara nebūs. Tā ir parādība, kas arī baznīcai jāņem vērā»*).

Ļoti zīmīgi, ka dzimstības katastrofālā samazināšanās konstatējama tikai protestantu aprindās, turpretī katoļi, pareizticīgie un vecticībnieki par pieauguma trūkumu nevar sūdzēties. Mūsu valstī novērojama gluži tā pati parādība, kas Vakarēiropā (Sk. tabulu Nr. 3). Protestantiskās valstis: Igaunija, Zviedrija, Anglija, Norvēģija, Vācija un arī Latvija ietilpst mazākā dabīgā pieauguma valstu grupā (pieaugums no 1,3 līdz 5,8 uz 1000 iedzīvotājiem), turpretī katoļu valstis: Lietuva, Polija, Itālija — lielā dabīgā pieauguma valstu grupā (pieaugums no 10,1 līdz 13,2 uz 1000 iedzīvot.). Mūsu rīcībā gan nav datu par dažādo konfesiju locekļu dabīgā pieauguma procentu mūsu valstī, bet jau pavirši uzlūkojot absolūtos skaitļus, redzama milzu šarpība. Kamēr pēdējos 10 gados protestantu dzimstība kritusi, pārējām konfesijām tā palikusi apmēram vienāda. Skaidru

*) «Svētdienas Rīts» Nr. 27, 1935. g.

Tabula Nr. 10.
Dzimušie, mirušie un dabīgais pieaugums pēc ticībām no 1925.—1934. g.

Konfesija	Protestanti		Romas kat.		Grieķu kat.		Vecticībnieki		Mozusiticigrie		Pārējie							
	dz.	mir. d. p.	dz.	mir. d. p.	dz.	mir. d. p.	dz.	mir. d. p.	dz.	mir. d. p.	dz.	mir. d. p.						
1925	18.195	14.748	3.447	12.972	7.116	5.556	4.590	2.777	1.813	3.539	1.766	1.773	1.754	966	788	264	310	—46
1926	18.089	15.452	2.637	13.046	6.715	6.361	4.370	2.438	1.932	3.597	1.584	2.013	1.692	1.052	640	279	316	—37
1927	17.692	15.946	1.743	13.833	7.243	6.590	4.291	2.645	1.646	3.805	1.666	2.139	1.660	1.095	565	327	341	—14
1928	16.849	15.098	1.751	12.897	6.681	6.216	3.955	2.457	1.498	3.448	1.621	1.827	1.590	1.025	565	387	417	—30
1929	16.022	15.988	34	11.145	7.060	4.085	3.437	2.424	1.013	3.262	1.513	1.749	1.456	1.141	315	351	386	—35
1930	16.428	15.522	906	12.268	6.423	5.845	3.863	2.291	1.572	3.393	1.455	1.938	1.508	1.095	413	375	324	+51
1931	16.150	15.469	681	12.005	6.342	5.663	3.725	2.315	1.410	3.315	1.432	1.883	1.400	1.106	294	377	327	+50
1932	16.541	15.128	1.413	12.053	5.473	6.080	3.721	2.196	1.525	3.413	1.593	1.820	1.278	1.085	193	360	367	—7
1933	15.126	15.288	—162	11.158	6.009	5.149	3.415	2.140	1.275	3.264	1.396	1.868	1.275	1.144	131	338	402	—64
1934	14.772	15.177	—405	10.646	6.478	4.168	3.233	2.291	944	3.233	1.620	1.613	1.166	1.166	—	333	333	—

ainu dod tabula Nr. 10, kas ņemta no Valsts statistiskās gada grāmatas 1934. gadam.

Sākot ar 1933. gadu protestantiem ir jau mirstības pārsvars. 1933. gadā dzimuši 15.126, bet miruši 15.288 protestantu. Iztrūkums tā tad 162. Sekojošā gadā iztrūkums pieaug jau uz 405. Turpretī katoļiem 1934. gadā bijis pieaugums 4168, pareizticīgiem — 944, vecticībniekiem — 1613. Pretim protestantu 405 cilvēku lielam iztrūkumam nostājās trīs pēdējo konfesiju 6725 cilvēku liels pieaugums. Tie protestantiem ir ļoti, ļoti drūmi skaitļi. Protestantu skaitļos ietilpst latvieši un vācieši. Vispār sava mazā procenta dēļ šajos skaitļos vācieši lielu lomu nespēlē. Tā tad skaitļi liecina par protestantisko latviešu izmiršanu.

Latvijas kultūra ir neapšaubāmi protestantiska. Ja nu protestanti draud iznīkt, tad dabīgi mainīsies kultūras gars. No augšējās tabulas redzams, ka vairāk nekā pusi no visa Latvijas pieauguma dod katoļi. Tas nozīmē, ka pieaug viņu svars un iespaids. Šā darba nolūks nav iztirzāt vienas vai otras konfesijas priekšrocības vai vēlamību, bet tikai aplūkot konfesiju attiecības pret dzimstības jautājumu. Un nevar noliegt, ka dzimstība Latvijā turas tikai uz to pieaugumu, ko dod katoļticīgo mazākums. Ja protestanti negrib, ka viņu skaits strauji samazinās, tiem jācenšas visiem līdzekļiem pacelt savas konfesijas piederīgo dzimstību.

Protestantu saites ar savu baznīcu ir daudz vājākas, nekā katoļu. Starp protestantiem ļoti liels procents, katrā ziņā pāri 50, tādu draudzes locekļu, kas tikai formāli pieder pie baznīcas. Bet reliģiozitātei, kā redzējām no statistikas, liels sakars ar dzimstību, un tas mūsu pētījumiem svarīgs.

Kas vainojams? Vai protestantiem ticības nav tādēļ, ka tie neapmeklē baznīcas, vai arī tādēļ, ka baznīca nebija pratusi viņus pie sevis

saistīt? Liekas gan, nevis ļaudis vainojami, bet baznīca. Ļaužu pienākums nav iet baznīcā, ticību nekādiem ārējiem spaidiem nevar iepotēt. Tā ir iekšējas pārlicības lieta. Tādēļ baznīcas pienākums iet pie laudīm, meklēt, kā tos pie sevis saistīt.

Vērojot protestantu vienaldzību, jāatzīst, ka protestantu baznīca, pēc lielās franču revolūcijas, kas uzcēla tronī cilvēka «es», nav pratusi sekmīgi cīnīties ar materiālisma idejām. Katoļu baznīca to spējusi labāk, un tādēļ tagad tai nav jācieš dzimstības samazināšanās ļaunās sekas.

Ticības zudumā latviešu aprindās lielā mērā vainojama luterāņu baznīcas kļūmīgā taktika. Tā līdz pat pēdējam laikam ļoti mazu vēribu veļtāja draudzes locekļu dvēseles prasību apmierināšanai un neprata atrast īstos cīņas paņēmienus ar materiālisma idejām. Latviešus baznīca atbaidīja arī ar savu iejaukšanos politikā, atkarību no kungiem. Vācu mācītāji tautas masām vienmēr bijuši sveši un tāli, un tas latviešus atsvešināja no reliģijas. Mums nebija tautas baznīcas, kas censtos izprast savas tautas dvēseli, lai vieglāk varētu to vadīt pa Dieva ceļiem. Galvenais nolūks bija audzināt tautu paklausībā kungiem. Agrākie vācu tautības mācītāji, ar gaužam maz izņēmumiem, asi apkaņoja tautības idejas — tādēļ saites ar baznīcu latviešiem tagad tik vājas. Bet atraisoties pilnīgi no baznīcas, mazinājās cilvēka reliģiozitāte, un individa tikumīgie spēki zaudēja drošo ētisko pamatu.

Ne tikai baznīcu vadības kļūmīgā nacionālā politika atbaidījusi latviešus no tām, bet arī draudzes ganu, kā tautas audzinātāju, personīgās dzīves piemērs. Agrārreformu izvedot baznīcas aprindas stipri pretojās mācītājmuižu atsavināšanai, sūdzoties, ka ar to tiekot iznīcināts draudžu eksistences pamats. Tagad, pēc niecpadsmīti gadiem, ikvienam jāatzīst, ka pašam draudzēm tas atnesis svētību. Tagad mācītāja pienākumus uzņemas

tikai tas, kam reliģija patiesi sirdslieta, kas sajūt to par savu aicinājumu. Kvantitatīvi zaudējot, draudze kvalitatīvi ieguvusi. Tagad tā vieglāk atrod labu ganu, kas tai sniedz ideālas vērtības.

Vērojot tautas reliģisko dzīvi, atkal atrodam apstiprinājumu tautas gara rosībai. Bez reliģijas neviena tauta nevar pastāvēt — to sāk apzināties arī mūsu tauta, un jau tagad vēriņa acs saskatīs iepriecinošu lūzumu agrākos uzskatos par reliģiju. Tas sevišķi novērojams intelligences aprindās, kas vienmēr pirmā uztver jaunu ideju vēsmas. Latviešu intelligenci vairs neapmierina materiālisma garīgais tukšums. Sen pagājuši tie laiki, kad mitinrunātāji, stāvot uz apgāztas mucas, pierādīja Dieva neesamību un klausītāji kāri uztvēra viņu vārdus, kā dziļu patiesību. Tagad Dieva noliedzējs kļuvis tukša un smieklīga figūra. Latviešiem sākas reliģiskas meklēšanas periods. To rāda daudzās sektes, kuŗu sapulcēs ļaudis meklē mīrinājumu savām dvēselēs ilgām, dievtuŗu kustība, kas atrisinājumu meklē senās latviešu reliģijas formās, un, beidzot, pilnākas luterāņu baznīcas. Ārējie apstākļi baznīcas atplaukšanai pašreiz ļoti labvēlīgi. Tagad novākti visi šķēršļi, kas luterāņu baznīcai liedza kļūt par latviešu nacionālu baznīcu. Tā jau tagad tapusi daudz latviskāka. Draudžu mācītājs vairs nav atkarīgs no vācu dzimtskunga, vāciskās konsistorijas. Tagad vairs nevar notikt tāda aplamība, ka draudzēm ar vairāk tūkstošiem latviešu, iecelj mācītāju vācieti, kam gluži svešs latviešu tautas gars, gluži citāda audzināšana un sabiedriski sakari, un kas pat neprot tautas valodu. Mācītājam-latvietim nesalīdzināmi vieglāk nodibināt ciešas saites ar latviešu draudzi, nekā mācītājam-vācietim. Ne zināšanas svarīgas, kas abiem būs vienādas, bet tautības instinkts, nacionālās vienotības apziņa. Tā tad nacionālās pretešķības protestantu baznīcu vairs nevar šķelt. To draudžu

skaits, kurās vēl nav mācītāji-latvieši, ar katru gadu mazinās, un drīzi būs noslidējis līdz nullei.

Otrs ārējais šķērslis, kas kavēja reliģijai iekarot ļaužu sirdis, bija tagad likvidētās mācītāju muižas. Tiesa, materiālo vajadzību segšanai draudzēm jāpieliek lielākas pūles, bet ir veca patiesība, ka tikai ar pūlēm sasniegto cilvēks prot cīnīt. Tas, kas nejauši iekrīt klēpī, lielu svētību nenes. Rūpes par savu dievnamu, ciešāk sakausē draudzes locekļus un piesaista pie baznīcas. Tagad draudzes locekļi pašu spēkiem izdaiļo savu dievnamu, rūpējas par ēku remontiem, jaunu baznīcu celšanu. Izrādās, ka baznīcu vajadzībām līdzekļu tomēr netrūkst, tos sagādā pašu draudzes locekļu aktivitāte, un dievnami tagad labāk apskopti, nekā tad, kad viss atkarājas no barona labvēlības. Aktivitāte ir daudz vērtīgāka, nekā satīngusi manta. Tie mācītāji, kam reliģija patiesi sirdslieta, un kas saprot reliģijas un nacionālisma ciešās saites, par sirsniņu un atsaucību nevar sūdzēties.

Dzimstības samazināšanās vienlīdz skar baznīcas un valsts intereses. Kur pilnas baznīcas, tur daudz bērnu. Tā ir patiesība, kuŗu neviens dzimstības jautājumu pētnieks nevar apstrīdēt. Līdz šim protestantu baznīcas pūles pacelt dzimstību nevar uzrādīt nekādus panākumus, bet, taisniību sakot, šajā virzienā tā arī nekā daudz vēl nav darījusi. Luterāņu garīdzniecība saprot un apzinās bezbērnības un mazbērnības postu, bet pašreiz tā visas cerības liek uz valdību, kas pēc 15. maija, dzimstības jautājumam veltī ļoti nopietnu vērību. Jau pieminētā mācītāja konferencē archibīskaps Dr. T. Grīnbergs uzsvēris: «Liels solis uz priekšu ir tas, ka skolās ticības mācība obligātoriska. Par to baznīca mūsu valdībai ir no sirds pateicīga. Ar šādu soli valdība ir atvieglējusi garīdzniecībai iespēju piekļūt jaunatnei.» Valdība darījusi to, kas viņai bijis iespējams, — devusi labu iespēju piekļūt jaunat-

nei un uzvest to uz morāles ceļa. Bet savā laukā strādāt vajaga garīdzniekiem pašiem. No viņu sirsnības, no tā gara, kas valda visā baznīcas dzīvē un atspoguļosies arī šajā nozarē, atkarāsies panākumi.

Latviešu-katoļu un latviešu-pareizticīgo dzimstība nedod iemeslu bažām. Sevišķi latviešu-katoļu dzimstība ļoti veselīga un normāla, taisni tāpēc, ka materiālisma idejas tos vismazāk skārušas. Šīs idejas, ne tikai dzimstības galvenie ienaidnieki, bet arī ikvienas reliģijas lielākās briesmas. Protestantu baznīcai turpmāk ar tām būs jāuzņemas liela cīņa. Pašreiz protestantu baznīcā var nomanīt lielu atjaunošanās kustību. Protams, vajadzīgs laiks, lai tā kļūtu spilgti redzama. Bet viens ir skaidrs: mēs dzīvojam latviešu renesanses laika sākumā un lielā kustība skaņ arī reliģiju. Baznīcai jādara arī sava tiesa latviešu tautas labā. Tā tautai var sniegt varenu, neatveramu tikumisku spēku, bez kā nav iedomājamā veselīgas, pēcnācējus radošas un tos uzaudzināt spējīgas paaudzes.

7. Dzimstība un laulība.

Dzimstības devēja ir laulība. Vairāk nekā 90 proc. bērnu dzimst laulībā un tikai nepilni 10 proc. ārļaulībā. Tā tad laulība, ģimene ir galvenā tautas pieauguma radītāja. Pētot dzimstības samazināšanās iemeslus, jāpaaugstinās arī par laulībām, vai to skaits samazinājies un šeit meklējams iemesls dzimstības krišanai, vai arī dzimstības samazināšanās cēloņi slēpjas pašā laulībā.

Ikvienai tautai vienmēr ir zināms skaits ļaužu, kas neņem nekādu dalību tautas nākošās paaudzes radīšanā. Vispirms liels procents tādu, kas mirst, nesaņieguši to vecumu, kad attīstās spējas pēcnā-

cējus radīt. Daļai atkal, pati daba nav devusi šīs spējas, vai arī atņēmusi tās priekšlaicīgi. Pēdējā gadījumā, sevišķi priekš sievietēm, liela loma veneriskām slimībām, kas iznīcina ģeneratīvās spējas. Beidzot ir ļaudis, kas visdažādāko iemeslu dēļ paši negrib pēcnācējus.

Sekojošā tabula rāda laulību skaitu un samēru uz 1000 iedzīvotājiem, kā arī laulībā un ār-laulībā dzimušo bērnu skaitu un ār-laulībā dzimušo procentu.

Tabula Nr. 11.

Laulību skaits un procents un laulībā un ār-laulībā dzimušo skaits un procents.

Gads	Laulību skaits	Laulību 0/00	Laulībā dzimuši (kopā ar nedzīvi dzim.)	Ārlaulībā dzimuši (kopā ar nedzīvi dzim.)	Ārlaulībā dzimušo 0/0
1925.	15.149	8,16			
1926	15.439	8,25			
1927.	15,531	8,25			
1928.	16.210	8,55			
1929.	15.203	8,00	33.210	2.945	8,15
1930.	17.127	8,97	35.190	3.241	8,43
1931.	16.403	8,54	34.156	3.427	9,12
1932.	15.104	7,82	34.235	3.665	9,67
1933.	16.063	8,28	31.826	3.337	9,49
1934.	16.334	8,39	30.874	3.053	9,00

(Valsts statistiskā gada grāmata 1934.)

Kamēr dzimstību skaitļi gadu no gada krīt, laulību skaits turas ļoti stabils, ap 16.000 gadā, jeb aplēšot uz 1000 iedzīvotājiem — mazliet pāri par 8,0. Tāds pats laulību skaits ir arī citās Eiropas valstīs un uzskatāms par normālu. Tā tad

dzimstības skaitļu krišana nav izskaidrojama ar laulību skaita samazināšanos, bet krišanas iemesli jāmeklē pašā laulībā, mazāku bērnu skaitā ģimenē, jeb mazākā laulību auglībā.

Kas zīmējās uz dažādo tautību laulību samēru, tad šeit nav novērojams, ka tās tautības, kuŗām mazāka dzimstība, mazāk dotos laulībā. Kā zināms, (sk. tabulā Nr. 5) latviešu tautības pilsoņu procents valstī ir 75,3, latviešu tautības iedzīvotāju procents — 73,4, bet laulībā devušies ap 70% latviešu, kurpretī latviešu procents Latvijas dabīgā pieaugumā tikai ap 55. Krievu tautības pilsoņu procents valstī 12,3, krievu tautības iedzīvotāju procents — 12,5, bet laulībā devušies ap 13% krievu, kurpretī krievu procents Latvijas dabīgā pieaugumā ap 40. Aplūkojot laulībā devušos procentu var novērot, ka latvieši dodas laulībā mazliet mazākā skaitā, krievi — mazliet lielākā, nekā caurmērā valstī. Tas izskaidrojams, ka augstākās kultūras tautās vispār lielāks to skaits, kas nedodas laulībā, jo novērots, ka individiem, kas nododas garīgam darbam un ziedo tam visus savus spēkus, it kā būtu mazāk ģeneratīvā spēka, jeb pareizāki sakot, viņiem neatliek laika nodibināt savu ģimeni.

Pievērsīsimies ārlaulībā dzimušo skaitļiem. Absolūtos skaitļus aplūkojot, duŗas acīs, ka pēdējos gados laulībā dzimušo skaits ļoti strauji gājis mazumā, bet ārlaulībā dzimušo palicis puslīdz vienāds. Ar to arī izskaidrojas, ka ārlaulībā dzimušo procents mazliet pieaudzis. Salīdzinot ar pirmskaŗa laiku, tagad ārlaulībā dzimušo procents pat mazāks. Būtu maldīgi mērot iedzīvotāju tikumību, liekot pamatā ārlaulībā dzimušo procentu. Ja tagad tas samazinājies, salīdzinot ar agrākiem laikiem, tas nozīmē tikai to, ka vairāk izplatījušās zināšanas, kā izvairīties no pēcnācējiem.

Tautas organisma ģeneratīvām interesēm gluŗi vienaldzīgi, vai viņas jaunais loceklis nācis

pasaulē laulībā, vai arī ārļaulībā, galvenais, ja paaudžu plūdums neapstājas. Bet tautas dabīgā pieauguma dēļ ārļaulībā dzimušo lielais procents nav vēlams. Pirmkārt, ārļaulībā daudz lielāks nedzīvo dzimušo un zīdaiņu mirstības procents, nekā laulībā. Ārļaulībā dzimušiem bērniem parasti tikai viens apgādātājs — māte — un tai grūtāk viņus uzaudzināt un uzraudzīt. Tālāk, mūsu sabiedrības ierašas ir tādas, ka jaunavai ar ārļaulībā dzimušu bērnu ļoti grūti apprecēties un nodibināt ģimenes dzīvi, kurā varētu rasties vēl citi pēcnācēji. Sieviete, kurai ārļaulībā piedzimis viens bērns, ļoti reti ārļaulībā piedzimst arī otrais. No tā viņa cenšas izvairīties, jo jau vienu bērnu viņai vienai grūti uzturēt. Tā ārļaulībā dzemdējusi sieviete parasti tiek izslēgta no ģeneratīvo funkciju pildīšanas. Protams, no tautas ģeneratīvo interešu viedokļa labāk, ja sievietei viens bērns, nekā nav neviena. Bet tautas dabīgam pieaugumam ar vienu bērnu sievietei nepietiek. Ja visām sievietēm būtu tikai pa vienam bērnam, jau otrā paaudzē tautas locekļu skaits samazinātos par apmēram divi trešdaļām.

Arī ārļaulības bērnu problēmā vērojama ticību dažādā ietekme. Lielākais ārļaulību bērnu procents lielpilsētās. Piemēram Rīgā 1934. gadā ārļaulības bērni sastāda 13,1% no visiem dzimušiem. Zemgalē, turpretī, 11,5, Kurzemē — 10,7, Vidzemē — 9,7, bet Latgalē — 5,8. Protestanti uz ārļaulībā dzimušiem noskatās ar daudz lielāku nīcināšanu, un mātei jāpanes lielāki zaimi, nekā katoļu aprindās. Viņa tiek morāliski gremdēta, uzskatīta par palaidnieci, kaut arī ļoti daudzi iemesli viņu pilnīgi attaisno. Protams, ka savu ģimeni nodibināt viņai ļoti grūti, gandrīz neiespējami. Tikai tad, kad «grēka» sekas — bērns — vairs nav — kad ļaužu prāti notikumu aizmirsuši, vai arī māte pārcēlusies citā apkārtnē — tikai tad viņa var cerēt atrast vīru. Turpretī katoļu apvidos apstākļi citādi. Tur ārļaulības bērnu neuz-

skata par tik lielu kauna traipu un necenšas māti pagrūst, bet palīdz tai. Pēc pienācīga sprediķa un bikts, katoļu baznīckungs «grēku» piedod un ļoti bieži pielieto visu savu iespaidu, lai piespiestu tēvu savu bērnu legalizēt — t. i. apprecēt māti. Tā kā garīdznieka un baznīcas autoritāte katoļu aprindās ļoti liela, šāds atrisinājums bieži izdodas. Caur to māte tiek pasargāta no lielas traģēdijas, bērns dabū abus vecākus, kas spēj viņu labāk apkopt un audzināt, nekā māte viena pati, morāle saņem gandarījumu un, galvenais — mūsu darba nozīmē — tautas ģeneratīvās intereses necieš. Pēc pirmā, ārļaulības, bērna, mātei rodas vēl citi ļaulībā, kas nekad nebūtu noticis, ja viņa būtu palikusi nelaulāta.

Statistikas dati, kas Latgalē uzrāda 5,8 procentus ārļaulības bērnu, pret 10 un vairāk procentēm protestantu apgabalos, nebūt nenozīmē, ka Latgales iedzīvotāji būtu «tikumīgāki», t. i. stingrāk atturētos no priekšļaulības sakariem, kā Kurzemes vai Vidzemes iedzīvotāji. Mazais Latgales ārļaulības bērnu procents nozīmē tikai to, ka tur prot veiksmīgāk likvidēt notikušos morāles pārkāpumus, tā, ka necieš ne baznīcas vai morāles autoritāte, nedz arī bērns un tautas organisma intereses.

Latviešu sabiedrības uzskati, kuņiem liels svars un nozīme, šajā jautājumā ļoti greizi. Ārļaulības sakari netiek nosodīti. Tos pārrunā diezgan atklāti. Bet tiklīdz rodas bērns, visas konsekvences tiek aizmirstas. Tā pati sabiedrība, kas ārļaulības sakarus redzējusi un uzņēmusi tik iecietīgi, tagad pārvēršas un ar vislielāko nicināšanu atstumj un nosoda jauno māti. Ja tēvs negrib savu bērnu legalizēt, kā tas, diemžēl, ļoti bieži, sabiedrība noslēdz mātei durvis. Sabiedrības liekulīgais sašutums vēršas tikai pret māti, tēvu sods nesakaņ. Šāda izturēšanās samaitā tēva morāli vēl vairāk un tas nākošu reizi atkārtu to jau drošāk, jo zina, ka viņam pašam nebūs jā-

cieš. Un, tomēr, tā māte, kas savu ārļaulības bērnu dzemdē un audzina, ir simtkārt vērtīgāka par to, kas «nelaimes» gadījumā griežas pie noziedzīgu vecmāšu vai ārstu palīdzības.

Latviešu sabiedrībai, ja tā patiesi patriotiska, patiesi grib redzēt stipru tautu un valsti, jāatsakās no tagadējiem uzskatiem. Pirmkārt no labvēlīgās izturēšanās pret ārļaulības sakariem, no seksuālās izlaidības cildināšanas, bet vēl vairāk no nicinošas izturēšanās pret jauno māti un viņas bērnu. Tie abi ir ļoti vērtīga daļa no tautas dzīvā spēka, katrā ziņā daudz vērtīgāka, nekā precēta sieva, kas vairākas reizes gadā uzmeklē vecmāti, lai tā palīdz neērtās sekas likvidēt, un nekautrējas ar to vēl savu draudzeņu vidū lielīties.

Dabīgā pieauguma lielāko daļu dod laulība. Ja nu pieaugums Latvijā tik mazs, tas nozīmē, ka maza ir t. s. laulību auglība. Laulības auglības skaitlis tiek izteikts ar dzimušo skaitu 1000 precētām sievietēm 15 līdz 44 gadu vecumā. 1925. gadā 1000 precētām sievietēm Latvijā vēl bija 199 bērni, bet 1930. gadā — vairs 177. Laulības auglības skaitlis viszemāks Rīgā ar 132 resp. 120 dzimšanas gadījumiem, visaugstāks Latgalē ar 294, resp. 249. Šādus pat rezultātus iegūstam ja pat pavirši salīdzinām laulību un dzimušo skaitu vienā gadā. 1925. gadā noslēgtas 15.149 laulības un piedzimuši 41.314 bērnu, tā tad uz vienu laulību bija gandrīz 3 bērni. 1930. gadā noslēgtas 17.127 laulības, bet dzimuši vairs tikai 37.835 bērni, jeb mazliet vairāk par 2 bērniem uz laulību. 1934. gadā noslēgtas 16.334 laulības, bet dzimuši 33.383 bērni. Tā tad 1935. gadā laulības auglības skaitlis būs vēl zemāks. Citiem vārdiem, 1925. gadā mūsu ģimenē vēl valdīja trīs bērnu sistēma. Desmit sekojošos gados div bērnu sistēma izplatījusies arvien vairāk. Rīga pat nonākusi līdz vien bērnu sistēmai. 1925. gadā Rīgā uz 100 noslēgtām laulībām piedzima 146 bērni, 1930. gadā vairs 124, bet 1934. g. pat tikai 109.

Bet lai tauta neietu mazumā, saskaņā ar vācu statistiķa Burgderfera aprēķiniem, laulībā caurmērā jābūt 3,4 bērniem, resp. 100 ģimenēs — 340 bērni. No šā skaitļa latvieši ļoti tālu. Lai to sasniegtu Rīgā dzimstība jātrīskāršo, Latvijas caurmērā jādubulto.

Ka taisni latviešu ģimenēs vismāzāk bērnu, to pierāda tabula Nr. 12, 84. l. p.

Ģimenes, kurās 1—3 bērnu, latviešiem 75,47%, krieviem 60,79%. Tikai tās ģimenes, kurām 4 un vairāk bērnu, dod tautai pieaugumu. Latviešu tautībai šādu ģimeņu ir tikai 24,53%, bet krieviem — 39,21%. Skaidrs, ka ceturtdaļai no visām latviešu ģimenēm daudz grūtāk aizpildīt vien-, div- un bezbērnības robus, nekā divi piektdaļām krievu. Lai tautas spēka rezerves nemazinātos, bet augtu augumā, jāpaceļ laulību auglība, bērnu skaits ģimenēs.

Vēl ļoti nelabvēlīgs apstāklis — samērā ļoti vēlais vecums, kādā pie mums dodas laulībā. Jo jaunāka sieviete apprecas, jo lielāks viņai bērnu skaits. 1930. gadā uz 100 precētām sievietēm, sadalot vecuma grupās, bija sekošs skaits bērnu līdz 4 gadu vecumam:

Vecums :	20—24 g.	25—29 g.	30—34 g.	35—39 g.	40—44 g.	45—49 g.
Bērniem	151	109	80	52	22	3

Kā redzams, jo vecāka sieviete, jo mazāk viņai bērnu. Latvijā sieviete dodas laulībā samērā ļoti vēlu — caurmērā 28,3 gadus veca. Vīrieši vēl vēlāk — 32,6 gadus veci. Kādas tam sekas, to vislabāk raksturo angļu eigeniķa Galtona aprēķins:

«Pieņemsim, ka ir 2 vīrieši M un N, apmēram 22 gadus veci, tā tad abi ar izredzēm nodzīvot līdz 55 gadiem, — vēl 33 gadus. Un pieņem-

Tabula Nr. 12.

Laiībā dzimušie pēc tautībām un bērnu skaita ģimenē 1954. gadā.

Tautība	Laiībā dzimušie bērni dzimšanas kārtībā (bez nedzīvi dzimušiem)																	
	No 100 dzimšanas gadījumiem																	
	Pirmais	Otrais	Trešais	Ceturtais	Piektais	Sestais	Vairāk par 6	Nenoskaidr.	K o p ā	K o p ā								
Latvieši . . .	7.595	5.542	3.087	1.871	1.226	764	96	444	21.498	35,33	25,78	14,36	8,70	5,70	3,55	4,51	2,07	100,0
Vācieši . . .	271	176	98	67	29	26	50	8	725	37,35	24,27	13,52	9,24	4,00	3,59	6,90	1,10	100,0
Krievi . . .	1.489	1.146	759	600	440	363	725	64	5.585	26,67	20,53	13,59	10,75	7,88	6,45	12,98	1,15	100,0
Židi . . .	473	336	148	77	38	23	24	17	1.130	41,86	29,20	13,10	6,8	3,36	2,04	2,17	1,51	100,0
Poli . . .	357	258	153	106	65	48	81	9	1.077	33,13	23,95	14,21	9,84	6,03	4,46	7,52	0,84	100,0
Lietuvieši . .	108	73	32	22	14	8	9	8	274	39,42	26,64	11,68	8,03	5,11	2,92	3,28	2,92	100,0
Igaņi . . .	29	19	5	7	1	1	2	1	65	44,61	29,23	7,69	10,77	1,54	1,54	3,08	1,54	100,0
Pārējie un nenoskaidr.	17	18	12	3	5	6	11	1	73	23,28	24,66	16,44	4,11	6,85	8,22	15,07	1,37	100,0
K o p ā	10.339	7.562	4.294	2.753	1.818	1.236	1.871	552	30.425	33,98	24,85	14,11	9,05	5,98	4,06	6,15	1,82	100,0

(Latvijas statistiskā gada grāmata 1954.)

sim, M apprecas tūdaļ un viņa pēcnācēji rikojas tāpat, tiklīdz tie šo vecumu sasnieguši. N turpretī gaida, kamēr sakrājis naudu, un apprecas 33 gadu vecumā, 11 gadus vēlāk, un viņa pēcnācēji rikojas tāpat. Pieņemsim tālāk, ka pateicoties agrai laulībai M ģimenes pieaugums nākošā paaudzē būs $1\frac{1}{2}$ un $3\frac{3}{4}$ paaudzes vienā gadsimtā, turpretī N ģimenes vēlas laulības dod $1\frac{1}{4}$ lielu pieaugumu nākošā paaudzē un $2\frac{1}{2}$ paaudzes gadsimtā. $1\frac{1}{2}$ cilvēku liels pieaugums katrā paaudzē gadusimtenā laikā — t. i. $3\frac{3}{4}$ paaudzēs, uzkrājoties pēc augļu augļu principa, sasniegs vairāk kā $18\frac{1}{4}$ no pirmatnējā daudzuma, kamēr $1\frac{1}{4}$ liels pieaugums gadu simtenā laikā — jo šeit būs tikai $2\frac{1}{2}$ paaudzes, sasniegs tikai $7\frac{1}{4}$. Gadu simtenā beigās M ģimenes pieaugums pret N ģimeni būs 18:7, jeb divarpus reizes lielāks. Divi gadu simtenos M ģimenes pēcteču skaits būs vairāk nekā 6 reizes un 3 gadu simtenos vairāk nekā 15 reizes lielāks, kā N ģimenei.»*)

Šis aprēķins gaiši pierāda, ka no svara doties laulībā agri. Saskaņā ar vācu statistiķa Boeka aprēķinu, kuŗš pamatā ņēmis Berlīnes skaitļus, sievietei, kas dodas laulībā jaunāka par 20 gadiem, caurmērā ir 5,53 bērnu, no 20—25 g. — 4,48 bērnu, no 25—30 g. — 4,11 bērnu, 30—35 g. — 2,93 bērnu, pāri par 35 gadiem — 1,34 bērnu. Mūsu apstākļos šie skaitļi zemāki, tomēr samērs gadu starpā būs tāds pats.

Vēl uz dzimstību ļaunu iespaidu atstāj daudzas laulību šķiršanas, kas uzrāda tendenci nemitīgi pieaugt. Caurmērā ikkatra 10. laulība tiek šķirta. 1928. gadā tika šķirtas 1310 laulības, 1929. g. — 1339, 1930. g. — 1450, 1931. g. — 1425, 1932. g. — 1593, 1933. g. — 1527, bet 1934. gadā pat 1780. Lielā puse — 1934. gadā — 56% šķirtu laulību bijušas bez bērniem, 30% — ar vienu bērnu, 10% ar 2 bērniem un tikai 4% ar vairāk

*) Hereditary Cenius. 340. l. p.

nekā trīs bērniem. No 1700 šķirtiem tikai apm. 600 devušies no jauna laulībā. Tā tad tikai viena trešdaļa šķirto pēc šķiršanas piedalās dabīgā pieauguma veidošanā. Šķirtas laulības tā tad negātīvi atsauca uz tautas dzimstību.

Savelkot visu kopā mums jākonstatē, ka nedz laulību skaita pieaugšana, nedz ārļaulības bērnu skaita mazināšanās nav nekāda iepriecinoša parādība, un uz tautas dzimstību nekādu pozitīvu iespaidu neatstāj. Lielais šķirteņu skaits, mazā laulību auglība, vēlās laulību slēgšanas liecina, ka pašā laulībā kaut kas nav kārtībā, un tajā meklējams mūsu tautas dzimstības krīzes galvenais iemesls. Lai tautas dzimstību paceltu, vispirms jābūt skaidrībā, kādi iemesli izsaukuši laulību mazo auglību un tad jācenšas tos novērst.

8. Ģimenes mijkrēslis.

Atbildība parniecīgo dabīgo pieaugumu, kas jau tuvākā nākotnē draud mūsu tautai ar izmiršanas sākumu, gulstas tikai uz latviešu ģimeni. Iemesls viņas iekšējam sabrukumam ir egoisms, ko radījis materiālisms un citas viņa ietekmētās garīgās strāvas, kas vairāk kā piecdesmit gadus, savā varā turējušas latviešu domāšanu.

Pie tagadējās vienbērnu sistēmas mēs esam nonākuši pamazām. Dzimstības samazināšanās sākās ar to brīdi, kad īpatnis nāca pie slēdziena, ka viņš pats ne tikai spēj, bet arī drīkst korrigēt dabas likumus, ka nevis kāda augstāka vara, bet viņš pats var noteikt, cik pēcnācējus laist pasaulē. Kā jau redzējām, šim bauslim, kas īpatnim likās tik kārdinošs un patīkams, viņš ļoti drīzi pieķērās un sāka kalpot ar aizraušanos. «Ēs» pamazām kļuva par visas sabiedrības galveno likumu. Vispirms tika pasludināta cilvēka gara brīvība un tautas sāka cīņu ar valdniekiem par savām tie-

sībām. Kad tauta bija ieguvusi varu, egoisma skaldīšanas process neapstājās. Tas turpinājās pašā tautā un ārdīja viņas vienību. To materiālistiskais egoisms sašķēla šķirās. Tā kā «es» bija kļuvis par mērauklu, tad redzamās šķiru robežas tika meklētas materiālā plāksnē, «es» labklājības standartā. Arvien augstāki žogi tika celti starp bagātiem un nabagiem. Tā subjektīvais egoisms pārveidojās materiālistiskā, naudas, bagātības dievināšanā. Tie, kas bija žoga vienā pusē, bagātie, varēja gandrīz neierobežoti apmierināt sava «es» prasības. Viņi uzstādīja bausli, ka saimnieciskā laukā neviens nedrīkst ierobežot «es» tiekšanos pēc mantas un bagātības. Tie bija saimnieciskā liberālisma laiki, kad svēts un neaizskarams bija privātas iniciatīvas princips. Kas atradās žoga otrā pusē, nabagie, kāroja to, kas bagātiem jau bija dots: neierobežoti apmierināt sava «es» prasības. Bet viņi neredzēja nekādu iespēju tikt žogam pāri. Tā kā augstākās varas autoritāte bija sagrāuta un nabagie vairs neticēja, ka viņu liktenis negrozāmi šīs varas nolemts, tie sāka meklēt ceļus, kā panākt sava «es» prasību apmierināšanu. Šo ceļu viņi domāja atraduši marksismā, kas solīja paradīzi zemes virsū, solīja, ka sekojot viņam nabagie varēs piekļūt tiem gaļas podiem, kuņģos bagāto «es» atrada savu apmierinājumu. Ideja, kuņģai zem liberālisma un, vēlāk, kapitālisma nosaukuma sekoja bagātie, būtībā ir gluži tā pati, ko nabagie pazina zem vārda sociālisms un komūnisms. Abām tām bija viena sakne, viens mērķis — «es» prasību neierobežota apmierināšana, reāla, taustāma paradīze, paradīze, kas vieniem jau bija, un pārējos neatturāmi vilināja.

Bet šķelšanās process nebeidzās ar to, ka tautas organisms bija sašķelts vairākās šķirās. Šķelšanās turpinājās arī pašās šķirās, jo tās nebija nekas stabils. Atkarībā no īpašuma pieaugšanas vai zaudējuma īpatnis pārgāja no vienas šķiras otrā. Ideāls vienmēr atradās pašā augšā, nelielā

platformā, kas varēja uzņemt tikai ierobežotu skaitu īpatņu, kas tur savam «es» varēja pilnīgi kalpot. Tie, kas stāvēja pakāpi zemāk, tiecās tikt pakāpi augstāk, kaut arī būtu jānogrūž otrs, kas stāvēja priekšā. Katrs rūpējās tikai par savu «es». Tā personīgais egoisms, un pēc tam materiālisms, saārdīja vecās idejas, kas bija savu laiku sekmīgi ierobežojušas individa egoismu, bet neprata uzlikt tam citas saites, kas viņa patvaļu savaldītu. Egoisms savukārt ārdīja tautas pamatšūnu — ģimeni, un tas atbildīgs, ka mūsu ģimenes tagad bērniem nabagas.

Tautiskās atmodas laikmeta sākumā latvieša liktenis bija smags, ļoti smags, bet viņa ģimene bija bērniem bagāta. «Kur daudz bērnu, tur daudz svētības», saka sena latviešu paruna, ko tagad gandrīz nemaz vairs nedzird lietojam. Kamēr vēl valdīja sentēvu idejas un sentēvu pasaules uzskats, tikmēr dzimstības krīzes vēl nebija. Bet katram cilvēkam ir tieksme pēc labākas nākotnes un latvietis, vairāk nekā jebkuŗš cits, grib tikt uz priekšu. Tautiskās atmodas laiks latvieti iekustināja un parādīja arī ceļu. Viņa domu gaita būs bijusi apmēram šāda: Tikai ar zināšanām cilvēks var dzīvēt tikt uz priekšu. Es esmu par vecu un mani apstākļi neļauj vairs iet skolās un mācīties. Bet man ir dēli un meitas. Es gribu, lai tiem būtu vieglākas dienas. Viņi jāsūta skolās. Tādēļ man jākrāj manta — viņiem, viņu izglītībai. Kad mans dēls būs mācītājs, dakteris vai advokāts, tad viņam klāsies labi. Viņam vairs nebūs jāvergo, tā, kā man. Viņš pats būs kļuvis kungs, pelnīs daudz naudas un palīdzēs vecākiem vai brāļiem. Labākas nākotnes dēļ es labprāt strādāšu divtik vairāk.

Šādas domas varētu nosaukt par veselīgu ģimenes egoismu. Ja ģimenē bija vairāki bērni, bet visiem tēvs izglītību nevarēja dot, skolās sūtīja vienu, spējīgāko. Citi: brāļi, māsas, tuvākie radi, kaimiņi un pat pagasta sabiedrība nāca talkā, lai

tikai viens no pašu ļaudīm tiktu uz augšu. Šajā laikā vēl neviens nedomāja par dzimstības ierobežošanu. Latviešu skaits strauji vairojās. Ģimenes dzīve noritēja normāli. Jāatzīmē arī, ka tajā laikā vēl ļoti stiprs bija reliģijas iespaids. Kungu klausās ejot latvietim vienīgais palīgs bija Dievs. Ticību uz taisnīgu algu aiz kapa neviens neapšaubīja. Arī kapitālisms, naudas saimniecība, savā laikmetīgā — liberālisma — formā, latvietim bija jauna un sveša lieta.

Tad viens solis tālāk. Straujajā attīstības laikā, no 60.—70. gadiem, tas bija īss sprīdis. Latvietis sāka iepirkt mājas uz dzimtu, pilsētās sākās straujš uzplaukums, un latvietis iepazīnās ar naudas, lielo, mulsinošo varu. Īpašumus iepērkot, latvietim radās tuvāki sakari ar kungu, radās vajadzība pēc naudas. Tagad viņš redzēja, ka tā valda arī par kungu. Kungs bez naudas nebija vairs īsts kungs. No šīs patiesības latvietis drīzi izlobīja otro — tam, kam ir nauda, tas ir kungs, kaut arī viņa šūpulis nav bijis kārts pili. Visu zemi apstaigāja stāsts par bagāto Zemgales saimnieku, kas salicis izputējušu poļu šlachtiču par kučieri un baroniem par spīti nosēdinājis to uz bukas, lai negrieztu zirgu grāvī, bet pabrauktu muižniekam gaļām. Ikviens to uzņēma ar sajūsmu un redzēja tajā piemēru, kā ar naudas palīdzību var atbrīvoties no ienīstās kungu varas. Viņš brauca pilsētās, redzēja bagātus tirgoņus, kam pat muižnieki klanījās, un tas pamudināja viņu censties iet šo pašu ceļu — censties iegūt turību, sakrāt naudu. Arī izglītību viņš drīzi vien sāka uzlūkot tikai kā līdzekli naudas iegūšanai. Nauda, bagātība, bija vienīgais līdzeklis, ar ko viņš varēja panākt savu neatkarību.

Jaunās idejas, kuŗu piesavināšanās Vakareiropas tautām prasīja ilgāku laiku, latvietis uzņēma ļoti ātri. Iepazīnies ar naudas lielo varu, latvietis sāka vērīgi lūkoties apkārtnē, kur varētu

to iegūt. Un gluži nejauši, kaut kur kaimiņos, viņš atklāja sekmju atslēgu.

Latvietis bija apprecējies un mājās viņam auga četras, piecas, sešas mazas galvas. Tās prasīja ēst, prasīja apģērbu, prasīja grāmatas skolām. Mājas, kuŗu apgrūtināja izpirkšanas maksa, nespēja sagādāt līdzekļus izglītībai visiem bērniem. Turpat kaimiņos, otrās mājās, kas bija tikpat lielas, tikpat labu zemi, dzīvoja otrs saimnieks, kam Dievs bija devis tikai vienu bērnu. Šī bērna labā tad nu varēja izlietot visus māju ienākumus, kurpretī pirmo māju ienākums bija jādala uz daudzām daļām. Otrā kaimiņa dēls varēja braukt uz Tērbatu studēt, pirmā kaimiņa bērni tālāk par pagasta skolu nevarēja tikt.

Tā pamazām pirmam kaimiņam radās skaudība par otrā kaimiņa mazbērnības izdevību. Viņa ģimene ātrāk kļuva turīga, līdzvērtīga kungiem. Arī savā dzīvē pirmais kaimiņš sāka sajūst bērnus kā kavēkli bagātības krāšanā. No šādas atziņas ir tikai viens solis līdz apzinīgai dzimstības ierobežošanai. Tas bija jo vieglāks tādēļ, ka tajā pašā laikā ārkārtīgi strauji dila arī baznīcas iespaids. Bailes no Dieva, no atbildības viņpus kapa, par apzinīgu bērnu nelaišanu pasaulē kļuva arvien mazākas, un tā bija pavērts ceļš dzimstības ierobežošanai.

Ja pirmā perioda ieskatu saucām par veselīgu ģimenes egoismu, tad tagad tas jau kļuvis par neveselīgu ģimenes egoismu. Ģimenes vitālais spēks, viņas pēcnācēji, tiek upurēti ģimenes materiālā stāvokļa nostiprināšanai. Šādai rīcībai tagad atrasts arī attaisnojums: ģimene grib panākt kvalitāti uz kvantuma rēķina. Kā vēlāk redzēsim, šāds attaisnojums kritiku neiztur.

Apmēram šāda būs bijusi lauku gruntniecības domu gaita. Atkarībā no vietējiem apstākļiem, apkārtējās sabiedrības, reliģijas un audzināšanas ietekmes un daudziem citiem faktoriem šīs domas vienā apgabalā izplatījās ātrāk, otrā vēlāk. Kas

zīmējas uz pilsētās dzīvojušiem vai pilsētās ienākušiem latviešiem, tur dzimstības samazināšanās būs sākusies mazliet agrāk, nekā uz laukiem, bet arī šeit iemesls tas pats — atziņa, ka liels bērnu pulks ir nasta, kas kavē dzīvē tikt uz priekšu.

Tajā pašā laikā uz tautas dzimstību ļoti ļaunu iespaidu atstāja arī citas oikonomiskas pārgrozības — rūpniecības uzplaukums pilsētās, kas prasīja dzīvo darba spēku, ko tikai lauki varēja dot. Jau 1875. un 1876. gadā «Baltijas Zemkopis» sūdzas par laukstrādnieku trūkumu. Rūpniecība varēja piedāvāt strādniekam labāku atlīdzību, nekā zemkopība. Salīdzinot kalpa un pilsētas strādnieka dzīves apstākļus, pēdējam tie bija nesalīdzināmi labāki. Tādēļ tautas aktīvākais elements, jauni ļaudis, pašos spēka gados, kas vēl nebija saistījušies ar ģimenēm, riskēja doties uz pilsētu. Bet nonākot jaunā apkārtnē eksistences cīņā prasīja visus viņu spēkus. Ģimenes dzīves nodibināšanai nepieciešami kaut cik nokārtoti materiāli apstākļi, zināma droša saimnieciska bāze. Gadījuma darba strādnieks, kāds pirmā laikā bija ikviens ienācējs no laukiem, nevar precēties, ja negrib vieglprātīgi iegāzt ģimeni postā. Viņam jāatrod pastāvīgs darbs, jāiekrāj nauda pirmam saimniecības inventāram un tikai tad viņš var sākt domāt par ģimenes nodibināšanu. Tiklīdz latviešu strādnieks spēja nopelnīt tik daudz, ka var sievu uzturēt, viņš labprāt arī dibināja ģimeni. Bet kamēr viņš tiktāl bija ticis, bija pagājis zināms laiks — daži gadi, un pats viņš kļuvis vecāks. Bet jo vecāks cilvēks dodas laulībā, jo mazāks viņa pēcnācēju skaits.

Bet dabas dotās dzimumtieksmes negaida, kamēr nodibināta kārtīga ģimenes dzīve. To apmierināšanai ir tikai viens līdzeklis — ārlaulības sakari, prostitūcija. Tautas dzimstībai tas nedod nekā, jo šādiem sakariem pēcnācēju nav. Gluži otrādi. Ar prostitūcijas izplatīšanos pilsētās pie-

auga dzimumslimību skaits, kas atstāja negatīvu iespaidu uz auglību un spējām pēcnācējus radīt. Ja ieskatāmies statistikas datus, redzam, ka šajā laikā laulību skaits pilsētās iet mazumā, un dzimstība strauji samazinās.

Uz laukiem apstākļi dzimstībai kļūst aizvien nelabvēlīgāki arī laukstrādnieku aprindās. Turīgās lauku ģimenes dzimstību ierobežo apzinīgi. Viņu piemērs pamazām ierosināja arī mazturīgos sekot. Kalps ar ģimeni vairs nebija godā. Saimniekam, kas pie paša mazbērņības bija pieradis, nepatika kalpi ar prāvu bērnu pulku. Viņš labāk lika neprecējušos. Precētie kalpi, redzot ka pilsētā var atrast iztiku arī ģimenes cilvēki, pamazām no laukiem nozuda un jauni klāt nenāca. Nebija nekas, kas kaut cik uzņēmīgu kalpu kārtas cilvēku varētu pie laukiem saistīt. Izredzes šeit kļūt patstāvīgam, iegūt īpašumu — nebija tikpat kā nekādas. Arī ērtību nebija ne viņam, ne ģimenei. Reti kādai ģimenei bija sava īpaša istaba. Vajadzēja dzīvot ar citiem gājējiem kopējā saimes istabā, vienmēr citu acu priekšā. Nepazīstot citus, labākus apstākļus, viņš padevās, ticēdams, ka Dievs viņu kalpu kārtā nolīcis, un tā viņam savs mūžs jānodzīvo. Bet tiklīdz viņš ieraudzīja iespēju gūt labākus dzīves apstākļus pilsētās, kur viņš bija pats savs kungs, kur centīgi strādājot un krājot varēja tikt pie sava namiņa kaut kur nomalē — viņš devās no laukiem projām. Viņu vietā stājās ienācēji no leišiem, poļiem, krieviem, kas vienā mājā ilgi nedzīvoja, nenodibināja ģimenes, neradīja šeit pēcnācējus. Tā lauki pazaudēja jauno paaudzi.

Mēs redzējām, ka veselīgais ģimenes egoisms pārvērtās neveselīgā. Pasekosim vēl vienu paaudzi tālāk. Taisni turīgākās ģimenēs sākās bērnu skaita ierobežošana. Ģimene, kas bija izšķirusies savu bērnu skaitu ierobežot uz vienu vai divi, lai varētu tos pienācīgi izskolot, visu vērību veltīja mantai. Tēvam un mātei bija dzīvē tikai

viens mērķis — sakrāt cik vien iespējams daudz naudas, lai dēls būtu jo lielāks kungs. Tā jau no mazotnes bērns ieguva pārspilētu priekšstatu par mantas un naudas lielo svaru dzīvē. Tā radās ļoti auglīga zeme materialisma idejām, ar kuŗām viņš vēlāk sastapās. Tā kā ģimenē bija tikai viens bērns, viņas nākotnes vienīgā cerība, tas tika lutināts, sargāts, kad tikai nenotiek kaut kas ļauns. Viņu sargāja no visām grūtībām un centās pašķirt ceļu. Bērnam netika žēlota nauda, nedz tad, kad viņš gulēja šūpulī, nedz tad, kad viņš sāka apmeklēt aizvien augstākas skolas. Audzināšana tā izveidoja viņu par kailu egoistu, kuŗam gluži dabīga parādība šķita, ja vecāki dzīvo un smagi pūlas tikai viņa dēļ. Tas nostiprināja viņa pārliecību, ka viņa «es» ir pats svarīgākais pasaulē, un nauda vajadzīga, lai šī «es» prasības apmierinātu. Jau no mazotnes audzināti tādā pārliecībā, ka izglītība, skolas ir tikai līdzeklis naudas pelnīšanai, šādi dēli un meitas novērsās no lauku darba. Un sekas — bagātas mājas, kuŗām nav saimnieka.

Šāda domu gaita vēl tagad, pēc piecdesmit gadiem valda joprojām, piepilda mūsu pilsētas ar tā sauktiem intelligentiem bezdarbniekiem, kas šā tā skolu beiguši uzstāda augstas prasības un labu atalgojumu, bet kad nevar to iegūt, jūtas ļauna likteņa un apstākļu upuri. Tā radās ļoti nemierīgais un svaidīgais elements — materialisma idejām piesātināts līdz kaulam, ko partiju laikos kliķu vīri prata labi izmantot nemiera sēšanai tautā. Ģimenes dzīvei, tautas pieauguma veidošanai šī ļaužu šķira gluži nederīga.

Laikā, kuŗu mēs apskatām jau samērā neliela izglītība tiešām bija priekšrocība, un zemnieku skolotie dēli ieguva labu materiālu stāvokli. It visi viņi kļuva daudz turīgāki par saviem tēviem. Bet dzimstības jautājumā viņu rīcība bija vēl ļaunāka. Jau no mazotnes audzināti ticībā, ka viņiem ir tiesības uz vieglākām dienām, un vienī-

gais viņu pienākums, gādāt par savu materiālo stāvokli, pieauguši tie nedz spēja, nedz gribēja domāt citādi. Viņu prasības no dzīves bija lielas. Tie izvērtās par kailiem egoistiem, kas dzīvoja tikai sev. Viņu egoismam nebija pat tā morāliskā attaisnojuma, kāds bija bijis viņu vecākiem. To ģimenes egoismam bija attaisnojums bērnu mīlestībā, tie ierobežoja savu bērnu skaitu, lai vienam vai diviem būtu iespējams kļūt par kungiem, dzīvot labākas dienas. Reliģijai uz vecākiem bija vēl zināms iespaids, viņu ētiskās un morālās normas bija stingrākas. Viņu ideāls bija izaudzināt dēlu par ģimenes lepnumu. Bet bērniem šīs domas bija gluži svešas. Tie bija kaili personīgi egoisti. Šo paaudžu domu gaitu lieliski attēlojis Blaumanis «Indrānos».

Intelliģence, kuŗai dēli nu piederēja, bija pilnīgi materiālisma ietekmē. To vairs nesavaldīja veco tradīciju un agrākās reliģiskās audzināšanas groži. Šis paaudzes materiālais stāvoklis bija drošs. Tai nebija jātrīc, kā savus bērnus izskolot, naudas bija diezgan. Un tomēr bērnu viņai nebija. Egoisma pilnam intelliģentam, kas svēti ticēja materijas visspēcībai, neticēja nekādai augstākai būtnei un dievināja savas ērtības, bērnu audzināšanas pūles šķita pārāk grūtas. Tas bija laiks, kad dzīva anekdotes par vecpuišiem, par sievasmāti un precību kārām jaunkundzītēm. Šīs anekdotes stāsta par bailēm no laulības, bailēm no ģimenes nodibināšanas, no tādu pienākumu uzņemšanās, kas varētu saistīt personīgo brīvību, personīgās ērtības. Šā laikmeta iezīme — bezbērnības straujā izplatīšanās intelliģencē.

Ikvienā tautā intelliģence ir pirmā, kas uztver jaunās idejas. No turienes idejas izplatās plašos tautas slāņos. Raksturīgi, ka arī sociālistiskās kustības pirmie vadoņi nāca taisni no intelliģences.

Materiālisma pārsātinātais liberālisms bija zemi labi sagatavojis jaunai sēklai. Proletāriāts

fabrikās un rūpniecības iestādēs bija pietiekoši iespazinies ar tehnikas visspēcību, lai viņam rastos ticība, ka vara par vielu spēj visu, pat uzburt paradīzi, kur gandrīz bez pūlēm tiktu apmierinātas visas «es» iekāres. Masas valdzināja apgalvojums, ka visiem pietiks. Pseudozinātnes maskā ietērptais marksisms kļuva nu jaunais evaņģēlijs. Brīvais ticības spēks, ko materiālisms bija jau atskaldījis reliģijai, prasīja elku, un par to kļuva marksisms. Pamazām tas kļuva par reliģiju. Mazāk izglītotās aprindās baznīcas iespaids bija uzglabājies visilgāk un baznīca bija marksisma bistamākais pretinieks. Tā bija jāsagrauj ar visām vērtībām, ko viņa sniedza, lai jaunai mācībai nebūtu nekādu sāncenšu. Vecās vietā bija jārada jauna tikumība, jauna morāle un arī jauna ģimene. Bija ar visām saknēm viss vecais jāiznīcina, lai masas nesāktu šaubīties un reiz atkal ilgoties pēc tā.

Tā kā intelliģence, kas marksismu sludināja, pati izvairījās no bērniem, tā sociālo postu redzēja daudz bērniībā. Viņi ieteica to pašu, ko bija novērojuši savās ģimeēs. Aizrādīsim tikai uz to, ka vairums sociālistu vadoņu bija cēlušies bagātās Zemgales saimnieku ģimenēs, bija to vecāku bērni, kas ar nolūku laida pasaulē tikai vienu vai divus pēctečus. Tādēļ sākumā sociālisti ar lielu dedzību nodevās neomaltuziānisma propagandai. Vēlāk tomēr tie apķērās, ka caur to vājina partijas spēkus un aprāvās. Tomēr ļaunums jau bija nodarīts un sēkla izsēta. Tā sāka zelt un nest kuplus augļus.

Lai izkaŗotu labāku saimniecisku stāvokli, strādnieku masas cīnījās ar streikiem. Tādēļ ideja par dzimstības streiku nebūt nelikās aplama. Bet dzimstības ierobežošanas propagandai tikai tad bija panākumi, kad bija sagrauti cilvēku morāles pamati. Un tos grāva ne tikai sociālistiskā propaganda, bet arī visa apkārtne, visa materiālistiskā sabiedrība. Strādnieki tikai sekoja in-

telligento, turīgo priekšzīmei, kā tas noticis un notiek visos laikos un visās vietās.

Ģimenes nodibinātāja ir mīlestība. Vēlāk ģimeni satur pienākuma apziņa, kas izaug no ieaudzinātās morāles. Bet mīlestībai, vecai gadu tūkstošus valdījušai mīlestībai, jaunā sociālistiskā valstī nebija vairs vietas. To iznīcināja, pierādīja par cilvēka ķermeņa materijas funkciju, seksuāla bauda atvietoja mīlestību. Paaudzei, kas dievināja vielu un noliedza garu, mīlestības istā būtība nebija atminama. Tā nedrīkstēja atzīt garīgas saites, kas spēj vienot vīrieti un sievieti ģimenē. Tikai tā varēja rasties teorijas, kas tagad izklausās kā anekdotes: kopējas sievas, kopēji vīri, bet bērni — valsts audzināšanā. Šīs taustāmās aplamības uzskatīja par neapstrīdamām patiesībām un sirsnīgā aizrautībā daudzi tām ticēja. Tas bija laiks, kad interesējās par visām citām lietām, tikai ne par ģimeni.

Sākās ģimenes mijkrēslis. Bezbērnība iespiedās arvien dziļāk tautā. Tāds bija stāvoklis mūsu zemē pasaules kara priekšvakarā. Karš nekad nav bijis ģimenes pavarda sargātājs, un tā no šīs negaidītās katastrofas iznāca pilnīgi satriekta. Sešus gadus vīrieši, turklāt fiziski spēcīgākie un vērtīgākie, bija atrauti no ģimenes dzīves: sievietēm nebija vīru, jaunavām līgavaiņu. Kādēļ neizbaudīt brīvo mīlu? Tagad brīdis bija visizdevīgākais. Tāds diezin vai otrreiz mūžā gadīsies. Vīrs bija kara laukā, un vai maz vairs dzīvs, ģimene izklidusi. Kādēļ nepadzīvot jautrāk svešumā, bēgļu gaitās, tālu no vecāku un paziņu pārmetošām acīm? Varbūt nejauša lode pilsoņu karā jau rītu izpūš dzīvības sveci un jāsatrūd svešā malā, bet dzīve nav vēl izbaudīta. Izdevību un kārdinājumu bija tik daudz, ka vajadzēja dzelzs rakstura, lai tiem pretotos. Bet kur gan bija bijusi tā uguns, kas raksturu var norūdīt? Jau dzimtenē tikumiskie pamati nebija bijuši nekādi stiprie. Visa sabiedrība un apkārtnē to vien mā-

cīja, ka «es» ir augstākais bauslis, paša labsajūta un baudas — vienīgais pienākums. Lai tad arī iet! Cilvēks dzīvo taču tikai reizi pasaulē un par savu dzīvi nav atbildīgs nevienam. Varēja droši dzīvot uz velna parašanu, jo velna jau nebija.

Kaŗš atnesa mūsu tautai daudz posta, skaitliski stipri pamazināja. 30.000 vīrieŗu krita. Cik aizklīda Krievijā un neatgriezās — tas nav aprēķināms, bet daudz nebūs teikts, ka 100.000 ģimenes nevarēja tikt nodibinātas. Tas nozīmē, ka tikpat daudz jaunavām zuda izredzes dabūt vīrus, nodibināt savu ģimeni un izpildīt dabas uzlikto pienākumu — kļūt mātēm. Lai apmierinātu savu miesu, tām atlika tikai ārļaulības sakari, kas, kā redzējām, pēcnācējus nedod. Vīrietis kļuva ļoti kārota manta. Ar lielu nekautribu nu norisinājās cīņa viņa dēļ. Kamēr svaiga un jauna bija miesa — to izlietoja kā kārdinājumu. Kautribu pilnīgi aizmirsa. Vienalga — vai vīrietim ir vai nav savas ģimenes. Lai viņu iegūtu, veco ģimeni varēja ārdīt. Laulības pārkāpšana vairs nebija grēks. Sievieŗu brunči kļuva aizvien īsāki, lūpas tika krāsotas, lai tikai iekārdinātu vīrieti skūpstam. Tikai tādēļ, lai vīrieti vairāk sakairinātu ievēda nēģeru dejas. Dzimuma aicinājums — seksepils — tas bija baudas izslāpuŗo, no visām morāles saitēm vaļā tikuŗo sievieŗu uzbrukums vīrietim.

Tās, kuŗām daba nebija devusi skaistumu, seksepilu, bet kuŗām bija citi, arī spēcīgi ieroči — manta — laida darbā to. Ja agrāk nabaga zēns precēja vecu, bet bagātu sievu — to sabiedrība uzņēma ar nicināŗanu. Tagad tā kļuva ikdienišķa parādība. Manta, bauda, — labi, ja var iegūt abas, bet manta tomēr bija galvenais, jo nauda nodroŗināja arī baudu. Tādēļ tik daudzas šķirŗanās, tādēļ tik daudzas nedabīgas laulības starp jauniem un veciem, kuŗām visām bija lemts palikt neauglīgām, nevērtīgām un tautas organismam kaitīgām.

Kā redzējām, kaš vien nav vainojams. Ģimenes mijkrēslis bija sācies jau agrāk. Nekad kaš nebūtu atnesis tādu postu, nekad ģimene nebūtu tā saārdīta, ja tā jau iepriekš nebūtu bijusi iedragāta.

9. No diskretā lūguma līdz abortu likumam.

Pēc tam, kad Latvijas valsts bija izkaŗota, kad latviešu psiche bija piedzīvojusi tik milzīgu pārvērtību, varēja cerēt, ka uzlabosies arī dzimstības skaitli. Varēja cerēt, ka apbrīnojamais ideālisms, kādu tauta pierādīja neatkarības cīņās, būs sadragājis veco materiālismu. Bet šīs cerības neattaisnojās. Ne visiem latviešiem bija tā sajūsma, kas dega brīvības cīnītāju krūtīs. Materiālisms tikai uz īsu laiku bija ierāvis tumšākā kaktā. Tiklīdz zeme bija izkaŗota, iestājās miers, tas atkal sāka pacelt galvu un centās visu iekārtot tā, kā bijis agrāk. Lielo, nacionālo sajūsma nomāca sistēma, ko apzīmē ar vārdu parlamentārisms, un kas bija tikai materiālisma laikmetīgais ietērs.

Tagad liekas dīvaini, kā no apbrīnojamā brīvības cīņu un valsts dibināšanas laikmeta tauta nebija smēlusi nekādu mācību. Tad taču pierādījās, ka ideālismam, garam, ir spēks, nevis materijai. Ne ar tehnikas pārsvaru, ne ar lielām masām latvju nacionālā armija satrieca savus varenos pretiniekus, bet ar savu garīgo spēku, to, ko viņiem deva ideālisms, kvēla tēvzemes mīlestība. Kaš pierādīja arī to, ka mantai nav nekādas nozīmes, tas nav spēks uz ko var paļauties. Cik daudzi bagātnieki, kas lepojās ar savas naudas varu un jutās droši, ka nekāda nelaime nevar viņus pārsteigt, nepazaudēja visu savu mantu vienā stundā un mira bada nāvē. Un tomēr mī-

terialisms izrādījās pārāk spēcīgs. Ideālisms atslāba, un sabiedrībai vecais ceļš bija jāiet tālāk, jo vecās idejas, četrdesmit gadus sistēmātiski propagandētas, neļāvās iznīcināties.

Zīmīgi, ka jau pašā pirmā valsts pastāvēšanas gadā sabiedrībā pacēlās jautājums par tautas dzimstību. Tautas dzīvī tas bija veselīgs un ļoti vērtīgs laiks. Viņas dzīvotgriba kopš ilgiem gadiem nebija bijusi tik spēcīga, kā taisni tad. Momenti, kad tauta apzinās savu kopību, tautas organismam ārkārtīgi vērtīgi, jo tad viņas dzīvības process norit harmoniski, un ikviena daļa, tautas loceklis, saskaņo savu rīcību ar tautas interesēm. Šāds moments mūsu tautas dzīvī bija valsts dibināšanās laiks, kamēr parlamentārisms un politisko partiju patvaļa, vēl nebija sākusies. Šajā laikā sabiedrības pārrunas dzimstības jautājumā ievādīja toreizējā Tautas Padomes priekšsēdētāja J. Čakstes diskrētais lūgums mūsu tautiešiem:

Aizrādot uz ļaužu zaudējumu pasaules kara un bēgļu laikos, viņš kā lielāko ļaunumu norāda vien, un divbērnu sistēmu vai pat bezbērnu: «Kurzemē,» viņš sāka, «iedzīvotāju skaits vēl priekš kara stāvēja gandrīz uz vietas. Vidzemē tas auga tikpat lēni, kā priede mūsu tīrelī. Tikai Latgale bija palikusi dabīga un nebija ielaidusies nekādās noziedzīgās sistēmās. Tagad nu, mīļās tautietes, kad Latvija ir pierādījusi, ka viņa ir dzīvotspējīga, tagad, kur visas sirdis pukst priekš šīs mūsu Latvijas, kur visas rokas priekš viņas strādā, kur jūs pašas nevien nenogurušas strādājat, bet pat ziedojat tai savas rotas, tagad es vēl jūs lūgtu: padariet mūs stiprus, dodiet mums bērnus. Apdomājiet, ja sistēmu vietā katrā mūsu ģimenē mudžētu sešas mazas galviņas, tad jau pēc viena auguma mēs skaitību Latvijā nevis 2 un pus miljoni iedzīvotāju, bet 7 un pus miljoni!»

Šis omulīgais, patriarchālā garā ieturētais ierosinājums parādījās Latvijas valsts pirmā gada dienā. Bet paša aicinātāja rokās esošā vara un

iespāids netika izlietots, lai jaukiem vārdiem sekotu likumdošana ģimenes labā. Tā šis aicinājums drīzāk kvalificējams, kā politisks žests. Tāpat kā visi ierosinājumi parlamentārisma laikā, arī tas nobeidzās tikai ar pārrunām. Tajās izvirzījās iebildumi, ko daudzinaja līdz pat pēdējam laikam, un ar kuņiem sabiedrība aizbildināja dzimstības samazināšanos. Atbildes raksturīgas ar to, ka visās viņās izpaužas sabiedrībā valdošais materiālisms, un no tām skaidri redzams, kādi uzskati kavē dzimstības pacelšanu.

Čakste apellēja pie Latvijas sievietes patriotisma. Latvju sievietes tēvzemes mīlestību nevar noliegt, bet viņa bērnu audzināšanas nacionālo nozīmi neizprata nedz tajā laikā, un arī tagad izprot ļoti maz. Latvju sieviete labprāt devās kopt ievainotos kaņavīrus, arī no savām rotas lietām tā atsacījās bez žēlabām un ar prieku ziedoja zelta fondam. Bet bērnus nē. Sešas galviņas, kā Čakste ieteica, tas bija par daudz prasiņš. Tad būtu jāatsakās no pārāk daudzām ierastām ērtībām.

Čaklākās polemizētājas bija pilsoņu aprindu dāmas. Daudzas no tām savu patriotismu bija pierādījušas aktīvā darbā. Zīmīgi, ka visas tās dzimstības pieaugšanas šķēršļus redzēja materiālos apstākļos. Tie esot tik smagi, ka latvju sievietei neesot iespējams laist pasaulē vairāk bērnu. T. Lūkina kundze, rakstniece Ivanda Kaija, atzīst: «Kā sieviete-māte varu vienkārši paskaidrot šo parādību, kā dabīgas sekas no nelabvēlīgiem saimnieciskiem apstākļiem un grūtas cīņas dēļ pastāvēšanas.» Šis apgalvojums nav pareizs. 1919. gadā varēja būt runa par grūtiem saimnieciskiem apstākļiem, bet runa jau negāja par pēdējiem pāris gadiem, bet gan par gaŗāku laika sprīdi pirms pasaules kaŗa. Turpretī pirms kaŗa latviešu intelligences un latviešu pilsonības materiālie apstākļi nebija ļauni, gluži otrādi — ļoti labi. Brīvām profesijām, tirgotājiem, rūpniekiem,

kvalificētiem amatniekiem bija pilnīgi nodrošināti materiāli apstākļi, bet taisni šim aprindām dzimstība bija viszemākā. Varbūt dāmas, kas iemeslu redzēja grūtos materiālos apstākļos, domāja strādniekus? Bet, kā statistika rāda, taisni visaugstākā. Materiālie apstākļi vainojami tādā nozīmē, ka turīgās aprindas uzstādīja dzīvei augstas prasības, dzinās pēc ērtas un vieglas dzīves. Daudzos gadījumos vecāku egoisma dēļ tad tiešām neatlika līdzekļu bērnu audzināšanai. Ja vēlējās apgaismot materiālo apstākļu lomu, tad vajadzēja teikt šādi: nepietiek mantas, lai apmierinātu visas vecāku iegribas, kur nu vēl lai apmierina sešas citas galviņas.

Vienīgo līdzekli dzimstības pacelšanā visas polemizētājas redz valsts palīdzībā. Prasot plašu sociālu palīdzību mātei un bērniem, Dr. Anastasija Čikste-Rutenfeld raksta: «Kamēr sievietēm un viņas bērnus nesargās likums un neapgādās valsts — tikmēr J. Čakstes skaistais lūgums paliks saucēja balss tuksnesī.» Šie vārdi teikti 1919. gada 22. novembrī, kad valsts tikko gadu veda, zemē ienaidnieks, valsts kase tukša un pašām sievietēm ar savām rotas lietām jāpalīdz tā pildīt. Tajā laikā Dr. Anastasijas Čikstes uzstādītā dzimstības pacelšanas programma likās utopiska. «Valstij jāgādā par sanātorijām un bērnu patversmēm, ja grib glābt vēl palikušos bērnus. Tas nedrīkst nest arī filantropisku raksturu. Tām jābūt valstiskām, lai bērni neciestu morāliski, jūtot arvien labdaļa roku pār sevi. — Valstij jā rūpējas arī par sievietēm mātes stāvoklī. Tās jāatsvabina no darba, jāpabalsta. Tad dažādas noziedzīgas izvairīšanās sistēmas izzudīs pašas no sevis. Mūsu sievietes nebūt nav tik sabojātiem instinktiem, ja tik vien apstākļi viņas nemaitātu.»

Piecpadsmit gadus, cik neticami tas arī tolaik nelikās, viss, ko Dr. A. Čikste prasīja, tiešām izpildīts. Sociālās palīdzības darba centrā pie

mums vienmēr stāvējuši bērns un māte. Piecpadsmīt gados valsts atradusi priekš tam tādas summas, par kādām reiz nevarēja ne sapņot. Mums ir sanātorijas un bērnu patversmes, priekšzīmīgi, jo priekšzīmīgi nostādītas. Nodibinājās īpaša organizācija — Latvijas bērnu palīdzības savienība. 1921. gadā tā bērnu labā izdevusi 6323 latus, bet 1935. gadā jau 187.526 latus. Tā tad šajā laika spīdī izdevumi palīdzības darbam palielinājušies vairāk, nekā trīsdesmit kārtīgi. Un rezultāts? Šī un citas organizācijas dibinātas cerībā, ka rūpes par bērnu labklājību pamudinās vecākus tos valstij un tautai dot. Bērniem dots daudz, bet vecāki tomēr negrib tautai bērnus dot. To pierāda fakti — dzimstības samazināšanās turpināšanās. «Noziedzīgās izvairīšanās sistēmas» nenozūd.

Ne tikai par bērnu, arī par māti ir gādāts. Slimkases un likumi par mātes aizsardzību izdoti un tiek arī pildīti. Māti atsvabina no darba, izsniedz pabalstus bērna audzināšanai. Dr. A. Čikstes priekšnoteikums «kamēr sievieti-māti un viņas bērnus nesargās likums un neapgādās valsts» — ir piepildīts, bet tomēr «Čakstes skaistais aicinājums palicis saucēja balss tuksnesī.» Latvju sieviete nav tam atsaukusies, kaut arī valsts izpildījusi vairāk, nekā latvju sievietes vārdā 1919. gadā no viņas prasīts.

Tā tad latvju sieviešu padomi nav bijuši īstie. Kas tad ir īstais iemesls, kādēļ latvju sieviete nedod valstij pēcnācējus? Un kaut arī tas skan paradoksāli, tajā pašā diskusiju laikā kādai no dāmām bija patrāpījies izteikt ļoti pareizu spriedumu, ko viņa pati gan nebūs tā domājusi. Šī dāma ir pazīstamā sabiedriskā darbiniece Berta Pīpiņa, vēlāk saeimas deputāte. Interesanti tagad atkārtot viņas vārdus, jo tie ļoti raksturīgi lielai sieviešu daļai parlamentārisma laikos. Viņa raksta: «Latvju sieviete-intelligente par laimi vēl tālu stāv aiz tām lielo kultūras tautu sievietēm, kuŗām jaunlaiku sabiedriskā dzīve, pārsmalcināta mo-

des interese un pastāvīgās rūpes par savu miesas formu daļumu arvien mazāk vietas un laika atstāj dabiskām mātes jūtām.» Šis konstatējums, diemžēl, izrādījies gluži nepareizs. Bertas Pīpiņ tālākie vārdi latviešu sievietei nepavisam neglaimo, bet tajā slēpjas rūgta patiesība. Viņa raksta, ka latvju māte labprāt auklētu bērnus, bet — «šīs dienas sievietes rūgtā apziņa: mēs tak esam kroplis — kara laika invalides. Mēs neesam vairs normāli cilvēki, bet viens liels samocītu un slimīgu nervu sakopojums. Pēc piemēriem, ka bērns kropls — sievietei-mātei atliekas tikai nopūsties par savu nespēku: tad valstiska apziņa apklust un novelkas pie malas.»

Berta Pīpiņ konstatē: mēs tak esam kroplis. Patiešām, materiālisma gars latvju sievietes dvēseli sakropļojis. Karaš, kuŗu Berta Pīpiņ vaino, spēlējis ļoti mazu lomu. Tā ir gara kroplība, ja tad, kad no sievietes prasa, lai viņa izpilda dabas uzlikto pienākumu — viņas valstiskā apziņa novelkas pie malas, jo atsacīšanās no savām ērtībām viņai tapusi pārāk smaga nasta.

Šis pārrunas, daži feļetoni par vecpuišu nodokli — tas arī bija viss Čakstes diskrētā lūguma panākums. Nav zināms gadījums, ka tas būtu atstājis iespaidu uz kādu latvieti un tā būtu apņēmies tam paklausīt. Daudzo atbilžu starpā nav tādas: «jā, tiesa, valstij un tautai nepieciešama nākošā paaudze. Es varu tai dot to un došu. Man gan nebūs viegli, zinu, ka uzņemos lielas pūles, bet es tomēr uzaudzināšu sešus bērnus par krietniem pilsoņiem. No valsts es nekā negaidīšu, jo tai lielas grūtības. Bet man pašai būs vismaz labā apziņa, ka mūžs nav bijis velts, un es pati dzīvošu tālāk savos bērnos.»

Tikai ģimene, spēcīga veselīga ģimene, spēj nodrošināt tautai normālu dabīgo pieaugumu. Bet demokrātijas idejas nebija tās, kas spētu ģimenes dzīvi veicināt. Demokrācija pati balstījās uz materiālismu. Viņas pamatbauļši bija: brīvība un

vienlīdzība, jeb vēl skaidrāk — individa brīvība un vienlīdzība. Tautas saskaldīšanas process bija novests līdz galam. Ģimene nekur vairs netika uzlūkota kā kopība, bet tika uzsvērtā ikviena viņas locekļa brīvība, vienlīdzība, tika pasvītrotas, atbalstītas un nostādītas pirmā vietā atsevišķa ģimenes locekļa privātintereses, kas uz ģimenes interesēm atsaucās ļoti ļauni, un, beidzot, pašu ģimeni pilnīgi saārdīja.

Dēmokratijas aksioma bija vīrieša un sievietes vienlīdzība. Kā pretstatu šai vienlīdzības dogmai, kas ir gluži nedabīga un kaitīga, jānostāda līdzvērtība. Vīrietis un sieviete nekad nav bijuši, nav un nebūs vienlīdzīgi, kā dēmokratija uzsver, bet vienmēr bijuši ir un būs līdzvērtīgi t. i., abi tie vienlīdz vajadzīgi tautai, cilvēcei. Ka vīrietis un sieviete ir līdzvērtīgi, dēmokratija nekad nav sapratusi, jo balstoties uz personīgu interešu principu, kas centrā nostāda savu «es», abu dzimumu līdzvērtības domai vairs nepaliek vieta. Savs «es» ir kā vīrietim, tā sievietei. Dēmokratijai ir tikai individi, kas ar savas dzimšanas faktu ieguvuši tiesības uz vienlīdzību. Ka vīrietim un sievietei ir dažādi pienākumi un no šo pienākumu dažādības izriet arī tiesību dažādība — šāda doma dēmokratijai nav pieņemama, jo tas runātu pretī vienlīdzības dogmai. Loģiski, ka dēmokratija centās konsekventi izvest vienlīdzības idejas dzīvē arī zīmējoties uz vīrieti un sievieti. Vienlīdzīgas tiesības, vismaz juridiski, bija bagātam un nabagam, ģenijam un plānprātiņam. Protams, ka vienlīdzīgas tiesības vajadzēja arī atzīt vīrietim un sievietei.

Tiesību laukā vīriešu un sieviešu vienlīdzība bija visvieglāk izvedama. Tām zeme bija sagatavota ļoti diezgan, un parlaments bez iebildumiem piešķīra sievietei vienlīdzīgas balsttiesības. No tām loģiski izrietēja vienlīdzīgas īpašuma un darba tiesības. Tas apstāklis, ka vīrieši bija aizņemti kara laukā un valsts, lai visus darbus veiktu, ne-

varēja iztikt bez sievietes darba spēka, bija jau pieradinājis sabiedrību uzlūkot sievietes darbu ārpus mājas kā kaut ko gluži dabīgu. Darba tiesību vienlīdzības atzišana nekādus iebildumus tādēļ neradīja. Nu sievietei pavērās ļoti plašs darba lauks: gan brīvās profesijās, gan valsts, pašvaldību un privātās iestādēs, gan fabrikās un darbnīcās.

Redzot, ka sieviete tikpat sekmīgi kā vīrietis spēj izpildīt daudzus uzdevumus, vienlīdzības ideja nostiprinājās arvien vairāk, un pašas sievietes vērīgām acīm lūkojās, lai tikai vīrietim nepaliktu kaut kas, ko varētu iztulkot kā vīrieša priekšrocību. Tā laika sieviešu emancipācijas idejas, ko latviešu sieviete saņēma galvenā kārtā caur marksistu prizmu, balstījās uz teoriju, ka vīriešu kārtas indivīds, izmantodams sava fiziskā spēka pārākumu, pamazām nomācis sieviešu kārtas indivīdu verdzībā. Un nu sievietes centās no sava «verga» stāvokļa atbrīvoties un izkaņot vienlīdzību. Viss arī gāja teicami. Tika uzvarēts arī tik varens pretinieks, kā tā saucamie «sabiedrības aizspriedumi». Sieviete izkaņoja sev beidzot vienlīdzības tiesības arī seksuālā izlaidībā.

Palika tikai viena nozare, kur sieviete vienlīdzības tiesības nekādi nespēja izkaņot. Šeit sievietei ceļā nostājās fizioloģija, nevienlīdzība, kuru radījusi pati daba — bērnu radīšanas process. Seksuālā bauda daba vienlīdzību pieļauj, bet baida ir tikai līdzeklis, ko daba kalpina sava galvenā mērķa sasniegšanai — sugas reģenerācijai. Tālāk daba pienākumus sadalījusi.

Bet materiālisms bija izgājis cīņā ar dabu. Valdošā ticība bija — ka cilvēkam reiz izdosies iespiesties visos dabas noslēpumos un pilnīgi pakļaut sev. Visuvarenās zinātnes attīstība gan nebija vēl aizgājusi tik tālu, lai arī šajā fizioloģiskā procesā panāktu vienlīdzību. Paņēmiens, ka arī vīrietim dod dzemdēšanas spējas, vēl nebija at-rasts. Bet vienlīdzībai tomēr vajadzēja valdīt.

Bija jāatrod ceļš, kā šo augsto principu arī šeit panākt. Un nemaz nebija ilgi jāgudro, kad izeja bija atrasta. Ja nevarēja panākt, ka vīrietis dzemdē, ļoti viegli bija panākams, ka sievietē dzemdē. Kā to panākt, tas bija labi zināms, bet veģo uzskatu atliekas vēl valdīja tiesību sfērā — augļi savā aizsardzībā bija ņēmis likums un par tā nodzišanu draudēja sods. Lai iznīcinātu nevienlīdzības pēdējās atliekas, bija jāpanāk šī likuma atcelšana, jāpanāk abortu legalizācija. Kad tas būtu panākts, tad vīriešu un sieviešu vienlīdzība būtu pilnīga.

Šāds abortu brīvības vajadzības motīvējums gan nav pievests, jo ikviens to būtu uzņēmis ar smiekliem, pat visfanātiskākais dēmokrats un vienlīdzības praviētis. Bet tas arī nebija vajadzīgs. Par solidāk skanošu motīvāciju bija parūpējies pati dēmokratija. Tā izvirzīja tezi, ka tikai pašai mātei tiesības lemt, vai viņa grib un spēj laist bērnu pasaulē. Atkal gluži loģisks secinājums. Ja augstākais kritērijs ir «es», ja māte ir tā, kas bērnu laiž pasaulē, pie kam līdz ar to viņai rodas dažādas neērtības, kas viņas «es» brīvību un suverēnitāti ierobežo un šīs eērtības viņa negrib uzņemt, tad, protams, viņai tiesības censties tās novērst. Tā esot viņas privāta darīšana, un, kā zināms, privātās darīšanās dēmokratiskai valstij nav nekādas tiesības iejaukties.

Šeit nu gan atkal pacēlās balsis, ka bērnus tā tīri par mātes privātu lietu pagrūti uzlūkot. Ja vecāki izturas nežēlīgi pret bērnu, valsts vara to tiem atņem un ievieto patversmēs, kur audzina līdz tam laikam, kamēr tas spēj patstāvīgi doties dzīves cīņā. Valsts vara sargā bērnu pret vecāku patvarību, tāpat, kā vienu individu nō kāda cita individa patvarības, jo bērns arī ir individs, un viņa dzīvība līdzvērtīga tēva vai mātes dzīvībai. Tomēr personīgo ērtību priekšā dēmokratiskai domāšanai bija jāpiekāpjas. Vajadzēja atrast kompromisu. Un arī atrada.

Individa brīvības aizsardzība — tas bija viens no demokrātijas augstākiem principiem. Nu svarīgākais bija noskaidrot — kad īsti individs rodas. Visvienkāršākais atzīt, ka tad, kad bērna balss pirmo reizi atskan pasaulē. Tā tad, kamēr bērns vēl nav dzimis — viņš ir daļa no mātes, bet — individa miesa pieder viņam pašam. Tādēļ, kamēr bērns vēl mātes klēpī, tā var rīkoties ar viņu, kā vien patīk.

Bet šeit nu izvirzījās medicīniski iebildumi. Izrādās, bērns ir dzīvs jau pirms nākušanas pasaulē. Jau ilgi pirms tam dzirdami viņa sirds pukstieni, jūtamas viņa kustības. Ja septītā grūtniecības mēnesī māte zaudē dzīvību kādā katastrofā, bet šī katastrofa neskar tieši bērnu, viņa dzīvību bieži vien izdodas glābt. Tā tad individs jau radies pirms nākušanas pasaulē, un valsts varai jāuzņemas viņa sargāšana, jāaizstāv viņa tiesības.

Ja nu tā, tad par mērauklu jāpieņem cits moments — tas, kad dīgļis tiek apaugļots. Dzīvība ir individa visraksturīgākā īpašība, un nenoliedzams, tā konstatējama jau apaugļošanas momentā. Tā tad šinī brīdī individs jau ir radies un tam būtu jābauda valsts varas aizsardzība.

Bet konsekvēnti izdomājot domu līdz galam izrādās, ka atzīstot šo momentu par individa sākumu, tiek grēkots pret demokrātijas visaugstāko bausli — vienlīdzību. Izveicīgā tehnika, izmantojot zinātnes atklājumus, bija atradusi vairākus līdzekļus, kā, panākot seksuālo baudu, aizkavēt dzīvības rašanos. Šos līdzekļus bagātās un izglītotākās šķiras izmantoja vairāk, nekā nabadzīgākās un tumšākās. Protams, ka marksistu acīs tā bija sociālā netaisnība. Laimīgā šķira baudīja seksuālos priekus, bet tiem nebija jācieš nepatīkamās sekas — bērnu audzināšana. Nabadzīgās šķiras īso baudu dabūja aizmaksāt ar daudz bērniības postu. Kur šeit bija vienlīdzība? Lai to panāktu, arī mazturīgās šķiras vajadzēja iepazī-

stināt ar tām metodēm, ko bagātās jau sen ar sek-
mēm pielietoja. Un sociāldemokratu partija at-
vēra īpašus punktus, kur šajos jautājumos iz-
sniedza bezmaksas padomus.

Šeit, bez šaubām iebildīs, ka nevis vienlīdzī-
bas princips, bet citi izsaukuši šādu punktu dibi-
nāšanu, pirmkārt filantropija, jo patiešām, prāvs
bērnu skaits trūcīgām ģimenēm daudzkārt ir pār-
mērīgi smaga nasta. Un tomēr pievestais piemērs
labi raksturo vienlīdzības domu spēku demokra-
tijas sabiedrībā. Zinātnes sasniegumiem jābūt
visiem pieejamiem, vienalga, kaut arī viņu prak-
tiskā pielietošana augstākiem mērķiem kaitīga.
Dēmokratija gan atzīst, ka dzimstības samazinā-
šanās apdraud valsti, apdraud tautu, bet nemeklē
ceļus kā piespiest turīgās šķiras, kam materiālie
līdzekļi atļauj bērnus audzināt, bērnus radīt.
Vienlīdzības doktrīna viņai augstāka par tautu,
par valsts ideju un lai to izvestu, viņa cenšas pa-
nākt nolīdzināšanu uz leju, cenšas sagādāt arī
mazturīgam individam tās baudas, kādas pieeja-
mas turīgam, bet neiedrošinās piespiest individu
no tām atteikties, kaut arī šīs baudas valsti grauj.
Greizi izprastā brīvība prasa individa iegribu res-
pektēšanu, vienlīdzības princips — sabiedrības ni-
velēšanu. Un no šiem principiem dēmokratija va-
dījās arī savā dzimstības politikā.

Bet atgriezīsimies pie dēmokratijas domgaitas
analizes. Apmierinājusies ar zinātnes atzinumu,
ka pirms apaugļošanas nevar būt runa par jaunas
dzības, jauna individa, rašanos, dēmokratija ne-
ceļ iebildumus pret preventīvlīdzekļu lietošanu.
Ar savu miesu individs var darīt ko grib, un tā-
pēc drīkst aizkavēt tajā jaunās dzīvības rašanos.
Preventīvlīdzekļi brīvi dabūjami visos aptieku
preču veikalos, viņu reklāmām pilnas visas avīzes,
lietošanas pamācība klāt katrai kārbīnai. Zināša-
nas par viņu iespaidu bija ieguvis kā bagātais, tā
nabagais. Šeit bija tiešām isti dēmokratiska vien-
līdzība, tikai maza starpība: šie līdzekļi maksāja

naudu, kas pirmajam bija, bet otram — bieži vien nē. Varbūt kādam vienlīdzības apustulim arī beidzot būtu radusies doma prasīt valdībai, lai tā līdz ar zupas bļodu vai bezdarbnieka pabalstu izsniedz nedēļā arī zināmu skaitu attiecīgu preparātu.

Bieži vien augļa rašanos tomēr neizdodas aizkavēt. Bet zinātne arī šeit atradusi paņēmieni, kā korrigēt dabas «nejaušību». Augli var iznīcināt arī tad, kad tas mātes miesās jau sācis dzīvot. Šādu paņēmieni sauc par abortu.

Vecais tiesību uzskats nepazīst nekādus kompromisus šajā jautājumā. Aborts nozīmē dzīvības iznīcināšanu. Vienalga, vai dzīvība vienu stundu vai deviņus mēnešus veca, likums abortam paredz bargu sodu. Šis uzskats radies tad, kad jauno dzīvību uzlūkoja par negrozāmu Dieva lēmumu. Likums šeit nebija pilnīgi paguvis sekot sabiedrībā notikušai uzskatu maiņai. Tas nu bija jāsakāpo ar jauno tezi.

Apskatīsim piemēru, kas, protams, dūrās acīs arī vienlīdzības fanātiķiem. Kā bagātai, tā nabadzīgai sievietei vienlīdz «nelaimējies». Pēc pāris mēnešiem tās nojauš, ka kļuvušas mātes. Ne viena, ne otra bērnu negrib. Pirmā var griezties pie pazīstama ārsta, kas ar šādām lietām nodarbojas, un likt, lai tas izdara viņai abortu. Ārsts izved operāciju pēc visiem zinātnes likumiem, un pēc pāris dienām dāma var jau doties uz balli. Nabadzīgai naudas nav daudz. Labi, ja pietiek kaktu vecmātes honorāram. Šādai izpalīdzētājai bieži vien misējas un nabaga māte mirst. Vai arī, viņai nepietiek naudas pat priekš kaktu vecmātes, un pēc gada viņai mājās bērns, ko viņa nav gribējusi, un, kuŗa audzināšanai viņai patiesi nav li dzekļu. Kur šeit vienlīdzība?

Lai panāktu vienlīdzību — vienlīdzību baudā, vienlīdzību seku novēršanā, vienlīdzību noteikšanā par savu miesu: tādēļ pirmā kārtā tika karots par abortu brīvību. Tikai sekundārais mo-

tīvs bija sociālā posta novēršana. Materiālais sociālisms tautas veselīgos instinktus bija sapostījis tādā mērā, ka personīgā egoisma dēļ tās morāles kodeks sāka jau pieļaut bērnu slepkavību. Lai runā daži skaitļi. Pēc veselības departamenta ziņām 1933. gadā notikuši 3110 aborti, no tiem leģāli, t. i. tādi, kuŗus likums izņēmuma gadījumos pieļauj, lai glābtu pašas mātes dzīvību — tikai nepilnā piektā daļa — 588. Turpretī nenoskaidroti, kā departaments kautrīgi uzdod, un nelegāli — 2522. Saskaņā ar likumu visus šos divarpus tūkstošus abortu būtu vajadzējis nodot tiesu iestādēm sodīšanai, bet nodoti tikai 125. Ja gribētu visus aborta gadījumus nodot tiesām, tām ar tiem vien būtu darbs.

Pāri par trīs tūkstoš abortu gadā — trīs tūkstoš iznīcinātas dzīvības! Bet tas tomēr nav vēl īstais skaitlis. Lielāko abortu daļu neviens neregistrē. Tos zina tikai māte un vecmāte. Pēc veselības departamenta datiem, uz kuŗiem atsaucās bijusī sociāldemokrātu deputāte un sieviešu organizātoŗe Klāra Kalniņ «Darba sievietes» 1926. gada marta mēneša numurā, Latvijas slimnīcās uz trīs dzemdībām notiekot divi aborti, pie kam divas trešdaļas no abortiem liek izdarīt precētas sievas. «Darba sievietes» 1927. g. marta numurā Kl. Kalniņ raksta, ka pazīstamais ginekologs Dr. Putniņš ārstu kongresā aprēķinājis, ka Latvijā notiekot 27.000 abortu. Pati Kl. Kalniņ arī šo skaitli atrod par mazu un aprēķina, ka abortu skaits Latvijā gada laikā sasniedz 50.000! Liekas, ka pēdējais skaitlis būs bijis ļoti tuvs īstenībai. Ko šis skaitlis nozīmē, sapratīsim, ja atcerēsīmies, ka tajā laikā Latvijā dzima tikai ap 36.000 bērnu gadā! Gada laikā mātes noslepkavo vairāk bērnu, nekā seši gados latvju tautai upuŗus prasīja šausmīgais, nežēlīgais karš. Tā pēc astoņi gadiem latvju sieviete atbild uz Čakstes diskrēto lūgumu par sešām galviņām ģimenē.

Ja tauta saņemtu nepieciešamo pieaugumu, tad abortu brīvību varētu arī pieļaut. Bet mūsu tauta jau tagad draud samazināties, nāves hipotēkas termiņš pienāks drīzi. Šādos apstākļos aborti ir tautas pašnāvība.

Individuālo pašnāvību demokrātija nenosodīja un pieļāva individam brīvi rīkoties ar savu miesu. Ja tas atzina par ērtāku neļaut pēcnācējam rasties — demokrātija piekrita. Ja tautā šādas idejas bija jau kļuvušas valdošas, ja aborti notika tik mulsinošā skaitā, ja likums izrādījās nespēcīgs savu prestižu nosargāt un pameta 50.000 abortu nesodītus, tad cits neatlika, kā jaunus sabiedrības uzskatus legalizēt. Tika arī atrasts kompromiss, uz ko parlamentārisms bija sevišķs meistars, un noteikta vidēja robeža, līdz kurai auglis tika atzīts par daļu no mātes miesas un viņai pašai atstāta noteikšana — laist to pasaulē, vai nomaitāt. Šī robeža bija pirmie trīs mēneši. Šajā laikā īpatņa brīvo gribu neviens nedrīkstēja ierobežot. Praktiski augļa iznīcināšanas tiesības šajā laikā sprīdī bija nodotas vienīgi un pilnīgi nākošās mātes spriedumam. Tā arī vienlīdzības princips uzvarēja pēdējo cietoksni, ko pati daba bija cēlusi. Robeža starp vīrieti un sievieti bija iznīcināta. Sieviete, ja tā pati nevēlējās, nebija vairs jācieš baudas nepatīkamās sekas. Arī sociālā nevienlīdzība būtu iznīcināta, vai, vismaz, novesta līdz minimumam. Sociālās palīdzības tīkls Latvijā priekšzīmīgi nostādīts. Par trūcīgiem gādā slimō kases un valsts. Legāls aborts jau pirms tam bija atzīts par slimību, ko ārstēja slimō kases. Ja tagad tika legalizēti visi aborti, tad tos, līdzīgi citām slimībām, būtu «jāārstē» slimō kasēm, valstij. Vienalga, kaut arī štāvoklis būtu tik paradoksāls, ka valsts, kurai jā rūpējas par tautas stiprumu, tagad nodarbojas ar tās izskaušanu — individa brīvības princips svinētu savu lielo dienu.

Tagad kļūst mums saprotams arī paradokss, uz kuŗu norādījām nodaļas sākumā. Aborta brīvības likuma cītīgākā aizstāve saeimā, bez kuŗas enerģijas un kombinācijas spējām šis likums diez vai būtu pieņemts pat vistrakākā demokrātijas kankānā, bija deputāte Berta Pīpiņa, kas trīspadsmit gadus agrāk bija konstatējusi: no vienas puses, ka latvju sievietē-intelligente stāvot tālu aiz tām lielo kultūras tautu sievietēm, kuŗām jaunlaiku sabiedriskā dzīvē, pārsmalcināta modes interese un pastāvīgas rūpes par savu miesas formu daiļumu arvien mazāk vietas un laika atstāj dabiskām mātes jūtām. Tālo posmu, kas abus raksturotos sieviešu tipus šķir, Berta Pīpiņa bija skriešus noskrējusi, aizraudama līdz lielu daļu latvju sieviešu cauri 50.000 abortiem pie neierobežotas bērnu slepkavības. Trīspadsmit gadi ir pārāk īss laiks pat Bertas Pīpiņ spējām. Tas nozīmē tikai to, ka viņa 1919. gadā nav pareizi raksturojusi latvju sievietes-intelligentes īstos uzskatus par mātes uzdevumiem un pienākumiem, ka tie jau tad bijuši tikpat satrunējuši, kā Vakarēiropā. Daudz vairāk intuīcijas viņa pierādījusi savā otrā konstatējumā, ka šīsdiēnas sievietes ir kroplē, nav vairs normāli cilvēki, bet tikai viens liels samocītu un slimīgu nervu sakopojums, un sievietēi-māte atliek tikai nopūsties par savu nespēku: «tad valstiskā apziņa aplūst un novelkas pie malas.»

Vai tas nav paradokss, ka sievietē, kas atzīst sieviešu garīgo kroplumu, kļūst par latviešu sieviešu vadoni, sasniedz visatbildīgāko stāvokli un tur panāk to, ka kroplību legalizē! Un viņa nav vienīgā 1919. gada patriote, kas 1932. gadā aplaudēja abortu likumam.

Saeimas pieņemtais abortu likums nekad netika izvests dzīvē. Korruptīvajiem partiju politiķiem vēl nebija izdevies pilnīgi iznīcināt tautas veselīgos instinktus. Sabiedrības sašutums lika augstam simtam aprauties. Viens no pirmiem

autoritārās valdības soļiem bija šī likuma atcelšana. Bet domu gaita, kā no 1919. gada Čakstes lūguma mēs nonācām līdz abortu likumam, ir ļoti zīmīga un palīdz izprast tautas slimības patiesos cēloņus.

Demokratijas negatīvā ietekme uz tautas dzimstību īsumā formulējama sekošiem vārdiem: Demokrātija nespēja aptvert tautas vienību, jo redzēja tikai īpatni. Ne tautas, bet īpatņu labklājības sekmēšanu viņa uzskatīja par valsts varas galveno mērķi. Būdamā personīgā egoisma bērns, demokrātija citādi arī nespēja domāt. Rūpes par individa labklājību izpaužas arī demokrātijas sociālpolitikā. Tā uzņēmas vājo, nespējīgo aizsardzību un pārvērta to kultā. Slimnīcas, patversmes, skolas, bērnu nami, slimo kases, apdrošināšana pret vecumu, bezdarbu — viss tas domāts, lai palīdzētu individam. Pret visiem šiem iestādījumiem nevar nostāties, tie ir ļoti teicami. Bet tā ir tautas organismam kaitīga vienpusība un arī ļoti bīstamas slimības iezīme. Jo lielāka nelaime yai slimība kādam uzbrūk, jo vairāk radi, draugi par viņu rūpējas, ārsti paraksta sarežģītākas un dārgākas zāles. Ja redzam, ka valsts un sabiedrība tik ļoti rūpējas par ikvienu individu, ka bērnu labā tiek darīts tik daudz, tas nozīmē, ka ikviens no tiem valstij sevišķi vērtīgs. Bet vērtība atkaras no daudzuma. Jo mazāk kaut kā, jo vairāk to sargā un glabā. Veselīgās, spēcīgās, augošās tautās mēs šādu rūpību nekur neredzēsim, jo ārsts sastopams tikai tādā mājā, kur ir slimnieks. Ja kāds vēl netic, ka mūsu tautas dzimstības apstākļi ir kļuvuši bīstami tautas organismam, tas lai paveras un paskatās, kas viss tiek darīts bērnu dēļ. Bērns tiek ēdināts, skolots, apgādāts, saņem ģimenes piemaksas, sabiedrības palistus. Ja bērnam kaut ko prasa — sabiedrība kļūst sevišķi devīga, jo viņa sajūt, kā jānolīdzina grēks, ko tā nodara, neļaujot bērniem piedzimt. Tās visas ir tautas slimības iezīmes.

1919. gadā latvju sievietes prasīja, lai valsts nāk talkā, uzlabojot mātes materiālos apstākļus, tad tās atkal laidīšot bērnus pasaulē. Dēmokrātija atzina viņu prasību par dibinātu un materiālos apstākļus par galveno motīvu, kāpēc dzimstība samazinājusies. Idejai, kas balstās uz materiālismu un uzskata vielu par galveno, šāds secinājums dabīgs. Un tomēr trīspadsmit gados ejot šo ceļu, t. i. uzlabojot sociālos apstākļus, panākts gluži pretējais. Salīdzinot ar 1919. gadu, 1932. gadā materiālais stāvoklis nesalīdzināmi uzlabojies, bet cerētā tautas pieauguma vietā konstatēta dzimstības tālākā samazināšanās.

Dēmokrātija nespēja veicināt tautas dzimstību, jo tautas dzīvi virza nevis materiāls, bet gars. Dēmokrātijai bija tā paša vecā materiālisma ideāls — nodibināt paradīzi zemes virsū, balstoties uz materiālas visvarenību. Daudzās partijās, kas reprezentēja sašķeltā tautas organisma dažādās šķiras, trūka tikai vienprātība par līdzekļiem, kā to visdrīzāk sasniegt. Komunisti gribēja ar varas līdzekļiem iznīcināt privātīpašumu, ko tie uzlūkoja par visa ļaunuma sakni, un panākt vienlīdzību patēriņā un ražošanā. Sociāldēmokrāti ļaunumu tāpat redzēja privātīpašumā, ilgojās pēc vienlīdzības, bet ticēja, ka kapitālisms sabruks pats no sevis. Visādas markas dēmokrāti tāpat ilgojās pēc paradīzes zemes virsū, tikai cerēja sasniegt to mierīgākā ceļā, ar pakāpeniskām reformām, dodot individam neierobežotu brīvību. Bet visu strāvojumu kopējā iezīme: censties apmierināt individa prasības šajā pasaulē. Tālāks nākotnes skatiens tiem nevarēja būt, jo savu robežu individs redzēja kapa malā. Mūžības problēma bija pāri dēmokrātijas sajēgai, tādēļ viņas rūpes bija veltītas tikai dzīvojošai paaudzei, aizmirstot to, ka tauta nav tikai tie, kas pašreiz dzīvo, bet tā aptver arī tos, kas dzīvojuši pirms un dzīvos pēc mums.

Tā paša iemesla dēļ demokrātija nespēja sa-
prast arī ģimenes lomu un būtību, un centās to
iznīcināt, lai indivīds patiešām būtu brīvs un tās
saites, kad caur ģimeni vieno viņu ar iepriekšējām
paaudzēm, nesaistītu brīvo lidojumu. Tēvu un dēlu
problēmu demokrātija varēja atrisināt tikai iznī-
cinot ģimenes saites. Bet iekams sākam meklēt,
kā cīnīties pret demokrātijas laikā notikušo ģime-
ņu sabrukumu, jāizklidina tagadējās sabiedrības
lielākais malds — par materiālo apstākļu iespaidu
uz tautas dzimstību.

10. Materiālo apstākļu loma.

Ja sarunās uzpeld jautājums par dzimstības
samazināšanās iemesliem, no desmit spriedējiem
deviņi teiks, ka vaina meklējama sliktos materi-
ālos apstākļos. Ja iemesls ir tik skaidrs, tad kā
izskaidrot to faktu, ka taisni turīgām aprindām
vismazāk bērnu, bet mazturīgām visvairāk? Iz-
ejot no pirmā apgalvojuma, ka vainīgi materiālie
apstākļi, vajadzētu būt otrādi: mazturīgiem maz,
bagātiem daudz bērnu. Tad arī ceļš, kā pret maz-
bērņību cīnīties, būtu ļoti skaidrs: jāuzlabo maz-
turīgo apstākļi un bērnu skaits automatiski pie-
augs.

Par dzimstības apmēriem dažādos sabiedrības
slāņos mums pieejami diezgan noteikti dati. Sta-
tistika šeit apstiprina, ka taisni turīgām aprin-
dām bērnu nav. Kā zināms, Rīgas pilsētā, tāpat
kā citās lielpilsētās vienāda sociāla stāvokļa ļau-
dis dzīvo savos iecirkņos, tā kā var runāt par ba-
gāto, vidējo un nabadzīgo iedzīvotāju iecirkņiem.
Un pierādās, ka taisni bagātie iecirkņi bērnu na-
bagi un otrādi.

Tabula Nr. 13.

Dzimušo sadalījums pa prefektūras iecirkņiem Rīgā.

	Dzimuši uz 1000 iedzīvotājiem		
	1913./14. g.	1924./25. g.	1929./30. g.
Bagāto iecirkņi: II, III, I	10,5	8,6	8,1
Vidējo iecirkņi: IV, VII, XII, X, VIII, XI	21,5	15,1	11,9
Nabadzīgo iecirkņi: V, VI, IX	32,5	21,9	19,3
Caurmēra dzimstība Rīgā	22,3	16,0	14,4

Šī tabula dod vielu daudziem ļoti svarīgiem slēdzieniem. Pirmkārt, tā apstiprina, ka bagātiem ļaudīm nav bērnu. 1929./30. gadā bagātās ģimenēs dzimstība bija 8,1 uz tūkstots iedzīvotājiem, viszemākā. Šajā pašā periodā dzimstība Latvijā bijusi vairāk nekā divreiz lielāka — 19,8 uz tūkstots iedzīvotājiem. Tā tad bagātie nekādu tautas pieaugumu nedod. Ja ņemam vērā, ka šajā gadā Latvijas caurmēra mirstība bija 14,2 uz 1000 iedzīvotājiem, tad var runāt par ļoti lielu mirstības pārsvaru šajās aprindās. Uz vienu dzimušo gandrīz divi nāves gadījumi.

Daudz labāki apstākļi nav arī vidējos iecirkņos, kur dzīvo intelligēnce un materiāli nodrošināti ļaudis. Arī tie tautas dzimstībā rada iztrūkumu, jo arī viņiem dzimstība ievērojami mazāka, nekā mirstība. Šajās aprindās 11,9 dzimšanas gadījumiem stāv pretī 14,2 nāves gadījumi.

Vienīgie, kas pieaugumu dod, ir nabadzīgo iecirkņi, kuŗos dzimstība vairāk nekā divas reizes lielāka, nekā bagāto. Nabadzīgo ļaužu dzimstība tā tad tikko spēj segt bagāto un turīgo radīto dzimstības iztrūkumu. Bet cik ilgi?

Daudz nepatīkamāki slēdzieni rodas, ja salīdzina iepriekšējās tabulas horizontālo rindu skaitļus. No pirmās rindas — dzimstību skaitļu maiņas bagāto iecirkņos, var spriest, ka tie dzimstības minimālo normu, laikam gan, būs jau sasnieguši. Starp 1913/14 g. g. un 1929./30. g. g. dzimstība sa-

mazinājusies ļoti mazā mērā, tikai par apm. $\frac{1}{5}$ daļu 1913/14. gadā dzima 10,5, 1924/25. g. — 8,6, bet 1930. gadā — 8,1 bērns uz 1000 iedzīvotājiem. Tajā pašā periodā vidējo iecirkņu dzimstība samazinājusies par apm. 50 procentēm: no 21,5 — 1913/14. g. g. uz 15,1 — 1924/25. g. g. un 11,9 — 1929/30. g. g., bet nabadzīgo iecirkņu dzimstība — vairāk, nekā par trešo daļu — no 32,5 — 1913/14. g. uz 21,9 — 1924/25. g. un 19,3 — 1929/30. g. Kamēr bagāto dzimstība samazinājusies tikai par 2,4 dzimšanas gadījumiem uz 1000 iedzīvotājiem, turīgo par 9,6, bet mazturīgo par 13,2 uz 1000 iedzīvotājiem.

Bagātās ģimenes tā tad nonākušas pie vienbērnu sistēmas un pie tās apstājušās. Pēdējos piecpadsmit gados viņiem ļoti straujā tempā sekojusi intelliģence un materiāli nodrošinātās aprindas. Viņus no bagāto aprindu stāvokļa šķīr tikai 3,8 punkti. Bet visbēdīgākā parādība, ka abu šo aprindu piemēram ārkārtīgi strauji sekojušas mazturīgās aprindas, kas skaitliski mūsu tautā visplašākas. Nebūs noliedzams, ka vislielāko iespaidu uz ļaužu uzskatiem atstāj tā saukto «augstāko» aprindu paraugs. Ikviens cenšas atdarināt tā cilvēka dzīves veidu, ko uzskata par savu ideālu. Turīgie cenšas atdarināt bagātniekus, mazturīgie turīgos. Mēs jau redzējām, kā bērnu skaita ierobežošanu uzsāka bagāto aprindas un tām sekojot intelliģence un turīgie. Daudz vairāk, nekā materiālistiskā un sociālistiskā propaganda, dzimstības sabrukumu mazturīgo aprindās sekmēja dzīvē redzētie piemēri. Dzimstības samazināšanās strādnieku aprindās ir daudz jaunāka parādība, nekā turīgo aprindās. Ja pēdējās dzimstības samazināšanās sākumi konstatējami 50—55 gadus atpakaļ, pirmās tikai 25—30 gadus. Un taisni tādēļ mēs dzimstības samazināšanās procesu mūsu valstī nevaram vēl uzskatīt par nobeigtu. Ja, kā vēlāk redzēsīm, turīgo, sevišķi intelliģences, aprindas var cerēt uz dzimstības pieaugumu, maz-

turīgo aprindās tā vēl kādu laiku turpinās mazināties, jo vienmēr paiet zināms laiks, līdz vadošās idejas caur intelligenci, (kas sastopama visos slāņos), nonāk līdz plašām aprindām. Šos slēdzienus apstiprina arī kāds raksturīgs novērojums, ko atstāstījis labs Latgales pazinējs. Tas apgalvo, ka taisni pēdējā laikā bērnu bagātā Latgalē tiekot izplatīti dažādi preventīvlīdzekļi, kuŗi dabūjami jau pat daudzās lauku bodēs. Jārēķinās, ka pārējā Latvijā sastopamās negatīvās parādības drīzumā pārsviedīsies arī uz Latgali. To apstiprina arī pēdējā laikā Latgalē novērotā dzimstību samazināšanās.

Liekas, ka pēc pievestiem faktiem neviens vairs negribēs apgalvot, ka dzimstības samazināšanās iemesli slēpjas grūtos materiālos apstākļos. Tāpēc maldīgs bijis ceļš, pa kuŗu gāja demokratija — kad tā gribēja pacelt dzimstību, uzlabojot materiālos apstākļus. Ar to priekš tautas ģeneratīvām interesēm nekas pozitīvs nav panākts, jo tiem atsevišķiem bērniem, kuŗus ar rūpīgu zinātnes palīdzību un sociāliem pabalstiem izdevies atkaŗot nāvei, tautas organisma spēka vairošanā ļoti maza nozīme. Kaut gan tiek darīts, nenoliedzams, ļoti daudz bērnu labā, tomēr ja cieši ieskatās, panākumi nav tikpat kā nekādi. Salīdzināsim, piemēram, bērnu mirstību vecumā līdz 5 gadiem. 1928. gadā šajā vecumā miruši 5.413 bērnu, bet 1934. gadā tikai 4516. Pavirši uzmetot acis skaitļiem liktos, ka uzlabojot sociālo palīdzību izdevies atkaŗot nāvei ap 900 bērņus gadā. Un tomēr īstenībā tas tā nav, jo jāņem vērā arī procenti. Šajā pašā laikā dzimušo skaits samazinājies no 39.126 uz 33.383. Pārreķinot procentos redzam, ka 1928. gadā bērnu mirstība bija 14,1%, bet 1934. gadā — 13,5. Tā tad sociālā palīdzība, kuŗai patiešām atvēl līdzekļus, cik vien iespējams, bērnu mirstību spējusi pamazināt tikai par 0,6 procentiem. Pārreķinot absolūtos skaitļos iznāk, ka uzlabotā sociālā palīdzība, salīdzinot ar 1928. gadu,

1934. gadā izglābusi tautai tikai nepilnus 200 bērnus. Ikviens sapratīs, ka tas ir tik niecīgs skaitlis, ka tautas pieaugumu tikpat kā nemaz neiespaido. Cik lielas summas aiziet bērniem, tas nemaz nav aprēķināms, jo palīdzības darbs nav koncentrēts vienā organizācijā. Bērni saņem pabalstus no valsts un pašvaldībām tieši — ģimenes piemaksu veidā, speciālu pabalstu veidā, tad caur slimo kašēm, skolām un arī sabiedriskām organizācijām. Bērnu labā dara arvien vairāk. Bet pat ja bērnu mirstību varētu pilnīgi izskaust, tad tautas dzimstība pavairotos tikai par nepilniem 3000 bērniem gadā, jeb apm. 9 procentiem. Ar to vien tautai būtu gaužam, gaužam maz palīdzēts. Tas pierāda, ka ar plašiem sociāliem pabalstiem un bērnu aizsardzību vien tautas vairošanās nav panākama. Pilnīgi visas rūpes par bērnu uzaudzinašanu valsts pagaidām nespēj uzņemties. Liela daļa gulstas uz pašiem vecākiem. Un, acīmredzot, tiem šī daļa liekas pārāk liela.

Bet atgriezīsimies pie izskaidrojuma, kādu sniedz vien- vai divbērnu vecāki, kad tiem pārmet, kādēļ viņi ierobežo savu bērnu skaitu. lemesls, pavirši ņemot, skan diezgan iespaidīgi. Viņi saka: jā, mēs dodam dzīvību nelielam bērnu skaitam — vienam, vai diviem, bet toties mēs šos bērnus uzaudzinaim par krietniem cilvēkiem. Ja mums būtu seši — tad mēs nevarētu, bet vienam vai diviem mēs spējam dot ļoti labu izglītību un veselīgus dzīves apstākļus. Tā mēs viņus uzaudzinaim stiprus kā mierā, tā garā. Valstij viņi būs daudz vērtīgāki pilsoņi, un mūsu viens bērns atnesīs tautai lielāku labumu, nekā pieci trūcīgas ģimenes bērni, kuņiem vecāki nespēj dot nedz labu izglītību, nedz veselīgus dzīves apstākļus. Mūsu bērnu kvalitāte atsvērs viņu bērnu kvantumu.

Vismazāk mēs gribam noliegt kvalitātīvi labāku pēcnācēju nozīmi priekš tautas. Bioloģijas laukā demokrātijas vienlīdzības teze ir gluži aplama. Daži ļaudis ir vērtīgāki, daži mazvērtīgāki

un citi atkal tieši kaitīgi tautas pastāvēšanai un attīstībai. To skaidri pierāda dzīve. Vai kāds uzņemsies apgalvot, ka epileptiķis, plānprātis, noziedznieks ir vienlīdz vērtīgs profesoram, organizātoram vai kaut vienkāršam strādniekam? Pirmie no sabiedrības, valsts, tautas tikai prasa, otrie dod. Pirmie tikai patērē, otrie ražo. Ja ražotāji, t. i. visi, kas strādā lietderīgu darbu, nedotu savu tiesu, valsts nespētu slimos, vājprātīgos vai noziedzniekus uzturēt.

Bet kāda garantija, ka turīgās ģimenes vienīgais bērns tiešām būs valstij sevišķi vērtīgs pilsonis? Eigenika, iedzimtības mācība, atzīst, ka vērtīgiem vecākiem ir lielākas izredzes radīt vērtīgu pēcnācēju, nekā mazvērtīgiem. Ja notikusi izlase un izveidojušies indivīdi, kuriem pat aplēptā veidā nav ļaunu īpašību bioloģiskā mantojuma masā, tad, tiešām, pēcnācēji būs tikai labi vien. Bet vecāku panākumus materiālo vērtību uzkrāšanā vien nebūt nevar uzskatīt par krietnuma pierādījumu. Tas nozīmētu, ka visbagātākais cilvēks arī ir viskrietnākais — un šāds apgalvojums taču gluži aplāms. Bieži vien taisni morāliski un ētiski ļoti mazvērtīgi ļaudis bagātību uzkrāšanā var uzrādīt vislielākās sekmes. Bagātība liecina tikai par viņu īpašnieka lielām piemērošanās spējām praktiskā dzīvē. Ja pieņemtu bagātību par cilvēku krietnuma mērauklu, tad Dante, Servantes, Sokrats un neskaitāmi citi prātnieki, zinātnieki, mākslinieki, organizātori būtu jāuzskata par ļoti mazvērtīgiem ļaudīm.

Cilvēka vērtīgums neatkaras vienīgi no audzināšanas un labiem, veselīgiem apstākļiem, bet vislielākā mērā no iedzimtām īpašībām. Piedzimšana bagātā ģimenē nav gluži nekāda garantija par vērtīgumu. Bērnam piedzimstot neviens nevar paredzēt, kādas būs viņa spējas. Bieži ļoti apdāvinātiem vecākiem ir gluži neapdāvināti bērni, un, otrādi — vecākiem, kas nav nekādas izcilus spējas pierādījuši, piedzimst ģeniāli bērni. Ja sali-

dzinām lielas ģimenes bērņus savā starpā, mūs pārsteidz viņu spēju, rakstura un izskata dažādība. Ģenijiem visbiežāk ir ļoti vidēji apdāvināti brāļi un māsas. Bieži vien viens ļoti vāja rakstura cilvēks, bet viņa brālis — vīrs ar stingru raksturu, viens pilnīgi līdzinās tēvam, otrs — pilnīgi mātei, trešs atsities vectēvā, bet ceturtaņ nav nekāda līdzība ar jebkādu augšpusejošu radnieku, kas ģimenei zināmi. Mūsu ģimeņu īpašības vēl it neņaz nav pētītas, un tā vecākiem nav nekāds pamats apgalvot, ka no viņu bērņa iznāks izcilus vērtīgs valsts pilsonis.

Vecāku bagātība nav nekāda garantija bērņus spējām. Latvijas lielākie vīri: Valdemārs, Kronvalds, Auseklis, Ulmanis, Balodis, Kalpaks, Barons, ievērojamākie latviešu bagātņieki: Dombrovskis, Kr. Bergs, Morbergs, māksļņieki: Rozentāls, Dārziņš, Blaumanis un neskaitāmi citi — cēlušies no mazturīgām ģimeņēm. Nabadzība lieliem gariem nekad nav bijis nepārvarams šķērslis. To var uzlūkot pat par pozitīvu faktoru, dabas labvēlību. Cīņoties ar apkārtņes šķēršļiem rūdās cilvēka raksturs. «Laimīgās» zemes, kur daba apgādā cilvēkus un tas savu mūžu var pavadīt bez rūpēm, nav izaudzīņājušas nevienu slavenu vīru, nav devušas cilvēces kultūrai gluži nekā. Viegļas dienas cilvēka raksturu samaitā.

Piedzimšana bagātā ģimeņē jāuzlūko nevis par priekšrocību, bet drīzāk par ļaunumu, un tikai mūsu materiālistiskais laikmets uzskata to par ārkārtīgu laimi. Bagātu vecāku bērņam grūtāk izaugt par krietņu cilvēku, nekā tādu vecāku bērņam, kuŗiem sīvi jācīņās par eksistenci. Bagātu vecāku vienīgais bērņs parasti tiek audzīņāts pārliecībā, ka viņa nākotne pilnīgi nodrošināta. Viņš būs savu vecāku īpašumu vienīgais mantņņieks un tie ir, vismaz vecāku pārliecībā, tik lieli, ka viņš varēs no to ienākumiem ļabi dzīvot. Cīņa uztura dēļ viņam gluži sveša. Bet ja cilvēks zīņa, ka nākotne nodrošināta, viņš kļūst ļaisks,

atrod no darba. Tad rodas Budenbroku traģēdijas, Krustiņu traģēdijas, un tās mēs mūsu pašu sabiedrībā sastopam ik uz soļa. Cik bieži vērojot pazīstamos, mēs neatkārtojam senču parunu: «Jā, ko tēvi sakrājuši, dēli izputina.» Neskaitāmi ir piemēri, kad dēli izputina dažkārt ļoti prāvus tēvu īpašumus, bet vecāki cieši ticēja, ka sakrātā manta pietiks viņu bērniem līdz mūža vakaram. Nemaz nav vajadzīgs, ka bagāto vecāku bērni ir pēdējie plenči, kas atstāto mantu noplītē. Bieži vien īpašums izput tādēļ, ka dēli negrib vai neprot strādāt tā, kā strādājuši viņu tēvi — tie, kas paši, varbūt, nemaz neapzinājās, ka īpašums arī viņiem pašiem prasījis neatlaidīgu darbu. Taisni tās lauku mājas, kuŗas vecāku laikā skaitījās iztikušas un turīgas, visbiežāk nāk ūtrupē. Un nevar teikt, ka pašreizējais saimnieks būtu kāds liels uzdzīvotājs vai izšķērdētājs. Tas drīzāk ir cilvēks, kam nelaimējas, kam saimniekošana neveicas. Būtu ļoti interesanti izvest statistiku, cik no ūtrupē nākošām saimniecībām ir vienu bērnu mantojums, un vai tēvu laikos tās nav skaitījušās par pagasta labākām saimniecībām. Katrā ziņā visiem šiem saimniekiem būs viena kopēja iezīme: tie neprot strādāt tik sīksti un neatlaidīgi, kā strādājuši viņu vecāki.

Un vai pilsētās nenotiek tas pats? Cik ārkārtīgi reti gadījumi, kad bagātu vecāku bērni saņemto mantojumu pavairo. Labi, ja tie to spēj uzglabāt neskārtu, visbiežāk tie saviem bērniem atstāj mazāk, nekā saņēmuši no tēviem. Ja paseko lielu īpašumu vēsturei, redzam, ka visbiežāk tie radušies vienas, ja daudz, divu paaudžu laikā. Un pēc tam nāk sabrukums. Cilvēks, kas ar savām dāvanām, savu darbu spēj īpašumu radīt, nenoliedzami ir spējīgs cilvēks. Bet savas spējas mantu radīt viņš mantošanas ceļā saviem pēctečiem nodod tikai ļoti retos gadījumos. Šo cilvēku, kā radītāju, kā cēlēju, tauta, valsts var uzlūkot par vērtīgu pilsoni. Viņa dēlu, kam pie

īpašuma rašanās nav nekāda nopelna, kas tikai patērē cita sakrātās vērtības, ne valsts, ne tauta par vērtīgu, derīgu, vajadzīgu pilsoni uzlūkot nevar.

Šie piemēri pilnīgi satriec to vecāku apgalvojumu, kas saka, ka viņi audzinot vienu, bet vērtīgu pilsoni. Kāds valstij vai tautai labums, ja sakrāts īpašums tiek nodots viena, gluži nenozīmīga cilvēka rīcībā? Tautas spēkiem caur to nekāds pieaugums nerodas. Tā iegūst tikai patērētāju, ne vērtību radītāju. Bet tikai vērtības radošs pilsonis valstij un tautai derīgi. Tālāk, pievestie piemēri pierāda arī to, ka uz materiālisma bāzes celtā audzināšana nekādus brīnumus radīt nespēj, bet vismazāk bagāto ģimeņu audzināšanas metodes piemērotas rakstura veidošanai. Un tieši raksturs ir cilvēka visvērtīgākā īpašība.

Pat visrūpīgākā audzināšana, visrūpīgākā — materiālo līdzekļu nežēlošanas ziņā, nedod garantiju, ka izaugs vērtīgs cilvēks. Nevieniem vecākiem visi bērni nav vienādi, un ļoti bieži vēlākie bērni — trešais, ceturtais, piektais un tālākie — ir spējīgāki par pirmiem. Ja bagātās aprindas neļauj tālākiem piedzimt, ar to viņi laupa tautai ļoti vērtīgus cilvēkus, bieži vien, varbūt, vērtīgākus, nekā pirmie, kas laisti pasaulē. Ir vērts pasekot izcilus ļaužu biogrāfijām — kuņģi, pēc skaita, bērni viņi saviem vecākiem bijuši. Reti kad tie ir pirmie vai otrie. Vēlāko bērnu starpā daudz lielāks izcilus ļaužu procents, nekā pirmo. Tā tad arī no šā viedokļa turīgo mazu bērnu vecāku aizbildinājums kritiku neiztur. Tas daudzos gadījumos ir nepārdomāts spriedums, bet daudzos gadījumos — tukša izrunāšanās.

Sliktos materiālos apstākļus par dzimstības samazināšanās cēloni nevar atzīt. Materiālie apstākļi dzimstību nekādi nevar iespaidot. Tie var atsaukties ļauni uz bērnu un zīdaiņu mirstību, uz bērnu fizisko attīstību, bet ne vairāk. Pat uz bērnu izglītību tagad materiālie apstākļi neatstāj

tikpat kā nekādu iespaidu. Praktiski vidusskolas un augstskolas durvis ir vaļā visiem, pat vismazturīgāko vecāku bērniem. Mūsu jaunā laikmetā būtu laiks izskaust šo veco pasaciņu no sabiedrības iedomām, jo tā tikai apmiglo patiesību. Ne materiālie apstākļi, bet lielā mērā gan materiāli motīvi iespaido vecākus bērnu skaitu ierobežot, bet tas nebūt nav viens un tas pats. Starpība starp abiem šiem jēdzieniem tā, ka pirmā gadījumā vecāki nevar laist bērnus pasaulē, bet otrā gadījumā — negrib, tas ir, viņi apzinīgi pretojas, pie kam ierosme nenāk no absolūtiem, kaut kur ārpusē esošiem, materiāliem apstākļiem, bet no relatīviem, tādiem, kuŗus paši vecāki atzīst par svarīgiem, bet ko ārpusē esošs novērotājs par tādiem nevar atzīt.

Viens no materiālā rakstura motīviem ir vecāku vēlēšanās koncentrēt īpašumu viena pēcnācēja rokās un izvairīties no tā saskaldīšanas. Šis motīvs sevišķi svarīgs zemniekam. Ja viņam vairāki bērni, mantojuma sadalīšana rada lielas, bieži vien nepārvaramas, grūtības. Jo vairāk bērnu, jo mazāka katram no tiem mantojuma daļa. Skaidru naudu vai citu īpašumu zemnieks gandrīz nekad nespēj atstāt. Viņam ir tikai mājas. Tās nu bieži vien dalīt nav iespējams un jāpatur vienam. Tam, kas tās patur, jāuzņemas smaga, bieži vien neizturama parādu nasta, kas neļauj saimniecībai attīstīties un uzplaukt. Tā tad visvairāk cieš īpašums, mājas, un ar tām mūsu zemnieks saudzis tā, kā sajūt tās it kā daļu no sevis paša. Lai nodrošinātu tās, un lai aiztaupītu savam pēcnācējam mantinieku daļu izmaksas mokas, viņš aprobežojas ar vienu, augstākais divi bērniem. Pirmā gadījumā vienīgais bērns pasargāts no māju dalīšanas briesmām pilnīgi. Arī otrā gadījumā, ja mājās aug divi bērni, — to eksistence nav apdraudēta. No divreiz diviem bērniem rodas tikai divas jaunas ģimenes. Ja saimniecībā ir dēls un meita, dēls, nodibinot ģimeni, precē otra saimnie-

ka meitu un dabū līdzī pūru. Viņa sievas pūrs atvieto to, ko izprecētā māsa paņem no tēva īpašuma līdzī savās jaunās mājās. Īpašums necieš, mantojuma dalīšanas grūtību nav.

Šāda sistēma ļoti vilinoša, un ja kādreiz pasaulē pienāks laiks, kad tā būs piepildīta līdz pēdējai iespējai un nevienu lieku cilvēku nespēs vairs uzņemt, tad divbērnu sistēma būs vienīgais iespējamais atrisinājums. Bet kamēr tas vēl nav, mums jārēķinās ar faktiskiem apstākļiem un sekām, kādus šī sistēma radījusi. Viena no lielākām nelaimēm ir laukstrādnieku trūkums, ko mēs jau augstāk esam aplūkojuši, un kas lielā mērā radies tādēļ, ka saimniekam ir tikai divi, viens un pat neviena bērns. Īpašumā, ko saimnieks var ērti apstrādāt ar sievu, dēlu un meitu, bezbērnu pārim jāņem divi sveši spēki, kam jāmaksā alga, un turklāt liela alga, jo darba roku trūkums liels.

Bet darba roku trūkums nes līdzī vēl otru, ārkārtīgi jaunu parādību — īpašuma vērtības krišanu. Un līdzī ar to mazinās arī tautas īpašums, jo zeme sastāda tā ievērojamu daļu.

Ļoti raksturīgs Francijas piemērs. Zaudējumi, ko šī, viena no visauglīgākām Eiropas zemēm, cietusi darba roku trūkuma dēļ, kuŗu izsaukuši dzimstības samazināšanās, ir fantastiski, bet neapstrīdami. Darba roku trūkuma izsuktā zemes vērtības krišanā vienas paaudzes laikā, t. i. 35 gados, no 1879. līdz 1914. gadam, tā zaudējusi 35 miljardus zelta franku (t. i. tikpat daudz latu). Vācu zinātnieks Harmsens, pamatojoties uz rūpīgi savāktiem statistikas datiem, pierāda sakarību starp dzimstības samazināšanos un zemes vērtības krišanu: «Francijas ziemeļrietumi, Bretaņa, ir apgabals, kuŗu vispārējā dzimstības samazināšanās nav skārusi. 1912. gadā Bretaņā, Finisteras un Morbihanas departamentos uz 100 dzimšanas gadījumiem bija 61, resp. 68, miršanas gadījumi. Tajā pašā gadā dienvidrietumu apgabalā, Gersā, uz 100 dzimušiem mira 123, bet Lotā — 130. Šeit,

kopš 1851. gada daži novadi zaudējuši pat 50 procentus iedzīvotāju.

No 1879. līdz 1908. gadam Morbihanas departamentā, pēc oficiālās statistikas zemes vērtība bija cēlusies par 16 proc., Finisterā par 22 proc. Turpretī dienvidos, kur dzimstība samazinās un iedzīvotāji izmirst — zemes vērtība kritusi par 40—62 procentiem. Ierēķinot vispārējo cenu celšanos, statistiķi rēķina, ka īstenībā zemes vērtības samazināšanās vēl lielāka — caurmērā 70—75%.

Daudzas turīgas ģimenes Gaskoņā, arī vadās no līdzīgām domām un grib atstāt tikai vienu bagātu bērnu. Bet tas tomēr būs nabagāks, nekā ja viņam būtu vēl divi līdzmantinieki — brāļi vai māšas. Jo par īpašumu, par kuŗu 40 gadus atpakaļ varēja iegūt 100.000 zelta franku, pateicoties vērtības krišanai, vienīgais mantinieks tagad var saņemt tikai 25.000 zelta franku. Turpretī, ja trīs bērni īpašumu būtu intensīvi apsaimniekojuši, viņa vērtība mazinājusies nebūtu.

Jau 1914. gadā šā apgabala zaudējumus uz zemes vērtības krišanu oficiāli vērtēja uz 2 miljardi 350 miljoni zelta franku. Faktiski šie zaudējumi pārsniedz 3 miljardus franku. Pašreiz, zemes vērtībai krītot, Gaskoņa katru gadu zaudē 100 miljonus zelta franku, un ar katru iedzīvotāju tūkstoti, kas tai iet mazumā, viņas bagātība mazinās par 10 miljoniem zelta franku. Bagātie īpašumi panīkst, jo trūkst dzīvais darba spēks, kas var tos apstrādāt. Kamēr, pateicoties dzimstības pārpalīkumam, Bretaņas neauglīgās zemes vērtība aug, dienvidos, iedzīvotāju trūkuma dēļ, valda smags saimnieciskais sabrukums. Auglīgā Limanža, burvīgais lidzenums, ko jau 6. gadu simtenī slavēja Sidonijs Apolinarijs, salīdzinot ar auglības un zaļumu jūru, kur kuplas ražas vilņo rāmi, kā upes, tagad kļuvis par apgabalu, kur zeme neatrod pircēju. Tiktāl Harmsens*).

*) Bevölkerungprobleme Frankreichs, Kurt Vowinkel Verlag.

cinoši apgāž aplamo iedomu, it kā dzimstības samazināšanās vairotu atlikušo labklājību. Gluži pretēji — viņi kļūst nabagāki, jo tiem nav vairs spēka celt gaismā zemē snaudošās bagātības.

Mūsu apstākļos grūti konstatēt, cik Latvijas tautsaimniecība zaudē darba roku trūkuma dēļ, un cik Latvijas tautas bagātības samazinājušās, zemes vērtībai krītot. Mūsu zemē nav bijis ilgstošs miera periods, kas šādiem aprēķiniem nepieciešams. Bet, nenoliedzams, zemes vērtības krišana ir notikusi.

Vecāku nepareizie uzskati, ka ģimenē jābūt vienam, bet bagātam bērnam, tā tad ir kaitīgi nevien tautas dzimstībai, bet arī tautsaimniecībai. Šinī gadījumā mums svarīgs ir pirmais konstatējums, bet jāpasvītro arī otrais, jo šeit parādās dzimstības un tautas likteņu ārkārtīgi ciešais sakars.

Mēs aplūkojam īpašuma koncentrācijas ideju lauksaimniecībā, zemnieku dzīvē, jo šeit tā vispilgtāk saskatāma. Bet arī pilsētās tā viscauri izmanāma, kaut vai tai pašā pūra meklēšanā. Dibinot ģimenes dzīvi, bagāts visbiežāk meklē bagātu, lai nākošai ģimenei, resp. pēcnācējiem, koncentrētu vēl lielāku īpašumu. Ja pilsētās šī ideja nav tik spilgti redzama, tas izskaidrojams ar lauku īpašuma īpatnējo raksturu, kuŗu dalīt, pirmkārt, daudz grūtāk, nekā pilsētas īpašumu, un ar ko lauku iedzīvotājs sajūtas daudz ciešāk saaudzis, nekā pilsētu iedzīvotājs ar bankās guļošu naudu, akcijām vai namiem.

Otrs materiālā rakstura motīvs, ko arī gluži nepareizi novieto zem materiālo apstākļu izkārtnes, ir vecāku vēlēšanās apbruņot savus pēcnācējus pēc iespējas labāk nenovēršamai eksistences cīņai. Šis motīvs liekas jau daudz simpātiskāks, jo šeit priekšplānā neizvirzās kaili materiālistiska — īpašuma koncentrēšana. Gādība par pašu bērniem ir tik cildena, un galvenais, mūsu jautājumā, t. i. tautas dzīvā spēka problēmā, tiešām neatsve-

rama īpašība, pret kuŗu grūti būtu uzstāties. Pati šī ideja — t. i. vecāku gādība par saviem bērniem, — nav apkarojama, bet toties jo noteiktāki jānostājas pret tām formām, kādā šī gādība tagadējā sabiedrībā izpaužas. Šeit tām trūkst jēbkādas mēra sajūtas, tām nav nekāda veselīga pamata, jo tagad vecāki par savu galveno pienākumu uzskata bīstamās konkurences novēršanu savam vienīgam bērnam, un par sava lolojuma vislabākām bruņām gaidāmā cīņā dēļ uztura uzskata vienīgi mantu.

Daudziem šāds apgalvojums izlikšies pārspīlēts. Tie iebildīs, ka vecāki aprobežojas ar vienu bērnu, lai varētu dot tam bērībā veselīgu uzturu, un vēlāk sūtīt augstās skolās. Ja daudz, tad viņi tam cenšas vēl sagādāt nelielu kapitālu patstāvīgas dzīves uzsākšanai — vai nu tas būtu pūrs meitai, neliela summa kāda uzņēmuma atvēršanai dēlam. Viss tas taču ļoti cildinoši, ļoti labi.

Patiešām jāpriecājas par lielo vecāku mīlestību.

Bet izanalizēsim tos motīvus, kas it kā runā par vecāku mīlestību pret bērniem. Vai šī mīlestība patiesi izaugusi no tik tīras, ideālas domas, ka pret to nevarētu celt iebildumus? Mēs minējam trīs motīvus, kādēļ vecāki aprobežojas ar vienu bērnu: vēlēšanos dot vienīgam bērnam veselīgu uzturu, vēlēšanās izskolot, vēlēšanās nodrošināt to ar nelielu kapitālu patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Atmetīsim pēdējo motīvu — vēlēšanos sagādāt kapitālu — jo šeit var celt iebildumus par tā materiālistisko dabu, un to var ietilpināt arī mūsu iepriekš iztirzātā motīvā: īpašuma koncentrēšanas tieksmē. Tā tad atliek divi ideāli motīvi, nevainojami savā skaidrībā: izaudzināt veselīgu un izglītotu bērnu. Lai aina kļūtu vēl skaidrāka, motīvi vēl ideālāki, pieņemsim, ka šī bērna vecākiem patiešām nav iespējams izaudzināt divus bērnus tikpat ideālos apstākļos.

Un tomēr jāsaka, ka šī šķietami ideālā ģimene ir līdz pašai serdei samaitāta, sagrauzta no materiālisma tārpa. Šis postīšanas darbs izvests tik veikli, ka ne viņa pati to manījusi, ne sabiedrība, un tikai rūpīgi analizējot faktus, atklājas istā nelaime.

Veselība! Ko var iebilst pret vēlēšanos izaudzināt veselīgu bērnu? Veselība taču ir vislielākā manta! Šo teikumu mēs dzirdam diendienā, tas mums tik gaišs un tik saprotams, ka mēs to izrunājam dziļāk nepētot, mēs to uzklausāmies, nedomājot apšaubīt. Un tā mums simtām reižu pagājis garām mūslaiku sabiedrības ideju un virzošo spēku pareizais atrisinājums. Veselība ir manta! Nu mēs zinām un saprotam. Jā, mūslaiku sabiedrība uzlūko veselību par mantu un tikai par mantu, jo citas vērtības, ko viņas īpašnieks pats pēc sava ieskata var izlietot, tagadējai materiālistiskai sabiedrībai nav.

Agrāk veselību par mantu neuzskatīja. Tāpat kā dienišķā maize, tā bija Dieva dāvana. Slimība tad bija nelaime, bet ne materiāls zaudējums. Tikai tad, kad saimnieciskais materiālisms ieveda jauno uzskatu par darba pirkšanu un pārdošanu, tad veselība no Dieva dāvanas pārvērtās mantā, ko var pārvērst naudā un ko, savukārt, var pārvērst baudā. Lūk, tādēļ tik pārspilētas rūpes par veselību, tā kļuvusi par mantu un tādēļ sargājama un glabājama. Mantu var nozagt, un tāpēc to glabā tagad aiz dzelzs atslēgām, kamēr agrāk pietika ar koka aizbīdņiem. Veselību nozagt nevar, tā viņas priekšrocība, bet to apdraud lietuss, vējš, sals, karstums, slimības un satiksmes klizmas. Bet visdārgākā manta veselība kļuvusi tādēļ, ka tikai caur viņu indivīds var iegūt visas baudas. Vārgam ķermenim no baudām maz prieka.

Un ļoti divaina modernās veselības kopšanas pretruna ar viņas īpašnieka dzīves veidu. Saulei ir dzīvinošs iespaids uz cilvēku ķermeni, kustībām brīvā gaisā tāpat. Viņš saulojas, peldas, nodarbojas

saprātīgos apmēros ar sportu, uzturas svaigā gaisā. Tā ir veselības, dārgākās mantas, kopšana. Pretējais — tumsa, uzturēšanās nevēdinātās telpās ķermenim kaitīgas. Tādēļ divaini un neizprotami, kādēļ cilvēks, kas dienā tik ļoti rūpējas par savu veselību, naktis pavada dūmainās kafejnīcu vai naktslokālu telpās, smēķē, kas veselībai kaitē, dzer reibinošus dzērienus, kas veselībai kaitē, paliek naktis ilgi nomodā, kas veselībai kaitē, dejo un ieelpo dejaszāļu putekļus, kas veselībai kaitē, pārmērīgi maz gul, kas veselībai kaitē, ēd sarežģītus asus un vircotus ēdienus, kas veselībai kaitē, pārmērīgi nododas dzimumdzīves baudām, kas veselībai kaitē? Dienā viņš savu veselību, savu dārgāko mantu, cenšas vairot, bet naktis postīt. Kas tā par aplamību! Kur šeit jēga?

Atrisinājumu šeit mums dod valdošais pasaules uzskats — materiālisms. Cilvēks sajūt atbildību tikai pats pret sevi. Ja viņa raksturs nav rūdīts, ja dzīves mērķis un uzdevumi viņam nav skaidri un nav arī vēlēšanās tos noskaidrot, visvienkāršāko mērķi viņš atrod baudās. Miesas veselība viņam tikai tik daudz no svara, lai tas caur viņu varētu izjust baudu. Arī sports nav tikai līdzeklis izkopt miesu, bet daudzos gadījumos pārvērties par baudu. Un invalids sajūt baudu kā peldoties, saulojoties, slēpojot, uzturoties svaigā gaisā, tā arī smēķējot, dejojot, dzerot, un sēžot kafejnīcās, naktslokālos un kīno. Ja invalids dzenas pēc baudas — tad viņš to var atrast i sporta laukumā, i naktslokālā. No veselības kopšanas viedokļa raugoties, modernās, sabiedrības dzīve liekas mums pretruņu pilna. Bet ja aplūkojam to no materiālista baudas viedokļa — tās pilnīgi pazūd.

Vecāku gādībā par bērnu veselību slēpjas daudz materiālisma un egoisma. Bieži vien māte negrib otrreiz uzņemties bērna iznēsāšanas un dzemdēšanas pūles. Ar katru gadu viņa audzināšanai izdotās summas vairojās. Jo vēlāk viņš mirst, jo zaudējums lielāks. Ja viņš mirst tad, kad

māte zaudējusi spējas dzemdēt — zaudējums kļūst neatvietojams. Ar laiku mīlestība uz vienīgo bērnu sagrauž vecāku personīgo egoismu, tas pārvēršas ģimenes egoismā. Tad, ja vienīgais bērns slimīgs, vai pat nomirst, vecāki sajūt tādu triecienu, kādu nekad nesajustu, ja viņiem būtu bijis vēl otrs bērns, pret kuŗu viņu mīlestība varētu izpausties.

Apskatīsim otro, tik ideāli skanošo motīvu — vēlēšanos nodrošināt vienīgam bērnam vislabāko izglītību. Arī šis mērķis ir materiālisma auglis. Vēlēšanās sniegt labu izglītību, zem ko intelliģence un turīgās šķiras saprot augstskolu, cieši saistās ar materiāliem aprēķiniem. Pirmskaŗa laikos, kad latvieši vēl bija saistīti ar Krieviju, kuŗā valdīja liels izglītoto trūkums, augstākā izglītība bija sinonims turībai, materiālai nodrošinātībai. Ārsta, advokāta, inženiera diploms materiālā ziņā pilnīgi nodrošināja viņu īpašnieku, kaut arī tā spējas būtu stipri vien zem vidusmēra. Uzskats, ka augstskolas izglītība nodrošina materiālo stāvokli, vēl tagad valda sabiedrībā. Pēdējos gados faktiskie apstākļi to gan stipri satricinājuši, bet tomēr tam aizvien vēl liels spēks. Liels skaits vecāku par savu ideālu uzskata studētu dēlu vai meitu, cerot, ka augstskola vislabāk viņu nodrošinās materiāli. Tādēļ tie grib dot pēc iespējas vairāk skolu, un baidoties, ka līdzekļu var pietrūkt, negrib laist pasaulē divus bērnus.

Mūsu intelliģence, kuŗai augšējā domu gaita raksturīga, nosprauž savam vienīgam bērnam ļoti augstu programmu. Ja sarēķina, cik izmaksā bērna audzināšana «veselīgos» apstākļos, cik paredzētā tālā skološana — salasās milzu summas, un otram bērnam nepaliek nekas pāri. Tad patiešām var aizbildināties: mēs nevaram laist bērnus pasaulē, jo esam pārāk nabagi. Vecākiem šis motīvs liekas ļoti iespaidīgs, bet tautas intereses to nevar atzīt.

Bet ja atsakās no pārspīlētas veselības kopšanas, ja atsakās no vēlēšanās visiem bērniem nodrošināt augstāko izglītību, un, galvenais, ja atsakās no personīgā, ļoti augsti uzstādītā dzīves standarta — plašiem dzīvokļiem bulvāru rajonos, dārgām izprieceām sabiedrībā, modernām tualetēm, kafejnīcām, naktslokāliem — tad ģimene, kuŗas ienākumi 4—500 latu mēnesī, var audzināt četrus un piecus bērnus un arī vēl ļoti labi dzīvot. Šādu ģimeņu Latvijā ļoti daudz, bet taisni tās vislielākās klieudzējas par grūtiem materiāliem apstākļiem, un taisni tām vismazāk bērnu. Ja lasītājs grib pārliecināties, lai viņš pašķirsta «Atpūtas» komplektus, kas vairākus gadus ievieto Latvijas redzamāko ļaužu — intelligences un bagāto — uzņēmumus ģimeņu vidū, un paskatās, cik šīm ģimenēm bērnu. Visbiežāk viens vai divi. Trīs bērni jau ir retums, bet četri un vairāk — brīnums. Šie ļaudis ir tādos gados, kad uz viņu ģimeņu turpmāko pieaugumu mazas cerības, bet tikai retais no tiem nebūtu varējis izaudzināt vismaz 4 bērnus — normu, kas vajadzīga, lai tauta neietu mazumā. Bet pasaciņa par grūtiem materiāliem apstākļiem negrib un negrib rīties.

Arī izglītības nozīme priekš tautas organizācija — milzīga. Bet pateicoties vienbērnu sistēmai mēs esam nonākuši ļoti aplamā stāvoklī. Intelligence savus vienīgos bērnus cenšas sūtīt augstskolās, bet nu izrādās, ka lielāko tiesu viņi cerības neattaisno. Augstskolu, labākā gadījumā, kaut kā nobeidz, bet no viņiem iznāk tikai nožēlojamas viduvējības. Tā nu vecākiem, kas gribējuši dot valstij kvalitatīvi augstus pilsoņus, audzinājuši tos veselīgi, labos apstākļos, sūtījuši visaugstākā skolā — jāapmierinās ar viduvēju āustu, advokātu vai inženieri, kuŗiem ļoti vāja prakse un tādi ienākumi, ar kuŗiem viņi nespēj segt izdevumus tās dzīves standartam, kādam audzināti un ko viņi bija iecerējuši kā algu savām ilgām pūlēm. Tā rodas dziļas individuālās traģēdijas. Cilvēks, kas

justos laimīgs, būdams izveicīgs, materiālām sek-
mēm apveltīts, cienījams amatnieks, nu kā ārsts
vai advokāts jūtas ļoti nelaimīgs. Par ārstu izsko-
lot varēs 90 procentus bērnu, bet labi ārsti, ja
daudz, būs pusprocents, bet talantu — pusprocents
no šī pusprocenta. Tie vecāki, kas palīdzējuši
bērnam atrast viņa īsto arodu, izpelnās kā no bēr-
niem, tā no tautas vislielāko pateicību, bet pareizā
izvēle būs panākama tikai ļoti retos gadījumos, ja
bērnam jau no mazotnes gadu gadiem kaļ galvā,
ka viņam jābeidz viena vai otra fakultāte. Vecāku
autoritāte viņu tā iespaido, ka pats viņš bieži vien
neprot atrast savu īsto vietu dzīvē.

Šeit ļoti daudz vainojami arī sabiedrības uz-
skati, kas par vērtīgu un cienījamu cilvēku skaita
vai nu ļoti bagātu, vai akadēmiski izglītotu vīru.
Tā ir ļoti nepareiza un kaitīga vērtēšanas metode,
un sevišķi šeit grēko tās aprindas, ko mēdz saukti
par «intelligenci». Tā vērtē ļaudis tikai pēc dip-
loma un pat uz bagātu, bet neskolotu vīru norau-
gās kā no augšas. Jāiznīdē vecais uzskats, ka pa-
skolots cilvēks ir vērtīgāks par fiziska darba
strādnieku, studēts vīrs — par amatnieku. Pa-
reizo spriedumu par cilvēka vērtību varam iegūti
tikai ņemot kā mērauklu krietnumu. Maldīgs ir
uzskats, kā caurmēra intelligents būtu vērtīgāks
par izveicīgu amatnieku. Gluži otrādi. Izveicīgs,
apdāvināts, spējīgs amatnieks savā nozarē ir jaun-
radītājs, mākslinieks. Caurmēra ārsts, inženieris,
architekts būs un paliks tikai atdarinātājs. Vie-
nādi apdāvināti un spējīgi kalēji, zemkopji, tir-
gotāji un ārsti vai advokāti, ir gluži līdzvērtīgi.
Apdāvināts amatnieks ir līdzvērtīgs apdāvinātam
ārstam vai advokātam un vērtīgāks par caurmēra
ārstu vai advokātu. Caurmēra ārsts vai advokāts,
kas nespēj nekā jauna radīt, nav valstij un tautai
tik vērtīgs, kā apdāvināts amatnieks, Dieva svai-
dīts mākslinieks savā arodā. Ja salīdzina ārstu
vai advokātu un amatnieku, tad tikai krietnums
var būt īstā mēraukla, jo kā viens, tā otrs tie va-

jadzīgi tautai. Ja izglītību pieņem par mērauklu, tad, protams, visvērtīgākais būs cilvēks ar augstskolas izglītību, mazāk vērtīgs — cilvēks, kas beidzis vidusskolu, bet vismazvērtīgākais, kas iedzīvis tikai pamatskolu. Ka šādu mērauklu mūsu sabiedrībā piemēro un tā ilgu laiku bijusi pat valdošā, par to var pateikties atkal materiālismam. Bet uzlūkojot tautu kā organismu, kur katram loceklim jāpilda savas funkcijas, materiālisma iedvesmotā mēraukla neiztur nekādu kritiku. Tad jau par visideālāko valsti un laimīgāko tautu būtu jāuzlūko tā, kur visi iedzīvotāji beiguši augstskolu, būtu tikai agronomu, bet nebūtu lauku darba strādātāju, būtu advokātu, bet nebūtu cietumsargu, būtu architektu, bet nebūtu mūrnieku, būtu inženieru, bet nebūtu kalēju, būtu ģenerāļu, bet nebūtu kareivju, šādu iekārtu ikviens atzīst par absurdu, bet izglītības cienītāji negrib saprast, ka tas ir viņu pielietotās vērtēšanas metodes loģisks secinājums.

Kādu jaunumu šis uzskats atnesis tautas dzīvē? Ļoti lielu. Vecāki saviem bērniem uzstāda pārāk augstu mērķi, un cenšoties to sasniegt ienes traucējumus tautas organisma saskaņā. Valstij vajadzīgs zināms skaits profesoru, zināms skaits augstskolu beigušu lietpratēju, zināms skaits tirgotāju, amatnieku un zemkopju. Vienpusīgi tiecoties uz vienu arodu — līdzsvars tiek satricināts: vienā vietā rodas pārprodukcija, otrā — iztrūkums. Sekas — bezdarbs un materiālo apstākļu pasliktināšanās vienā iedzīvotāju slānī. To varētu novērst, novirzot lieko atlikumu uz citiem arodiem, bet tas, diemžēl, praktiski nav izvedams. Nupat mēs piedzīvojam, ka pilsētas strādnieku nevar pārceļt uz laukiem, kur darba spēks vajadzīgs, tautsaimniecības zinātņu kandidāts nevar kļūt par frizieri. Ja cilvēks iemācījies vienu arodu, otru tas spēj iemācīties tikai ļoti retos gadījumos, kaut arī vajadzība spiestu. Pilsētas strādnieks vēl spētu pārceļties uz laukiem, Bet

tautsaimnieks par frizieri nespēj kļūt, jo uzskatītu to par savas cieņas zaudējumu. Līdz ar to viņš noslidētu mazvērtīgāku ļaužu grupā. Viņš audzināts uzskatos, ka viņa zināšanas ir vērtīgākas, nekā friziera zināšanas. Viņš to iegūšanai patērējis daudz vairāk laika — sešus gadus pamatskolā, piecus gadus vidusskolā, piecus gadus augstskolā — kopā sešpadsmit gadus, bet frizieris — sešus gadus pamatskolā un divus kā mācekļis — kopā astoņus. Tautsaimnieka skološana izmaksājusi daudz vairāk, nekā friziera. Ir daudzi dažādi ļoti svarīgi iemesli, kādēļ viņš jaunu ceļu nevar sākt, kaut arī, ar laiku, un ja viņš patiešām izrādās apdāvināts friziera amata lietpratējs, tas varētu pelnīt tikpat daudz un vēl vairāk, nekā uzņēmuma prokūrists. Varbūt viņš apzinās, bet varbūt arī nē, ka nekad savā mūžā viņš par prokūristu netiks, jo viņam ir gan izglītība, kas prokūristam der, bet nav šim amatam nepieciešamo dāvanu. Varbūt, viņš sajūt, ka no viņa iznāktu lielisks frizieris, bet savu arodu viņš nemainīs un labāk visu mūžu īgns nosēdēs kaut kur kā grāmatveža palīgs. Viņš sūdzēsies, ka liktenis viņu nepelnīti vajā, ka viņam nav onkuļu, kas būda augšup, tāds pat īgnums būs arī viņa vecākiem. Trīs dzīves būs izpostītas, triju dzīvē sabrukušas visas cerības, tikai tādēļ, ka pielaista viena kļūda — uzstādīts nepareizs ideāls, sekojot valdošai sabiedrības domu gaitai un uzskatiem. Šie trīs tēvs, māte un dēls izpostījuši savu dzīvi un arī tautai no viņām nav bijis nekāds labums. Šāds saīdzis un nēmiera pilns vīrs nebūs arī nekāds ģimenes gādnieks.

Līdzīgus likteņus ikviens lasītājs atradīs savu paņņu lokā, un nepelnīti vainos materiālos apstākļus, kaut gan īstais nelaimes cēlonis ir materiālistiskais pasaules uzskats, kas naudai un mantai piešķir pārmērīgu lomu. Iztirzātā vienbērna ģimenes traģēdija ir tā, ka viņa visu vērību veltījusi materiālai pusei, uzskatījusi līdzekli —

naudu, mantu — par vērtīgāko, pašmērķi, un ieaudzinājusi šo uzskatu arī savam pēcnācējam. Dažādo blakus motīvu iespaidu spēks var variēt. Vienā ģimenē māte nodevusies baudām, un grib dzemdēt tikai vienu bērnu. Otrā ģimenē tēvs pārāk pieķēries savām ērtībām. Trešā ģimene mīlē grozīties sabiedrībā. Ceturtā ģimenē tēvs un māte iet katrs savu ceļu. Šo virkni var turpināt līdz bezgalībai, bet visām šīm ģimenēm būs viena iezīme — nesatricināma ticība materiālo apstākļu varai un viņu izšķirošai lomai.

Tie, kas tagadējās vien- vai divbērnu ģimenes grib attaisnot ar izlases motīviem, lai neaizmirst, ka izlase var notikt tikai tur, kur ir izejmateriāls — šajā gadījumā — bērnu bagātība. Vienbērnu ģimenē par izlasi nevar būt nekāda runa, jāapmierinās ar to, ko nejaušs gadījums devis. Lai tauta varētu uzplaukt, un lai izlase patiesi notiktu, jāatgriežas pie tiem apstākļiem, kādi mūsu zemē valdīja gadus piecdesmit atpakaļ — pie veselīgā ģimenes egoisma, kad tikai viens no kuplas ģimenes bērniem, spējīgākais, tika sagatavots augstskolai, pie kam citi māsas un brāļi palīdzēja viņam materiāli, tāpat kā vecāki. Bet tas nav iespējams, kamēr notiek audzināšana personīgam egoismam, kamēr augstāko izglītību uzlūko kā līdzekli lielākas materiālas labklājības sasniegšanai.

Ne materiālie apstākļi, bet valdošā domu gaita, valdošie sabiedrības uzskati vainojami pie ģimenes sabrukuma, pie mūsu tautas mazbērņības. Lai pilnīgi izprastu dzimstības samazināšanās iemeslus, aplūkosim tos.

11. Ideāli.

Mūsu sabiedrībā valdošie ideāli materiālisma izauklēti un tā gara pilni. Kādi plašo aprindu ideāli ir — tas viegli noskaidrojams. Kīno teātri, tipiski demokrātijas laikmeta laikraksti, grāmatu

kaudzes kioskos, tie ir, no kuriem masas smel savus ideālus. Un to ideāls ir — miljonārs, avantūrists un filmu dīva.

Tiešām, kas gan materiālisma laikmetā varētu būt augstāks ideāls, nekā miljonārs — cilvēks, kam neierobežoti līdzekļi, kuŗus tas var izlietot visu savu iegribu apmierināšanai. Vismaz tā tie ļaudis, kas savu ideālu redz miljonārā, viņa dzīves mērķi iztēlo. Miljonāru, kas savu naudu nesvaida, un neapmaina pret baudām, kas neizdod savu naudu tā, kā spriedējs pats būtu darijis, kas dzīvo vienkārši, netura desmitiem automobiļu un sulaiņu — vienkāršie mirstīgie nesaprot. Pūļa uztverē miljonārs ir cilvēks, kas var un grib par savu naudu iegūt visu, ko vien sirds iekāro — ēdienus un dzērienus, skaistas sievietes, izpriecas, baudas. Tādu miljonāru rāda kīnofilmas, romāni, tādus apraksta avīzes. Jūsmošanu par varoņiem un varoņdarbiem, slaveniem ceļotājiem, lieliem karavadoniem — parlamentārisma laiks neaparaksta. Kas gan Maķedonijas Aleksandrs, Jūlijs Cēzars vai Napoleons, salīdzinot ar moderno varoni — miljonāru. Miljonārs spēj piedzīvot raibākas dēkas, nekā Livingstons vai Kuks. Un, turklāt, vislabākā īpašība — miljonāram nav jāstrādā.

Tādēļ nevienā romānā, kas grib iegūt lielu tirāžu, nedrīkst iztrūkt miljonārs. Vai arī avantūrists. Viņš ir tiešs miljonāra dubultnieks. Pateicoties savam prātam, atjautībai vai spēkam smagu darbu nestrādājot, viņš, tāpat kā miljonārs, prot iegūt visas baudas. Abi šie tipi, pasvītroti materiālisti un egoisti, mūslaiku sabiedrībai ļoti imponē, jo var neierobežoti baudīt dzīvi, un bauda ir tās augstākais ideāls.

Mums, Latvijā, par laimi, nav notikusi tik milzīga kapitāla koncentrēšanās, kā ārzemēs. Mums pašiem miljonāru, Vakarēiropas vai Amerikas nozīmē nav, bet tas arī nav svarīgi. Miljonārs ir internacionāls diezgan, lai viņa viņinājums nerē-

ķinātos ar robežām. Turklāt kīno un tulkotie bulvāromāni ļābi iepazīstina ar viņu sabiedrību un tēlo tik kairinoši, ka tā nevar atturēties no vēlēšanās viņu atdarināt. Latviešu sabiedrības lielākās daļas ideāls ir ļoti bagāts cilvēks, un viņas morāle neinteresējas, kādā kārtā šī bagātība radusies.

Agrākajos laikos sabiedrība, šeit domāta latviešu labākā sabiedrība, neuzņēma savā vidū ļaudis, kuļu pagātne bijusi neskaidra, kam pielipis kāds traips. Ar viņu nesagājās, labprāt nesveicināja, nelūdza viesos. Tas bija tad, kad naudas vara vēl nebija tik liela. Tagad sabiedrība neinteresējās, vai cilvēks bagātību ieguvīš būdams lielnieku komisārs un rekvizēdams buržuju zeltlietas, vai ļaunprātīgi bankrotēdams un izputinādams lētticīgos kreditorus, vai dzīdams dažādus tumšus veikalus melnā biržā. Galvenais, no kā sabiedrības labvēlība atkaras, vai viņam ir nauda, vai viņš var sarīkot greznas viesības un atļauties tādu pašu dzīves veīdu, kā citi. Pat tad, ja sabiedrība ļoti ļabi zina, ka bagātniekam misējies, ka tas tikai ar mokām izspraucies starp tiesu un cietumu, un, bieži vien, pat nav ticis cauri un dabujis padzīvot dažus gadus brīvā maizē — pat tad sabiedrība aizmiedz acis, labvēlīgi pieņem visfantastisko taisnošanos un atkal uzņem savā vidū, ja vien viņš bijis veikls diezgan un pratis mantu saglābt.

Šķiet pat, ka tādas sabiedrības, kā to saprata agrāk, demokratiļā nemaz vairs nebija. Bija tikai veikli blēži, bezgodīgi šiberi, neprātīgi izšķērdētāji un uzdzīvotāji. Līdz pat pēdējam laikam pakalpigā bulvārpresse centās šos ļaudis nostādīt par paraugu — tikai tādēļ vien, ka viņiem bija mūsliaku ideāls — nauda — šķietami neaprobežotā daudzumā. Un kāds tad nu brīnums, ja pēc tik intensīvas propagandas šādu dzīves veīdu par savu ideālu pamazām sāk uzlūkot arvien plašākas aprindas. Labākās aprindas vienmēr ir

toņa noteicējas, no tām ņem paraugu, jo cenšanās tikt uz priekšu, uz augšu ir ikvienam cilvēkam. Tiem, kuŗu ienākumi vienu pakāpi zemāk un šādu dzīves veidu īsti neatļautu, cenšas vismaz izrādīt, it kā spēj to pašu. Mazas banciņas direktors grib izlikties, ka var izdot tikpat daudz, kā lielbankas direktors, neliela veikala īpašnieks tikpat daudz, kā lieltirgotājs, mazas rūpnīcas īpašnieks, kā fabrikants, darbveža palīgs, kā darbvedis, darbvedis, kā nodaļas priekšnieka palīgs, nodaļas priekšnieks, kā departamenta direktors. Ikviens savu ideālu cenšas atdarināt.

Ja nu kārtējie ienākumi to neļauj, tad atliek iespēja rakstīt vekselus, taisīt parādus, nemaz nedomājot, ka tie reiz būs arī jāatmaksā. Izšķērdēšana nesen vēl mūsu sabiedrībā nebija nekāda ārkārtīga parādība un valdot šādiem uzskatiem būtu vēl vairāk, ja tikai netrūktu iespēju. Protams, šāds dzīves veids nevar sekmēt ģimenes dzīvi, nevar sekmēt tautas pieaugumu. Taisni šeit tēlotās aprindas ir tās, kuŗiem «materiālie apstākļi neatļauj» laist pasaulē bērnus. Ja jākaujas ar vekseliem, tiesu izpildītājiem un, varbūt, jātrīc pie katras revīzijas — kā tad lai audzina bērnus?

Nav dzirdēts, ka kāds no daudziem tūkstošiem demokrātijas laikmeta radītiem izšķērdētājiem būtu ģimenes cilvēks, kas iegrābies kasē tadēļ, ka ar savu algu nav spējis apgādāt daudzus bērnus. Visbiežāk šāds izšķērdētājs bijis vai nu jautrs puisa cilvēks, vai precējies bezbērnū vai mazzbērnū vīrs. Cilvēks, kam ir ģimene, kas patiešām sajūt ģimenē prieku, jūtas arī atbildīgs par tās labklājību un sargāsies darīt kaut ko, kas viņa ģimeni un bērnus varētu iegrūst negodā. Ja kāds firmas īpašnieks grib dabūt uzticamu kasieri, lai izvēlas to starp kuplas ģimenes tēviem. Tad viņš gandrīz visos gadījumos varēs būt drošs, ka kase būs kārtībā. Diemžēļ darba devēji dara

gluži otrādi un izvēlas neprecētus ļaudis, tā pastiprinādami patiesību, ka par ģimenes tēvu nav izdevīgi būt.

Kādas tad nu ir tēlotā miljonāra attiecības pret ģimeni? Tas attēlots ciešā saskaņā ar faktiskiem apstākļiem, kādus rāda iepriekšējās nodaļas statistika — viņam nav bērnu. Ļoti bieži miljonārs ir vecāks kungs, vecpuisis. Bieži vien — tas ir precēts bezbērnu pāris. Bieži vien — vienīgas meitas vai vienīga dēla tēvs. Ļoti reti viņam ir trīs bērnu, bet kā kuplas ģimenes tēvs, ģimenes cilvēks šā vārda pilnīgā nozīmē, viņš nekad, nekur nav tēlots. Ja miljonāram dēls vai meita, tad tas nekad nav centrālā figūra, bet tikai fons saviem bagātiem bērniem, tā kā šeit var runāt par citu miljonāru kategoriju. Ja tēlota miljonāra bērnu mīlestība, tad tā koncentrēta uz vienu bērnu — tas, ko mēs apzīmējam par neveselīgu ģimenes egoismu. Šādus miljonāru tipus mēs redzam romānā, filmā un tādi ir mūsu «miljonāri» arī dzīvē, jo romāns atspoguļo valdošās idejas un apstākļus. Kas zīmējas uz pretēji nostādīto ideālu — avantūristu, tad tam bērnu nemaz nav, jo tie traucē viņam nepieciešamo kustības brīvību.

Vai ainas, kādās romānists tēlo miljonāru attiecības pret savu ģimeni, ārkārtīgi nelīdzinās tam, ko katru dienu vērojam, tiekoties ar «labāko aprindu» ļaudīm? Citādi arī nevar būt, jo tās tikai seko savam ideālam.

Ja mūsdienų vīrieša ideāls ir miljonārs, vai, pareizāki sakot, iedomātais miljonāra dzīves veids, modernas sievietes ideāls ir — filmu zvaigzne. Filmu zvaigzne, kā tips, ir miljonāra un avantūrista sajaukums. Dažādas pārvērtības, kurās tā filmās pārdzīvo, skatītājam liekas īstenība. Tās iedomājas sevi viņas vietā, un sapņo cik jauki būtu ceļot pa pasauli no vienas vietas uz otru, tāpat kā iemīlotā zvaigzne ceļo uz ekrāna, cik jauki saņemt skūpstus no tik daudziem un dažādiem vāroņiem, tērpties tik greznās tualetēs, būt bagātai,

nāšana ir viņas galvenais dzīves mērķis. Ja, turpretī, viņa pati bagāta un neatkarīga, tad viņas dzīves mērķis ir bauda, pie kam baudu starpā ietilpst arī vīrietis.

Ja arī dažās īpatnībās sievietes uzskats atšķiras no vīrieša uzskata, tās nav tik svarīgas, lai mēs vēlreiz atkārtotu to pašu, ko jau esam teikuši agrāk par abiem kopā. Galvenais — tagadējās sabiedrības ideāli nav tādi, kas veicinātu ģimenes dzīvi un daudz bērnu. Kā lai rodas griba kļūt mātei, ja mātes kļuvušas tik nevērtīgas. Ne kīno, ne laikraksti tās neslavē. Arī bulvāņu romānos mātes un ģimenes dzīve netiek cildinātas. Un šie ir tie faktori, kas veido caurmēra cilvēka uzskatus. Dzīve ārpus mājas, dzīve pāri līdzekļiem, dzišanās pēc materiāla rakstura baudām nevar sekmēt tautas pieaugumu.

Modernas meitenes ideāls ir tas, ko tā redz kīnofilmā: viss tikai ne darbs ģimenes saimniecībā, bērni un pati ģimene. Arī viņas ģimene, vecāki, parasti necenšas paralizēt apkārtnes iespārdus, jo arī paši padoti tām pašām idejām. Atkarībā no rakstura var iedalīt divas lielas grupas. Vienā grupā var iedalīt tās sievietes, kas cenšas saviem spēkiem nodrošināt sev eksistenci — dzēnas pēc izglītības, lai praktiskā dzīvē uzņemtos sacensību ar vīrieti. Par šo grupu runāsim vēlāk. Otrā grupā, var iedalīt visas izlutinātās mātes meitiņas, kuņām jau no mazotnes ieaudzina, ka tās dzīvo tikai baudai, ka tām ir tikai tiesības, bet nav pienākumu. Tādas jaunavas, kas aug darba nozīmi neizprotot, ir ļoti daudzas. Jau bērnu dienās rūpīgā māte centusies atvairīt viņai visus grūtos darbus un vieglas dienas iztēlojusi par ideālu. Dabīgam egoismam nekādas robežas netiek vilktas, bet izpriecas kāre visādi tiek sekmēta. Dziļāka pasaules uzskata tām nav, un ideāls tāds, kādu tēloja slavenās «Aizkulises». No šīs parlamentārisma laikmeta sabiedrības ideju krātuves, daudzas mātes un meitas ieguvā priekšstatu par

«augstāko aprindu» dzīvi un uzdevumiem, kā arī ārkārtīgu kāri tajās iekļūt. Māte tad nu arī nelika šķēršļus meitai šo ideālu sasniegt un viņa varēja brīvi sēdēt un tenkot kafejnicās, ģērbties daždažādos zīdos un kažokos, staigāt pa ballēm, domāt par žilbinošām tualetēm. Visa vērība tika veltīta ārišķībām, lietu dziļāko nozīmi nepētīja. Tīri loģiski tad arī vislielāko vērību veltīja skaištai ārienei, meklēja šarmu un seksepilu — visu to, kas filmu divā bija koncentrēts un ko no viņas skatītāji prasa. Tā kā dziļākas vērtības sevī sievietē nemeklēja, un arī vīrietis pēc tā neprasiņa, jo ārišķība bija tipiska laikmeta parādība, — tad galvenā vērība bija veltīta ārišķībai. Tagad viņa vīrieti prata valdzināt tikai ar savu skaištumu, un tādēļ centās to paturēt cik vien ilgi iespējams, jo sajuta, ka bez tā viņai pašai nav nekādas vērtības. Agrākos laikos sievietē ieguva cieņu kā ģimenes saimniecības vadītāja, kā māte. Šeit viņas vecumam nav nekāda nozīme. Māte vienmēr ir un paliks māte, vai dēls tai gadu vai piecdesmit gadus vecs. Bet sievietei — seksuālās baudas sniedzējai — gadi ir bīstami. Tiklīdz viņas daiļums zudis un tā vīrietim baudu nevar sniegt, viņai vairs nav nekādas vērtības, tā kļūst gluži lieka un nederīga. Tā nav nejaušība, ka tagad gandrīz vai uz katra ielas stūra ir kosmētiskas kabineti, kas cenšas sievietei skaistumu saglabāt. Tagadējai sievietei tie tikpat nepieciešami, kā kafejnīca, kīno un modiste, pat vēl vairāk, jo ja nav skaistuma, tad nav izpriecu, nav baudu — sievietes mūžs tad galā.

Tagad daudz runā un spriež par modernas sievietes traģiku. Šīs traģēdijas atrisinājums gluži vienkāršs. Sieviešu emancipācijas ideja, tā kā to parasti saprot, ir pilnīgā pretrunā ar dabas likumiem, kas sievietei nospraudusi gluži noteiktus uzdevumus. Šos likumus modernā sievietē pārkāpusi un tādēļ radusies traģēdija. Traģēdija izbeigsies tad, bet arī tikai tad, kad sievietē atgrie-

zīsies pie saviem īstiem uzdevumiem — bērnu audzināšanas, ģimenes iekšējās saimniecības vadīšanas. Tad viņas skaistums nebūs vairs galvenā lieta, kā tagad, bet puslīdz nesvarīgs blakus apstākļis.

Ja nu tagad sievietē, kas audzināta pilnīgi materiālisma un personīgā egoisma garā, un kuras uzskati par dzīvi aprobežojas ar tiekšanos pēc baudas, apprecē vīru ar tādiem pašiem uzskatiem, vai tad šādu laulību vairs par ģimeni var saukt? Vai no šādas ģimenes tauta var sagaidīt pēcnācējus? Šādu ģimeni vieno tikai bauda. Ja tā vairs nav iegūstama — ģimene izirst. Ja divi egoismi rauj katrs uz savu pusi, tad saitēm ātri vien jāsatrūkst. Šādām laulībām jāpaliek neauglīgām, kā vēja ziediem.

Pamazām par sabiedrības ideālu kļuvusi izdzīve. Nav nekas tāds, par ko sabiedrība sašustu. Viņu sakaitina tikai tāds cilvēks, kam nav naudas, lai cienīgi uzstātos. Tādu sabiedrība no sava vidus izstumj. Arī dziļāku prasību viņai nav, viņas domas spēj slidēt tikai pa virsu. Skatuves mākslu tā vairs neprot cienīt, un apmierinās ar kīno vai žilbinošu reviju. Mūzikā viņai pilnīgi pietiek ar modernu džesa šlāgeri. Literatūrā viņu apmierina tulkots lata romāns vai avīze, glezniecībā — raibs kīnoplakāts. Ja šādus iespaidus smeļas, kāds brīnums, ka izaug materiālisti un egoisti, laudis ar sekliem mērķiem un vāju raksturu.

Pret ģimeni un ģimenes dzīvi sabiedrība izturas salti, bērniem svētītas ģimenes uzlūko pat ar zināmu nicināšanu. Kas tie par muļķiem, kas nav pratuši izsargāties — tā viņa klusībā domā par daudz bērnu ģimenēm. Ja nu vecāki izšķīrušies par vienu bērnu, tad tie to uzlūko par savu rotaļlietiņu, lutina bez mēra un jēgas, kā klēpju sunīti un izaudzina, parasti, tautai tikpat nederīgu cilvēku, kādi ir paši. Augdams viens, bez brāļiem vai māsām, bērns nedabū pirmo, neatvietojamo sa-

biedrisko audzināšanu. Viņš kļūst egoists, negrib savas iegribas ierobežot, nemācās citu dēļ uzupurēties, neprot cienīt ģimenes saites. Izaudzis viņš kļūst vēl lielāks egoists, nekā viņa vecāki, vēl nederīgāks pēcnācēju radīšanai.

Ļoti raksturīgi sabiedrības ieskatiem ir sludinājumi laikrakstos, kas pasvītro viņu ievietotāju neiecietību pret bērniem. Sētnieka darbam namsaimnieks meklē precējušos bezbērnu pāri, piesoļa dzīvokli tikai bezbērnu pārim. Šādi sīkumi ne tikai rāda, kādi uzskati valda, bet arī ietekmē uzskatus, atbaida no bērnu audzināšanas. Šāds naids var būt tikai norūdītam egoistam, kas mīl tikai savas ērtības. Tautas pastāvēšanai šāds egoisms ir kaitīgs un ārdošs.

Tikpat negatīvi, kā sievietes-baudītājas, tautas dzimstību ietekmē arī otrā sieviešu grupa — tā sauktās darba sievietes. Sievietes, kas patstāvīgi pelna sev maizi, sabiedrībā ir ļoti iecienītas un sastopamas tikpat bieži, kā sievietes-baudītājas. Tīri ārēji lūkojoties abi šie tipi liekas pretstati, bet tomēr tiem liela līdzība. Tautas vairošanai abi vienlīdz nederīgi. Arī darba sievietei nav bērnu, vienalga, vai tā ir ar augstu skolas izglītību un materiālā ziņā labi nostādīta, vai arī ir kāda mašīnrakstītāja vai ierēdne. Bērns prasa, lai ap viņu vienmēr būtu kāds pieaudzis cilvēks, un tādēļ sieviete, kam darbs ārpus mājas, bērnu māte nevar būt. Taisni sievieti, kas patstāvīgi pelna, visbiežāk apprecē, bet šāda sieva ne labprāt atsakās no ierastās brīvības un nespēj arī mainīt savas ierašas. Materiālisms viņas pamazām sagrauž un padara ģimenes dzīvei nederīgas. Tām rodas apziņa, ka tikai tas darbs ir vērtīgs, par ko saņem naudu, bet darbs pašas ģimenē, pašas saimniecībā ir visnevērtīgākais un tikai tādām sievietēm, kas nekur citur neder, vajaga doties laulībā. Tādas sievietes tad var baudīt labumus tikai caur vīra pelnīto naudu, bet ģimenes nauda, ģimenes peļņas jēdziens tagadējos laikos kļuvis svešs, jo

materiālisms ģimenes vienību nespēj saprast. Bet ārpus mājas strādājošas sievietes ir individuālistes tādā nozīmē, ka grib savu peļņu izlietot tikai sev un materiālistes tādā — ka redz dzīves vērtību un nozīmi tikai naudā un mantā.

Tikai izcilus cilvēkus spēj veidot sabiedrību. Caurmēra cilvēku veido sabiedrība. Bet sabiedrībā valdošie uzskati — egoisms un materiālisms — dzimstībai nav labvēlīgi. Tie to pilnīgi sagrauj un saārda. Tagadējie sabiedrības uzskati tautas dzimstībai, un tā tad arī tautas nākotnei, ir nāvējoši. Varbūt iebildīs, ka attēlotā aina zīmējas tikai uz tā sauktām «labākām aprindām», ka zemnieku un strādnieku aprindās ir citi uzskati un augstāka dzimstība. Bet statistika, diemžēl, pierāda, ka arī uz laukiem, Latgali izņemot, dzimstība nav daudz labāka, kā pilsētās, un strādnieku aprindās dzimstība mazinās bīstamā ātrumā. Vidusšķira, sīkpilsoņi, smel piemēru no augstākiem sabiedrības slāņiem. Sīkpilsonībā valda tās pašas idejas, tā materiālismam pakļaujas tāpat, kā «labākās» aprindas. Sīkpilsonis, savukārt, ir ikviena strādnieka ideāls. Tiklīdz strādnieks kļūst sīkpilsonis, viņš pieņem arī sīkpilsoņa ideoloģiju.

Tikai uz materiālismu balstoties marksims spēja uzkurt šķiru naidu un sagraut veselīgos pamatus: reliģiju un dabīgos uzskatus, ko ienācēji no laukiem bija paņēmuši līdzī pilsētās. Sociāldemokratu pieļautā un sekmētā seksuālā izlaidība nesa kuplus augļus. Taisni strādnieku aprindu sieviete vissīkstāk pretojas pretģimenes propagandai, instinktīvi sajūtot, ka mājas un ģimene ir viņas istā apkārtne, kas gan prasa upurus, bet dod arī īsto saturu dzīvei. Tās ilgi nespēja saprast sociālistisko dāmu šķendēšanos par ģimenes un mājas jūgu. Bet beidzot arī šeit pretestība tika salauzta. Strādnieku jaunā paaudze smēlās idejas no tām pašām filmām tikai sēdot pēdējās vietās, kamēr turīgo aprindu bērni sēdēja ložā. Jo vecā paaudze izmirst, jo mazāku dzimstību sta-

tistika uzrāda mazturīgos iecirkņos. Arī strādnieki prot novērst bērnu rašanos, arī strādnieku rajonos izplatās bezbērnu civillaulības un vaļības dzimumattiecībās, arī strādnieku ģimenēs dzimst arvien mazāk.

Dzimstībai kaitīgās idejas no intelligences, no «labākām» aprindām, spiežas uz leju un plešas arvien platāk. Miljonārs, filmu zvaigzne un avatūrists būs apakšējiem slāņiem vēl tad ideāls, kad augstākiem tas vairs nebūs. Mūsu tautas patiešām vērtīgo aprindās jau rodas cits ideāls. Jācenšas tikai, lai tas jo ātrāk nonāktu līdz plašajām tautas aprindām.

12. Vai tautu nāve — dabas likums?

Vērojot tautas dzimstības skaitļus, vērojot sabiedrības noskaņu tautas dzimstības jautājumos, atklājas bēdīga aina, kas patiešām var dot vielu pesimistiskām domām par visas cilvēces un viņas kultūras likteņiem. Tautas vītālās intereses tiek upurētas individa egoismam un sekas — tautu dzīves spēka mazināšanās. Daudzas šķietami nemaldīgas pazīmes it kā norāda, ka arī tautas ir patstāvīgi individi. Vērojot vecās kultūras tautas, it kā var saskatīt tām bērnības laikmetus, vīra spēka gadus un beidzot apatisku vecumu un nāvi. Individa vecuma iezīme ir dzimumspēju atslābums. Arī tautu vecumam raksturīga dzimstības samazināšanās. Vēsture rāda, ka tieši neauglības, dzimstības iztrūkuma dēļ, tautas nogājušas no pasaules skatuves, izmirušas.

Tā reiz iznīka Bābeles lielvalsts. Senatnes pilsēta Bābele, kurai ziedu laikos bija divi miljoni iedzīvotāju, dažos gadu simteņos pārvērtās gruvešu kaudzē, un viņas ziedošo apkārtni pārklāja tuksneša smiltis. Šīs senatnes traģēdijas īstais iemesls — tautas pieauguma trūkums. Iestājās brī-

dis, kad tā vairs darba roku trūkuma dēļ nespēja apkopt savus laukus un aizsargāt pilsētu pret svešiem iebrucējiem. Arī lieliski attīstītā tehnika nespēja šo tautu pasargāt no iznīcības. Velts bija milzīgais valnis, 60 metrus augsts un 12 metrus garš, kas to ieslēdza 90 kilometru garumā. Nespēja arī paglābt 150 kilometrus garais Mediešu valnis valsts ziemeļos. Valsti nevar uzturēt ar tehnikas brīnumiem — tikai ar asinīm un upuriem, bet vecai tautai pietrūkst asiņu, kuņus var upurēt to labā, kas grib dzīvot.

Šis pats mūžīgais vēstures likums pierādīja savu spēku arī ēģiptiešu valstī. Apm. 1750. gadā pirms Kristus parādījās pirmās bīstamās pazīmes. «Bērnu skaits mazinās, sāk trūkt ļaužu,» kāds nezināms tā laika vēsturnieks žēlojas tā sauktā Leidenas papirusā. Un jau četri simts gadus vēlāk zeme bija kļuvusi tik tukšā, ka karot un aizstāvēt zemi spēja tikai ar algadžu palīdzību. Lieliskās Tebas piemeklēja tāds pat liktenis, kā Bābeli.

Polibijs (miris 122. g. pr. Kristus) vēsta: «Manā laikā visa Grieķija cieta no bērnu un, vispār, ļaužu trūkuma. Tā pilsētas kļuva tukšas, lauki gulēja atmatā, kaut gan zemi nebija piemeklējuši nedz ilgstoši kari, nedz sērgas.» Tikai ar dzimstības samazināšanos izskaidrojams, ka ieročus valdīt spējīgo spartiešu skaits no 8000 persiešu kara laikā, ap 200. gadu pirms Kr., kad Roma sāka izvirzīties par pasaules valdnieci, bija noslidējis uz dažiem simtiem. Sparta pēkšņi sāka žēloties par bērnu skaita samazināšanos, un likumdevēji sāk lauzīt galvu, kā ar šo parādību cīnīties. Grieķu vēstures pētnieks Busolts*) raksta: «Likumdevēji centās panākt, lai ģimenēs būtu lielāks bērnu skaits, nekā tikai divi. Triju dēlu tēvus atbrīvoja no kara dienesta, 4 dēlu tēvus — no

*) Busolt, Griechische Staatskunde I. München — 1920. g., II. München — 1926. g.

visām pilsoniskām klaušām. Bet liktenīgo attīstības procesu ar šādām prēmijām neizdevās apturēt.» Tā Sparta pamazām zaudēja savu izcilo stāvokli. Vēlāk šāds pat liktenis piemeklēja pārējo Grieķiju. Persiešu karā Peloponēsa varēja raidīt 80.000 vīrus. Ap 200. g. pr. Kr. Ahaju savienībai tā spēja dot nepilnu pusi. Gadu simteni pēc Kr. dzimšanas viņas kaujas spējas vērtēja vairs tikai uz 4000 karavīru. Labāki apstākļi nebija arī Atēnās. Jau Romas ķeizaru laikos kādreizējā pasaules pilsēta bija sarukusi līdz nožēlojama provinces perēkļa apmēriem. Jau tad dzimstības samazināšanās bija pārvērtusi visu Eibeju gandrīz vai tuksnesī.

Arī Roma ir līdzīgas pašnāvības upuris. Viņas dzimstības politikas ziedu laikā un līdz ar to pasaules varas pamats, bija tas laikmets, kad tā bija cieši apņēmusies vai nu pati iet bojā, vai arī iznīcināt savu konkurenti — Kartagu. No otrā Puniešu kara sākuma (218. g. pr. Kristus), pus simts gadu laikā, viņas pilsoņu skaits pieauga no 214.000 uz 337.000. Bet jau drīzi pēc Hanibala nāves — it kā ar šī varenā ienaidnieka galu lielā enerģijas izpausme būtu kļuvusi lieka — sākās dzimstības mazināšanās. No 160.—142. g. pr. Kr. cenza skaits samazinājās par 20.000. Turpmāk īsto Romas stāvokļa ainu aizmiglo pilsoņu tiesību piešķiršana neskaitāmiem svešniekiem-iebraucējiem. Bet dzimstības samazināšanās pašu romiešu vidū strauji progresēja. Lauki kļuva tukši, pilsēta pārpildīta. Jau Augusta laikā vergu un brīvlaistu bija vairāk, nekā brīvo pilsoņu. Sākās tikumu pagrimšana. Dzimstību skaits katastrofāli krit, un tikai pastāvīgie iecelotāji apslēpa īsto ainu. 150. gadā pēc Kr. dz. Romas iedzīvotāju skaits bija sasniedzis 2 un pus miljonus. Beidzot pat pastiprinātā iecelošana nespēja vairs aizpildīt dzimstības iztrūkumu. Lielpilsēta aprija vairāk, nekā dabīgais pieaugums un iecelotāji spēja dot vietā. Marka Aureļa laikā sērgai par upuri

krita neskaitāmi tūkstoši, un no tā laika iestājās baisa iedzīvotāju samazināšanās. 3. gadu simteņa sākumā Romā vēl bija 600.000 iedzīvotāju, simts gadus vēlāk — vairs tikai trešā daļa no šī skaitļa. Vēl divsimts gadus vēlāk, «mūžīgās» Romas iedzīvotāju skaits — par romiešiem nevarēja vairs būt ne runa — sarucis līdz niecīgas provinces pilsētiņas apmēriem. Kazas un aitas ganījās tajā pašā Forumā, kuņā reiz lēma par visas pasaules likteņiem.

«Cilvēki pievērsušies pārgalvībai, naudas kārei un slinkumam; viņi vairs negrib doties laulībā, vai arī, ja viņi to dara, negrib audzināt savus bērnus.» Liekas, it kā šos vārdus būtu sacījis kāds modernās Vakareiropas novērotājs — tik laikmetīgi tie skan. Bet tos teicis vēsturnieks Polibijs divi tūkstoš gadus atpakaļ. Ja nu veco kultūrtautu iznīkšanas iemesls bijusi dzimstības samazināšanās un līdztekus tā laika sabiedrība uzrāda visas tās pašas pazīmes, tos pašus uzskatus, kā modernais laikmets, tad tīri dabīgi—uzmācas domas, ka mūslaiku tautas iet to pašu attīstības gaitu, kā seno laiku kultūrtautas, un tām nenovēršami draud tāds pats liktenis — tas ir kultūras bojā eja un nāve.

Šis jautājums ārkārtīgi svarīgs. Ja tautu bojā eja ir nenovēršams dabas likums, tad visas pūles tautu saglābt veltas. Ārstu māksla nekā nevar līdzēt, ja cilvēka organisms pilnīgi nolietojies un visi spēki izsīkuši. Tādā gadījumā var tikai vai nu paildzināt agoniju, vai remdēt fiziskas sāpes, bet nāvi uzveikt nav iespējams. Ja nu Vakareiropas kultūrtautās, to starpā arī Latvijā, dzimstības samazināšanās un uzskatu izvirtība ir vecuma pazīme, tad tikai atliek sagatavoties nāvei. Mantinieki jau sāk pieaugt, un tīko izmirstošo tautu zemes un mantu. Ja svešam mantiniekam negrib atstāt sakrātās bagātības — tās cenšas nodzīvot. Ja jau jāmirst, un pēc tam ir tikai tumsa un tukšums, kādēļ uzlikt sev grožus, kādēļ atteik-

ties no miesas, šīs augstākās vērtības, priekiem? Izmirstošās sabiedrības izdzīve līdzinās dzīrām mēra laikos. Individs trako un cenšas noreibt, lai aizmirstu glūnošo nāves ģindeni. Tad tagadējo laikmetu var attaisnot un saprast — no mēra izbēgt nevar, un ja nāvi redz acu priekšā, iso laika sprīdi jāizmanto pēc iespējas pilnīgāk.

Bet jautājuma svarīgums prasa vislielāko rūpību un nopietnību pētījumos, kad tikai netiek pielaista kāda kļūda. Šķietamā nenovēršamība var izrādīties nepareiza. Tie, kam pēcnācēju, tautas, liktenis nav vienaldzīgs, un kas savā rīcībā vadās no nākotnes domām, kas vienmēr snieždas tālāk par paša nāvi, nevar pielaist, ka viss, ko viņi dara, ir lieks, nevajadzīgs un nolemts iznīcībai. Bezcerīga padošanās liktenim, austrumnieku fatalisms — ziemeļu tautām ir svešs. Visu viņu paaudžu mūžs pagājis sīvā cīņā ar dabas liktiem šķēršļiem. No nāves ziemeļniekiem nekad nav bijušas bailes, bet nāvei vara tikai pār to, kas no viņas bīstas. Ja nu mēs, kas dzīvojam, uzlūkojam sevi tikai kā mazu starplocekli bezgalīgā dzīvības ķēdē, tad nāve zaudē visu savu varu. Mums ir iespēja šo bezgalīgo ķēdi izbeigt un iznīcināt visu agrāko priekšteču pūliņus, būt par tās pēdējo locekli. Bet mums ir iespēja nāvei spītēt un dot šai ķēdei jaunus atzarojumus. Tas atkaras no mūsu pašu gribas. Griba, tā tad ir izšķirošais faktors. Mēs redzējam, ka nevis ārēju apstākļu dēļ — sērgu, karu vai bada dēļ — aizgājušas bojā senās kultūrtautas, bet tieši dzīvotgribas trūkuma dēļ.

Ja nu mēs gribam dzīvot, tad jāpārbauda, vai senās kultūras tautas aizgājušas bojā vecuma nespēka dēļ, vai arī tikai kādas slimības dēļ, kuŗu tās nebija pratušas dziedināt. Jau šī darba ievadā aizrādījam, ka ir pasaulē arī tautas, ar vēl daudz garāku vēsturi, nekā bijusi izmirušām tautām. Šīm tautām vecuma nespēka iezīmes nav manāmas — tās dzīvo un uzrāda lielas dzīvotspējas, jo ar katru

paaudzi strauji vairojas. Viena no šīm vecām tautām ir ķīnieši, otra — žīdi. Pētot šo tautu garu, raksturīgos uzskatus un idejas — kas jāuzskata par izšķirošo faktoru tautas likteņos — un salīdzinot tos ar idejām, kas iezīmīgas mirušo tautu pagrīšanas un iznīkšanas laikmetam, mēs varbūt atradīsim apstiprinājumu patiesībai, ka latviešu tautas tagadējā mazā dzimstība nav viņas vecuma pazīme, bet tikai slimība, un iegūsim, varbūt, arī norādījumus, kādas metodes jāpielieto, lai slimību pilnīgi uzvarētu un nodrošinātu mūsu tautai saules mūžu.

Vecākās kultūrtautas nosaukumu ķīniešiem neviens neiedrošināsies apstrīdēt. Tā bija jau pilnīgi izveidota un krāšņos ziedos tad, kad Eiropu vēl klāja mūža mežu biezokņi. Drošas un neapstrīdamas vēsturiskas ziņas par Ķīnu atrodamas jau no 2950. gada pirms Kristus dzimšanas un ir norādījumi par viņas eksistenci pat no 4. gadu tūkstoša pirms Kr. Varbūt lasītājs nicīgi smīnēdams iebildīs: nu ja, ķīnieši — kā šo miegāno, kultūrā atpakaļ palikušo tautu var salīdzināt ar mums, latviešiem, vakareiropiešiem. Tā ir zemāka rase, ko mēs, par paraugu nevaram ņemt.

Šāds iebildums tomēr nav vietā, jo nedrīkst sajaukt kultūras un civilizācijas, jeb pareizāk, tehnikas jēdzienu. Ķīniešu kultūra mums liekas barbariska — tikai tādēļ, ka tā mūsu garam sveša un mēs to arī gandrīz nemaz nepazīstam. Bet ar tādu pašu nicināšanu ķīnietis uzlūko arī Eiropas kultūru — tā viņam liekas tikpat barbariska, kā mums viņu. Ķīnai ir sava īpatnēja kultūra, kuru nicināt nav nekāda pamata.

Šajā darbā nav vietas vispārējiem kultūras iztīrājumiem, kā arī rasu vērtējumiem. Arī Ķīnas miegainība var būt īslaicīga parādība, jo tagad daudzas zīmes rāda, ka Ķīna atkal sāk mosties.

Kāda tā izskatīsies vēl pēc simts gadiem, to mēs nevaram paredzēt. Ja tauta dzīvojusi nomodā pietūkstoš gadus, kāpēc gan tā nevar atļauties dažus gadu simteņus pasnaust, ja tas viņas veselībai nekaitē? Fakts ir tas, ka pašreiz nevis vairākus tūkstoš gadus vecai ķīniešu tautai jāuztraucas par savu veselību, bet gan daudz jaunākai latviešu tautai. Ķīniešu tautas garais mūžs ir pierādījums, ka tā labāk nekā mēs pratusi savus dzīvības pamatus nodrošināt.

Kādi tad ir tie pamati, uz kuriem tik droši balstās ķīniešu tauta? Tā ir ģimene, bērnu un vecāku mīlestība, kas pat pilnīgi pārvērsta reliģijā. Ķīniešu ticība, saskaņā ar kuņu individam nozīme tikai kā sabiedrības loceklim, tura augstā godā visu, kas nāk tautai par svētību, zemkopību, tikumību, bet visvairāk — bērnu audzināšanu. Senču kults tautā dziļi iesakņojies. Tas prasa, lai ikvienam būtu pēc iespējas vairāk pēcnācēju, kas viņu varētu godināt un turēt piemiņā. Par vislielāko nelaimi skaita, ja nav neviena pēcnācēja. Vecpuišu dzīvi uzskata par smieklīgu un nicināmu. Ģimenes ar lielu bērnu skaitu tiek turētas augstā cieņā. Stipri izplatītas lielģimenes. Vecāki cenšas savus dēlus izprecināt agri un palīdz nodibināt patstāvīgu ģimeni. Tā nav nekāds brīnums, ja bieži sastop ģimenes, kas var sniegt ziņas par saviem senčiem divi un pat trīs tūkstošus gadus atpakaļ. Ja nu ķīniešu tautas dzīvotspēks ir tik liels, tā var droši lūkoties nākotnē un nebaidīties nāves. Tautas nāves problēma šeit nemaz nevar uzpeldēt. Vai šīs nav vērtības, kas tehnikas iztrūkumu pilnīgi atsver? Modernais materiālists nespēj saprast ķīniešu tautas laimi, jo tā personīgo laimi neuzlūko par vissvētāko. Ar šādiem uzskatiem nav izmisumā jāmeklē pēc dzīves jēgas, tās saturs ir tuvāks mūžībai. Šai tautai dzīvot griba ir pārvērtusies reliģijā, un pēcnācējiem nodrošinātam ķīnietim nav bailes nedz no savas, nedz no savas tautas nāves. Tau-

tas gars ir pratis uzvarēt vielu un nodrošināt šo uzvaru līdz pat mūsu dienām cauri pietūkstoš gadiem.

Ja tagad apskatām romiešu dzīvi un uzskatus Romas varas uzplaukuma sākuma laikos, tad arī tur mēs atrodam ļoti līdzīgus apstākļus. Arī romieši ģimeni bija nodevuši mājas dievu, penatu un laru aizgādībā, pie kam ticēja, ka mirušais ciltstēvs grib, lai viņa tieši pēcnācēji nes viņam piemiņas upurus. Tādēļ arī pastāvēja uzskats, ka vislielākā nelaime mirt, neatstājot bērnus. Un ikviena vīrieša pienākums bija nodibināt ģimeni. Reliģiozitātei zūdot tika atmests arī vecais uzskats par ģimeni, un tad pamazām sabruka arī tautas dzimstība, jo citu ideju, kas nodrošinātu pēcnācēju radišanu, romieši atrast neprata.

Otra tauta, kas labi pratusi nodrošināt savu paaudžu nepārtraukto plūdumu, ir žīdi. Tā bija tauta ar zināmu kultūru jau tad, kad Roma tika dibināta, un nav iznikusi vēl tagad. Žīdu tauta interesanta ar to, ka pratusi sevi saglabāt arī bez īpašas teritorijas. Arējie apstākļi viņai bijuši sevišķi nelabvēlīgi. Viņas senāko laiku vēsture ir nepārtrauktu kaŗu un iekšēju nemieru virkne. Jaunākā laikā, pēc Jeruzālemes izpostīšanas, žīdi izklīda pa visu pasauli. Un tomēr, kaut arī tie ilgu gadusimteņus dzīvojuši visnelabvēlīgākos apstākļos, tauta nav aizgājusi bojā, tikai tādēļ vien, ka ģimenes un bērnu mīlestība viņiem bijusi tik stipra. Arī žīdiem tautas uzturēšanas doma uzņemta reliģijā. Žīdi tic, ka viņi ir «izredzētā» tauta, un šāda ticība uztura viņu garīgos spēkus, kas nepieciešami tautas dzīvībai. Žīdu ticība prasa atstāt daudzus pēcnācējus, lai tie varētu reiz zemi piepildīt. Tautas īpatnējās misijas apziņa reaugusi ikviena tautas locekļa pārliecībā, un tas ir izskaidrojums pārsteidzošai parādībai, ka «jo tos spieda, jo tie vairojās».

Žīdu un ķīniešu tautu ilgā mūža noslēpums tā tad ir atklāts. Kā viena, tā otra pratusi nodro-

šināt tautas reģenerāciju, veltot vislielāko vērību ģimenei. Saprotot, ka ar prātu vien nekas nav panākams, ka arī jūtām ir milzīga nozīme cilvēka likteņos, tās abas izmantojušas reliģiju ģimeņu un pēcnācēju aizsardzībai, ietilpinot to kultā. Veselīga, pēcnācējiem bagāta ģimene ir tā, kas nodrošina tautas nākotni, bet reliģija atzīta par labāko ģimenes, un līdz ar to arī tautas — sargu.

Šo zīmīgo parādību mēs varam izsekot cauri visiem laikmetiem, pie visām tautām. Kamēr ticības iespaids liels, tikmēr tauta ir stipra, bet līdz ar ticības zušanu sabrūk ģimenes un dilst tautas spēki. Kamēr romieši uzturēja tīru un spēcīgu savu pirmatnējo ticību, kuņas svarīgā sastāvdaļa bija senču kults, tikmēr tauta auga, bet tiklīdz austrumu ticību iespaids un dzīves uzskati romiešu vienkāršo ticību saārdīja, pārvērta ārējā formā — sabruka arī ģimene, un līdz ar to romiešu pasaules valsts. Katolicisma stingrā dogma un mistika iespaido cilvēka jūtas daudz spēcīgāk, nekā racionālais protestantisms. Tāpēc katoļu dzimtas ir daudz spējīgākas un veselīgākas, nekā protestantu, un katoliskās tautas dzimstība daudz lielāka. Zīmīgi arī, ka tie žīdi, kas padevušies Vakareiropas kultūras iespaidiem un atkrituši no ticības — saņem bargu sodu — viņi izmirst. To mēs varam novērot Latvijā, kur ticības lietās vienaldzīgas žīdu ģimenes — bagātnieki un intelligēnce — bērniem nabagas un uzrāda izmiršanas pazīmes. Vakareiropas valstīs tās novērojams vēl spilgtāk, jo tur no Mozus ticības atkritušie žīdi bieži dodas laulībā ar cittautietēm, un viņu pēcnācēji žīdu tautībai aiziet bojā. Un to pašu mēs varam teikt arī par latviešiem. Latviešu intelligēnce un turīgās aprindas, kuņas pret reliģiju vienaldzīgas — ir bērnu nabagas.

Bet būtu maldīgi piešķirt reliģijas ētiskam iespaidam izšķirošo nozīmi uz tautas likteni. Ticībā cilvēks meklē apmierinājumu savām dvēseles ilgām, atrisinājumu savas dzīves mērķim un

uzdevumiem. Visas reliģijas uzsver, ka cilvēkam dzīvē ir savs pienākums un uzdevums. Kristīgā mācība, budisms uzsver, ka šāds pienākums tam ir tikai pret līdzcilvēkiem un pret dievību. Bet citas ticības uzsver bez tam vēl arī pienākumu pret savu tautu.

Šāds uzskats visspilgtāk izpaužas Mozus ticībā. Tā ir pilnīgi nacionāla reliģija, tikai vienai tautai — žīdiem. Tikai vienai tautībai — žīdiem — nosaukums pilnīgi sakrīt ar konfesijas apzīmējumu. Nacionālitate un ticība ir viņiem viens un tas pats. Kas nav mozusticīgs, tas nav žīds, un kas nav žīds, tas nav arī mozusticīgs. Žīdu ticība neatzīst universālītāti citiem — tā prasa sev visu pasauli un tic, ka to arī reiz iegūs. Citas ticības vēl pieļauj, ka otrs arī var būt cilvēks. Mozus ticība — nē. Žīdu reliģijas ideja pilnīgi saplūst ar tautības ideju, un šīs abas idejas viena otru pilnīgi atbalsta — kalpojot abas vienam mērķim — tautas attīstībai, tautas īpatnības uzglabāšanai un tautas misijas piepildīšanas domām.

Līdzīga sinteze sastopama pie japāņiem. Tauta un ticība ir viens, un abas šīs idejas apvienotas Mikado personā. Mikado ir dievības pēcnācējs, kas devusi viņam dievišķo autoritāti, bet viņš ir līdz ar to tautas, vienīgi s a v a s tautas, aizgādānis un vadonis. Japāņu reliģijā pārsvarā nacionālais moments.

Seno romiešu reliģijā, romiešu tautas ziedu laikos, mēs redzam gluži to pašu. Reliģija bija nacionāls jautājums, romiešu pilsoņa privilēģija. Romiešu, žīdu, japāņu reliģijas rūpējās tikai par saviem tautiešiem, citu tautu piederīgos tās neatzina. Tām nav arī nekāda vēlēšanās pievērst citas tautas savai ticībai. Tas arī nav iespējams, kamēr reliģija ar nacionālo ideju pilnīgi saaugusi un pārsvarā nacionālais moments. Tādēļ šīm tautām nav misionāru, jo tikai ar piedzimšanu var iegūt tautību, nevis ar pievēršanos ticībai.

Šis ticības nekad nav gribējušas būt universālas, bet tikai saglabāt un sekmēt savas tautas nacionālītāti.

Šāds uzskats nav nekādā pretrunā ar ticības būtību. Tāpat kā ticība, arī nacionālisms lielā mērā pieder jūtu sfairai. Mēs esam nacionālisti nevis caur kādiem loģiskiem, neapstrīdamiem prāta slēdzieniem, bet tādēļ, ka nespējam citādi būt, jo sajūtam, ka esam savas tautas locekļi, un pats šis fakts mūsu uzskatus un sajūtas ietekmē tikpat vareni, kā reliģija.

Kristīgai ticībai bija jārodas tieši Palestīnā, starp jūdiem, un viņas universālisms ir tikai tiešais pretstats mozusticības nacionālismam. Kristiānisms nacionālo momentu atstāja pilnīgi novārtā un centās visas tautības nivelēt. Pateicoties tam nacionālā ideja Eiropā tika apslāpēta uz ilgiem gadusimteņiem, bet pilnīgi to iznīcināt kristiānismam neizdevās, jo šeit pret to nostājās vareni bioloģiski spēki — tautību iedzimtā īpašību dažādība un, varbūt, arī instinkts, ar ko tautas nojauta, ka nacionālā momenta iznīcināšana, iznīcina arī viņas pašas. Sākās kristiānisma diferencēšanās, pie kam nacionālo spēku iespaids bija izšķirošais. Vispirms atdalījās austrumi no rietumiem, tad dienvidi (koptu baznīca) sāka iet savus patstāvīgos nacionālos ceļus. Beidzot Lutera atdalīja ziemeļus. Huss lika pamatus nacionālam čehu kristiānismam, Viklifs — angļu, Kalvins — Šveices un franču. Tagad par kristiānisma universālismu nevar vairs būt ne runa. Priekšplānā katra tauta izvirzījusi vecveco nacionālo momentu un cenšas izveidot īpatnēju reliģijas formu. Šis veidošanas process nebūt vēl nav beidzies. Dažādām tautām tas ir dažādā attīstības stadijā. Liekas, vislabāk savām īpatnībām kristiānismu pārveidojušas romāņu tautas, jo tām arī laika bijis visvairāk. Arī angļi tikuši tālu, bet latvieši tikai nupat sāk meklēt un veidot.

Ticības nacionālais moments izpaužas ne tikai reliģijā. Savu spēku tā pierāda visur, kur izpaužas tautība. Senais romietis lepni teica: romanus sum, anglis ar tādu pašu lepnumu uzsver, es esmu anglis, japānis saka — es esmu japānis, ķīniešis ar vislielāko nicināšanu uzlūko «baltos velnus», žīds tikai savus tautas brāļus atzīst par līdzvērtīgiem cilvēkiem. Visas šīs tautas savu spēku smel nacionālā ticībā, kas pazīstama zem vārda nacionālā pašapziņa. Ar kristiānisma universālītāti tā ir vislielākā pretrunā, bet toties tā ir tautas vislielākais spēka avots, vienīgā klints, uz kā var droši celt tautības ēku.

Tagad redzam, ka uzskats par tautu bērniņu, vecumu un nāvi ir maldīgs. Tautu nāve nav nenovēršams dabas likums, pret kuŗu būtu velti cīnīties. Tautām tikai jāatrod piemērota metode, kā nodrošināt savas ģeneratīvās intereses, kā panākt paaudžu plūduma nepārtrauktību. Tas, kā rāda visu spēcīgo tautu piemērs un izmirušo tautu liktenis, panākams vienīgi caur veselīgām ģimenēm. Tādēļ vienam no reliģijas uzdevumiem jābūt arī ģimenes aizsardzībai. Reliģija vada individa dvēseles ilgas zināmā virzienā, un līdz ar to kalpo tautas ģeneratīvām interesēm. Tās izpaužas ticības nacionālā momentā. Ikvienu tautu instinktīvi cenšas izveidot īpatnēju reliģiju, saskaņā ar savām bioloģiskām dotībām. Ja tas panākts, tad tautas mūža garums neaprobežots — tā savu individuālītāti atradusi. Eiropas tautās reliģijas veidošanās process pašreiz notiek. Ikvienas tautas tūrmākais liktenis atkarāsies no tā, kā tā šo problēmu būs atrisinājusi, saskaņā ar savu īpatnību.

Tā kā individs ir tikai nācijas daļa, tas nespēj ar prātu izprast nācijas uzdevumu, nācijas dzīves mērķi. Viņš tikai spēj to nojaust. Tāpēc viņam nav arī iespējams mākslīgi konstruēt nacionālu reliģiju, jeb tautas pasaules uzskatu. Ja tas būtu

iespējams, tad tautu dzimstības jautājums būtu viegli atrisināms — būtu jākonstruē nacionālā reliģija, jo, kā redzējām, nacionālā reliģija nodrošina ģimeņu veselību. Patiesi nacionālā reliģija apmierinās kā individa dvēseles ilgas, tā tautas ģeneratīvās intereses, jo pretējā gadījumā viņa nav nacionāla reliģija — nacionālo reliģiju pilnīgi pieņem kā īpatnis, tā tauta. Bet konstruēt to, kā jau redzējām, mums nav iespējams, tādēļ jāļauj tai dabīgi izaugt. Toties mums iespējams cits kas — sekmēt viņas augšanu, pasteidzināt dabisko procesu. Kā tas izdarāms, par to mums ir diezgan droši norādījumi.

Kā redzējām, nacionālais moments reliģijā, ir visu spēcīgo un veselīgo tautu galvenā iezīme. Bet viņš izpaužas netikai reliģijā, tas izpaužas līdztekus tai it visās dzīves nozarēs. Tur tas pazīstams zem nacionālisma vārda. Kas tad ir nacionālisms? Tas ir pasaules uzskats, ticība, ka manai tautai ir sava misija, kas jāpiepilda. Tā ir ticība un tādēļ nebalstās uz prātu, bet gan jūtām. Senais romietis ticēja, ka viņa tauta ir pārāka, anglim tā paša pārliecība par savu tautu, japāņim par savu, ķīniešiem par savu, žīdam par savu. Visi viņi ir subjektīvi, viņu ticība tautai neatšķiras no reliģijas, ir saplūdusi ar to un pārvērtusies varenā spēkā. Tauta vienādu centienu cementa sakausēta un katrs īpatnis nes sevī visu tautu, viņas mērķi ir arī viņa mērķi. Tautas mērķis piepildīt savu misiju. Īpatnis to bieži vien nemaz nesaprot, nejūt, ka tauta viņu rauj līdzī savā skrējienā, tāpat kā cilvēks nejūt, ka līdz ar visu zemi viņš apkārt saulei, bet līdz ar sauli kaut kur bezgalības dziļumos. Tad tautai skrējiens vislabāk sekmējas, jo to nekavē individa pretestība. Ja nacionālisms tik spēcīgi tura individu savā varā, tad individs šo varu nemaz nesajūt un tā viņu tik pilnīgi piepildījusi, ka viss, ko viņš dara ir nacionāli, t. i. saskaņā ar tautas mērķiem. Pret savas tautas interesēm viņam nav iespējams rī-

koties pat visniecīgākā sīkumā. Viņš vienmēr neapzinīgi rikojas tā, kā vajadzīgs tautai, lai tā spētu savu misiju piepildīt.

Ja panākta šāda vienība, tad nacionāls un tautai derīgs būs viss tas, ko īpatnis dara. Šāds stāvoklis ir priekšnoteikums nacionālai glezniecībai, nacionālai mūzikai, nacionālai literatūrai, nacionālai saimniecībai, nacionālai politikai un nacionālai reliģijai — tikai tad var būt runa par vispārēju nacionālu kultūru. Tā radušās visas agrākās nacionālās kultūras, tā radīsies arī turpmākās — ne ar prātu, bet intuīciju. Protams, ka tad arī tautas reģenerācijas jautājums nemaz nav vairs sajūtams. Tā kā kultūra nav viena cilvēka mūža darbs, bet visas tautas, nacionālā kultūra var rasties tikai tad, ja reģenerācijas funkcijas norit pareizi, bet tās funkcijas, kas pareizi norit, mēs nemaz nemanām — ne normālu sirds darbību, ne normālu smadzeņu darbību, ne normālu nervu darbību. Traucējumus jūt tikai tad, kad kaut kas nav kārtībā.

Ja mēs konsekventi sekmējam nacionālisma attīstību visās dzīves nozarēs, tad mēs atviegljam tautas garam nacionālās reliģijas radīšanas procesu, jo ar to veicina individa iekļaušanos tautībā — tā momenta iestāšanos, kad indivīds ir tā nacionālisma piepildīts, ka viņam automatiski jārikojas nacionāli pat vismazākā sīkumā. Iekļauts tautībā un ievērodams nacionālās reliģijas normas, tautas loceklis pareizi izpildīs arī tautas organisma ģeneratīvās funkcijas. Ja gribam nodrošināt tautas mūžu, jācenšas panākt veselīgu ģimeni. Šis uzdevums jau ir vieglāks, jo mums palīgs ir cilvēka prāts, vēstures vērojumi un zinātnes atziņas. Kā ļoti labs illūstrējums šai domai mums var noderēt salīdzinājums ar cilvēku, kuram satriekta kāja. Ja cilvēks var mierīgi gulēt un gaidīt — daba pati gādās ka tā sadzīst — vajadzīgs tikai laiks un pacietība. Ja viņam nav iespējams gulēt, bet jāiet meklēt dienīša maize,

kāja ne tikai nesadzīs, radīsies bīstamas komplikācijas un cilvēks aizies bojā. Bet ja cilvēks prot izmantot kruķi, viņam bada nāve nav vairs bīstama. Atspiežoties uz tā viņš bez sevišķi liela riska var celties un sameklēt pārtiku. Tik spēcīgs, kā citi vesēlie, viņš ilgi nebūs, bet reiz tomēr viņš būs atkal pilnīgi vesels un savu nelai mes gadījumu atcerēsies tikai ar nepatīkšanu — pats organisms sekas vairs nejutīs.

Mūsu tauta līdzinās šim slimam vīram. Gulēt un gaidīt viena pati bez palīga, līdz daba dziedē viņas kaiti — nav iespējams. Tai jākustas, lai varētu dzīvot. Ja tā savam ievainojumam nepiegriezīs vēribu, slimība progresēs, līdz viss organisms nebūs vairs glābjams — tā mirs, savu misiju nepiepildījusi, un visu tautas dēlu un meitu centieni būs iznīcināti. Viņai jākustās, bet arī jāsaudzē ievainojums, jāņem palīgā kruķis, ja citas zāles nav zināmas. Tautas ģimenes ir jāārstē, ar mākslīgiem līdzekļiem jāiet talkā dabai. Nacionālisms ir tā spēcinošā barība, kas slimniekam vajadzīga organisma vispārējai uzlabošanai, lai tas lokālo infekciju spētu sekmīgi apkarot, un atjaunot nepieciešamos audus. Ģimeņu sekmēšana, daudzbērnības atbalstīšana ir kruķi līdz tam laikam, kamēr organisms būs pilnīgi vesels un tautas organisma ģeneratīvās funkcijas noritēs normāli.

Šī slimība mūsu tautai nav pirmai uzklupusi. Daudzas tautas tā novedusi mūžības kapā, bet ir arī tautas, kas pratušas atrast sekmīgus pretlīdzekļus. Tās tautas, kas slimību nav varējušas pārciest, tomēr atstājušas mums vērtīgu mantojumu, ko varam izmantot savai nopietnai cīņai — savu kļūdu vēsturi, no kuņas mums jāmacās, kā nevajaga darīt. No tām tautām, kas pret šo slimību cīnījušās ar sekmēm — mēs varam mācīties, kā jādara. Nav teikts, ka visas tās zāles, kas de-

rējušas vienai tautai, derēs arī mums, rūpīgi jāuzmanās, ka tās, kas tām derējušas, mums nebūtu inde. Bet šeit mums ir viens drošs pārbaudījuma akmens — nacionālisms. Ja līdzeklis saskan ar mūsu nacionālām interesēm, tad varam to droši pielietot.

Slimību mēs uzveiksim — rokas nolaist izmisumā ir tikai mazticīgo, glēvo dabā. Mūsu tautas gars ir možs un spēka pilns. Drošākā uzvaras ķīla ir nacionālisma līdz malai piepildītā Vadoņa doma, kuņai tauta cieši grib sekot. Mēs varam būt optimisti, bet mēs nedrīkstam būt vieglprātīgi un maldināt sevi cerībām, ka uzvara būs viegla, lai tad, redzot ka viss neiet tik ātri un gludi, kā, varbūt, bijām iedomājušies, nepiedzīvotu smagu vilšanos, kas sadragātu mūsu drosmi. Tā būs visas tautas cīņa, ikviena latvieša cīņa ar tikpat daudziem ienaidniekiem, cik ir egoistisko «es».

«Vajaga rūpēties par to, lai mūsu iedzīvotāju skaits augtu augumā, lai mums izaugtu veseli, stipri pilsoņi, kas visās vietās priecīgi izpildītu savu uzdevumu un visos savos darbos varētu pastāvēt.» Šādus vārdus teicis atjaunotās Latvijas Vadonis Dr. K. Ulmanis 1935. gada 28. jūlijā, pirmos apvienotos strādniekus svētkos, un daudzi valdības soļi jau rāda, ka cīņa dēļ tautas nākotnes, dēļ tālām nākotnes paaudzēm sākusies. Bet paies vēl ilgs laiks, līdz cīņa būs izcīnīta, līdz tauta būs atkal uz drošiem pamatiem. Lai! Tas latvju tautu neatbaidīs. Tai būs dzīvot saules mūžu!

13. Līdz šim konstatētie fakti.

Iekams cenšamies meklēt līdzekļus, kas varētu sekmēt latviešu tautas ģeneratīvo interešu nodrošināšanu, atkārtosim īsumā noskaidrotos faktus:

1. Latviešu tautas dzimstība mazinās straujā progresijā, un ap 1950. gadu iedzīvotāju skaits sāks samazināties, jo mirstība pārsniegs dzimstību.

2. Dzimstības krīze piemeklējusi ne tikai latviešus, bet visas tās tautas, kas ir Vakareiropas materiālistiskās kultūras ietekmē.

3. Mirstības pārsvars ir zīme tālu progresējušai tautas organisma slimībai, kas bīstami apdraudē tautas dzīvību.

4. Tautu nāve nav negrozāms dabas likums, pret kuru cīņa būtu velta.

5. Mazai dzimstībai ļoti negatīvs iespaids uz tautas iekšējās dzīves attīstību un tautas ārējo drošību.

6. Mirstības apkaņošanai priekš tautas ģeneratīvām interesēm nav gandrīz nekādas nozīmes.

7. Latviešu tautas dzimstību materiālie apstākļi neietekmē. Tas, ko parasti saprot zem materiālo apstākļu vārda, īstenībā ir egoistiska tiekšanās pēc nesamērīgi augsta dzīves standarta, kam tiek apzinīgi upurēta ģimene.

8. Kaņiem, sērgām un citām līdzīgām masu katastrofām tikai ļoti īslaicīgs negatīvs iespaids uz tautas dzimstību.

9. Reliģijas iespaids mazināšanās nav tiešs iemesls dzimstības krīzei. Reliģiozitātes krīze ir tikai materiālistisko ideju uzvaras sekas.

10. Arī ģimenes sabrukums ir tai nelabvēlīgo materiālistisko ideju sekas, kas vairāk nekā 60 gadus netraucētas, ar pieaugošu spēku, iedarbojušās uz latviešu tautu.

11. Dzimstības samazināšanās sākusies turīgās aprindās un intelligencē, jo tās laikmeta idejas vienmēr pirmās piesavinās. No tām idejas izplatās pārējās aprindās.

12. Vienīgais iemesls dzimstības krīzei ir ļaužu uzskati, kurus veido laikmeta vadošās idejas. Citi apstākļi, kas šķiet dzimstības krīzes iemesli, ir sekundāras dabas un viņu pamatā vienmēr guļ ideja. Dzimstības krīze izbeigsies tad, kad jaunas idejas, labvēlīgas tautas ģeneratīvām interesēm, būs pilnīgi uzvarējušas vecās un pārvērtušas tās formas, kas uz vecām idejām balstījušās.

13. Ideju var uzvarēt tikai ideja. Lai dzimstības krīzi likvidētu, materiālistiskā ideja pilnīgi jāiznīcina ar citu ideju.

14. Vienīgā ideja, kas tautas mūžu spēj nodrošināt — ir nacionālisms. Tādēļ tā jāved cīņā pret materiālistiskām idejām, pie kam cīņai jānotiek visās dzīves nozarēs, kur vien kaitīgā ideja laidusi saknes.

15. Veselīgas tautas un veselīgas dzimstības pamats ir ģimene.

16. Jāveicina nacionālisma idejas sakušana ar reliģiju.

17. Līdz tam laikam, kamēr nacionālisma ideja sakausējas ar reliģiju un dzimstības aizsardzība kļūst par nacionāla kulta sastāvdaļu, dzimstība paceļama, apkaņojot visu, kas kavē veselīgas ģimenes uzplaukšanu.

18. Līdztekus dzimstības pacelšanai, jācenšas uzlabot tautas locekļu kvalitāte izlases ceļā.

19. Latviešu tautas gars ir varens un šaubu nevar būt, ka mūsu tauta dzimstības krīzi pārvarēs un piepildīs savu nacionālo misiju.

No šīm atziņām izejot, sāksim konstruktīvo darbu.

14. Ģimēņu celtniecība.

*Ģimene ir stūrakmens visā
mūsu valsts dzīvē.*

Dr. K. Ulmanis.

Laikmetā, kad uzvaru svinēja personīgo ērtību egoisms, ģimene, prasīdama sociālus pienākumus, egoistiskā cilvēka brīvo lidojumu kavēja, un viņam bija tiesības saraut visas neērtās saites, kas viņu ar ģimeni saistīja. Šo savu iedomāto augstāko tiesību tad arī individs centās pilnīgi izmantot.

Bet mēs esam redzējuši arī kādas sekas šādai rīcībai bija. Individs neatrada laimi savā neaprobežotā brīvībā un tagad meklē isto ceļu kā to sasniegt. Šo ceļu viņam rāda nacionālisms.

Nacionālisma idejai pamatā gluži cita doma: pirmā vieta pieder tautai, un indivīdam jāpakļauj savas intereses tautas interesēm. Nacionālismam no svara tautas labklājība, tautas tālā nākotne, tautas misijas piepildīšana, un tādēļ tas meklē citus ceļus, nekā materiālisms. Tautas pamats nav atsevišķs indivīds, bet atsevišķa ģimene. Ģimene savā ziņā ir tauta miniatūrā, bet tauta — liela, kupli sazarojusi ģimene. Tāpat kā tauta, ģimene var būt mūžīga, nemirstīga, pateicoties paaudžu nepārtrauktam plūdumam. Mainās tikai ģimenes locekļu ārējais veids: vieni pazūd, bet citi atkal nāk viņu vietā. Mūžības intereses sakrīt kā tautai, tā ģimenei. Un tā kā nacionālismam no svara tautas reģenerācija, jo tikai tā nodrošina viņai nemirstību, tad viņam pirmā kārtā jā rūpējas par tautas pirmšunu — ģimeni.

Bet kas ir ģimene? Ģimene nav viens atsevišķs cilvēks, ģimene nav arī vēl tad, ja divi pretēja dzimuma indivīdi kaut kādu motīvu dēļ noslēdz laulību, bet apzinīgi izvairās bērņus radīt. Ģimene sākas tikai tad, kad tā izpilda savu uzde-

vumu tautas organismā. Un šeit viņas vienīgais uzdevums — rūpēties par tautas ģeneratīvo funkciju kārtīgu norisi. Tādām, un tikai tādām acīm tautas organisms uzlūko ģimeni, jo tam svarīgs tikai paaudžu plūdums, ko vienīgi ģimene var sniegt.

Protams, šāds atzinums individam, kas lūkojas tikai no savu interešu viedokļa, nav un nevar būt pieņemams. Arī ģimenes uzskats par savu lomu un nozīmi, atšķirsies kā no tautas, tā no individa uzskatiem par ģimeni. Individs, ģimene, tauta — ikviens no tiem ir īpatnēji organismi un spriežot tie vienmēr būs subjektīvi. Bet kamēr personīgais egoists par pamatu uzskata individu un visu apsver no viņa viedokļa, nacionālisms pamatu redz tautā. Šeit vēlreiz jāuzsver, ka šis darbs pirmā kārtā cenšas apskatīt parādības, lūkojoties no tautas organisma interešu viedokļa, un tikai tā mēs varam noskaidrot tautas mūža jautājumu.

Tautas organismam ģimene vissvarīgākā, un nacionālismam, kā tautas interešu sargātājam, jā-rūpējas, lai ģimene varētu savas funkcijas kārtīgi pildīt, jālabo tas, ko materiālisms bija saārdījis. Nacionālismam jāsāk ģimenes celtniecības darbs, un pirmais — jācenšas paralizēt materiālisma kaitīgo iedarbību, kas vienā dienā nav apturama. Nacionālismam individs jāatbīda tajā vietā, kurā tam pienākas, un jā-rūpējas, lai tas, dzīdamies pēc savām īpatnējām interesēm nekaitē tam, kam pats padots, t. i. savai tautai, savai ģimenei. Ģimene, ģimenes intereses un ģimenes pienākumi jāņem vērā, pārkārtojot visu dzīvi uz nacionālisma domas pamatiem.

Ģimenes vienīgais uzdevums tautas organisma acīs, nodrošināt paaudžu plūdumu. Apskatīsim, kā viņai šis uzdevums minimāli jāpilda.

Zviedru dzimstības jautājumu pētnieks Fālbeks aprēķinājis, ka pie tagadējiem, ļoti izdevīgiem, mirstības skaitļiem un optimistiski pieņē-

mot, ka 88% no visām sievietēm dzemdētspējīgā vecumā apprecējušās, nepieciešama vidējā auglība: 4 dzīvi dzimuši bērni ģimenē. Šādā gadījumā tautas locekļu skaits neiet mazumā un ir ļoti neliels pieaugums (tikai $\frac{1}{5}\%$). Ja visi piekoptu divbērnu sistēmu, tad pie minētiem noteikumiem 77 gados tautas locekļu skaits uz pusi samazinātos. Vācu statistiķis Burgderfers aprēķinājis, lai tautas locekļu skaits tikai paliktu līdzsvarā, nepieciešama vidējā auglība — 3,4 bērnu ģimenē.

Fālbeka aprēķins tā tad būtu jāuzskata par minimumu mūsu tautai. Bet no šā, ļoti pieticīgā, ideālā, demokrātiskā doma aizvedusi mūs jūdzēm atpakaļ. Pat Burgderfera minimālās prasības tālu nav aizsniegtas. Nacionālisma uzdevums, tā tad, labot demokrātijas noziegumu, un četrbērnu ģimenēm jātop par normālas ģimenes mērauklu.

Normāla, veselīga tautas pamatšūna tā tad ir šāda ģimene: tēvs, māte un četri bērni. Kad šāds stāvoklis būs sasniegts, tikai tad dzimstības krīze būs izbeigusies. Ģimenes, kas šādu normu nepilda, strādā pretī tautas interesēm. Tās, kas šo normu pārsniedz, sevišķi labi pilda savu pienākumu.

Nacionālismam nu paies labs laiks, līdz tas varēs ieaudzināt jauno uzskatu, kas loģiski izriet no viņa ideju pamatiem, ka indivīds var būt brīvs tikai pēc tam, kad izpildījis savu pienākumu pret visiem tiem, kas augstāki par viņu: tautu, valsti, ģimeni. Pret tiem tas nedrīkst uzstāties. Visgrūtāk būs ieaudzināt uzskatu, ka indivīds pakļauts ģimenei un uz viņu gulstas arī ģeneratīvais pienākums. Bet valsts varai ir līdzekļu diezgan, kā piespiest individu pildīt savus pienākumus pret valsti: no karaklausības neviens vīrietis nevar izvairīties — dezertierus ātri notver. Valsts varas ilgstošā iedarbība šajā virzienā panākusi, ka indivīda protests pilnīgi salauzts, un agrāk nepatīkamo pienākumu viņš tagad izpilda ar prieku: to skaits, kas izvairās no karaklausības, noslīdē-

jis līdz nullei. Tā tad tikai laika un enerģijas jautājums, lai uzskats, ka indivīdam ir arī ģeneratīvs pienākums, kļūtu valdošs, indivīds pierastu pie tā un sāktu labprātīgi pildīt to, ko agrāk uzlūkoja par smagu nastu.

Mūsu valdības dzimstības politika, kopš vadību uzņēmis nacionālās domas apgārotais valstsvīrs Dr. K. Ulmanis, arī iet konsekventi šajā virzienā. Laužu uzskati straujām pārmaiņām nav piemēroti, un pretestība vislielāka tur, kur ieraduma vara vislielākā. Tādēļ vienmēr vajadzīgs rūpīgs iepriekšējs sagatavošanas darbs, apdomība, plāns, pacietība un neatlaidība. Šis atziņas arī vada tagadējo dzimstības politiku. Ka ģimene atkal tiek godā celta, tas, pēc 15. maija, visiem redzams. Vislielāko postu dzimstības krīze un ģimenes sabrukums nodarījuši uz laukiem. Lauņās sekas tur sāpīgi manāmas. Tādēļ valdība sāk taisni no šejienes un izlieto lauksaimniecības politiku kā ieroci indivīda ierobežošanai, bet ģimeņu celšanai. Zemkopības ministra J. Birznieka deklarācija 1936. gada 6. martā, zemnieku dienās Rīgā, kā: «lauku mājas ir zemuņu ģimenes mūža un paaudžu mītnes un tautas dzīvā spēka mūžīgais avots»*) nozīmē, ka materiālisms mūsu zemkopības politikā iznīcināts un pamatos likta ģimene — visur tiks ievērotas viņas tiesības. Labāku pierādījumu, ka nacionālisms tiešām mūsu zemē uzvarējis — nevar atrast!

Protams, cīņa par tautas mūžu nenorisināsies tikai vienā virzienā, bet it visos, kur vien izpaužas ideju ietekme, t. i. — visā tautas dzīvē un iestādījumos. Ļoti iespaidīgs līdzeklis ģimenes tiesību nostiprināšanai ir nodokļu politikai, kas visjūtāmāk var skārt turīgās aprindas, tieši tās, kuras, kā mēs redzējām, vissliktāk pilda savu ģeneratīvo pienākumu. Pārveidojot nodokļu politiku saskaņā ar jauniem principiem, turīgo aprindu

*) «Brīvās Zemes» atreferējumā, 1936. g. Nr. 54.

individa personīgais egoisms un kailais materiālisms saņems nāvējošu triecienu. Tāpat kā zemkopības politikā, arī nodokļu politikas pamatā liekama ģimene. Nevis individs, bet ģimene, pilntiesīga ģimene, t. i. vecāki un 4 bērni, ir pamatvienība. Ienākumu nodokli aprēķinot jāņem vērā, kā pamatvienība, ģimene, pildījusi savu ģeneratīvo pienākumu. Atkarībā no tā jāparedz atvieglotas likmes tiem, kas tautas ģeneratīvās prasības izpildījuši ar uzvižu. Ja ģimenei nepieciešamo četru bērnu vietā ir pieci, tauta parādā viņai pateicību, ko izrāda pazeminot nodokli par 5. un turpmākiem bērniem tādos apmēros, cik ģimenei izmaksā tā uzturēšana un audzināšana. Piektais un tālākais bērns jāuzlūko par visas tautas kopēju ieguvumu, nevis ģimenes privātu lietu.

Individa brīvība nemaz nebūs ierobežota. Tauta nevar piespiest viņu ģeneratīvās funkcijas pildīt. Bet tiem individiem (arī bezbērnu pārim), kas negrib gādāt par tautas interesēm, tomēr jānes daļa no izdevumiem, kas rodas bērņus audzinot. Bagātam vecpuišim vai bezbērnu pārim jāsedz visi izdevumi par tiem bērņiem, ko citi vecāki viņu vietā audzina tautai. Tādēļ par katru iztrūkstošu bērnu nodokļa likmes paaugstināmas tādā apmērā, cik attiecīgās aprindās izmaksā bērna audzināšana.

Protams, nodokli aprēķinot, jāņem vērā, kad individs spēj savu ģimeni nodibināt. Jānodrošina iespēja ģimenei nodibināt drošu materiālu bazi un jāparedz laiks, kādā ģimene var pilnīgi attīstīties. Praksē jauno principu pielietošanai nekādas grūtības nebūs. Kā to izvest — šeit darbs ārstiem, biologiem, statistiķiem un sociālpolitiķiem. Šķiet, 12 gadus pēc ģimenes nodibināšanas var prasīt, lai ģimene būtu pilnīgi izveidota.

No atziņas, ka bērnu audzināšanas un izglītības izdevumu segšana ir visas tautas lieta, ka visiem tautas locekļiem jāpilda ģeneratīvais pie-

nākums, ja ne citādi, tad naudā, izriet doma par tautas dzīvā spēka fondu. Veselības departamenta direktors Dr. O. Alks jau minētā zemnieku sanāksmē uzsvēris: «Gauži iespējama lieta, piemēram, šķiet nodibināt «Tautas dzīvā spēka fondu», ar kuŗa palīdzību varētu veicināt dzimstību Latvijā. Fonda summas rastos no: 1) mantošanas nodokļa (uzlikta bezbērnu un maza bērnu skaita ģimenēm); 2) neliela nodokļa, uzlikta uz alkohola un tabakas (pie mums gadā nodzeŗ un nopīpo 80 miljonus latu); 3) progresīvā nodokļa no bezbērnu pilsoņiem; 4) dāvināšanas nodokļa un citiem. Tautas dzīvā spēka fonda līdzekļus varētu izlietot veselīgu un godīgu, bērniem bagātu, bet citādi trūcīgu ģimeņu atbalstam, laulību aizdevumiem un citiem ģimenes dzīvi un dzimstību veicinošiem apstākļiem»*).

Doma par dzimstības veicināšanu ar pabalstiem, to starpā arī ar mantojumā tiesību ierobežošanu turīgiem nav nekāda jauna. Par to stāsta jau Romiešu tiesību vēsture. Dzimstībai samazinoties, Jūlijs Cēzars izolīja prēmijas daudz bērnu ģimenēm. Ķeizara Augusta laikā, ap Kristus dzimšanu, dzimstības krīze bija pilnos ziedos, un lai ar to cīnītos, tika izdoti vairāki likumi. Svarīgākie no tiem pazīstami zem nosaukuma *lex Julia et Papia Poppala*. Par šiem likumiem romiešu tiesību vēsturnieks prof. I. A. Pokrovskis raksta: «Šis likums noteic, ka visiem vīriešiem no 25 līdz 60 gadu vecumam un visām sievietēm no 20 līdz 50 gadiem, ir tiešs pienākums dzīvot laulībā un dzemdēt bērnus. Tie, kas šo pienākumu nav izpildījuši, tiek ierobežoti tiesībās: neprecētie nebauda testamentārās mantošanas tiesības, bet tie, kas gan dzīvo laulībā, bet kuŗiem nav bērnu, var saņemt tikai pusi no mantojuma. Viss, ko viņi nevar saņemt, nāk par labu vai nu citiem testamentā minētiem mantiniekiem,

*) «Rīts» atreferējumā Nr. 68, 1936. g.

vai valstij. Augusts turklāt noteic pat bērnu skaitu, kāds nepieciešams, lai netiktu turēts par bezbērnu personu: vīrietim pietika ar vienu bērnu, bet sievietei bija nepieciešami 3 (brīvlaistai pat 4). Sievietēm, kas šīs prasības apmierināja, kam bija t. s. jus trium liberorum, bez neierobežotām tiesībām mantot, bija arī vēl citas priekšrocības. — Bet šis tik kategoriskais likums, protams, savu mērķi sasniegt nevarēja, un ja arī vēlāk apstākļi šajā ziņā uzlabojās, tad tādēļ, ka romiešu sabiedrības vispārīgais stāvoklis uzlabojās, bet ne likumā paredzēto sodu dēļ.*)

Dzimstība Romā, kā no Pokrovska vārdiem redzams, uzlabojās, bet ne mantošanas likumu iespaida dēļ. Republikas beigu cēlienā, romiešu sabiedrība bija pilnīgi izvirtusi. Cēzaru laikmetam iestājoties, sevišķi pirmajos gados, sabiedrībā radās jauns spraugums, kas labvēlīgi ietekmēja dzimstību. Bet cēzari neprata šo spraugumu uzturēt, un neapkaroja citus iemeslus, kam arī bija nopelnis pie dzimstības krizes. Viņu lielākā kļūda, ka netika atjaunota veselīgā zemnieku kārtā, kuŗai vienīgai Roma varēja pateikties par savas varenības uzplaukumu, neuzvarēja doma, kā zemtuŗa ģimene ir tautas dzīvā spēka mūžīgais avots. Cēzari neprata izkurtējušā senāta vietā atrast veselīgus pamatus un drīzi vien vecie, līdz saknei neizravētie netikumi no jauna uzzēla vēl košākiem ziediem. Tālāk Pokrovskis konstatē, ka sabiedrība labi domātos likumus iemācījās apiet.

Jaunākā laikā daudzi dzimstības jautājumu pētnieki ieteic pielietot dzimstības apkarošanaī prēmijas vai saistīt mantošanas tiesības ar pēcnācēju skaitu. Tā Grubers ieteic likumdošanas ceļā noteikt, ka tikai tādā gadījumā tēvs var atstāt bērniem visu savu īpašumu, ja to skaits vis-

*) Покровский, Исторія римскаго права, Петроград. 1918. 354. лр.

maz 4. Šeit Grubers arī paredz tēva vecumu nāves brīdī. Vienīgais bērns manto visu, ja tēvs mirst pirms 30. dzīvības gada. Ja tas mirst 30—35 gadu vecumā, bērns saņem $\frac{4}{5}$, ja 35—40 gadu vecumā — $\frac{3}{5}$, ja 40—45 g. v. — $\frac{2}{5}$, ja 45—50 g. v. — $\frac{1}{3}$. Šie atvilkumi vēl atkarīgi no mantojuma summas lieluma. Tālāk viņš paredz, ka ikviens neprecējies cilvēks, pāri 20 gadiem, maksā īpašu nodokli, no bezbērnu cilvēkiem ietura algas daļu, izmaksā zīdīšanas prēmijas, izsniedz prēmijas mātēm, vecākām par 50—60 gadu u. t. t. Kā redzams, sīku, praktisku priekšlikumu daudz, kā iespaidot ļaužu egoismu un materiālismu. Tos iztirzāt nav šī darba nolūks, bet tie var daudz palīdzēt dzimstības pacelšanai. Tikai viens jāuzsver: tāpat kā nabadzība nekad nav atstājusi iespaidu uz dzimstību (tā atstāj iespaidu tikai uz piedzimušā bērna attīstības iespējām, kas ir gluži kas cits), un tāpat, kā visi materiālie līdzekļi lai iekārdinātu ļaudis laist bērnus pasaulē, devuši maz, tā vispār jāsargās dzimstības pacelšanas jautājumam pietiek vienpusīgi, piemēram tikai no materiālās puses. Ģimenes dzīvesspēks mīt ideālā plāksnē. Materiālās saites, pārpilnība, bagātība, nespēj ģimeni saturēt.

Ģimeņu celtniecībā īsti vērtīgie līdzekļi pamatojas uz cildenām cilvēka īpašībām, ne egoismu, materiālismu. Ja grib panākt veselīgu ģimeni, jālieto veselīgi, ideāli līdzekļi. Materiālisms, egoisms, naudas kāre — tādi nav. Ceļot latviešu ģimeni, mums jāizvēlas tikai vislabākais, visvērtīgākais materiāls.

Un šāda materiāla nemaz nav trūkums. Viens no visvērtīgākām īpašībām ir patriotisms, tēvzemes mīlestība. Tam jātop par ģimenes stūrakmeni. Propagandējot domu, ka bērni vajadzīgi stiprai, krāšņai, varenai Latvijai, dzimstības pacelšanā panāksim daudz. Daudzas latvietes un latvieši atsauksies un labprātīgi, ar prieku, dāvinās savai tautai jaunu paaudzi. Tālāk ģimenes

celšanā var līdzdalīga būt cilvēku tieksme pēc cieņas un ievēribas. Jāizceļ priekšzīmīgas ģimenes, gādīgi vecāki, mājas, kur kupls bērnu pulciņš. Valsts, pašvaldības, sabiedriskas organizācijas var viņus augstu celt līdzpilsoņu acīs un tas daudzkārt būs citiem labs piemērs. Parlamentārisma laikos tas bija otrādi. Daudzbērnu ģimene bija sabiedrības acīs kōmiska figūra. Cik daudz zobgalīgu skatienu nepavadīja ģimenes, kas ar kuplu bērnu pulciņu devās svētdienās pastaigāties. Šo skatienu un zobgalību dēļ vien latviešu tauta var pateikties par desmitiem tūkstošiem bērnu nepiedzimšanu. Šādas ģimenes likteņa piemērs atbaidīja citus. Brīvbiļete svētdienās uz jūrmalu sešbērnu ģimenei izmaksā nieku, bet tā nostiprinās daudzbērnu ģimenes cieņu visu viņas kaimiņu, visu vagona pasažieru acīs; šādu ģimeni ieraugot vipsnāšana izbeigsies un daudzbērnu ģimeņu prestižs celsies. Vislabākais līdzeklis nevēlamu uzskatu izskaušanai ir propaganda. Tās iespējas mūsu laikmetā neierobežotas, un veselīgas ģimenes celtniecībai var izlietot visu, kas derīgs un atstāj iespaidu.

Ģimene ir tautas pamats un tādēļ tā jāceļ uz vērtīgu īpašību kopsummas. Šādas vērtīgas īpašības ir daudzas: mīlestība, miera tieksme, veselīgs ģimenes egoisms u. t. t. Uz ļaužu ieskatiem liels iespaids ir mākslai, literatūrai, jau pieminētam kīno. Bagātības, baudu, dēkas slavējošo filmu vietā lai nāk filmas, kas pievilcīgi attēlo ģimeni, bērnus, tēvzemes mīlestību. Literatūrā līdz šim valdošie virzieni labākā gadījumā ģimenes celšanai nekā nedod, bet visbiežāk gan bijuši tai kaitīgi. Ģimenei, viņas nozīmei, viņas priekiem un klusai laimei rakstniecība pagājusi pilnīgi secen. Izsolot godalgas labākiem darbiem, — tas ir veids, kā šim temam var pievērst literātu un drāmaturgu vērību un izmantot viņu spējas ģimenes stiprināšanai. Tēlojot ģimenes dzīves

jaukās puses, bērnu svētības daiļumu, bezbērnības postu latvju tautas nākotnes labā būs daudz darīts. Šādiem mērķiem tautas dzīvā spēka fonda līdzekļi būtu īsti vietā.

15. Materiālais pamats.

Līdzšinējie pētījumi mums parliecinoši pierādījuši, ka nevis ārējie apstākļi, bet gan idejas vainojamas pie dzimstības samazināšanās, to starpā materiālisms, kas izaudzinājis individā vislielāko egoismu. Turīgās aprindās bērnu maz nevis tādēļ, kā viņām daudz mantu, bet gan tādēļ, ka pārlietā pieķeršanās mantai attīstījusi dzimstībai kaitīgus uzskatus. Tas nebūt nenozīmē, ka pati manta būtu kaitīga un iznīcināma. Gluži otrādi, veselīga ģimene var augt un attīstīties tikai tad, ja viņai drošs materiāls pamats.

Dabai nepietiek ar to vien, ka cilvēks piedzimis. Viņai nepieciešams, lai piedzimušais arī izaugtu un savukārt radītu jaunus pēcnācējus. Tādēļ nebūtu nekāda nozīme, ja desmit vietā dzimtu simts bērnu, bet deviņdesmit pieci no tiem nomirtu drīzi pēc dzimšanas.

Bērnu audzināšana prasa materiālus līdzekļus, ne jau pārmērīgi lielus, bet vismaz tikdaudz, cik nepieciešams veselīgam uzturam, piemērotam apģērbam un skološanai. Lai visu to varētu bērniem sniegt, nepieciešams drošs materiāls pamats ģimenes eksistencei. Ja ģimeni nomāc pārmērīgas rūpes un rodas nepārvaramas grūtības eksistences nodrošināšanai, tad nevar būt runa par veselīgu pamatu. Tādēļ nacionālās sociālpolītikas uzdevums — nodibināt eksistenci ģimenei.

Līdzšinējā sociālpolītika bija celta uz domu: palīdzēt atsevišķam individam, ne ģimenei, kuŗa bija tikai individa privāta darīšana. Sociālpolītikai pat īsti nepatika, ka individs apkraujas ar ģimeni, jo tā vienas vietā viņai bija jāgādā par

vairākām mutēm. «Kādēļ viņi ražo bērņus, ja nevar paši apgādāt» — šie bieži dzirdētie vārdi ietekmēja demokrātijas sociālpolitiku. To uzturēšana, kam nebija eksistences līdzekļu, gūlās uz tiem, kam šo līdzekļu bija vairāk, nekā personīgi vajadzēja, un viņu ietekme uz sociālpolitiku bija izšķirša. Ģimeni tie neuzlūkoja par valsts lietu, bet sociālo palīdzību uzskatīja par labdarību, kurai valsts varas sankcija piešķīra obligātorisku raksturu. «Strādnieku stāvoklis ir tāpēc tik smags, ka viņi neierobežo savu bērņu skaitu,» sprieda tie, kam materiālisms bija jo dziļi iedies kaulos, un pukojās par mazturīgo aprindu neapzinību. Paldies Dievam, ka šī «neapzinība» nav pagūta pārvērst par apzinīgu bērņu negribēšanu, jo ja tas būtu noticis, varbūt tad vairs ceļa atpakaļ nebūtu. «Gara tumsība» pasargājusi mūsu Latgali un daļu strādnieku no kaitīgās ietekmes, un šo aprindu veselīgais instinkts vienīgais dod mums niecīgo dzimstības pārsvaru. Tumsākie slāņi ir «jāapgaismo», dzimstības dēļ nav upurējama nedz izglītība, nedz materiālā kultūra, bet turot prātā «labāko» aprindu rūgto piemēru, izglītība un materiālās kultūras attīstība jāpasargā no materiālisma kaitīgiem iespaidiem: jaunā paaudze jāaudzina un jāskolo pilnīgā saskaņā ar nacionālu izglītības politiku un marksisma materiālistiskās sociālpolitikas vietā jānāk nacionālai sociālpolitikai.

Tā kā tautas mazākā vienība ir ģimene, tad nacionālās sociālpolitikas uzdevums rūpēties par šīs vienības eksistences nodrošināšanu. Ar savas esamības faktu ģimene iegūst tiesības eksistēt, un viņai jānodrošina tādi apstākļi, ka tā savus svarīgos pienākumus pret tautu var pildīt. Ikvienu ģimene ir nacionāla lieta, un tādēļ viņas pabalstīšanai nevar būt nekāds sakars ar labdarību. Labdarība sākas tikai tur, kur nav nekāda pienākuma, labdarība ir tad, ja mēs dodam svešam ubagam grasi. Un demokrātijas sociālpolitikai ir tik

liela līdzība ar labdarību, ka bieži vien nevar izšķirt, kur sociālā palīdzība beidzas un sākas labdarība. «Es» ir augstākā instance, suverēns.

Ģimenes pienākums gādāt par tautas reģenerāciju, un nacionālās sociālpolitikas uzdevums rūpēties, lai ģimene varētu dzīvot un audzināt bērnus līdz tam laikam, kad tie paši spēj ģimeni nodibināt. Bērnu audzināšana prasa līdzekļus, un nacionālai sociālpolitikai jāmeklē iespējas, kā nodrošināt eksistences pamatu visām ģimenēm. Protams, ģimenes pašas par sevi rūpējas un cenšas nostiprināt savus materiālos pamatus, tā kā praktiski valsts varai jā rūpējas tikai par tām, kas dažādu apstākļu dēļ nespēj atrast eksistences pamatu. Nerūpēties nedrīkst, jo, vienalga, vai bērns piedzimst nodrošinātā vai nenodrošinātā ģimenē, viņš ir daļa no tautas, un viņam savs uzdevums. Bērnu no ģimenes atdalīt nevar. Nacionālismam jāuzņemas rūpes par visu ģimeni, jo ja tai klāsies labi, labi klāsies arī bērnam.

Tagad mūsu sociālpolitika arvien vairāk ievirzās nacionālisma ideju prasītā gultnē. «Ģimene ir stūrakmens visā mūsu valsts dzīvē» — uzsver tautas Vadonis Dr. K. Ulmanis*). Ģimene ir atzīta un pamazām izvirzās galvenā vietā. Bērnu nodošana ģimeņu audzināšanā, tā ir pilnīga atsacīšanās no agrākiem principiem. Liekas, ka Latvija ir pirmā valsts, kas izvedusi dzīvē jauno nacionālisma ietekmēto principu — bez vecāku aizgādības palikušo bērnu nodošanu lauku ģimenēm audzināšanā. Ar to atziņa, ka tikai ģimene spēj izaudzināt vērtīgu cilvēku, pilnīgi nostiprinājusies. Tas liecina, ka nebūs grūti panākt, lai sabiedrība pieņem arī tālākās konsekvences, ko šie uzskati prasa.

Bet vislielākā reforma nacionālās sociālpolitikas laukā, pilnīgs veco ideju apvērsums, noticis

*) Kārlis Ulmanis «Sabiedriski raksti» II. 1935. g. 440. lp

tautas svarīgākā nozarē, pašā tautas materiālās eksistences pamatā — lauksaimniecībā. Apvērsuma process sākās līdz ar agrārreformas izvešanu un jaunsaimniecību nodibināšanu, bet noslēdzās pēc 15. maija. Tikai tagad skaidri kļūst redzama šeit mūsu tautas gara mūžības elpa. «Vīrpirms, mūsu gruntniecība nav un nedrīkst būt kapitālistisks uzņēmums. Lauku mājas ir zemuņu ģimenes mūža un paaudžu mītnes un tautas dzīvā spēka mūžīgais avots. Tāpēc jāaizkavē gruntniecības, zemes un māju pataisīšanu par tirgus preci un spekulācijas priekšmetu, jānovelk saprātīgas un veselīgas robežas zemes apgrūtināšanā ar nodokļiem, jāsaskaņo un piemērotā kārtā jāpārveido pastāvošie gruntniecības mantošanas likumi*.)» Šī domā tagad Latvijā uzvarejusi.

Šis notikums ir materiālisma gala sākums Latvijas laukos. Kapitālisms ir viens no materiālisma mīļākiem bērniem, kam bija lauts darīt visu, ko vien tas iedomājās. Tās milzu vērtības, kas zemē glabājas, kapitālisms piesavinājās un pārvērtā par tirgus preci, atraudams veselīgai ģimenei drošāko eksistences pamatu. Zeme tika uzskatīta par peļņas avotu un mērķis bija — izņemt no tās pēc iespējas vairāk augļu, lai tos pārdotu. Šāds uzskats bija iemesls veselīgo lauku ģimeņu izviršanai. Peļņa tika uzstādīta par galveno mērķi, un ja kaut kur citur vilina labāka peļņa, tad ar šādu uzskatu varēja mierīgi atnest zemei ar roku un doties projām uz citurieni. Bet kur ir dzišanās pēc peļņas, citiem vārdiem spekulācija, tur jāreķinās arī ar zaudējumiem. To dabūja piedzīvot arī mūsu zemnieku dzimtas, un zaudējumi dažkārt bija tādi, ka pilnīgi izputināja agrāk tik drošo eksistences pamatu — lauk-

*) Zemkopības ministra J. Birznieka runa zemnieku sanāksmē Rīgā, 1936. g. 6. martā. «Brīvā Zemē» Nr. 54. 1936. g.

saimniecību, bēt līdz ar to arī ģimeni. Kā jau redzējām, šis uzskats kļuva par vienu no galveniem dzimstības krīzes cēloņiem.

Lauku māja ir ģimenes mītne. Ar to lielākai latviešu tautas daļai tiek nodrošināts eksistences pamats. Dzīvojot un saimniekojot savās mājās, zemnieka pirmais uzdevums sagādāt iztiku savai ģimenei un saimei. Ja viņam rodas pārpalikums, tikai tad, viņš to var atdot tiem, kas paši nedz ar, nedz pļauj. Protams, ar to nav teikts, ka viņam pēc pārpalikuma nebūtu jācenšas. Jo kādai saimniecībai lielāks pārpalikums, jo vairāk viņš spēj paēdināt tādu ļaužu, kam tautsaimniecībā citi, tikpat svarīgi, uzdevumi. Apmaiņā pret savām pūlēm zemkopis iegūst viņu pūļu produktus, bez kuriem tas modernā saimnieciskā iekārtā nevar iztikt. Bet kā kara un bada gadi mums pierādījuši, zeme tomēr ir pats drošākais eksistences pamats, un tādēļ spēj vislabāk ģimeni materiāli nodrošināt. Agrārreforma deva šo drošo pamatu vairāk desmit tūkstošiem latvju ģimeņu. Turpmāk jaunsaimniecības dos daudz lielāku pieaugumu, nekā līdz šim un pilnīgi izveidos savas ģimenes. Jau tagad varam teikt, ka jaunsaimniecību Latvijā vairs nav. Ir tikai daudzas ģimeņu mītnes.

Nacionālās sociālpolītikas uzskats mūsu lauku dzīves veidošanā tagad pilnīgi uzvarējis. «Mums nav miljonāru un tādu arī nebūs, bet mums nav bezpajumtnieku un tādu nebūs arī turpmāk»*), zemkopības ministrs uzsvēra jau pieminētā zemnieku dienā. Latvijā vēl liels daudzums brīvu zemju, kas lauksaimniecībā netiek izmantotas. Galvenā kārtā tie ir purvi, mazražīgas pļavas un ganības. Tās pamazām tiek kultivētas, meliorētas, lai nākošam tautas pieaugumam sniegtu visdrošāko eksistences pamatu. Šeit

*) «Rīts», 8. martā 1936. g.

tiek radīta materiālā baze daudzām jaunām ģimenēm. Latvju tautai ir pagaidām telpu diezgan, lai tā varētu brīvi augt.

Tā iedzīvotāju daļa, kas savu eksistences pamatu atrod pilsētās, nacionālai sociālpolitikai sagādās lielas grūtības, tādēļ, ka šeit nav paraugu, un agrāku piedzīvojumu, no kuriem varētu mācīties. Bet ja reiz pamatprincips skaidrs, tad arī šo problēmu varēs atrisināt. Sociālās palīdzības aparāts mūsu valstī jau izveidots, un turklāt labāk, nekā citur Vakareiropā. Tā tas nav jārada no jauna. Arī pie principa, ka tiem, kam bērni, pirmiem jāsniedz palīdzība, sabiedrība pieradusi. Tādēļ jācenšas tikai atrast piemērotāku veidu, kā turpmāk nodrošināt ģimeņu eksistences iespējas. Vajadzīgos līdzekļus var dot tautas dzīvā spēka fonds. Ja konsekventi izved principu, ka tiem, kas bērnus nevēlas, jāsedz to audzināšanas izdevumi — tad fondā ieplūstu ļoti lielas summas, kas vēl pavairotos, ja arī mantojuma nodokli vestu sakarā ar mantas atstājēja attiecībām pret tautas ģeneratīvām prasībām. Bet, kā jau agrāk uzsvērām, jāvairās no tādām palīdzības formām, kas bērnu audzināšanas jautājumā ienestu kaili materialistiskos principus. FONDA LĪDZEKĻUS VARĒTU IZLIETOT KAPITĀLIEM DARBIEM, KUŅU IZVEŠANAI PIELAIST TIKAI NORMĀLO ĢIMEŅU APĢĀDĀTĀJUS, T. S. PŪRA NAUDĀM JAUNSAULĀTIEM SAIMNIECISKAS IEKĀRTAS NODIBINĀŠANAI, TO ĢIMEŅU NODROŠINĀŠANAI, KAS PALIKUŠAS BEZ AIZĢĀDŅA UN MATERIĀLA PAMATA. Ir daudzi veidi, kā šā fonda summas izlietot ģimeņu nostiprināšanai, un sīkāks iztirzājums neietilpst šā darba apjomā. Ar šī fonda līdzekļiem atbalstāmas ģimenes. Atbalstam nedrīkst būt labdarības raksturs, un šis atbalsts nedrīkst būt tāds, ka valsts pilnīgi uzņemas visu ģimeņu izdevumu segšanu, un ģimenes vecāki, pateicoties lielam bērnu skaitam, paši var dzīvot slinkumā un bezrūpībā.

Nacionālās sociālpolitikas uzdevums tā tad ir nevis ģimeņu apgādāšana, bet piemērota darba (droša eksistences pamata) apgādāšanas visām ģimenēm un jaunu ģimeņu nodibināšanas veicināšana. Taisni sociālpolitikas nespējas dēļ aizgāja bojā Roma. Brīvais romiešu zemnieks kapitalisma attīstoties pazaudēja savu dzimtsipāšumu, ģimenes mītņi, kas pārgāja bagātu spekulantu rokās. Plašās latifundijās brīvā zemnieka ģimenei vairs nebija nekādu eksistences pamatu, viņa vietā zemi kopa vergi. Tādēļ viņam atlika tikai pārcelties uz Romu, kas atradās pilnīgi materiālisma varā. Tās sociālpolitika arī bija pilnīgi materialistiska — nemierīgo pūli uzlūkojā par individu summu un baroja ar maizi un izpriecām. Veselīgai ģimenei pūļa izpriecās nav vajadzīgas, un tieši sauciens pēc izpriecām raksturīgs tā laika noskaņai. Sākumā materiālisms saārdīja tā laika aristokrātiju un inteliģenci, patriciešus, brīvos Romas pilsoņus. Līdz tam laikam Romu vēl varēja glābt, ja vien būtu aizkavēta kaitīgo ideju ieplūšana masās, ja tur būtu ģimenes saglābtas. Bet neraugoties uz Cēzara un Augusta soļiem, kas bija speciāli vērsti, lai paceltu dzimstību turīgās aprindās, idejas atrada ceļu arī pie masām, jo materialistiskais romietis dzimstību zināja pacelt tikai ar to ideju, kas tam bija — materiālismu. Bet materiālismu ar materialismu apkaņot nevar. Ideju var uzveikt tikai ar citu ideju, bet universālā Roma ceļu uz nacionālo ideju bija pazaudējusi — svešu tautu milzīgie piejaukumi patriciešu asinis bija pārāk atšķaidījušas.

Roma aizgāja bojā tādēļ, ka nebija pratusi saglabāt tīru savu spēka avotu — nacionālismu, kas bija padarījis viņu lielu un varenu. Nacionālisms nevar pieļaut, ka tautas ģimeņu lielākai daļai tiek atņemts eksistences pamats — zeme. Tādēļ arī starp tagadējo latviešu tautas stāvokli un Romu pagrimšanas brīdi nevar vilkt

parallēles. Ja daudz, tad parallēles var vilkt starp abu tautu «labākām» aprindām. Romiešiem bija dzimtas aristokratija, mums tādas nav un mūsu pirmskaŗa «aristokratija», labākās aprindas, ir jau gandrīz pilnīgi iznikušas. Viņas iznīcināja tas pats materiālisms, egoisms, kas bija izvirzījis viņus plutokratijas pirmās rindās. Tāds pats liktenis ir jau nobriedis mūsu parlamentārisma laikmeta aristokratijai. Tie, kas nespēs atgriezties pie nacionālisma, un turpinās vergot materiālistam, ir jau nāvei nolemti, neraugoties uz drošo materiālo bazi — jo viņiem nav ģimenes. Bet mūsu tautas plašajām aprindām ceļš uz atplaukšanu ir brīvs. Tām ir vadošā ideja — dzīvais nacionālisms, kāda romiešu masām ķeizaru laikos vairs nebija. Tā ir garantija, ka mūsu tauta spēs uzņemt un pilnīgi piesavināties arī ideju par veselīgo ģimeni un ģeneratīviem pienākumiem pret tautu. Tautas vairumam nodrošināts arī spēcīgs, veselīgs materiāls pamats — sīkas lauku saimniecības, un mūsu lauksaimniecības politikas mērķis tagad ir — jaunu lauku māju nodibināšanas iespēju paplašināšana — tas, par ko senā Roma nemaz nedomāja. Atliek vēl — eksistences pamata nodrošināšana tiem, kas dzīvo pilsētās. Arī tas ir pilnīgi iespējams. Slimīgās Vakareiropas ļaunā parādība — bezdarba — mūsu zemē nav. Kā lauksaimniecības valsts mēs varam nodrošināt pārtiku vismaz 5 miljoniem iedzīvotāju (pie tagadējā lauksaimniecības kultūras stāvokļa). Ja kaut kādu apstākļu dēļ tiešām pilsētās rodas dzīvā darba spēka pārprodukcija — kamēr vien pašu zeme spēj ražot arī tam pārtiku, viņa eksistence nav apdraudēta.

Kas zīmējas uz pilsētām, tad šeit nacionālai sociālpolitikai ir cits uzdevums: pierādīt praksē, ka spārnotais teiciens — pilsētas — tautu kapi — ir aplams. Mēs jau esam pieveduši pierādījumus diezgan, ka idejas un nekas cits iespaido dzimstību. Ja pilsētās valda tās pašas idejas, kādas val-

da uz laukiem (protams, arī uz laukiem var valdīt dzimstībai kaitīgas idejas, kā to redzam pašreiz Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē), ja pilsētu ģimenēm tikpat drošs materiālās eksistences pamats, tad arī dzimstībai pilsētās jābūt tādai pašai, kā visur citur. Pilsētu gaiss, sevišķi tik nelielu pilsētu, kādas ir Latvijā, Rīgu ieskaitot, nav neveselīgāks par lauku gaisu. Ja arī pagaidām pilsētu dzīvokļi nehigiēniski — tumši, mitri, saspiesti — to atsver labāk nostādītā medicīniskā palīdzība. Tautas dzīvā spēka fonda līdzekļus varēs un vajadzēs izlietot labu un ērtu ģimeņu dzīvokļu būvniecībai. Pilsētu ideju kaitīgais iespaids, kas tagad izsauc dzimstības samazināšanos, būs likvidēts ar nacionālisma ideju izplatīšanos. Ir jārēķinās ar to, ka pilsētas vēl augs, jo lauki visu savu dabīgo pieaugumu nodarbināt nevarēs, un arī pašas pilsētas dzimstība pieaugs. Tā otrs nacionālās sociālpolītikas uzdevums būs telpas un darbu atrašana nākošai paaudzei.

Īsumā savelkot šīs nodaļas saturu — nacionālai sociālpolītikai jāattīstās pilnīgā saskaņā ar ģimeņu celtniecības plānu un jāgādā par eksistences materiālā pamata nodrošināšanu tautas sīkākai vienībai — ģimenei.

16. Audzināšana ģimenei.

Ja mēs ceļam gluži jaunu ēku, uz gluži jauniem pamatiem, tad nevaram likt uz tiem vecas ēkas sienas. Vecā ēka pilnīgi jānojauc, jāpārbauda ikviens balkis, kas nojaucot iegūts un tikai nevainojamu, derīgu materiālu varam iebūvēt arī jaunā ēkā.

Mūsu valsts jaunā ēka tagad tiek celta. Viņas pamati mums zināmi, tā ir latviešu tauta. Arī nolūks, kāpēc to ceļam — mums skaidrs — tautas

misijas piepildīšana. Nojaucamā vecā ēka nav bijusi tikai gruveši vien — tai palikuši arī daži nevainojami balķi, kurus būtu aplami aizmest neizmantotus. Bet šis materiāls mums rūpīgi jāpārbauda, vai tikai kaut kur nav paslēpies kaitīgs ķermis, jāpārbauda ikkatrs balķis un kas nederīgs — jāatmet.

Nekādā ziņā mēs uz jauniem pamatiem nedrīkstam pārcelt veselas sienas, jo tad jaunā ēka izskatīsies ērmīga un nebūs arī stipra diezgan saules mūžam. Viens no vissvarīgākiem, ja pat ne svarīgākais, balsts ir tautas audzināšana, tautas jaunās paaudzes audzināšana, kas sākas ģimenē, turpinās skolā, bet noslēdzas sabiedrībā.

Ikkatram laikmetam ir savs mērķis, ikkatram darbam savas metodes. Materiālisma laikmeta mērķis bija izaudzināt individu, un tādēļ visiem līdzekļiem centās attīstīt individa «es». Skola sagatavoja jaunekli eksistences cīņai, iepotēdama viņam, ka dzīves mērķim jābūt paša labklājībai — materiālai labklājībai. Viņam bija jābūt centīgam mācībās, lai vēlāk ar tām pēc iespējas vieglāk un vairāk spētu nopelnīt naudu. Materiālisms centās izaudzināt jaunus materiālistus un rezultātā izaudzināja jaunu egoistu, kas arī cieņīgi attaisnoja cerības, kas uz viņu bija liktas. Tautai šāds tips bija nederīgs, kaitīgs.

Nacionālisma laikmetam vecais audzināšanas ideāls neder. Nacionālisma ideāls — izaudzināt cilvēku, kas būtu derīgs tautai. Tas nedrīkst būt egoists, nedrīkst sevi uzlūkot par pasaules centru. Viņš jāizaudzina apziņā, ka viņa pienākums kalpot tautai. Viņam vispirms pienākumi pret tautu, tad pret ģimeni un tikai, beidzot, pienākums pašam pret sevi.

Kādai jābūt nacionālai skolai un audzināšanas metodēm, tas šā darba rāmjos neietilpst. Šos jautājumus aplūkosim tikai tikdaudz, cik tam sa-

kars ar mūsu tematu — tautas dzimstību. Agrākā laikmeta izglītības politika tautas dzimstībai ne-
deva nekā, pat neaizrādīja, ka audzēknim dienās
būs jānodibina sava patstāvīga ģimene. Ar ģi-
menes būtību un uzdevumiem skola neiepazīsti-
nāja. Kas ir ģimene — ar to bērns iepazīnās ti-
kai savā vecāku mājā un, vēlāk, sabiedrībā. Šie
avoti paši bija īstai ģimenei naidīgi. Sabiedrība
izturējās pret ģimeni noliedzoši, un pašiem vecā-
kiem, sabiedrības iespaidotiem, bija izveidojies
gluži greizs jēdziens par ģimenes nozīmi un uzde-
vumiem. Uz šādiem pamatiem veselīga ģimene
izaugt nevar. Šeit jānāk radikālam lūzumam, un
tautas dzīvības dēļ jāizved pārdomāta un kon-
sekventa audzināšana ģimenei.

Ģimene pati par sevi ir komplicēts organisms.
Tā balstās uz diviem pamatiem — tēvu un māti,
kuŗiem katram ir savs uzdevums. Diskusijai —
kuŗš no viņiem svarīgāks — māte vai tēvs, nemaz
nevar būt vietas. Tie ir līdzvērtīgi, un lai ģime-
ne spētu veselīgi attīstīties, nepieciešams, ka ik-
viens no abiem pilda savu uzdevumu.

Ģimene ir pirmā organizācija, kas atklājusi
tik svarīgo darbu dalīšanas principu, bez kuŗa
tagadējā kultūra nemaz nav iedomājama. Tikai
pateicoties darbu dalīšanai, cilvēce sasniegusi tos
augstumus, kādos ir tagad. Ja kādā dienā šis
princips aizmirstos, cilvēcei atkal būtu jāatgrie-
žas pirmatnējā stāvoklī, kur katrs rūpējas tikai
par sevi. Ģimene ir tā, kas cilvēkam darba dalī-
šanas noslēpumu atklāja, un tikai ar darbu dalī-
šanu tā var pastāvēt.

Māte un tēvs, vīrietis un sieviete, ir līdzvēr-
tīgi, bet viņu uzdevums katram īpatnējs, pie kam
īpatnību nosaka negrozāmais dabas likums, kas
izriet no vīrieša un sievietes fizioloģiskās atšķi-
rības. Zivs nevar dzīvot gaisā, putns — jūras
dzelmē, vīrietis nevar aizvietot sievieti un sievie-

te nevar aizpildīt vīrieša vietu, jo daba nav piešķirusi attiecīgas īpašības. Lai arī daudzos gadījumos cilvēks spējīgs dabu uzvarēt, dabas pamatlikumus grozīt viņš nespēj. Kaut arī šī atziņa viņam nepatīkama, viņa gara patmīlibai grūti to panest, tomēr šeit viņš nekā nespēj grozīt. Viņam jāsamierinās, ka daba nav radījusi vīrieti un sievieti vienādu, un jāsamierinās arī ar sekām, kas no šīs nevienādības izriet.

Šī nevienādība arī ir ģimenes dabīgais pamats, no kuņas atvasināmi vīrieša un sievietes, tēva un mātes īpatnējie pienākumi. Sadzīves formām un ārējiem apstākļiem pārveidojoties, mainīties arī pienākumu ārējais veids, bet būtībā viss palicis tāpat, kā simtus tūkstošus gadu atpakaļ.

Liekas, daba pielaidusi lielu netaisnību — sievietei uzlikts daudz smagāks uzdevums, vīrietim — gluži nekāds — pat bauda. Šādu netaisnību egoists nespēja saprast, nokrustīja tādēļ sievieti par vīrieša verdzeni, un centās sievietes vienlīdzību iznīcināt. Sekas — aborti, bezbērņība un «modernās sievietes traģēdijas», jo daba savus pamatlikumus neļauj nevienam nesodīti pārkāpt. Bet objektīvi spriežot, vai sievietes stāvoklis patiešām ir tik šausmīgi ļauns? Vai bērnu dzemdēšana ir tik smags pienākums? Šis pienākums ļoti nepatīkams kļūst tikai tad, ja lūkojas caur egoisma brilli. Bērns mātei sniedz ne tikai sāpes, bet arī laimi. Vīrietis šādu sāpju, t. i. fizisku sāpju, nepazīst, bet viņš neizjūt arī tik dziļu laimi bērņā, kādu sajūt māte.

Grūtniecības un dzemdību laiks egoistam liekas tik šausmīgs tādēļ, ka šajā periodā indivīds-māte nevar brīvi rīkoties ar sevi. Bet ja brīva noteikšana par sevi nav vairs valdošais ideāls, ja tā vietā nostājas cits ideāls: pienākums kalpot tautai, tad turpmāk tajā indivīds atradis savu piepildījumu un laimi. Tiklīdz mātei būs šis jau-

nais ideāls, viņa grūtniecības un dzemdības laiku izjutis kā lielāko laimi. Tad izgaisis arī uzskats, ka sievietes mūžs grūtāks, nekā vīrieša, izbeigsies arī salīdzinājumi abu dzimumu starpā un pazudis vienlīdzības ideāls, ko materiālisms uzstādījis kā vīrietim, tā sievietei. Nacionālisms dod savu ideālu sievietei un savu vīrietim, kuņiem kopā jāizveido ideāla ģimene.

Uzskatam, ka vīrietis un sieviete ir kaut kas vienāds, jāizzūd. Viņiem abiem jābūt vienam ideālam, izveidot kopā ģimeni. Darbs, kas šī ideāla sasniegšanai jāziēdo abiem, ir diferencēts, un ideālā ģimenē nevar būt runa, ka viena puse, — vai nu māte, vai tēvs — dod vairāk.

Agrāko laiku veselīgās ģimenēs nevarēja rasties nemiers, ka viena puse ģimenei dod vairāk, nekā otra. Pirmkārt, materialistiskā uzskata tad vēl nebija — vīra un sievas kopējs ideāls bija ģimene. Otrkārt, ilgu paaudžu laikā jau bija radīta ģimenes darbu diferenciacija. Bērnu dzemdēšanu uzlūkoja kā vienu no necīgākiem sievietes pienākumiem. Piemēra dēļ aplūkosim, kā ģimene bija nokārtojusi darba sadalījumu lauku mājā. Tēvs, saimnieks, bija ģimenes reprezentants uz ārpasauli — šis patstāvīgās valsts galva un ārlietu ministrs. Bet viņa prombūtnes laikā šos pienākumus izpildīja saimniece, viņa sieva. Šeit redzama tāda vienlīdzība un tiesības, kādas pilnīgi apmierinātu visdedzīgākās sieviešu emancipācijas prasītājas. Ģimenes locekļiem: saimei, bērniem — bija vienlīdz jāklausa kā saimniekam, tā saimniecei, kā tēvam, tā mātei. Protams, kā tēva, tā mātes starpā valdīja pilnīga vienprātība, par iekšējās dzīves organizācijas jautājumiem. Kur šāda vienprātība nav panākama, tur, protams, valda chaos, kas saārda visu ģimeni. Tad rodas kā kolektīvās, tā individuālās traģēdijas. Bet šādi gadījumi agrāk bija reti, daudz, daudz retāki, nekā tagad, jo toreiz patī ģimene, tradi-

cijas un apkārtne ikvienu jau no mazām dienām audzināja ģimenei, iepazīstināja ar ģimenes pienākumiem un kā ideālu uzstādīja ģimeni.

Pašā ģimenes saimniecībā arī bija stingri ievērots darba dalīšanas princips, kas nebūt nenozīmēja, ka sieva ir verdzene. Vīra uzdevums bija uzturas līdzekļu sagādāšana, sievas — sagādātā izlietošana. Sievas fizioloģiskā struktūra, sevišķi grūtniecības un zīdīšanas laikā, saistīja viņu pie mājas. Tā, tīri dabīgi, uz vīra pleciem gūlās pienākums medīt, uz sievas — medījumu sagatavot ēšanai. Dzīvojot pa mājām viņa varēja uzraudzīt bērnus. Nevarēja būt otrādi. Sieviete nevarēja stundām un pat dienām ilgi atstāt pastāvīgo dzīves vietu un iet medībās, kaut viņas fiziskie spēki to atlautu, un nodot mājas darbus vīram, jo pie vislabākās gribas tas zīdaini nespētu pabarot. Iet medībās kopā ar bērnu — arī nebija iespējams. Tas nozīmētu atdot briesmām viņa dzīvību. Tā sievietes fizioloģiskā struktūra noteica virzienu, kā darba dalīšana izvedama.

Kad klejotāji-mednieki apmetās uz pastāvīgu dzīvi un sāka kopt zemi, — arī tad apstākļi nevarēja grozīties. Bērni sievieti, tāpat kā agrāk, saistīja pie mājām. Vīrs aŗa, sēja, pļāva, ievāca ražu, sieva gādāja par ēdienu un apkopa sētu — lopus. Tikai izņēmuma gadījumos, kad apstākļi prasīja darba spēka koncentrāciju, — ražas ievākšanas laikā, — sieviete atstāja sētu un devās pļāvā vai tīrumā. Bet tiklīdz steīga bija garām, viņa atgriezās sētā, mājā, pie bērniem. Šajā ģimenē nebija neviena darba, ko vīrs, vai sieva veiktu speciāli sev, — viss tika darīts ģimenes vajadzībām, un pat bērni, samērā ar saviem spēkiem, strādāja ģimenes labā — vai nu ganīja lopus, nolāsīja vārpas, rušinājās sakņu dārzā, vai arī uzraudzīja jaunākos brāļus un māsas.

Šādā apkārtņē un garā augot, bērniem veidojās arī viņu dzīves ideāls. Protams, tikai ģimene

varēja būt viņu mērķis. Ģimenes aizsardzības dēļ vīri devās cīņā ar ienaidnieku, kur no dabūtām brūcēm izcieta daudz ilgstošākas sāpes, nekā sievietē dzemdējot. Aizsardzības karā vīri mira nelaikā daudz biežāk, nekā sievietes dzemdību gultā. Kā te varēja rasties doma, ka viens ģimenei dod vairāk, nekā otrs, viens ir kungs, otrs vergs, vīrieša liktenis apskaužams, bet sievietes nožēlojams? Šajā ģimenē valdīja patiesa vienlīdzība, visplašākā brīvība un vissirsnīgākā savstarpēja mīlestība. Šī bija veselīga ģimene, no kuras radās veselīgi pēcnācēji, kas savukārt nodrošināja saules mūžu pašai ģimenei un tautai. Šādas veselīgas ģimenes bija sastopamas nevien lauku klusumā, idilliskos apstākļos, bet arī pilsētās, tik ilgi, kamēr arī tur valdīja tās pašas idejas. Kad zem industriālizācijas un kapitālisma spiediena grozījās ārējie apstākļi, kad materiālās kultūras princips — darbs un iztika, materiālisma iespaidā, pārvērtās dziņā pēc peļņas un bagātības, tad vecā ģimene sabruka. Bet tas nenozīmē, ka ģimene nespēj piemēroties jaunlaiku tehnikas attīstībai, jaunlaiku saimnieciskai iekārtaī. Tautas nemirstības dēļ mums nav nedz jāatgriežas viduslaikos, vai pat aizvēsturē, nedz arī jāatsakās no modernās tehnikas sasniegumiem.

Mūsu problēma nu ir: kā ģimenei piemēroties jaunlaiku apstākļiem, nezaudējot savu veselību. Kā panākt veselīgu ģimēni modernā pilsētas kultūrā. Mūsu ģimenes ideālam jābūt tādām, kādu redzējam augšējā piemērā, viņas ideālam savukārt jābūt ģimenei un viņas uzbūvei tāpat jābalstās uz darba dalīšanas principu, kā pirmatnējai ģimenei.

Ja aplūkojam moderno, neveselīgo ģimēni, un salīdzinām, kā tā savā uzbūvē atšķiras no veselīgās, tad vispirms uzkrītoša ir starpība ideālos: pirmai ideāls nav veselīga ģimene, bet indi-

vidu brīvība. Otrais, un pats svarīgākais — tajā iznīcis agrākais darba dalīšanas princips.

Un nelīdzēs nekāda žēlošanās, nekāda pretošanās — latvju ģimenei būs jāatjauno, un tā arī atjaunos, vecos veselīgos principus. Vecā ideāla atjaunošana ir jau sākusies, un tiks atjaunots arī vecais darba dalīšanas princips: vīram būs sagādāt uzturas līdzekļus, sievai būs pārzināt viņu izlietošanu. Tikai izņēmuma gadījumos pieļaujama atkāpšanās no šī darbu sadalījuma, ko paaudzū paaudzes, desmitos gadu tūkstošos izveidojušas un atzinušas par vienīgi derīgo: sieviete varēs uzņemties, un viņai būs jāuzņemas uzturas līdzekļu sagādāšana, ja ģimene pazaudējusi tēvu un palikuši apgādājami nepieauguši bērni; ja jaunava nevar atrast sev vīru-gādātāju, kas būtu mierā kopā ar viņu nodibināt ģimeni; ja jāveic darbi, kuŗu veikšanai vīriešu roku par maz.

Tāpat, kā pirms paaudzū paaudzēm, vēl tagad uz vīru gulstas galvenais pienākums — sagādāt līdzekļus ģimenei, bet līdztekus tam tagad novērojama arī parādība, ka sieviete plašos apmēros uzņēmusies vīra pienākumus. Industriālīzācijai bija vajadzīgs dzīvais darba spēks, ekonomiskiem apstākļiem pārmainoties, radās pieprasījums pēc sieviešu darba spēka un sievietei bija jādodas eksistences cīņā. Kaŗš vēl vairāk atrāva sievieti ģimenei. Kas atceras apstākļus pirms kaŗa, tas atzīs, ka tad sievietē darbā, ārpus mājas bija retums. Bet kad vīriešiem bija jādodas cīņā, radās darba spēka trūkums, kas bija jāatvieto ar sievietēm. Bet pēc tam, kad viņš bija izbeidzies, sievietē ģimenē negribēja vairs atgriezties, vēl mazāk tādēļ, ka jau pirms kaŗa ģimene nebija vairs valdošais ideāls. Jau tad uzskati bija materiālisma pārsātināti, un sievietes ieiešanai darba tirgū kaŗa laikā zeme bija pilnīgi sagatavota.

Šis uzskatu maiņas un kaŗa radīto pārvērtību sekas Vakareiropā — ir milzīgās bezdarbnieku armijas. Bezdarbnieku armijas pazustu, ja iz-

dotos sievietes atdot ģimenei. Sievietes jāatsvabina no darba ārpus mājas, bet viņu vietas birojos, kantoros, fabrikās jāatdod ģimenēm, resp. vienam ģimenes gādniekam, kas attiecīgam darbam vislabāk piemērots. Protams, jāpanāk, ka no vienas darba vietas ģimene arī tiešām varētu eksistēt. Šāda pārkārtošana, bez šaubām, prasīs lielas pūles, bet tā jāizved, lai ģimene varētu veikt savus uzdevumus. Viņa prasīs arī laiku un vispirmā kārtā — audzināšanu ģimenei, kas demokrātijā bija gluži sveša lieta.

Latvijā bezdarbnieku nav, un mums pat jāizmanto sieviešu darba spēks, lai varētu veikt visus tautai nepieciešamos darbus. Bet normāls šāds stāvoklis nav, jo no tā cieš ģimenes dzīves kārtīga norise. Arī Latvijā jāiemācās atjaunot veselīgās ģimenes iekšējo struktūru, t. i. stingri jāraugās, ka ģimenes veselībai nepieciešamais darbu dalīšanas princips tiktu ievērots.

Apskatīsim, vispirms, turīgās ģimenes iekšējo uzbūvi. Tai materiālais pamats ir drošs, un, atskaitot ļoti nedaudzas ģimenes, kuņas eksistences pamats ir sievas ienestais pūrs, vīrs ir līdzekļu gādātājs. Nav nekāds ļaunums, ja sieva ienes ģimenē īpašumu un nodrošina tās eksistenci. Bet ļaunums sākas tur, kur sieviete savu pūru uzskata par ārkārtīgu nopelnu, t. i., kur sieviete kļuvusi par kailu materialisti, kas egoistiski uzsver, ka viņa vienīgais ģimenes eksistences balsts, un rīkojas bez kādas atbildības sajūtas pret ģimenes pārējiem locekļiem. Sieviete, kas tik ļoti pieķērusies savai mantai, šāda sieviete audzināta egoistiskā garā, neprot nest upurus un uzskata par upuri ikvienu pienākumu, ko jaundibināta ģimene tai uzliek. No šādas sievietes māte neiznāk, vai iznāk ļoti slikta vienbērņa māte, ko tā cenšas audzināt tādā pašā garā, kāds viņai iepotēts. Viņa uzskata sevi par galveno personu, un manta tikai nostiprina šo viņas iedomu. Sieviete ar šādiem uzskatiem nevar būt veselīgas ģimenes

balsts, un nedos nekad labprātīgi tautai to, kas viņai nākas. Arī darba dališanas princips šajā ģimenē nav ievērots. Vīram atņemtas tiesības būt par ģimenes apgādnieku, bet nav dotas tiesības būt par eksistences līdzekļu izlietotāju. Šādā ģimenē vīram nav pienākumu, bet ja nav pienākumu, nevar būt arī tiesību, un autoritātes, kas viņam, kā otram ģimenes balstam, nepieciešama. Šādā ģimenē vīra nozīme līdzinās nullei un viņš zaudējis, attiecībā pret sievu, savu līdzvērtības stāvokli. Viņš — mazvērtīgāks par sievieti. Ģimene, kur šāds stāvoklis, nav vairs veselīga.

Ja bagāta sieva būtu audzināta ģimenei, tad šāda nenormāla stāvokļa nebūtu. Tad ienesto pūru, kā sieva, tā vīrs, uzlūkotu kā ģimenes īpašumu, kuŗa ienākumi nodrošina kā vecāku, tā bērnu eksistenci. Ģimenes īpašuma nodrošināts, ģimenes tēvs varētu strādāt arī kādu neienesīgu, bet svarīgu darbu; nodotos zinātnei, mākslai, literatūrai, vispāri gara darbībai. Viņam nav nekādas vajadzības meklēt maizes darbu un viņš tautai, atkarībā no savām spējām, varētu būt ļoti vērtīgs indivīds. Bet tāda rīcība viņam iespējama tikai tad, ja tam ir mājas miers, ja sieva neuzskata viņu par liekēdi, kas dzīvo no viņas zēlastības. Ienestā manta nekādā ziņā neatbrīvo sievieti no viņas pienākumiem pret ģimeni. Viņai tāpat jādzemdē bērni un jāuzrauga eksistences līdzekļu izlietošana. Arī bagāta sieva nav šķērslis laimīgas ģimenes nodibināšanai, bet tas iespējams tikai tad, ja viņa audzināta ģimenei. Lieki uzsvērt, ka arī uz vīra, kas apprecējis bagātu sievu, gulstas pienākums rūpēties par ģimenes labklājības uzturēšanu. Bagātu pūru viņš nedrīkst uzlūkot par lielo laimestu, kas dod iespēju dzīvot slinkumā un baudās. Arī vīri jāaudzina ģimenes respektēšanā un ģimenes pienākumu pildīšanā.

Ja bagāts vīrietis apprecē sievieti bez pūra, tad, parasti, ģimenes līdzsvars netiek sašķobīts. Bet arī bagātam vīram jāatceras, ka tagad viņa

īpašums vairs nav personīgs, bet kļuvis par ģimenes īpašumu, un uz to gluži automatiski tiesības ieguvusi arī viņa sieva, kaut pie īpašuma rašanās viņai nebūtu nekādu nopelnu. Tāpat tiesība uz šo īpašumu, tādos apmēros, cik nepieciešams iztikai un skološanai, — ir arī abu bērniem. Šajā gadījumā, t. i. kad bagāts vīrs apprecējis nabaga sievu, ģimenes iekšējā saskaņa nav tik apdraudēta, jo sieva neiejaucas vīra pienākumos apgādāt eksistences līdzekļus. Bet sieva nedrīkst aizmirst, ka viņas pienākums rēgulēt patērēšanu. Citiem vārdiem, viņas pienākums vadīt saimniecību saskaņā ar ģimenes materiāliem apstākļiem.

Par turīgo aprindu mazbērniņu lielāka atbildība gulstas uz sievieti, nekā uz vīrieti. Savu pienākumu daļu — eksistences līdzekļu sagādāšanu — vīrietis pilda, bet sieviete savu — nē. Sievietes pienākums ir dzemdēt tautai bērnus, bet taisni šo pienākumu viņa negrib pildīt. Kāpēc, — to esam jau agrāk iztīrājuši. Šeit vainojamas turīgo aprindu idejas. Apstākļu uzlabošanās arī šeit var panākt ar sistematisku, plānveidīgu audzināšanu ģimenei, jau no pašas mazotnes.

Turīgo aprindu sievietei saimniecības vadīšana daudz laika neprasa. Savu brīvo laiku viņa varētu ziedot bērniem, bet to viņai — nav. Ja viņai būtu četri bērni, — tie aizpildītu viņai tikai to laiku, ko tā pavada kafejnīcās, tenkojot ar draudzenēm, pie modistes u. t. t., u. t. t. Ja tā būtu saistīta bērnu audzināšanā, viņai rastos lielāka nopietnība, un, tik tiešām, viņa spētu padarīt arī daudz vairāk savas individuālītātes izkopšanai, dzīves uzskatu veidošanai. Tagad šāda sieviete ir tikai vīrieša baudas priekšmets un viņš pret, to kā pret tādū arī izturas. Kopējas ģimenes intereses, kādu tagad šādam pārim nav, abus vieno tu daudz stiprākām saitēm. Turīgās aprindās darba dalīšanas organizācijas vaina tā, ka šeit vīrietim un sievietei nav līdzsvarā pienākumi. Sie-

viete dod mazāk, nekā vīrs. Vīrs gan gādā eksistences līdzekļus, bet sieviete pēcnācējus nedod.

Vidējās aprindās, tajās, ko parasti mēdz saukt par intelligenci, ģimenes līdzsvaru jauc abu balstu — vīra un sievas — darbs ārpus mājas. Sieviete kas strādā ārpus mājas, nevar būt bērnu māte. Ja arī viņas peļņa dod iespēju turēt aukli, — tas tomēr nav normāli. Mātei darbs ārpus mājas rada lielas neērtības, un tādēļ ģimenes, kurās sieva strādā ārpus mājas, ir bērnu nabagas. Vispirms jau dzemdības māti atrauj no darba uz ilgāku laiku, bērna zīdīšana — tāpat. Atgriežoties mājās no darba, māte nogurusi un nevar atlicināt bērna audzināšanai laiku. Bērns rada tik daudzas neērtības, ka vecākiem jāatzīst, ka abas lietas savienot nav iespējams, — viena jāupurē. Un parasti tiek upurēts bērns, ne mātes darbs ārpus mājas. Ja šai ģimenei būtu tautai nepieciešamie četri bērni, — tad pret mātes darbu ārpus mājas iebildumu nevarētu būt. Bet to nav. Tādēļ sievietes darbs ārpus ģimenes tautai kaitīgs.

Arī šajā gadījumā ģimenes darba dališanas organizācija nepareiza. Eksistences līdzekļu gādnieki ir abi — māte un tēvs. Saimniecības vadītāja praktiski — neviena. Bet bez kārtīgas saimniecības veselīga ģimene nevar iztikt. Šajā gadījumā nav runa par tām ģimenēm, kurās ģimenes galva patiešām pelna tik maz, ka nespēj viens eksistences līdzekļus sagādāt. Šīs ir ģimenes, kuras varētu apmierinoši eksistēt arī tad, ja sieva nestrādātu algotu darbu. Protams, būtu jāierobežojas, nedz vīrs, nedz sieva savām personīgām vajadzībām nevarētu tērēt tik daudz, cik tad, ja abi pelna. Bet individu peļņa tautas organismam gluži vienaldzīga, tam no svara pēcnācēji. Jāņem vērā arī tas, ka sievas atbrīvotā darbā atradīs drošu eksistences pamatu cita ģimene, ar mazākām prasībām. Tas tautai izdevīgi, jo ar to tiek dota iespēja pieaugt ģimeņu skaitam.

Bet pašreiz nav iespējams izvest dzīvē principu — viena ģimene, viens amats, — aiz tā iemesla, ka nav nepieciešamo priekšnoteikumu: nedz vīrietis, nedz sieviete nav audzināti ģimenei, bet audzināti personīgai dzīvei. Tādēļ vispirms jāveic priekšdarbi, jāizaudzina nākošie tēvi un mātes, jo pāraudzināt tagadējos — ir grūtāks darbs. Viens no vissvarīgākiem nacionālās audzināšanas un nacionālās izglītības politikas uzdevumiem ir — audzināšana ģimenei.

Zēnu un meiteni, vīrieti un sievieti — daba izredzējusi dažādiem uzdevumiem, līdzvērtīgiem, bet ne vienlīdzīgiem. Tādēļ nedrīkst būt vienādas audzināšanas, vienādas izglītības, ko materiālisms mums uzspiedis. No nacionālisma idejas izriet ģimeņu vajadzība, un tādēļ pirmā kārtā skolai jāaudzina tautas jaunā paaudze ģimenei, jācensas ieaudzināt ģeneratīvā pienākumā apziņu. Zēnu un meiteņu mācības programmas šķirojamas, un tie audzināmi katrs savam mērķim. Jāatsakās no vecās skolu politikas, kas sievieti audzināja par vīrieša konkurentu dzīves cīņā. Meitenei jāapgaismo viņas īstais uzdevums un jāuzstāda par ideālu nevis patstāvīgs darbs ārpus mājas, ierēdnes, mašīnrakstītājas, pārdevējas, akadēmiski izglītotas sievietes karjēra, bet dzīve ģimenē.

Sievietes aktīvā iejaukšanās eksistences cīņā dezorganizē visu darba tirgu, bet praktiski dod tautai — mazbērnību. Šādi audzināta sieviete kļūst ģimenes dzīvei nederīga, jo tā nav bijusi viņas ideāls, — viņa vadīta uz gluži citu ideālu. Šādi audzināta sieviete ģimenē jūtas patiešām iesprostota, kā verdzene, — un tā ir modernās sievietes traģika. Cik maz šim sievietes būtībai svešam ideālam audzināta jaunava sniedz tautai, par to ļoti zīmīgus rezultātus sniedz anketa, ko izveidusi sieviešu kolledža Mount Holyoke, Amerikas Savienotās Valstīs. No 1842. līdz 1909. gadam to beigušas 5000 sievietes. Ziņas izdevās ievākt par

2827. No 1850.—1859. gadam kolledžu beigušām sievietēm vēl 15% apprecējušās, bet 25% palikušās neprecētas. Turpretim no 1900. līdz 1909. g., t. i. 50 gadus vēlāk, vairs tikai 24 proc. apprecējušās, bet 76 proc. palikušās neprecētas. No akadēmiski izglītotām sievietēm, kuŗas apprecējušās — 39 proc. nav bijis neviena pēcnācēja. Vašingtonas žurnālā «Journal of Heredity» 1915. g. aprīlī amerikāņu dēmoģrāfs J. Sprague's publicējis datus par 3 populārākām amerikāņu meiteņu skolām. Uz 1 beigušu audzēkni viņš caurmērā konstatējis 0,37, 0,8 un 0,39 bērņus. Tā tad ik trim sievietēm ar augstāku izglītību — viens bērņs, bet tautai vajadzīgi vismaz 3,4 no katras.

Ļoti interesanti būtu redzēt, kādus skaitļus rāda Latvijas akadēmiski izglītotās sievietes. Tāda statistika nav vēl izvesta, bet novērojumi sadzīvē rāda, ka to skaitļi daudz neatšķirtos. Akadēmiski izglītotām sievietēm bērņi nav, tām sievietēm, kas gan sākušās studijas, bet nav pabeigušas, tāpat sievietēm, kas beigušas vidusskolas — bērņi maz un liekas, it kā tie nejaus gadījūšies. Un citādi nemaz arī nevar būt, jo šīs jaunas nav audzinātas ģimenes dzīvēi, bet skolas, pirmkārt, tādēļ, ka izglītība modes lieta un, otrkārt, tādēļ, ka izglītība ir manta, kuŗa katrā ziņā nesīs augļus. Skolu tās apmeklējušas pārliecībā, ka iegūtās zināšanas nodrošinās viņu materiālo stāvokli. Praksē tās piedzīvojušas vilšanos — izglītība nekādu spožu stāvokli nav tām devusi, bet ļoti, ļoti sūru un plānu maizes riecienu. Ja tās par savu speciālitāti būtu izvēlējušās ģimeni, izglītojušās par priekšzīmīgām sievietēm un ģimenes mātēm, pat tagad, kad pēc tādām nav sevišķi liels pieprasījums, viņas materiālā ziņā būtu taisījušas daudz labāku karjēru.

Ar to nav teikts, ka sievietei būtu liedzama izglītība. Zināšanas, kultūra ģimenes mātei pat ļoti vajadzīgas lietas un ģimenes saites tikai stiprina. Bet jākaŗo pret uzskatu, ka zināšanām katrā

ziņā jābūt naudā pārvēršamai mantai, ka zināšanas nodrošina sievietes patstāvību materiālisma uztverē, un ir viņai drošs eksistences pamats. Bet sieviete jāaudzina nacionālā ideālā garā, ģimenei, jāaudzina pārlicībā, ka zināšanas viņai būs vajadzīgas nākošā ģimenes dzīvē. Tad sievietei arī zudīs vēlēšanās mesties eksistences cīņā un sacensties ar vīrieti. Ja viņas ideāls būs ģimene, tad tur viņa atradīs apmierinājumu.

Daudzus vērtīgus piemērus varam atrast japāņu audzināšanas metodēs. Japānas skolās meitenēm ieaudzina uzskatu, ka pasaulē nav nekas augstāks un cildenāks, kā būt sievai un mātei, un vislielākais pakalpojums tautai, ja tā izaudzina daudzus krietnus bērnus. Lai darbotos pretī materiālisma ietekmei, zēnus audzina tēvzemes mīlestībai, ieaudzina uzskatu, ka visaugstāk vērtējams vienkāršs dzīves veids, bet greznība — nicināma. Jau no mazotnes jāieaudzina uzskats, ka bērnu bagātība godināms tikums, bērnu trūkums ir negods, vai, vismaz, nožēlojama parādība.

Kā audzināšana ģimenei praktiski izvedama — skolā, ģimenē, sabiedrībā — tas šī darba nospraustās robežās neietilpst. Bet audzināšana ģimenei ir vissvarīgākais līdzeklis dzimstības paaugstināšanai. Šāda audzināšana sekmēs arī nacionālās reliģijas nodibināšanos, atvieglos ģimenes saukušanu ar reliģijas kultu.

Protams, nav jāaizmirst, ka arī zēns, vīrietis audzināms ģimenei. Nākošai paaudzei jāsaprot pret ģimeni daudz lielāka cieņa, daudz lielāka pienākuma apziņa, nekā tagad. Nekad zēns nedrīkst aizmirst, ka meitene ir līdzvērtīgs radījums, vīram vienmēr jāatceras, ka sieva ir līdzvērtīga būtne, uz kuŗu ģimenē gulstas tikpat lieli pienākumi un atbildība, kā uz viņu pašu un pēc tautas — ģimene ir pats svarīgākais.

Kas zīmējas, beidzot, uz mazzurīgām aprindām, tad jācenšas nostiprināt viņu vēl nesamai-

tāto ģimenes instinktu. Viņu ģimeņu eksistences nodrošināšana ir nacionālās sociālpolitikas uzdevums. Tai līdztekus ies arī vecākās paaudzes pāraudzināšana ģimenei, kas veselīgu ģimeņu nodibināšanai vēl nebūt nav zudusi.

17. Izlase un iedzimtība.

Dabas milule ir kvalitāte. Varētu pat teikt, ka viens no dabas mērķiem — visaugstākā labuma sasniegšana. Labums, kvalitāte ir identiski ar spēku, spējām. Tikpat labi, kā saka — stipram pieder pasaule, drošam pieder pasaule, var arī sacīt, ka spējīgākam pieder pasaule. Daba tiecas uzturēt tikai savus labākos veidojumus, neizdevušos viņa vienaldzīgi aizmet projām un iznīcina. Tas zīmējas uz tautām, zīmējas arī uz individiem.

Šo dabas procesu sauc par izlasi. Bet ar iedzimtību — īpašību, kas piemīt ikvienai būtnei — vecāki savas labās un savas ļaunās īpašības nodod saviem pēcnācējiem jaunās dzīvības rašanās momentā.

Iedzimtības pētīšana ir visjaunākā zinātnes nozare, bet šīs nozares ietekme uz cilvēces turpmāko attīstību būs ļoti liela. Šī darba apjomi neatļauj tuvāk pie tās pakavēties. Bet izlasei priekš tautas mūža vislielākā nozīme. Tauta attīstīsies jo sekmīgāk tad, kad viņā būs jo lielāks skaits augstvērtīgu indivīdu. Tādēļ viņai no svara pānākt, ka vērtīgu indivīdu skaits vairojas, bet mazvērtīgo mazinās. Tautas intereses pilnīgi sakrīt ar dabas nolūkiem. Iedzimtību, šo vērtīgo īpašību, cilvēks savā labā prātis izmantot jau sirmā senatnē un ar izlases palīdzību izaudzinājis sev derīgus palīgus — mājkustoņus. Bet rūpēdamies par mājkustoņu izlasi, viņš bieži aizmirsis pats sevi, aizmirsis likumu, ka tikai vērtīgi vecāki var dzemdēt spējīgus pēcnācējus. Savu pēcnācēju

īpašību veidošanai ar iedzimtības palīdzību viņš nav veltījis gluži nekādu vērību, un tagad tautai jānes sods par savu vieglprātību, jo indivīdu kvalitāte pasliktinājusies.

Līdz šim cilvēces kultūras sasniegumi tautai (bioloģiskā nozīmē) nodarījuši vairāk ļauna, nekā laba, jo strādājuši pretim t. s. dabīgai izlasei. Kultūra pratusi atkarot nāvei daudzus tādus indivīdus, kas dabai nebija padevušies un kuņus dabīgas izlases ceļā viņa būtu pasteigusies iznīcināt. Piemēram, mēs novērojam, ka ar katru gadu vairojas tuvredzīgo skaits, tādu cilvēku skaits, kam vāji zobi u. t. t. Par savu eksistenci šādi indivīdi var pateikties tikai kultūrai. Primitīvos kultūras apstākļos cilvēkam laba redze bija ārkārtīgi svarīga — dzīvības jautājums. Tuvredzīgais, nespēdams saredzēt medījumu, nevarēja iegūt barību, bija padots lielākām briesmām zvēru uzbrukuma gadījumos, nespēja laikus pamanīt bīstamas vietas: aizas, klintis, purvus, dūksnājus, ceļu uz noņemti, un aizgāja bojā ātrāk, nekā indivīdi ar labu redzi. Pirmatnējos apstākļos šādam cilvēkam bija arī grūtāk atstāt pēcnācējus, nekā veselam. Bieži vien daba iznīcināja viņu pirms dzimumspēju attīstīšanās, bet ja arī viņš šo laiku bija laimīgi sasniedzis, viņam bija grūtāk atrast sievu. Neviena jaunava labprāt viņu neņēma par vīru, jo zināja, ka medībās viņš nespējīgāks par citiem, un viņai būs jāiztiek ar vājāku pārtiku, brīžiem pat jācieš bads. Ja arī viņš beidzot sievu atrada, daba aizvien turpināja viņu vairāk apdraudēt, nekā pilnīgi veselos, un viņš nespēja atstāt tik daudz pēcnācējus, kā tie, jo nāve aizrāva viņu ātrāk. Tā daba neatlaidīgi rūpējusies par kvalitātes uzlabošanu, par nespējīgo iznīcināšanu.

Tas pats sakāms par zobiem. Agrāk viņiem tika uzstādītas daudz lielākas prasības. Nažus kultūra vēl nebija radījusi, un vienīgi uz zobiem gūlās pienākums sasmalcināt barību. Ja viņi nespēja, par to bija jācieš viņu īpašniekam — cil-

vēkam. Lielus kumosus rijot, nespēdams tos samalcināt un sajaukt ar siekalām, viņš pārlietu apgrūtināja māgas darbību, ieguva katarrus un citas kaites, no kurām mira agrāk, nekā tie, kam bija veseli zobi. Arī viņš atstāja mazāk pēcnācēju, kas mantotu viņa kaiti — neveselīgos zobus.

Nesim sievieti. Primitīvie apstākļi uzstādīja viņas veselībai daudz lielākas prasības, nekā tagadējā dzīve kultūras ērtībās. Ja viņas dzemdēšanas organi nebija piemēroti, tā pasaulē nevarēja laist pēcnācējus, ar tādiem pašiem, mantošanas ceļā iegūtiem, defektiem. Ja viņai nebija pietiekoši attīstītu krūšu dziedzeru, viņa nespēja dot bērnam vajadzīgo pienu, tas nobeidzās, nepagūdams izaugt, nepagūdams savukārt attīstīties ar defektiem, kurus varēja būt mantojis no mātes. Tagad ārstu māksla tālu progresējusi. Viņa prot uzturēt zīdaini dzīvu arī bez mātes piena, prot operatīvā ceļā palīdzēt dzemdēt mātei ar šauriem gurniem. Bet līdz ar to ārstu māksla dod iespēju dzīvot individiem ar mantotām nevēlamām īpašībām, dod iespēju viņiem savukārt vairoties. Tā cilvēku suga sistematiski pasliktinās, jo kultūra strādā pretī dabīgai izlasei. Cilvēce kļuvusi slimīgāka, bez ārstiem viņa nemaz vairs nevar iztikt. Liels ārstu skaits nav tautas veselības pazīme. Tautas ideālam jābūt tādiem apstākļiem, ka ārstu nemaz nevajaga, jo viņas locekļi tik veseli, ka iztiek pilnīgi bez tiem. Tas ir panākams, bet tad vispirms jāizbeidz pretdarbība dabīgai izlasei un jāpapildina tā ar mākslīgu izlasi, kas strādā tādā pašā garā.

Šeit mēs varam arī nojaust veidu, kā daba spēj iznīcināt tautu, kas viņas likumus nepilda. Dabīgo izlasi iznīcinot, strādājot tai pretim, tautā savairojas mazvērtīgais elements: fiziski kropli, garīgi vārguļi, kas beidzot nespēj būt savas kultūras kungi. Tad šī tauta, zaudējusi savus iekšējos spēkus, kļūst viegls upuris citām, veselīgākām tautām. Arī materiālisms ir šāda garīga kroplī-

ba, kas, ļoti iespējams, cēlusies tādēļ, ka, pretdarbojoties dabīgai izlasei, kultūra ļāvusi savairoties cilvēkiem ar asociālu (egoistiski noskaņotu) raksturu, kurus pirmatnējā sabiedrība, bez šaubām, kā kaitīgus elementus izstūma no sava vidus, kuriem atrāva savu palīdzību un kas tā nodoti pilnīgi dabas rokās, ātri vien tika izdeldēti, pēcnācējus neatstājot*).

Pretdarbība dabīgai izlasei tautai maksā dārgi, ļoti dārgi, un prasa ar katru gadu vairāk, jo humānitātes vārdā tautai jāpalīdz visiem individiem, pat visnederīgākiem. Cik neizmaksā ārstu pūles uzturēt dzīvu gluži vārgu zīdaini? Cik neizmaksā liekā rūpība, ko viņa vārgā veselība prasa no vecākiem. To visu vēl varētu pieciest, ja pieaudzis viņš spētu atlīdzināt to, kas viņam lieki dots. Bet bieži vien arī tad viņš nekā tautai nedod, bet vēl turpina prasīt. Gadas, viņš pilnīgs deģenerāts. Tādā gadījumā tautai priekš viņa jābūvē speciāla vājprātīgo iestāde, jābaro viņš, bieži vien sešdesmit un vairāk gadus, jāpieliek sargi, kas, ja viņa nebūtu, varētu strādāt ražīgāku darbu. Tiem rūpīgi jāuzrauga, lai viņš nenodara kaut ko ļaunu. Citiem cilvēkiem, gluži par brīvu jāgādā viņam siltums, citiem jāpēta gara slimības un jāmeklē līdzekļi, kā viņu izārstēt, lai tas vairāk neapgrūtināta tautas budžetu. Jeb bērns izaug morālisks kroplis. Tādā gadījumā priekš viņa jāceļ cietumi, jāalgo cietumsargi, tiesneši. Ja nu viņš nav ne pilnīgs garīgs vai miesīgs kroplis, viņš mantojis vāju miesas uzbūvi, vājas plaušas. Tādā gadījumā viņš ātri vien kļūst upuris tuber-

*) Tie, kam sveši iedzimtības likumi, iebildis, kā tad vispār var piedzimt kroplis, ja dabas izlase bijusi agrāk tik nesaudzīga. Kā jau aizrādījām, šī darba apmēri neļauj sīkāk pakavēties pie iedzimtības speciāliem jautājumiem. Varam tikai aizrādīt, ka īpašības pēcnācējs manto nevien no vecākiem, bet arī no citiem priekštečiem. Izdevīgos apstākļos parādās mantotas īpašības, kas bijušas ļoti tālam sencim.

kulozei un humānitātes vārdā tautai jāceļ slimnīcas un sanātorijas, jāalgo kopējas, jāgādā sevišķi laba barība. Cik dārgi tautai izmaksā viens vienīgs kļūmīgs individa solis, to raksturo klasiskais Killikaku ģimenes piemērs, ko rūpīgi izpētījuši un pārbaudījuši amerikāņu eigeniķi.

Pirms sešām paaudzēm, brīvības cīņu laikā, Amerikas Savienotās Valstīs dzīvojis kāds jauneklis Killikaks (izdomāts vārds, bet reāla persona). Viņam bijis priekšlaulības sakars ar kādu meiteni, morāliski ļoti nenosvērtu, garīgi vāji attīstītu jaunavu. No šī sakara piedzimis dēls. Pēc tam Killikaks apprecējis jaunavu no labas, viņam līdzvērtīgas, ģimenes un arī no tās viņam piedzimis dēls. Tagad, pēc sešām paaudzēm, izdevies sīki rekonstruēt abu šo zaru attīstību. No pirmā sakarā dzimušā dēla, kuŗa māte bija ļoti mazvērtīgs individs, Killikakam līdz šim bijuši 480 tieši pēcnācēji, no otrā dēla — 496, tā tad apmēram vienāds skaits. Bet kvalitatīvi abu zaru vērtība bijusi gluži dažāda. No pirmā dēla pēcnācējiem 143 bijuši morāliski mazvērtīgi un garīgi mazattīstīti, tāpat kā ciltsmāte, 36 — bijuši ārļaulības bērni, 33 — netikumīgi un izvirtuši, 24 — alkoholiķi, 3 — epileptiķi, 3 — smagi noziedznieki, 8 — sliktu māju turētāji, 82 — miruši agrā jaunībā un tikai 46 no visiem 480 pēcnācējiem, normāli.

No Killikaka otrā dēla 496 pēcnācējiem, tā, kuŗam kā māte, tā tēvs bijuši vērtīgi cilvēki, tikai 2 bijuši alkoholiķi, un viens — morāliski pagrīmis cilvēks. Pārējie visi bijuši cienjami pilsoņi: ārsti, advokāti, tiesneši, tirgotāji, skolotāji, tautsaimnieki u. t. t. Aprēķināts arī, ka pirmais zars izmaksājis amerikāņu tautai ap 5 miljoni latu! Tādas milzu summas izmaksā pretdarbība dabīgās izlases likumam. Dabai tas būtu izmaksājis daudz lētāk. Viņa bez žēlastības būtu centusies savus neizdevušos veidojumus iznīcināt un izlabot savu kļūdu — Killikaka nejaušo soli.

Cik latviešu tautai izmaksā kultūras iejaukšanās dabas izlases nolūkos, tas nemaz nav aprēķināms naudā.

Vairākus gadus atpakaļ demokrātijas un parlamentārisma laikos parādījās kāds laikrakstu ziņojums. Kāda pagasta valde Latvijā, bija žēlojusies augstākām iestādēm, ka viņas apgādībā kāda pāmullķa jaunava, kas nespēj apzināties savu rīcību. Katru gadu regulāri viņai gadas bērns un esot pašreiz jau trīs vai četri. Tie nu jāuzturot pagastam, jo neraugoties uz visām pūlēm, nevarot atrast viņu tēvu. Šis jaunavas neapzinīgā rīcība cērtot jūtamu robu pagasta budžetā. Pagasta valde nu lūdza padomu, ko lai darot, kā lai pasargā pagasta intereses no jaunavas putināšanas.

Atbilde, kādu pagasts saņēmis, nav zināma, bet, domājams, arī augstākām instancēm būs šeit pietrūcis padoma. Individs ir brīvs. Ja tas nevienu neaizskar, valsts varai jāsarģā, lai arī viņu neviens neaizskar, jāģādā, lai tas var brīvi izmantot visas savas tiesības — arī tiesību laist bērnus pasaulē, kaut arī viņu uzturēšanas izdevumi jāsedz gluži nevainīgai pagasta valdei. Bet gluži citas konsekvences rodas, ja individa brīvības principa vietā stājas tautas intereses. Ja individa rīcība tautai kaitē, kaitējums jānovērš.

Nelaieme tā, ka šie bērni no savas mātes mantojuši slimības dīgli, kas pēc sešām paaudzēm, kā Killikaka gadījumā, spēj uzstādīt miljonu lēsi. Šis paaudzes pienākums pret tautu ģādāt, lai sestai paaudzei nebūtu uz kakla 480 un varbūt pat vairāk liekēžu, kuŗi prasa otru 480, vērtīgu, tautas locekļu spēku, ko citādi varētu izlietot daudz raženākiem mērķiem. Tālāko paaudžu dēļ jau uz šo paaudzi gulstas pienākums ģādāt, ka šai pāmullķai jaunavai nav bērnu. Viņai jāierobežo tās individuālā brīvība.

Kā to panākt? Tas ir jaunās, nacionālās sociālpolitikas uzdevums. Viņai jāģrūpēģas, ka ģi-

menes nodibina tikai veselīgi indivīdi, no kuriem vislielākā varbūtība sagādāt veselīgus pēcnācējus. Nederīgo indivīdu vairošanās spēju ierobežošana — ir otrs nacionālās sociālpolītikas uzdevums. Būtu ļoti no svara, lai nederīgi vecāki nelaistu pasaulē bērnus, kuņi iedzimtības ceļā mantotu viņu vājības un trūkumus. Ar propagandu un eigenikas jautājumu populārizēšanu, kam jo plašos apmēros varētu atvēlēt projektējamā tautas dzīvā spēka fonda līdzekļus, varētu panākt, ka sabiedrībā valdošs kļūtu uzskats — ļaut piedzimt tikai vērtīgiem bērniem. Ļaudis, kas apzināsies savus trūkumus, tad paši vairīsies no bērnu dzemdēšanas. Tiem, kas savas garīgās attīstības dēļ nespēj šo atziņu piesavināties — psiho-patiem, mazattīstītiem — jāņem iespēja laist pasaulē neapzinīgi bērnus. Propaganda nepieciešama kā vienā, tā otrā gadījumā, lai noskaņotu sabiedrības domāšanu tā, kā neizpaužas asa, traucējoša pretestība.

Ja tautai ļoti kaitīgs mazvērtīgu indivīdu procentuālais pieaugums, no otras puses, viņai ļoti no svara augstvērtīgu pēcnācēju skaita vairošanās. Tā pacel visas tautas kvalitāti. Kā jau redzējam līdzšinējā kultūra, pareizāki sakot, idejas, kas kultūru virzījušas, augstvērtīgo pieaugumam bijušas kaitīgas. Mēs redzējam, ka taisni tie indivīdi, kuņi mums jāskaita par visvērtīgākiem: skolotie, intelligēnce, kas pierādījusi spējas attīstīt savu prātu, turīgi, kas ar īpašuma rādīšanu pierādījuši savu piemērotību praktiskai dzīvei — abas grupas: indivīdi, ar radoša darba spējām, atstāj vismazāko pēcnācēju skaitu. Vispirms — šīs aprindas dodas laulībā vēlāk, kas negatīvi atsaucas uz pēcnācēju skaitu. Otrkārt, tās apzinīgi egoistiskākas, un modernās idejas viņas noskaņojušas bērniem naidīgi. Bet taisni šiem ļaudīm, kuriem dotības lielākas, varētu būt kvalitatīvi labāku bērnu lielāks procents. To apstiprina arī Cīrichē no 1905.—1911. gadam izvestā statistika,

kas pierāda, ka šajās grupās ir lielāks procents apdāvinātu bērnu.

Bet taisni šī labākā sabiedrības daļa sevi nemaz nereproducē un tam sekas — tautas kvalitātes pasliktināšanās. Angļu eigeniķis K. Pīrsons (Pearson) aprēķinājis, ka pusi no nākošās paaudzes dod 12 procenti no visas tautas, bet otro pusi — pārējie 88. Trešā paaudzē šo 12 procentu pēcteči jau sasniedz 78 procentus, bet ceturtā paaudzē — 96 procentus. Mēs zinām, ka taisni tumšākie, neapdāvinātākie vairojas ātrāk un tiem mazāks procents apdāvinātu bērnu. Cik, samērā, ātrā laikā mūsu tauta neklūtu liela un varena, ja varētu panākt, ka šie 12 pamatprocenti būtu nevis mazvērtīgākie, bet spējīgākie, augstvērtīgo individu pēcnācēji. Tas arī ir izskaidrojums senās Romas pārsteidzoši ātram sabrukumam. Augstvērtīgo mazais pēcnācēju skaits noslika mazvērtīgo pēcnācēju plūdus. Tādas briesmas draud arī modernām Vakareiropas tautām. Latviešu tautai jā rūpējas, lai viņa šīs briesmas uzvarētu, lai mazvērtīgo nesavairotos tik daudz, ka tie apdraud vērtīgo radīto kultūru.

Apdāvinātie tautai neizzūd uzreiz, vienā paaudzē, jo arī mazāk apdāvināto slāņos rodas spējīgi pēcnācēji. Bet talantu pēcnācēji pie zemākiem slāņiem parasti neatgriežas, viņi drīzāk izmirst, neatstājot dīgļus, no kuriem atkal talants varētu rasties. Tas sakāms par mūsu spējīgo pilsetnieku vienīgiem bērniem. Tā talantu rezerves fonds, zemākos slāņos tiek tikai tukšots. Šeit vietā vācu eigeniķa Šallmeiera salīdzinājums ar zemi, kurai augu kultūras pamazām izsūc mēslošanas līdzekļus. Sākumā zeme ņem papildinājumu no dziļākiem slāņiem. Bet kad tie izsmelti, tad kultūraugiem jāiznīkst. Aug tikai nezāles, kas var bez tiem iztikt.

Nacionālās dzimstības politikas mērķim jābūt: panākt, ka taisni vērtīgākie indivīdi atstātu lielāku pēcnācēju skaitu. Viens no labākiem li-

dzekļiem — bezbērnības un mazbērnības nodokļi. Tiem jābūt tik lieliem, ka vairs nav izdevīgi dzīvot bez ģimenes, bez bērniem. Valsts varai, kā tautas dzīvības interešu pārstāvei, jā rūpējas ne tikai par bērnu kvantumu, bet arī bērnu kvalitāti, paturot vērā, ka izlase var notikt tikai tur, kur ir liela izvēle.

18. Kas tiks iegūts.

Sprausto uzdevumu: noskaidrot tautas mūža jautājumu, mēs varam uzskatīt par izpildītu. Tomēr nepieciešami vēl daži noslēguma vārdi, lai paskaidrotu, kādas sekas sagaidāmas no nacionālisma viedokļa uzvaras dzimstības jautājumā.

Šī grāmata lasītājam nepatiks, jo materiālisma iespaids sabiedrībā vēl ļoti liels. Tā sajūt nacionālisma vajadzību, ilgojas tā, bet nevar uzreiz pilnīgi atteikties no ierastās domu gaitas, tieši tajās lietās, ko tā tura par sīkumiem, kam priekš viņas personīgi liela nozīme, bet kuņģi pēc viņas domām, tautai it nemaz nav svarīgi. Pārāk ilgi ģimene uzlūkota par privātu lietu, par sīkumu, pārāk ilgi kaldināts, ka personīgā laime — privāta lieta, gar kuņģi citam, kur nu vēl tautai, nav nekādas daļas. Ja tagad nu apgalvo, ka ģimene — visas tautas lieta, ka no personīgas laimes (pareizāki — individuālā egoisma) jāatsakās tautas labā — tad jā sagatavojas saņemt uzbrukumus. Lai daļu no tiem aiztaupītu, centīsimies jau priekšlaikus tos atvairīt, paskaidrojot, kādas sekas jaunā principa konsekvences atnesīs individuālai.

Mūsu darbs nebūt negrib noliegt inividuālītāti, nivelēt cilvēku garu, lai visi kļūtu pēc viena ģimja un līdzības.

Dzīvi un kultūru spēj veidot tikai individs ar savu individuālītāti. Nacionālisms negrib īpatni, individuālītāti iznīcināt, bet izmantot viņu kā

prizmu lielākas krāsu bagātības iegūšanai. Nacionālisms dod tikai citu virzienu individuālītātes attīstībai. Tiek dots jauns pienākumu saturs: agrāk cilvēkam bija pienākums tikai pašam pret sevi, savu «es», — tagad tā vietā galvenais kļuvis pienākums pret tautu. Nav viegli atteikties no baudas un tās vietā uzņemties pienākumu, ja bauda līdz šim bijusi dzīves saturs. Bet ja pienākums kļuvis dzīves saturs, tad tas sniedz tikpat lielu apmierinājumu un prieku, kā bauda. Nav viegli dot citam, ja pieradis tikai ņemt. Bet arī došanā ir prieks, ja vien to tur meklē. Grūti dzīvot ģimenei, ja ierasts dzīvot sev, bet ja dzīvi ģimenei uzstāda par dzīves mērķi, ja redz tajā dzīves dziļāko saturu, tad cilvēks nespēj vairs dzīvot sev vienam. Individuālītāte nepieciešama kā baudai, tā pienākumam; kā ņemšanai, tā došanai; kā dzīvei sev pašam, tā dzīvei priekš ģimenes. Par individuālītātes pazaudēšanu nav jābaidās. Individuālītāte nav tautas ienaidnieks, bet gan tautas krāšņums, jo arī pati tauta ir individuālītāte, īpatnība, personība. Tautai dzīvojot cilvēks savu individuālītāti nekad nepazaudēs. Tā izpaudīsies vadonī, organizātorā, māksliniekā, zemkopī, amatniekā, — visur, kur vien strādāts tiek ražīgs darbs. Individuālītātes ziedu krāšņums, nacionālisma idejas audzēts, būs tautas daiļākā rota.

Mēs esam atraduši jaunu patiesību, kas daudz pilnīgāk atklāj mūžības noslēpumus, pareizāk iztulko dabas gribu. Materiālisms un nacionālisms ir pasaules uzskati. Bez pasaules uzskata apziņīga dzīve nav iespējama. Latvju tauta par savu pasaules uzskatu pieņem pareizāko — nacionālismu, un tagad veidos savu dzīvi viņa garā, saskaņā ar viņa patiesībām.

Ko nacionālisms dos tautai, — to mēs jau redzējām: viņš nodrošinās tautas mūžu, dos tai nemirstību, dos iespēju piepildīt visuma Radītāja dziļos, neizdibināmos lēmumus. Ar viņu tauta

dzīvos saules mūžu. Bet ko nacionālisms dos individam?

Viņš dos to, ko materiālisms nespēja dot — dvēseles mieru, dziļāku cilvēka dzīves vērtību. Individuālisms dzīvoja tikai tagadnei, nacionālisms aptver vistālāko nākotni, viņa mērķi un patiesības ir mūžīgas. Ar nacionālismu individs atkal atgūst ticību, reliģiju, bez kuŗas viņš jūtas tik tukšs un nelaimīgs.

Nacionālisms ietekmēs visas dzīves nozares un radīs tās pārmaiņas, pēc kuŗām sabiedrība tagad ilgojas. Atgriešanās pie ģimenes, jeb ģimeņu celtniecība pilnīgi pārveidos sabiedrības seju. Samazināsies sabiedrības vieglprātība, jo ģimene prasa nopietnību. Mazināsies tukšas izpriecas ārpus mājas. Bāri un naktslokāli nebūs vairs tik stipri apmeklēti, kā tagad. Seklās kīnoizrādēs nebūs skatītāju. Pieaugs prasība pēc nopietnām, saturīgām lugām, grāmatām. Mazināsies alkoholisms, jo tikai tad apmeklē krogu, vai iedzer, ja nav nekā cita ko darīt. Arī kafejnīcas nebūs vairs tik pilnas, jo ģimenes audzināšana prasīs kā no vīriem, tā sievietēm vairāk laika. Neracionāla laika šķiešana individa privātā dzīvē mazināsies. Tas tiks lietderīgāk izlietots. Mazināsies arī noziedzības, sevišķi tās, kas tiek pastrādātas aiz vieglprātības un dzēruma skurbumā. Kad sāks izpausties mazvērtīgo vairošanu kavējošo soļu sekas, tas būs sevišķi manāms. Nav jābaidās, ka dzīve ģimēnē notrulinātu prātu, nelabvēlīgi ietekmētu kultūras uzplaukumu. Mazbērņīgās demokrātijas laiki, kad dzīve bez ģimenes bija modes lieta, kultūrai, un sevišķi nacionālai kultūrai, nav nekā devusi. Pieaugs interese pret nopietnām lietām, nopietnu mākslu, literātūru, zinātni. Lidz ar novēršanos no ikdienas jārodas interesei pret mūžības vērtībām.

Visvairāk iemantos sievietē. Nebūs vairs nekāda pamata traģikām, jo sievietei būs sasniedzams tas ideāls, kam viņa jau no mazotnes au-

dzināta. Viņas laime būs ģimenē, kopējā saimniecībā. Viņa iegūs cieņu, jo kā saimniece kļūst vīram līdzvērtīga, nebūs viņa vairs tikai vīrieša baudas objekts, par ko agrākās idejas un audzināšana viņu pārvērtušas, pazemojušas. Izzudis arī aborti. Tos jaunās idejas, jaunie uzskati apkaņos daudz sekmīgāk, nekā visbargākie likumi, jo tad precētās sievas leposies ar bērnu skaitu. Ar abortu apkaņošanu spaidu līdzekļiem dzimstība nav paceļama, kad abortu metodes un preventīvlīdzekļi ir tik labi pazīstami visplašākām masām. Mazināsies arī laulību traģēdiju skaits. Bērni būs ģimenes labākie un stiprākie vienotāji. Ja laulātie apzinās ģimenes nopietnību, tad nav bīstami visliberālākie laulību likumi. Sairušas laulības nekādi likumi nespēj salāpīt. Ja viņu dēļ laulībai arī paliek ārējais izskats, tas tautas spēkam nekādu labumu nedod, jo šī ģimene nav veselīga, bet tikai veselīgas ģimenes spēj sekmīgi rūpēties par tautas mūžu.

Ģimeņu celtniecībai svētīgās sekas būs jūtam arī tautsaimniecībā. Turība vairošies. Ikviens bērns ir liela vērtība, daļa no nacionālās bagātības, jo viņš reiz sāks strādāt ražīgu darbu un vairoš tautas mantu. Iedzīvotāju skaitam pieaugot radīsies iespējas veikt tādus darbus, kas līdz šim dzīvā spēka trūkuma dēļ nebija veicami. Rūpniecībai būs jāpaplašinās, jāražo lielākam lauzu skaitam. Rosība kļūs lielāka, arī dzīves standarts celsies, jo uzskatu maiņas sekas būs līdzekļu nešķiešana liekām vajadzībām: luksusam, gardumiem, izpriecām.

Tāda būs jaunā Latvija. Viņas dēļ vērts šķirties no vecā elka, — atteikties no egoisma, nokrautīt mantrausības slogu. Nacionālā Latvija būs daiļa, varena, bagāta, un viņas iedzīvotāji daudz, daudz laimīgāki, nekā vecā materiālisma paudzē.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

The first part of the report is devoted to a general
 description of the country and its resources. It
 is followed by a detailed account of the
 various industries and occupations of the
 people. The report then proceeds to a
 description of the climate and the
 diseases which prevail in the country.
 The last part of the report is devoted to
 a description of the population and the
 government of the country.

The second part of the report is devoted to a
 description of the various industries and
 occupations of the people. It is followed
 by a description of the climate and the
 diseases which prevail in the country.
 The last part of the report is devoted to
 a description of the population and the
 government of the country.

The third part of the report is devoted to a
 description of the various industries and
 occupations of the people. It is followed
 by a description of the climate and the
 diseases which prevail in the country.
 The last part of the report is devoted to
 a description of the population and the
 government of the country.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0307092791

L 4 - J

apm.

